

Relectiones Theologicae XII, Vol. 1

Francisco de Vitoria

REVERENDI

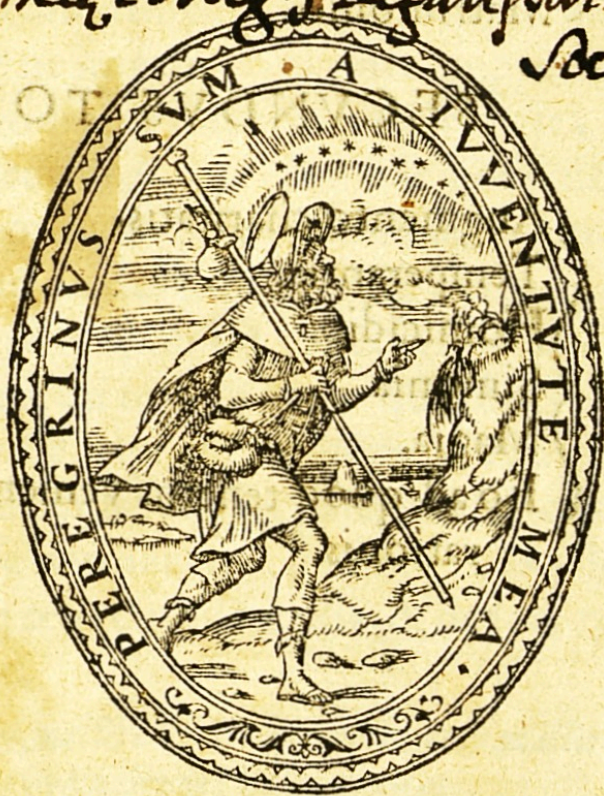
PATRIS F. FRANCISCI DE VITORIA,
Ordinis Prædicatorũ, sacre Theologiæ
in Salmanticensi Academia quondam
primarij Professoris, Relectiones
Theologiæ XII. in duos
Tomos diuise:

Quarum seriem uersa pagella indicabit.

SUMMARIIS suis ubique locis adiectis, una cum
INDICE omnium copiosissimo.

TOMVS PRIMVS.

*Bibliotheca Collegij Regalis Salmantini
Societ. Iesu.*

Aug^{do}

Lugduni, apud Iacobum Boyerium,
M. D. LVII.
Cum privilegio Regis ad decennium.

Relectiones Theologicae XII, Vol. 1

Francisco de Vitoria
Lugduni 1557 (Jacobus Boyerius)

The School of Salamanca
A Digital Collection of Sources and a
Dictionary of its Juridical-Political Language
<https://www.salamanca.school>

Volume 3.1

Directors:
Duve, Thomas
Lutz-Bachmann, Matthias

Akademie der Wissenschaften und der Literatur | Mainz
Max-Planck-Institut für Rechtsgeschichte und Rechtstheorie
Goethe-Universität Frankfurt/Main

Electronic publication, 2018-11-28
Online:
<https://id.salamanca.school/texts/W0013:vol1>

Editors:

Birr, Christiane
Glück, David
Wagner, Andreas
Spindler, Anselm
Caesar, Ingo
Rico Carmona, Cindy

Digitized original(s):

Bibliotecas de la Universidad de Salamanca
<http://hdl.handle.net/10366/127432>

Proposed citation:

Vitoria, Relectiones Theologicae XII, Vol. 1 (2018 [1557]),
in: The School of Salamanca. A Digital Collection of Sources
<https://id.salamanca.school/texts/W0013:vol1>

**Relectiones Theologicae
XII. in duos Tomos diuisae:
Quarum seriem uersa pagella
iudicabit. SVMMARIIS
suis ubique locis adiectis,
una cum INDICE omnium
copiosissimo. TOMVS PRIMVS.**

[[1]] REVERENDI PATRIS F. FRANCISCI DE
Victoria, ordinis Praedicatorum, sacrae Theologiae in
Salmanticensi Academia
quondam primarij Professoris, Lugduni,
apud Iacobum Boyerium, M. D. LVII.
Cum priuilegio Regis ad decennium. 1557

Contents Vol. 1

[[2]] PRIMVS TOMVS,

De

Potestate ecclesiae, prior & posterior.

Potestate ciuili.

Potestate concilij.

Indis prior.

Indis posterior, siue de iure belli.

Matrimonio.

SECVNDVS TOMVS,

De

Augmento charitatis.

Temperantia.

Homicidio.

Simonia.

Magia.

Eo ad quod tenetur veniens ad vsum rationis.

Privilege

[3] EXTRAIT DV PRIVILEGE DV ROY.

PAR grace & priuilege du Roy est permis à Iaques Boyer libraire de Salamanca, de imprimer ou faire imprimer vne fois ou plusieurs ce present liure intitule, Reuerendiss. Patris Fratrisciscus de Victoria, ordinis Praedicatorum, sacrae Theologiae in Salmanticensi Academia quondam primarij Professoris Relectiones duodecim Theologicae. Et fait deffence de par ledit Seigneur, à tous autres libraires, imprimeurs, & personnes quelzconques, de ne imprimer, ne faire imprimer ledit liure, vendre, ne distribuer en ses pais, terres, & seigneuries, si ce n'est par le consentement dudit Boyer: sur peine de amende arbitraire & confiscation des liures qu'ilz auroient imprimez. Et ce iusques au temps & terme de dix ans, à compter du iour & datte qu'ilz seront paracheuez de imprimer, comme plus à plain est contenu par les lettres patentes sur ce donnees à Paris le dernier iour de Iuillet, l'an de grace mil cinq cens cinquante six, & de son regne le dixiesme.

Par le Roy, maistre Francois Barthelemy, maistre des requestes ordinaire de l'hostel present: Signe, Fizes. Et seelées du grand seel en cire iaulne à simple queue.

dedicatio

[4] **ILLVSTRISSIMO, AC REVERENDISSIMO D. D. FERDInando Valdesio, Archiepiscopo Hispalensi, supremoque in regnis Hispaniarum Inquisitori Iacobus Boyerius Bibliopola S. P. D.**

HOMINVM genera multa esse non ignoras (Praesul illustrissime) qui in perniciem bonarum literarum quodammodo nati esse videntur: sed unum illud certissimum, qui (ut ait Comicus) *labore alieno magnam partam gloriam, uerbis saepe in se transmouent.*

Ab ijs enim factum est, ut complura doctissimorum uirorum opera uel omnino supprimerentur, uel alieno sub nomine truncata, uel imperitorum hominum stultis cogitationibus sepulta posteritati obtruderentur. Quae pestis cum in omnes bonas artes irrepserit, mirum tamen est, quo pacto tam longè lateque in praeclarissima disciplinarum omnium Theologia grassetur, ut pristino candori & synceritati uix iam ullus sit relictus locus. Nam si ueterum ecclesiasticorum scriptorum libros [5] ad stateram reuocare uelimus, nullus profectò erit, qui ab ea labe se liberum possit asserere. Origenes, Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, quot in locis truncati, confusi, obscuri, perplexi, ac denique alienis inuentis conspurcati leguntur? Quot praeterea uolumina, otiosorum hominum deliramenta, uiris illis grauissimis & religiosissimis falsò attribuuntur? In cuius generis homines cum optimi ac eruditissimi uiri Francisci de Victoria (cuius ego memoria maximè recreor) lucubrationes incidissent, quid non licenter in eis sibi permiserunt? alius transcribendo miserè dilacerauit, alius corruptè recitauit, alius suppresso uiri nomine bonam magnamque operis partem usurpauit: plures denique mentis insanae commenta, uiri illius religiosissimi doctrina ac singulari eruditione, non secus ac gemmam adulterinam auro contexerunt: debitamque auctori gloriam sceleratissimi quique impune sibi uendicauerunt. Cui ego malo cum auxilium accerserem, nullum nec praesentius, nec dignius quàm tuum, adhiberi posse existimaui, qui ad bonas artes [6] restituendas, ad Christianam religionem promouendam, ad omnes denique uirtutes stabiliendas, unus prae caeteris quodammodo natus esse uideris. Cuius rei testis est fidelis celeberrima haec

Salmanticensis Academia

, quam exstructis ad fouenda literatorum hominum studia monumentis, ac aedificijs, ista tua liberalitate & magnificentia non inferioribus, multo clariorem, ac ornatiorum reddidisti. Atque ut interim omittam praeclarissimas animi tui dotes omni laude superiores, generis splendorem, ordinis istius Archiepiscopalis amplitudinem, caeteraque in uniuersam Hispaniam beneficia, quorum memoriam uentura secula (quando eas laudes incredibilis animi tui mansuetudo praedicari non sinit) aeternis consecrabit encomijs: me dudum aliquid edere cogitantem impulit summa tua erga omnes beneuolentia & amor, ut audacter quaecumque meae in te obseruantiae testimonium darem. Illud autem erit opus hoc duodecim Relectionum, uiri numquam satis dignè laudati, Francisci de Victoria: quod si eo animo suscipis ac-[7]tueris, quo authorem ipsum, quandiu hoc communi respirandi beneficio usus est, à te dilectum atque amatum scio: iam nihil est, quòd maleuolorum hominum calumnias reformidem. Allatrent usque licet, & dente canino mordeant laudis

alienae fures: nam dum labores nostros tibi gratos esse sentiam, illis esse ingratos, hoc sciant mihi gratissimum. Quantam uerò operam dederim, ut totum opus tersum ac planè purum in lucem eruerem, ijs licebit aestimare, qui ipsum authorem aliquando dicentem audiuerunt: & ijs, qui paulò accuratius hanc editionem considerarint, atque cum priuatis scriptis contulerint. Adiecimus praeterea, ut & nihil ornamenti desyderari posset, & lectorem labore non mediocri subleuaremus, Relectionum singularum ἀνακεφαλαιώσιν quandam, additionesque, locorum sacrae scripturae indices. Denique nihil à me praetermissum est, in quo doctissimi uiri memoriae & laudi non studiosissimè consuluerim. Suscipe igitur (Praesul amplissime) has industriae nostrae pri-[8]micias, tuoque patrocínio & clientela foue, ut caetera eiusdem authoris opera in quartum Sententiarum, atque alios Diui Thomae libros, ex hoc uno periculum faciant, ac propediem in lucem alacrius prodeant. Dominus

Iesus Christus R. D. V. semper sua manu protegat.

Salmanticae, Calendis Septembris. 1556.

Praefatio (Boyer)

[9] IACOBVS BOYERIVS LECTORI S.

COGITANTI mihi (candide lector) quod meritò con queritur Tragicus ille Sophocles, ὥς οὐδὲν ἐσμὲν, πλὴν σικιᾶς εἰκότες, nullisque rebus hominum memoriam immortalitati firmitus commendari, quàm literarum monumentis: maiori profectò laude digni semper uisi sunt duo illa philosophiae lumina, Plato & Xenophon, quòd diligentissimè praeclarè dicta factaque Socratis posteritati tradiderint, quàm ipse, qui primùm ea dixerit, aut fecerit. Illorum enim opera factum est, ut grauissimi authoris memoria (donec aliqua bonarum literarum extabunt uestigia) apud omnes sit celebris & perpetua, qui fortè magna ex parte ne uixisse quidem cognosceretur. Quam ego operam si religiosissimo uiro Francisco de Victoria praestarem, me rem haud mediocri laude dignam, & sacrae Theologiae studiosis maximè utilem facturum putauit. Is enim uir fuit tanta eruditione, tanta religione, tanta denique ingenij dexteritate in tractandis sacris eloquijs, ut non solùm Socratem illum umbratilis tantùm ac fucatae philosophiae authorem longè superauerit: uerumetiam syncerae ueritatis antistitem nullum sibi reliquerit secundum. Ille autem cùm nihil aut perpauca typis tradiderit, uidebam tanti uiri laudem & gloriam sensim (ut fit caeteris mortalium rebus) ex hominum memoria labi, ac studiosos tantae doctrinae fructibus priuari. Nihil ergo prius habui, quàm eius opera è tenebris eruiere, quaeque aliquando in scholis dictasset, tanquam ille Xenophon in unum colligere, ac doctorum uirorum summa diligentia ab omni iniuria uindicare. Opus uerò longe maius expectatione [10] prodijt. Duodecim enim Repetitiones summo labore, & rei familiaris non mediocri dispendio corrasimus: eas in duos Tomos diuisimus, praeclaroque ordine coniunximus. Quas si à te, candide lector, probari sensero, mihi abunde cumulatéque satisfactum putabo.

In Authorem Boffaei Epigramma

IN AVTHOREM IACOBI BOFFAEI EPIGRAMMA.

Cùm noua scriptorum moles nascatur in annos: Morte tamen Domini scripta sepulta iacent. At tua, quae toties uoluisti tradere morti, Morte patris uiuunt pignora clara magis.

Boffaci Epigramma ad Librum

EIVSDEM AD LIBRVM.

*I liber in lucem tineis blattisque sepultus: Iam ter quinque annos delituisse sat est.
Iam poenas patri nimium, nimiumque dedisti: Zoilus haud, qui te mordeat, ullus erit.
Si tamen offendas, duro qui te ore salutent, Dico, Si pietas non mouet ulla mei,
Parcite cui blattae, cui ignis, cui fata parentis: Nunquid erunt uobis pectora dura magis?*

De potestate Ecclesiae I

[11] REVERENDI PATRIS FRATRIS FRANCisci à Victoria,
ordinis Praedicatorum
, sacrae Theologiae in
Salmanticensi Academia
quondam professoris primarij Relectio prior.

DE POTESTATE ECCLESIAE, super illum locum Matthaei decimo
sexto,

Tibi dabo claves Regni caelorum.

SVMMA.

- 1 Ecclesia, dictio Graeca, quid significet, & de eius uaria interpretatione.
- 2 Ecclesia, & Synagoga, an sint idem, & in quo differant.
- 3 Synagoga quid & unde deducatur.
- 4 Ecclesiam nostram quare Apostoli numquam dixerint Synagogam, sed semper Ecclesiam.
- 5 Ecclesiae quòd sint plures praeter fidelium ecclesias.
- 6 Haeretici an sint membra ecclesiae, & sic de ecclesia.
- 7 Haeresis, quid signet. Et unde Haeretici dicti.

DE POTESTATE Ecclesiae impraesentiarum disputaturus, de ipso Ecclesiae nomine, vt pauca prius praemittam, necesse est, vt intelligatur quid sit id, de cuius potestate disserere constituimus. Ergo Ecclesia [sect. 1] , uocabulum Graecum & nomen est, [12] ἐκκλησία, ας. concilium, concio, congregatio, & locus ipse, quo conuenitur, vt etiam capit Lucianus in Dialogo Mercurij, & Maiae. Vnde ἐκκλησιάζα, concionor, & ἐκκλησιαστής, concionator. Verbum est ante salutem orbis, id est, ante Christianitatem nondum Latinitate donatum, sicut pleraque alia Graeca fuerunt, nec (quod sciam) per ea tempora ab aliquo Latinorum usurpatum. Sed tamen apud Christianae eloquentiae & religionis patres & principes frequentissimum, vt videre est apud Tertullianum, Cyprianum, Lactantium, Hieronymum, aliósque item clarissimos authores. Vbi verò sacrae literae Graecae habent Ecclesiam, interpretes plurimùm idem verbum reliquerunt, sed nonnunquam etiam pro Ecclesia, aut congregationem, aut concionem verterunt: vt Deut. 18. vbi nos ita legimus,

*Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus:
ipsum audies, vt petisti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est.*

Septuaginta habent, In die ecclesiae, ἐκκλησίας. Et [sect. 2] est idem uocabulum sicut synagoga: signat enim συναγωγή congregationem, contractionem. Vnde Genesis 1.

congregationes aquarum vocauit maria. Septuaginta transtulerunt συναγωγὰς, synagogas. Inter quae tamen duo nomina nonnihil interesse videtur. Vnde Hieronymus¹, exponens illud Prouerb. 5. Penè fui [13] in omni malo in medio ecclesiae & synagogae: dicit, Ecclesia, & synagoga Graeca nomina sunt, & vnam & eandem rem significant, Latine conuentum, scilicet plurimorum ad inuicem. Si autem accuratius distinguamus, ecclesia conuocatio, synagoga [sect. 3] congregatio dicitur. Vnde συνάγω, congreco, non conuoco. videtur enim dictum ἀπὸ τοῦ σὺν καὶ ἄγω, duco, traho. Et Augustinus² Psalmo 81. super illud, Deus stetit in synagoga Deorum. id est, populorum Israel. Ipsorum propriè, inquit, synagoga dici solet, quamuis & ecclesia dictum sit: sed [sect. 4] nostram Apostoli synagogam nunquam dixerunt, sed semper ecclesiam, siue discernendi causa, siue quòd inter congregationem, aut synagogam, & conuocationem (vnde ecclesia nomen accepit) aliquid distet, quòd scilicet congregari & pecora solent, ac ipsa propriè, quorum & greges propriè dicimus. Conuocari est magis vtentium ratione, vt sunt homines. Idem Isidorus lib. 8. Etymolo. c. 8. vt notetur scilicet irrationalitas Iudaeorum. Quamuis autem ecclesia, si rationem nominis aspicias, pro quacunque hominum congregatione accipi possit: tamen in sacris literis siue nouum, siue vetus testamentum reuoluatur, non inuenies (quantum puto) nisi pro concione, aut congregatione fidelium, id est, vnius religionis aliquo modo, siue bonorum, siue malorum: quamuis [sect. 5] in illis ipsis locis sa-[14]tis appareat esse alias ecclesias praeter fidelium ecclesias. Dicitur enim ecclesia sanctorum, & ecclesia Dei, & ecclesiae Israel, &, Odiui ecclesiam malignantium. Sed hoc etiam modo loquendo de ecclesia dubitari potest, an [sect. 6] haeretici sint de ecclesia. Et quidem eos esse de ecclesia videtur,³ quia ecclesia iudicat de illis, vt patet cùm excommunicet, & ad iudicium pertrahat, & tamen nihil ad ecclesiam de ijs, qui foris sunt. 1. Corint. 5.

Quid enim mihi de ijs qui foris sunt iudicare?

Item tenentur praeceptis ecclesiae. Item baptismus est sacramentum ecclesiae, & haeretici sunt verè baptizati. Item, vt postea disputabitur, haeticus potest esse non solùm presbyter, sed Pontifex etiam summus. ergo caput ecclesiae, & per consequens membrum ecclesiae. Certè licet disputatio non videatur ad rem multùm attinere, sed potiùs ad nomen ipsum: sed videtur & in sacris literis etiam apud vetustiores patrum non accipi ecclesiam, nisi pro congregatione fidelium, atque adeò haeticos non censi intra ecclesiam. Haeresis [sect. 7] sanè electionem, aut sectam, vel diuisionem signare videtur, vt Isidorus dicit lib. Etym. ergo haeretici ideo videntur dicti, quòd ab ecclesia diuisi, & secti sunt. Item Matth. 18.⁴ dictum est Petro, quòd qui ecclesiam non audierit, sit quasi ethnicus, & publicanus. ergo non plus haeretici annumerari in ecclesia debent, quàm ethnici, & publicani. [15] Item ad Eph. 4. Apostolus,

Vnus Deus, vna fides,⁵ vnum baptisma.

Videtur quòd haec tria contineant vnitatem ecclesiae. Item de summa trinitate & fide catholica, Vna est fidelis ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur. Ergo infideles non sunt de ista ecclesia. Cyprianus⁶ ad Rogatianum, Haec sunt initia haeticorum, & ortus, atque conatus schismaticorum, si de ecclesia egreditur, si altare profanum foris collocatur. August.⁷ super Ioan. Propter hanc fidei communitatem omnes vnum sumus, iuxta illud, Omnes vnum vos estis in Christo Iesu. Glo. id est, in fide Iesu Christi. Et demum Ecclesia nihil aliud videtur significare, quàm Christianam rempublicam, seu communitatem, & religionem. Parum autem refert, an haeretici aliquo iure aut ratione spectent ad ecclesiam: certe re

& operibus in ecclesia non continentur: sicut transfugae non pertinent ad exercitum, à quo transfugerunt. Nos itaque in hac Relectione de Ecclesia, hoc nomine solùm vtimur ac loquimur, vt idem sit, quod fidelium communitas, siue respublica.

QVAESTIO PRIMA. An in Ecclesia sit aliqua dignitas, uel authoritas ecclesiastica, praeter potestatem ciuilem.

SVMMA.

1 Potentiae quae dicantur. Et quòd non sit idem Potestas, & Potentia.

[16] 2 Potestates qui potius appellentur, ab authore recensentur.

3 Ecclesia utrum praeter ciuilem, & laicam potestatem necessario habeat etiam aliam spiritualem.

4 Potestas ad quid constituatur in republica.

5 Vitae quòd sint duae, una terrena, altera spiritualis. Et quomodo humana societas non possit sine utraque manere.

6 Clauis regni caelorum, potestas remittendi peccata, & excommunicandi, consecrandi &c. quòd sint in ecclesia.

7 Apostoli domini quam potestatem, & authoritatem habuerint in ecclesia.

8 Potestas temporalis, & ciuilis, quòd sit integra apud paganos.

9 Potestas gubernandi quòd scientiam exigat.

10 Potestas regia quamuis contineat omnem potestatem ciuilem, quòd tamen non habeat authoritatem ad cultum diuinum, & ad actiones spirituales, ostenditur.

11 Deus quomodo uniuersalis ecclesiae duas instituerit dignitates.

12 Potestatis spiritualis testimonia ex scripturis recensentur.

13 Deus quòd ea sapientia, qua constituit in naturalibus, ut inferiora regerentur à superioribus, eadem etiam prouidit, ut in ecclesia sua ordo rerum esset circa dignitates, & officia.

PPRIMUM oportet, sicut de nomine Ecclesiae fecimus, ita quid per nomen Potestatis intelligatur, declarare. Neque [sect. 1] enim omnino idem videtur esse potestas, quod potentia. [17] Nec materiam siquidem, neq; sensus, imò nec intellectum, aut voluntatem potestates, sed potentias vocamus. Contrà [sect. 2] autem magistratus, sacerdotia, & omnino imperia potestates potiùs, quam potentias appellant. Ergo vt S. Tho.⁸ 4. dist. xxiiij. q. j. j. q. ij. ad 3. exponit, videtur potestas praeter potentiam ad actionem dicere praecminentiam quandam, & authoritatem. Atque adeò quaerere, an in ecclesia sit aliqua potestas spiritualis: perinde est ac quaerere, an in ecclesia sit aliqua vis, aut authoritas ad aliquid spirituale: & haec, an sit alia à ciuili potestate. Ita vocat Paul. ad Roma. 13.⁹ Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.

¶ Ad hanc quaestionem, quoniam permultae, & quidem graues, nobis disputandae sunt, breuiter respondeo per vnicam conclusionem. Necesse [sect. 3] est in ecclesia praeter ciuilem & laicam potestatem esse aliam spiritualem. Haec conclusio probatur. In ecclesia sunt plures actiones, & variae non spectantes ad vnam potestatem: & aliquae spectant ad potestatem ciuilem, aliae non ad illam, sed ad aliam potestatem, scilicet spiritualem. Vnde de ecclesia dicitur, quòd astitit à dextris Dei in vestitu deaurato, circumdata varietate. Psalmo. 44. Sed potestates distinguuntur ex fine, sicut potentiae per obiecta. Ergo praeter potestatem ciuilem oportet ponere aliam spiritualem.

[18] ¶ Secundò probat Durand. in tracta. de origine iuris, Potestas [sect. 4] constituitur in republica, vt homines prouocentur ad bonum, & arceantur à malis, iuxta illud 1. Petri 2.¹⁰ quòd potestas est ad vindictam malorum, laudem verò bonorum. & Rom. 12. Vis non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem. Quòd si bona quidem ad quae homines promoueri deberent, & mala, à quibus deterreri oportet, spectarent solùm ad vitam politicam praesentem, sufficeret certè temporalis, & laica potestas. Et cùm vita fidelium non solùm tendat in finem, & statum ciuilem, imò multo impensius & principalius in bona perpetua, quaerendo primum, iuxta Domini consilium, Primùm quaerite regnum Dei. Matth. 7.¹¹ & eam felicitatem, quam oculus non vidit, nec auris audiuit: timeat praeterea mala, & poenas potius alterius vitae, quàm praesentis, nec tam eos, qui occidunt corpus, quàm eum, qui postquam occiderit, habet potestatem & corpus, & animam perdere, & mittere in gehennam ignis, Matth. 10. & Luc. 12.¹² ideo vt homines dirigantur & prouehantur in finem illum supernaturalem, & si fortè aberrauerint, reuocentur in rectam viam, vel laude, vel praemio, vel timore, vel poena: necessarium fuit, vt esset aliqua potestas praeter ciuilem. Hanc rationem eleganter ponit Hugo¹³ de sacra. Pet. 2. Duae [sect. 5], inquit, sunt vitae: vna terre-[19]na, alia spiritualis. Vt autem vtraque in iustitia seruetur, & vtilitas proueniat: primùm vtique distributi sunt, qui vtriusque bona secundum necessitatem acquirant: deinde alij, qui eam secundum aequitatem dispensent. Si ergo non potest humana societas sine vtraque vita manere, necessaria est duplex potestas ad conseruationem iustitiae: vna quae praesit terrenis, ad ordinandum vitam terrenam: alia, quae praesit spiritualibus ad componendam vitam spiritualem.

¶ Tertiò probatur, In [sect. 6] ecclesia sunt clauēs regni caelorum. Matth. 16. & 18.¹⁴ Sed haec potestas est alia à potestate ciuili, quae certè non habet huiusmodi clauēs. ergo, &c. Confirmatur, In ecclesia est potestas remittendi peccata. Iohan. 20.¹⁵ ea non est in Rege, nec in alio magistratu ciuili. ergo, &c. Item in ecclesia est potestas excommunicandi. Matth. 18. & 1. ad Corinth. 5.¹⁶ Item est potestas consecrandi verum corpus Christi. Luc. 22. & 1. Corinth. 11.¹⁷

¶ Quartò principaliter, Apostoli [sect. 7] Domini habuerunt potestatem, & auctoritatem in ecclesia, vt ex locis iam inductis, & ex alijs multis constat: ea autem non fuit ciuilis, cùm regnum eorum nec potestas fuerit de hoc mundo. ergo, &c.

¶ Quintò, Apud [sect. 8] paganos est integra potestas temporalis & ciuilis, vt aliàs à me probatum est, & satis constat ex Paulo, Rom. 13.¹⁸ vbi iubet esse subiectos principibus etiam paganis, [20] & apud eos non est potestas ecclesiastica: ergo haec potestas distincta est ab illa. Vltimò, Quia [sect. 9] potestas gubernandi exigit scientiam, iuxta illud Grego.¹⁹ Ars artium, regimen animarum. Sed principes temporales non habent iure legem diuinam, quam oportet esse regulam potestatis ecclesiasticae. Ergo oportet esse alios Pontifices, &

praesides sacrorum, quàm principes seculares. Item confirmatur, Quia non sufficeret vnus & idem homo vtrumque munus implere, neque vtran que disciplinam percipere, scilicet administrandi secularem & ecclesiasticam rempublicam: nec si maximè vtrumque calleret, posset vtrique administrationi commodè intendere, & uacare. Confirmatur apertè, Nam [sect. 10] regia potestas continet omnem potestatem ciuilem: hoc enim importat Rex, vt sit vnus supra omnes in republica: sed Rex non habet authoritatem ad cultum diuinum, & ad actiones spirituales. Ergo est alia potestas distincta à potestate ciuili. Antecedens patet: quia ad mandatum Domini fuit Saul institutus in Regem. 1. Reg. 10.²⁰ Samuel scripsit legem regni, & scripsit in libro, & reposuit coram Domino, & tamen non est data ei potestas sacerdotalis: imò cùm postea Saul in Galgala obtulisset holocaustum propter absentiam Samuelis, vindicata est seuerissimè praesumptio: & dictum est ei, Stultè egisti, nec custodisti mandatum Domini, quae praecepit tibi: quod si non fe-[21]cisses, iam nunc praeparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum. 1. Reg. 13.²¹ De vtraque potestate Pelagius Papa: & habetur 96. dis. c. duo sunt. Duo sunt (inquit) Imperator Auguste, quibus principaliter hic regitur mundus, authoritas sacra Pontificum, & regalis potestas. Et confirmatur: quia etiam apud Gentiles erant Pontifices, & Sacerdotes, ad quos spectabat administratio sacrorum, & non ad Consules, aut alios magistratus ciuiles. Et in c. si Imperator. eadem distinctione. Si Imperator catholicus est, filius est, non praesul ecclesiae, quod ad religionem competit, (discere enim conuenit, non docere) habet priuilegia potestatis suae, quae administrandis legibus publicis diuinitus consequutus est. Et in c. solitae. de maiorita. & obediens. Fecit Deus [sect. 11] duo luminaria magna in firmamento caeli. hoc est, vniuersalis ecclesiae duas instituit dignitates. De vtraque in veteri testamento aperta habemus exempla: & de seculari quidem Exod. 17.²² quòd Moyses ex electis viris strenuis de cunctis Israel constituit eos principes populi tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicarent populum Dei omni tempore. Numeri autem 3.²³ ponuntur gradus summi Sacerdotis Aaron, & minorum Sacerdotum subministrantium. Sumpti, inquit, sunt sacerdotes Eleazar, & Ithamar coram Aaron. & infra, Dabis Leuitas [22] Aaron & filijs eius, quibus traditi sunt ad Israel in ministerium. In nouo autem testamento, Rom. 12. & 13.²⁴ Paul. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Quod de qua potestate intelligendum sit, ipse Paulus illic fatis ostendit. & Petrus 1. sua Epistola, cap. 2. Subiecti estote²⁵ omni humanae creaturae propter Deum, siue Regi quasi praecellenti, siue Ducibus tanquam à Deo missis ad vindictam malorum, laudem verò bonorum. Quanquam Lyranus de vtraque potestate, Pauli locum intelligendum censet. Sed [sect. 12] de spiritali potestate plura testimonia sunt, quàm vel opus sit, vel vacet in praesentia recensere. Iohannis vltimo²⁶, Pasce oues meas. &, Quorum remiseritis peccata, &c. Iohan. 20.²⁷ Et tibi dabo clauis regni caelorum. &, Et quodcumque solueritis, &c. Matt. 16. & 18.²⁸ & de presbyterorum potestate Luc. 22.²⁹ Hoc facite in meam commemorationem. Et iterum de ratione constituendi Episcopos, presbyteros, diaconos, 1. ad Timot. 3. item ad Tit. 1.³⁰ Actuum 14. & 20.³¹ Sed ad maiorem declarationem huius conclusionis arguitur paucis argumentis contra illam. Primò, Multitudo principatuum mala, ex Aristot. 12. Metaphy. & in libro Politico. ergo non expedit in ecclesia esse varias & distinctas potestates, maximè cùm ecclesia sit non solùm vna respublica, sed vnum corpus. Ro. 12.³² Multi unum corpus sumus in Christo. & 1. Cor. 12.³³ Et sic habere [23] multos principes, aut praelatos, videtur quasi

habere multa capita vnius corporis: quod monstruosum est. ergo potius conuenire videretur, vt vnus atque idem res seculares & ecclesiasticas administraret. Secundò, Ciuilis potestatis finis est reddere, aut constituere homines bonos, & edere studiosos, id est virtutibus praeditos. 2. Ethico. Sed hoc satis est ad consequentiam felicitatis, non solum humanae & temporalis, sed etiam immortalis, & supernaturalis. ergo frustra comminiscimur aliam potestatem. Tertiò, Matt. 17.³⁴ Dominus dixit, Ergo liberi sunt filij. vbi glo. In quolibet regno filij regis liberi sunt. Christiani autem sunt filij Dei. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Iohan. 1. ergo liberi. & Iohan. 3.³⁵ Si ergo filius vos liberauerit, veri liberi eritis. & 1. Corin. 7.³⁶ Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum. Ex quibus locis videtur Christianos exemptos esse & liberos ab omni potestate, & subiectione, sed omnes esse aequales, nec alteros dominari, alteros seruire: & sic nulla erit autoritas, vel potestas, saltem iurisdictionis. Quartò arguitur, In statu innocentiae non fuisset aliqua potestas. ergo nec nunc debet esse. nam Christus redemit nos. Item sunt argumenta haereticorum, ac schismaticorum, quibus simplicium hominum corda à debita obedientia vel principum, vel sacerdotum dehortantur & reuocant, resistentes Dei ordinationi [24] ad suam ipsorum damnationem, & perditionem, vt Paul. ait: nec opus erat alijs responsis post tam aperta testimonia scripturarum, quibus illorum uesania aperte retunditur: sed quia sapientibus, & insipientibus debitores sumus, ad solutionem istorum est attendendum, quod Sap. 7.³⁷ dicitur, quòd sapientia attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Hoc est enim proprium sapientiae, vt etiam Arist. tradit 1. Metaphy. ordinate omnia disponere. Potuit ergo Deus sicut summè sapiens, ita summè potens, sine ullo ordine principum & subiectorum praelatorum & inferiorum omnia quidem gubernare, administrare & sine ulla etiam, si ita uoluisset, iactura rerum creaturarum. Sed profectò hoc non erat consentaneum tantae sapientiae, & in finitae prouidentiae: sed potius ita componere, ut orbis non rerum cumulus fortè iacentium deforme spectaculum redderetur, sed ut corpus potius quoddam unum, aut aedificium suis partibus, & ut uelut membris constaret, seruaretque decorem dignum suo authore. Eadem [sect. 13] ergo sapientia, qua constituit in naturalibus, ut inferiora regerentur à superioribus, ut 1. Metaphy. dicitur, & Diony. 4. c. de diuinis nomi. nominatim de sole dicit: & qua etiam in caelis uoluit, ut inferiores angeli à superioribus illuminarentur: eadem inquam prouidit, ut in ecclesia sua ordo rerum esset, & ut distributa officia, ut alij [[25]] oculi essent, alij manus, alij etiam pedes, & reliqua, in hanc rationem composita. Vt etiam Apostolus dicit eleganter 1. Corint. 12.³⁸ Sicut enim corpus unum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm sint multa, unum autem corpus sunt: sic & Christus, &c. In hanc sententiam disertissimè. Nam & ipse Aristote. primo Politico. expedire ait in omni multitudine rectè composita, ut aliquis principetur, caeteri pareant, in quo consistit ratio potestatis. Ad primum igitur argumentum respon- deo, quòd esset quidem incoueniens, si essent plures principatus, aut magistratus, ad eundem finem, & ex aequo: quod in proposito non contingit. nec enim ad eundem finem contendit potestas ciuilis & ecclesiastica, ut suprà satis explicatum est. Praeterea nec ex aequo se habent, sed certo modo una potestas ad aliam ordinatur, ut infrà disputabitur. Ad secundum etiam aperta est solutio ex superioribus. Nec enim tota administratio ciuilis satis est ad constituendum hominem in statu salutis aeternae, nec sufficit moralis aut ciuilis uirtus, & bonitas ad uitam aeternam, cùm, ut reliqua omittamus, necessaria sit fides. Mar. 16.³⁹ Qui uerò non crediderit, &c. sacramenta etiam semper fuerint aliqua, Nisi enim renatus fuerit ex aqua, &c. Iohan. 3.⁴⁰ Et nisi

manducaueritis carnem filij hominis, non intrabitis in regnum caelorum. Collatio autem [26] sacramentorum non spectat ad potestatem ciuilem, sed spiritualem, & ecclesiasticam. Itaque sicut oportet iustitiam nostram abundare supra iustitiam Scribarum & Phariseorum, Matt.

5.⁴¹ ita oportet abundare supra iustitiam, non solum paganorum & haereticorum, sed etiam bonorum philosophorum: & sic habere aliquos actus ordinatos in supernaturalia.

¶ De tertio argumento disputabo latius inferius, cum agemus de libertate Ecclesiasticorum.

Sed pro solutione in praesentia dico, cum scilicet Thom. & Bonauent. in fine 2. Senten.⁴²

quod Christus illic loquutus est de se & discipulis suis, qui omnino erant liberi, uel ratione officij, quod exercebant etiam ex autoritate, scilicet spiritualis potestatis, ratione cuius etiam stipendia illis debebantur: iuxta illud, Si spiritualia uobis seminamus, multum est ut carnalia uestra metamus. 1. Corint. 9. Vel, quia nihil⁴³ habentes, hac ratione se liberos reddiderant ab omni exactione: nec enim tributum debetur ratione personae, sed bonorum, nec per subiunctionem ad potestatem spiritualem aliquid deperit de libertate, cum ea tota sit non ad utilitatem potestatis, uel praesidentis, sed subditorum.

¶ Ad quartum respondeo, negando assumptum. quamuis enim non fuissent magistratus, nec principes ad cogendum homines timore poenarum, fuisset tamen potestas directiua, & [27] gubernatiua, ut potestas paterna, cui tenerentur filij parere. Imò multiplicato humano genere, uero similis est, futuros aliquos, qui praessent sacris: & sic fuisset aliqua ratio etiam potestatis spiritualis. Sed de hoc etiam statim latius, & S. Thom. 1. part. q. xcvi. arti. 4.

QVAESTIO SECVNDA. Vtrum potestatis ecclesiasticae sit aliquis effectus propriè & uerè spiritualis.

SVMMA.

- 1 Potestas ecclesiastica, quod sit uerè & simpliciter causa alicuius effectus spiritualis.
- 2 Potestas ecclesiastica, quod sit duplex. Et de earum effectibus. Et quomodo nonnulli haereticorum ab utraque clauae tollunt omnem effectum merè spiritualem.
- 3 Potestas utraque, ordinis scilicet, & iurisdictionis, quod habeat uerum effectum spiritualem, probatur.
- 4 Christus in quantum homo, quod habuerit potestatem remittendi peccata, & quomodo saepe ususfuerit ea, imò & eam tradiderit Apostolis. Et de remissione peccatorum per clauas Ecclesiae traditas.
- 5 Error duplex eorum, qui dicunt uirtute clauium non uerè remitti peccata, sed solum ostendi remissa.
- 6 Remedia duo efficacia ad remissionem peccatorum à Deo in ecclesia relictas.
- 7 Clauas ecclesiae, quod solae sufficiant ad salutem, & ad aperiendum regnum caelorum, ubi nulla alia uia esset apertum.
- 8 Contritio quid importet.
- 9 Dolor, quando non dicatur contritio.

[28] 10 Dolor qualis sufficiat ad remissionem peccatorum cum clauibus.

SED QVIA distinximus potestatem ecclesiasticam à ciuili ex fine (quia scilicet altera in finem temporalem ordinata est, alia in spiritualem) sequitur secunda quaestio, An sit aliquis effectus purè & simpliciter spiritualis. Ad hanc quaestionem respondeo primò, dato quòd potestas ecclesiastica nullum haberet huiusmodi effectum spiritualem, nihilo minus differret à potestate ciuili, & diceretur potestas spiritualis. Probatum hoc, & ostenditur: nam adhuc haberet finem distinctum à fine potestatis secularis, puta beatitudinem supernaturalem, & cultum diuinum, & bonum spiritus, id est, animae: quae omnia non spectant ad potestatem ciuilem, sed ecclesiasticam, & inter spiritualia annumerantur. Secundò pono conclusionem, quòd [sect. 1] potestas ecclesiastica uerè & simpliciter est causa alicuius effectus spiritualis. Pro casus declaratione est reuocanda in praesentia illa distinctio Theologorum, de duplici potestate, ordinis scilicet, & iurisdictionis. Duplex [sect. 2] igitur potestas est ecclesiastica, potestas ordinis, & iurisdictionis. Potestas ordinis est in ordine ad corpus Christi uerum, scilicet eucharistiam: iurisdictionis in ordine ad corpus Christi mysticum, id est ad gubernandum populum Christianum in ordine ad beatitudinem supernaturalem. Sed [29] in potestate ordinis non solùm intelligitur potestas consecrandi eucharistiam, sed disponendi, & idoneos reddendi homines ad eucharistiam, imò omnia gerendi, quae ordinantur aliquo modo ad eucharistiam, ut est consecrandi presbyteros, & alios ordines conferendi, & uniuersim omnia sacramenta administrandi, remittendi quoque peccata, & tandem omnia faciendi, quae alicui ratione alicuius consecrationis conueniunt: unde etiam potestas ordinis, potestas consecrationis plerumque uocatur. Ad potestatem autem iurisdictionis spectat gubernatio populi Christiani extra Sacramentum, uel consecrationem, uel administrationem: ut est leges ferre, & tollere, excommunicare, dicere ius extra forum poenitentiae, & id genus alia facere. His praemissis est aduertendum, quòd nonnulli haereticorum ab utraque clauē tollunt omnem effectum purè spiritualem. Qui enim negant in eucharistia contineri uerum corpus Christi, negant aliquid spirituale confici à sacerdote consecrante eucharistiam. Eucharistia enim apud eos nec est, nec continet aliquid spirituale, sed symbolum solùm est, & signum uel corporis Christi, uel gratiae. Iidem etiam negant sacerdotem euangelicum uerè remittere peccata, inde etiam à potestate iurisdictionis effectum aliquem spiritualem prorsus tollunt, negantes excommunicationem aliquid [30] spirituale auferre ab excommunicato, sed solum communicationem exteriorē fidelium, quae spiritualis non est. Sed omissa prima uesania haereticorum circa eucharistiam, de qua nunc nihil constitui tractare: de remissione peccatorum, & effectū excommunicationis dicendum aliquid est: nec multis tamen, eò quòd in ordinarijs lectionibus locum illum aliquanto accuratiùs tractauerim. Sed quia etiam inter catholicos authores sunt, qui potestati ordinis non simpliciter tribuant remissionem peccatorum, uel collationem gratiae, uel omnino aliquem effectum uerè spiritualem: atque alij etiam, qui per excommunicationem non concedant tolli aliquid spirituale: ideo repetendo conclusionem, dico, quòd [sect. 3] utraque potestas, scilicet ordinis, & iurisdictionis habet uerum effectum spiritualem. Et primò dico, quòd clauē ecclesiae, siue autoritas ecclesiastica est ea propriè remissionis peccatorum, & gratiae. Est autem disputatio eadem cum illa, an per sacramentum poenitentiae concedatur aliquando prima gratia. De qua quaestione licet inter antiquos, & grauiore authores non uideatur magnopere dubitatum, apud quos in confesso fuit, uirtute clauium nonnumquam peccata ita remitti, ut sine illis non remitterentur: tamen inter recentiores scriptores non est aut parua, aut parum acris contentio & dimicatio. dicunt enim ex illis quidam, [31] acutiores quidem, & ingeniosiores, quàm paret in theologica

philosophia, quòd peccata mortalia remitti nunquam possunt, nisi per contritionem, at que adeò nec uirtute clauium unquam peccata remittuntur, aut confertur prima gratia: non remittuntur inquàm in foro Dei, & ut remitti propriè dicat tolli peccata. Cum quibus aliàs maiori studio & conatu conflimus. Nunc summa sequens fastigia rerum, paucis argumentis arguo pro conclusione nostra, & contra illorum sententiam. Et primo adduco uerba Domini, Iohan. 20.⁴⁴ Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Et quodcumque solueritis super terram, &c. Matt. 13.⁴⁵ Et tibi dabo claues regni caelorum, Matt. 16.⁴⁶

¶ Ex quibus arguitur sic, Illa uerba sunt eadem, quae ponuntur in nostra conclusione. Ergo si illa uera sunt, conclusio nostra uera est. Et confirmatur, Remitti peccata propriè hoc sonat, tolli scilicet peccata, quibus aliquis prius tenebatur: nec certè significat ostendi, aut declarari prius remissa, sicut remittere debitum. Confirmatur secundò, Christus habuit potestatem remittendi propriè peccata ad sensum conclusionis, & potuit eam dimittere Apostolis: sed non alijs uerbis apertioribus potuit declarare donationem, aut commissionem illius potestatis, quàm illis, quibus dedit claues. ergo, &c. Quòd [sect. 4] autem Christus habuerit huiusmodi [32] potestatem etiam in quantum homo, certè non est dubitandum. Ipse enim dixit Marci 2. &⁴⁷ Matth. 9.⁴⁸ & Luc. 15.⁴⁹ Vt autem sciatis quòd filius hominis in terra habet potestatem dimittendi peccata, ait paralytico, &c. & Matth. 18.⁵⁰ Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Et certè non solùm habuit potestatem declarandi remissionem peccatorum, nec dubito quin usus fuerit illa potestate, cùm dixit paralytico, Fili dimittuntur tibi peccata tua: & cùm dixit Luc. 7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm. nec Christus uoluit ostendere, ac disputare, aut defendere se habere potestatem declarandi peccata esse dimissa. Eisdem autem uerbis, quibus dixit, Remittuntur tibi peccata, dixit, Quorum remiseritis peccata. eadem enim uis uerbi est remittendi, & dimittendi, nisi quòd Latinus fortassis est remittere, quàm dimittere: sed Graecè idem utrobique uerbum est. Facit quod eodem loco Dominus praemisit, Sicut misit me Pater, & ego mitto uos. & statim sequitur, Accipite spiritum sanctum, quorum remi. &c. unde uidetur, quod talem potestatem dedit, qualem habuit. Item quid opus erat dare Spiritum sanctum ad soluendum, uel remittendum peccata in foro ecclesiae duntaxat, uel ad ostendendum remissa? Profectò Apostoli per illa uerba aliud intelligere non poterant, quàm se ueram potestatem remittendi peccata [33] accepisse. nec uerò satis intelligi potest, quomodo claues regni caelorum tradiderit Dominus, si (vt isti docent) nunquam sacerdos regnum caelorum aperit. Quis enim alius usus clauium, nisi ad aperiendum, aut claudendum? Secundo principaliter arguitur, Si enim claues ligare uerè possunt, remittere peccata non possunt: non inter priuilegia ecclesiae, & gratias, sed inter onera potiùs, & quidem grauissima, numerari claues deberent. Quid enim beneficij accepimus, si ratione clauium obnoxij quidem sumus ad peccata confitendum (quod est permolestum) si cum peccato ad claues ueneris, non modò gratiam, aut remissionem non consequeris: sed (quod isti non diffitentur) nouo peccato grauaberis, & teneberis? Quid tantopere hanc potestatem sancti in caelum laudibus efferunt, praeconio tollunt? Quid tantum praemium illius insignis confessionis & fidei principis Apostolorum, pro cuius remuneratione Dominus ei pollicitus est, Tibi dabo claues regni caelorum: uinculus potius catenae, aut quiduis potiùs, quàm claues sunt? Si quidem tenemur clauibus illis, non soluimur: deterior multo in hac parte esset conditio legis Euangelicae, quàm naturae, aut Mosaicae. Tertiò principaliter arguitur, Si sensus uerborum esset, Absoluo, id est ostendo absolutum: ergo illa forma absolutionis esset recta & legitima, Ego te de-[34]claro absolutum: qua tamen nec illi quidem auderent uti. Confirmatur, Cui enim ostendit sacerdos peccatorem

absolutum? non ecclesiae quidem, multo autem minus Deo. Praeterea sacerdos uerè remittit poenam debitam peccatis, nec ostendit solum remissam. ergo uel uerbum remitti, aut absolui, oportet aequiuocè capi, uel propriè respectu utriusque. Quartò principaliter arguitur, In baptismo remittuntur peccata: ergo in sacramento poenitentiae. Ad hoc argumentum uariè respondetur ab illis. Aliqui enim dicunt, in adulto etiam non remitti primò per baptismum: alij non negant quidem de baptismo, negant tamen de sacramento poenitentiae. Sed cùm eisdem uerbis in Euangelio habeatur, imò uidetur apertiùs haberi de remissione peccatorum per clauas, quàm per baptismum: profectò nec probabiliter, nec constanter concedi de baptismo potest, & negari de clauibus. Quòd autem baptismus detur in remissionem peccatorum, praeterquam quòd sancti omnes iuratissimè confirmant, non uideo quomodo negari possit: illic enim non potest esse remissio peccatorum, id est declaratio, ut ipsi in sacramento poenitentiae intelligi uolunt. Si ergo secundum Scripturam est remissio peccatorum, oportet ut sit uerè & propriè remissio: imò uidetur articulus fidei. Confitemur enim unum baptisma in remissionem peccatorum. Et confirma-[35]tur, Si enim (ut aduersae opinionis auctores fatentur) per sacramentum peccatum originale & ueniale primò tolli potest: unde haec coarctatio, uel diuinatio potiùs orta est, non posse se extendere ad peccata mortalia, cum in Euangelio absolutè in remissionem peccatorum data sacramenta legamus, nulla differentia posita de originali, aut ueniali à mortalibus? Quinto, Si sacramenta nunquam conferunt primam gratiam adultis (nam idem apud eos est de omnibus iudicium) quid ergo est, quòd omnes sancti, omnes auctores docent & praedicant sacramenta nouae legis esse causam gratiae? Sed aiunt per sacramenta augeri gratiam. Primùm omnium hoc nescio, an sit priuilegium sacramentorum, cùm in omni actu meritorio augeatur gratia. Sed non ex opere, inquiunt, operato, ut ipsorum uerbis utar. Esto sanè. Sed quid mea? tantum enim consequar etiam eorum sententia. Si paulùm in actu meritorio animum, aut conatum intendero, quantum per illud opus operatum consequuturus sum, quanta est haec praerogatiua sacramentorum, ut per sacramenta obtineant aliquem gradum gratiae, quem tantuli actus intentione & feruore facillè consequi possent? Ergo adduci non possunt, quin aliquid potiùs sacramenta conferant. Sed ut quid uim facimus uerbis, & loco suo detorqueamus? Dare enim gratiam nec fuit, nec erit unquam au-[36]gere gratiam. Etenim gratiae est facere amicum, aut gratum. hoc enim significat constituere in gratia, ex non grato gratum facere. Aliud sanè est augere amicitiam, aliud amicum facere: & numquam antiqui ad hunc modum loquuti sunt, ut augere gratiam intelligerent esse causam gratiae. Sexto & ultimò, Si enim clauas non remittunt peccata, nullum argumentum habemus ex Scriptura, quòd sit aliquod sacramentum poenitentiae. In Scriptura enim non habemus aliud, nisi quòd per clauas remittuntur peccata. Si ad hoc per te non requiritur collatio gratiae, quia non est nisi declaratio: nihil restat ut quid ponamus sacramentum poenitentiae. Propter hoc enim solùm ponimus, quia ex Scriptura habetur, quòd per clauas remittuntur peccata. & hoc non potest fieri sine gratia. ergo clauas conferunt gratiam: & sic conficitur sacramentum. totum autem hoc artificium ruit ad sententiam illorum. Omnino [sect. 5] mihi non uidetur ferendum, dicere quòd uirtute clauium non uerè remittantur peccata, sed solùm ostendantur remissa: sed homines alioqui acres, & docti, bis in hac disputatione peccant, & errant, ex eo, quòd non bene sentiant de contritione, putantes primò, quòd contritio est ita sufficiens ad remissionem peccatorum, quòd quasi ex iustitia debeat remissio, & gratia, posita contritione: unde etiam prouenit, ut meritum [37] ponant congruum ad primam gratiam contra apostolum Paulum: non considerantes, quòd quacunque dispositione posita in peccatore, est omnino tanta liberalitas in collatione gratiae, & tam gratis remittuntur

peccata, sicut data fuit gratia Adae in primo statu, imò magis. nec oportet imaginari aliud meritum, nisi puram misericordiam diuinam: nec plus contritio est meritum ad gratiam, uel remissionem peccatorum, quàm bona opera sunt merita ad praedestinationem. Haec enim erat bona pars erroris Pelagianorum, si ego quicquam intelligo. Secundò errant contrario modo, credentes, quòd contritio ita sit necessaria ad remissionem peccatorum, quòd penè Deus ipse uix posset sine contritione remittere peccata. Veritas autem sic habet, quòd [sect. 6] ad remissionem peccatorum Deus in ecclesia duo remedia efficacia reliquit, aut poenitentiam, aut clauis ecclesiae. Et ita apertè scriptum est, Per clauis ecclesiae remittuntur peccata, sicut per poenitentiam. Satis est ergo, ut quis non ponat obicem clauibus. id est, non obijciatur peccato praeterito uel futuro: hoc est, ut poeniteat de praeterito, & proponat in futurum cauere, etiam si hoc ita faciat, ut non sufficiat ad remissionem peccatorum, sed remaneat in peccato. Haec enim dispositio non requiritur ad remissionem peccati, sed solùm ne ponat obicem clauibus. Hoc [38] ergo est summum beneficium & priuilegium, quo Christus redemptor ecclesiam suam in nouo testamento singulariter ornauit. hoc est quod tantum celebratur à uetustissimis & sanctissimis Patribus, quod [sect. 7] omnino clauis Ecclesiae sufficiunt ad aperiendum regnum caelorum, ubi nulla alia uia apertum esset: sed solae sufficiunt ad salutem. nec mihi de hoc dubitandum omnino uidetur, & maximè quia in Concilio Florentino dictum est, Effectus sacramenti poenitentiae est absolutio à peccatis.

¶ Sed contra hanc veram sententiam arguitur. Primo, Accedens ad sacramentum poenitentiae in peccato mortali, non consequitur remissionem peccatorum, imò peccat de integro. ergo clauis non remittunt peccata. Confirmatur, Quia liceret ergo scieret accedere cum peccato ad clauis. Secundo, Cùm aliquis post contritionem accedit ad sacramentum poenitentiae, est uerum sacramentum, & forma uniuocè idem significat, sicut cùm quis accedit ante contritionem: sed tunc non absoluit sacerdos, sed ostendit absolutum. ergo sic debet intelligi absolutio & remissio peccatorum, id est declaratio. Tertiò arguitur, Vel sufficit quicumque dolor ad tollendum obicem, & recipiendum gratiam, uel non. Si aliquis non sufficit, non uidetur posse assignari quis solus sufficiat, nisi sola contritio. eodem enim modo uidetur de quocunque [39] alio dolore. ergo requiritur contritio. Si autem quilibet dolor sufficit, dolor solum timore poenae non satis est. ergo. Quartò, Eodem pacto uidentur clauis habere potestatem retinendi peccata, sicut remittendi: sed clarum est, quòd clauis non aliter retinent peccata nisi declarando non remissa à Deo, nec possunt retinere nisi quae Deus retinuit. ergo similiter remittere peccata, solùm erit ostendere remissa à Deo. Ad⁵¹ soluendum haec argumenta, nota. Primo, quòd doctor subtilis in 4. di. 14. q. ultima. ar. 3.⁵² uidetur expressè dicere, quòd non requiritur alia dispositio, ut aliquis per hoc sacramentum poenitentiae recipiat gratiam, nisi solùm, ut uelit recipere, & se subijcere clauibus. Et idem dicit de sacramento baptismi. Caietanus⁵³ etiam nominatim de baptismo dicit 3. par. q. 36. ar. 2. ad primum. quod ad remissionem peccatorum, etiam mortalium in baptismo non exigitur aliquis dolor, sed sola uoluntas recipiendi baptismum in remissionem peccatorum. Et profectò idem haberet consequenter dicere de sacramento poenitentiae, quòd ita manifestè datur in remissionem peccatorum, sicut baptismus: & tamen Caietanus negat de poenitentia quod concedit de baptismo: quàm constanter, ipse uiderit. S. Tho.⁵⁴ etiam 3. part. q. 97. ar. 3. ad secundum dicit, quòd baptismus datur per modum ablutionis, & est generatio, id est mutatio de non esse spiritua-[40]li ad esse spirituale: ideo non inconuenit accedere ad baptismum cum conscientia peccati mortalis, non autem ad eucharistiam, quae non debet dari nisi uiuenti: datur enim per modum alimenti.

Hac certè ratione consequenter uideretur idem dicendum de sacramento poenitentiae, quod institutum est ad suscitandum mortuos: & sic non erit inconueniens accedere ad clauas ecclesiae cum conscientia peccati mortalis. Et posset magna probabilitate defendi, Quisquis sine conplacentia quidem peccatorum praeteritorum, sed etiam sine aliquo dolore solùm cum proposito cauendi in futurum à peccatis, accedat ad sacramentum poenitentiae, animo recipiendi remissionem peccatorum, quòd reuera recipiet: nescio an uerum sit, impugnari profectò non uehementer posset. Sed non adeò longius à communiori uia, & doctrina discedens, secundò dico, quòd non licet accedere ad sacramentum poenitentiae cum conscientia peccati mortalis: nec talis consequeretur peccatorum remissionem. Pro quo est aduertendum, quòd [sect. 8] contritio reuera nihil aliud importat, nisi dolorem de peccatis propter Deum, id est eo quòd sunt offensiuia Dei, cum proposito cauendi in futurum: nec quicquam aliud est de ratione contritionis, reiectis anxijis & subtilibus disputationibus scholasticis, parum in hanc rem conferentibus, & physicis potius quàm theo-[41]logicis. Nec apud me dubium unquam erit quin quicumque dolet de omnibus peccatis suis absolutè, quia sunt offensiuia Dei, proponit etiam omnino in futurum seruare omnia praecepta Dei: talis consequatur remissionem peccatorum, si nihil sit aliud quod impediatur. Potest [sect. 9] uerò esse talis dolor, qui non sit contritio: quia aliunde impeditur, puta quia cum tali dolore perseuerat ex ignorantia in aliquo peccato, ut quia retinet alienum, uel manet in aliquo errore: ut haeretici, aut infideles, qui dolent quidem de peccatis suis, & propter Deum, & proponunt in futurum: sed talis dolor in eis nec est contritio, nec sufficit ad remissionem peccatorum: non quia requiratur maior, nec alius dolor, quàm ille, sed quia tenentur ad aliud, quod non implent. itaque ab extrinseco impeditur, ne ille dolor sufficiat, qui de se sufficeret quidem. Vnde in nullo mutato dolore, sed solùm si talis alienum restitueret, aut dimitteret errorem, ille idem dolor esset contritio. quod in hac materia est commendandum, ne in rebus ad salutem necessarijs descendamus ad discendum uel incredibilia, uel non intelligibilia.

¶ Hoc ergo praemisso, dico primò, Si is, qui accedit ad sacramentum poenitentiae, scit & aduertit se nullum habere dolorem peccatorum praeteritorum, quamuis habeat propositum [42] in futurum, non consequitur remissionem peccatorum, imò peccat mortaliter.

¶ Secundò, Si talis dolet quidem, sed intelligit se non dolere, quia sunt offensiuia Dei, sed obquancumque aliam rationem, puta aut propter poenas inferni: profectò etiam talis dolor non sufficit, quia ille non dolet offendisse Deum: nihil autem refert quòd doleat, si non doleat offendisse Deum: idem est enim acsi nullo modo doleret.

¶ Tertiò, Quo cunque doleat, si omnino putat se adhuc esse in mortali, & non esse contritum, non uidetur etiam sufficere. & sic dico, quòd accedere cum conscientia peccati mortalis ad hoc sacramentum, est peccatum nouum, quia ponit obicem. Et hoc est probabile: non quia claues non sufficiant, sed quia uirtualiter complaceat in peccato qui non dolet, nec uult dolere se offendisse.

¶ Quartò, Si putat se doluisse propter Deum, & proponit in futurum, semper consequitur gratiam, nisi aliunde ponat obicem ad sensum declaratum, puta quia perseuerat in aliquo peccato non defectu doloris. Sed dices, Iam talis ante sacramentum consequeretur gratiam, quia per te ille dolor est contritio.

¶ Propterea dico quintò, quod stat, quod aliquis putet se dolere, quia sunt offensiuia Dei: & tamen reuera non ideo dolet, sed ob aliam causam. Quamuis enim uideatur posse experiri aliquem se dolere: sed an doleant quia offenderunt Deum, pro-[43]fectò ignorari potest. Praeuolat enim (ut ait Augu.⁵⁵) intellectus, sequitur tardus, aut nullus effectus. Et sic

contingit, quòd aliquis putat se dolere propter Deum, & non dolet, aut non propter Deum dolet: & in tali fit remissio peccatorum uirtute clauium.

¶ Sextò dico, & sequitur ex dictis, quod [sect. 10] omnis ille dolor, & solus, sufficit ad remissionem peccatorum cum clauibus, de quo peccator existimat quòd sit contritio: id est sufficiens dolor, si non sit aliud impedimentum extrinsecum, uel sit tanta negligentia examinandi, ut rediret in naturam omissionis. Si enim quis nullam aduertentiam adhiberet, aut considerationem ad examinandum statum conscientiae suae, sed sic temere existimaret se sufficienter poenituisse: idem est etiam iudicium acsi non poenituisset. Sed si bona fide, facta probabili examinatione putat se sufficienter poenituisse, quamuis decipiatur, cum sacramento poenitentiae consequitur sine dubio remissionem peccatorum: & per haec satis patet ad primum, & tertium argumentum. Sed contra hanc determinationem arguitur argumento communi, Talis, qui existimat se sufficienter poenituisse, uel habet ignorantiam uincibilem, uel inuincibilem. Si inuincibilem, ergo non tenetur amplius dolere: ergo sufficienter fecit ad quod tenebatur. ergo iam sunt ei remissa peccata. Si uincibilem, ergo accedens ad sacra-[44]mentum cum tali peccato mortali, non excusatur. ergo non das hominem, qui recipiat primam gratiam in sacramento poenitentiae.

¶ Respondetur dupliciter. Primò, quòd illa ignorantia est inuincibilis. Et cùm arguis, Ergo iam consequitur remissionem peccatorum: nego consequentiam, sed solùm sequitur, quòd non peccat de nouo per omissionem contritionis.

¶ Secundò, & melius dico, quòd illa ignorantia est uincibilis: & cùm infers, Ergo peccat accedens, nego consequentiam. Non enim facit irreuerentiam sacramento, nisi qui scienter accedit in mortali. Sicut si quis celebraret sine ara, quantumcumque ignorantia esset crassa, non peccaret. Vel potest dici, quòd talis ignorantia est uincibilis respectu dilectionis peccatorum, uel praecepti de contritione, si ullum esset: inuincibilis autem respectu sacramenti. Nec hoc est mirabile. aliqua enim ignorantia excusaret respectu unius aliquando, quae non excusaret respectu alterius. Vt, exempli gratia, ignorantia, quae excusaret conserentem sacramentum in mortali, non excusaret recipientem, ut notum est: maior enim examinatio requiritur conscientiae ad recipiendum eucharistiam, quàm ad conferendum, etiamsi ad utrunque exigatur examinatio conscientiae. Ad secundum argumentum respondetur, quòd cùm aliquis [45] post contritionem accedit ad sacramentum poenitentiae, dico quòd uerè absoluitur: sacerdos enim fert sententiam sufficientem ad ponendum hunc in gratia, etiam si non prius fuisset in gratia.

¶ Ad quartum dico, quòd retinere & non remittere, non est declarare non esse remissa, ut ipsi uolunt: potest enim contingere, quòd ex hoc solùm, quòd non absoluitur per clauas, non remittantur peccata, ut expositum suprà est. Et praeterea cùm (ut in praesentia supponimus) quilibet peccator teneatur adire clauas, remissio etiam quae fit in contritione, dependet à clauibus, imò fit uirtute clauium, sicut gratia quae data fuit ante passionem Christi. Et demum utcunque sit, dato quòd retinere sit non declarare, non oportet quòd remittere sit declarare. Nos enim solùm uolumus, & dicimus uerba accipi debere in sua propria significatione, ut remittere sit remittere, sicut retinere, retinere. Quòd si retinere non potest aliter fieri nisi declarando, retinere erit declarare: sed remittere potest aliter esse, ideo etiam aliter accipiendum est. Ergo ex hac disputatione constat potestatem ordinis habere efficaciam alicuius spiritualis effectus. Nec tamen uolo dicere nullum alium ab isto habere posse: sed hunc esse potissimum, & qui ex sacris literis testatior & notior sit: alioqui ex potestate or-[46]dinis, ut sunt omnes consecrationes episcoporum, presbyterorum, in quibus effectus datur purè & uerè spiritualis. Et haec quidem quantum ad effectum potestatis

ordinis. Restat ut etiam dicamus de potestate iurisdictionis, utrum scilicet excommunicatio sit effectus spiritualis, uel habeat effectum spirituale. De quo latè dixi in quarto Sententia. in materia de clauibus: ideo uide illic.

QVAESTIO TERTIA. A quo iure sit inducta potestas ecclesiastica.

SVMMA.

- 1 Potestas ecclesiastica quo iure sit introducta.
- 2 Potestatis ciuilis & ecclesiasticae differentia.
- 3 Potestas ecclesiastica, quòd quantum ad aliquam potestatem sui habuerit ortum à iure naturali, uel positio.
- 4 Potestas ecclesiastica, & spiritualis tota, quae nunc residet in ecclesia, quòd sit de iure diuino positio media tè, uel immediatè.
- 5 Potestas spiritualis tota, quae fuit in ueteri lege, quòd fuerit de iure diuino positio.
- 6 Potestatem totam in ueteri lege iure diuino institutam, quòd potuerit Israeliticus populus sua autoritate instituere, etiam si à Deo instituta non fuisset.

POSTQVAM ex parte disputatum est de ipsa potestate secundum se & de effectu, & fine illius in generali: uidetur operae pretium nos facturos, si de causa efficiendi, & ortu ipsius [47] potestatis ecclesiasticae disseramus. Sic enim pro Arist. doctrina probè hanc potestatem cognoscere poterimus, si causas illius cognoscamus omnes. Postquam ergo disputatum est de causa finali, quae potissima est ad agendum, de causa efficiendi, & de authore huius potestatis quaeritur. [sect. 1] Ergo quo iure introducta est potestas ecclesiastica?

¶ Et sit prima propositio, Tota haec potestas secundum suam amplitudinem non habuit, nec potuit habere ortum à iure positio. Haec est manifesta ex supradictis: habet enim plures effectus spirituales, qui excedunt humanam potestatem, ut est remissio peccatorum, gratia, consecratio diuinissimae eucharistiae, & talia. Item omnino totam humanam facultatem excedit: ergo non potuit habere originem à iure humano, iuxta illud, Quis potest remittere peccata nisi solus Deus? Marc. 2.⁵⁶ & bene dicebant eum blasphemare nisi esset Deus. Idem Luc. 5. & 7.⁵⁷ Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? Et confirmatur, Quia non potuit habere ortum à iure ciuili: quia (ut ostensum est) haec potestas distinguitur à ciuili potestate: ius autem ecclesiasticum praesupponit iam potestatem constitutam. ergo non potuit potestas ecclesiastica habere ortum à iure positio. Tertiò patet manifestè, quia Christus, qui est uerus Deus, primus dedit clauis regni caelorum. Matth. 16.⁵⁸

[48] ¶ Secunda propositio, Nec potuit etiam tota haec potestas habere ortum à iure naturali: patet ex eodem, quia etiam haec potestas habet effectum supra totam naturam. ergo nec ius naturale potuit instituere hanc potestatem. Vnde [sect. 2] differentia est inter potestatem ciuilem, & potestatem ecclesiasticam: quia potestas ciuilis habet ortum à republica, quia est in finem naturalem reipublicae: ut aliàs à nobis disputatum est. Haec autem potestas excellit non solùm priuatam singulorum auctoritatem, sed etiam totius mundi: & licet ius naturale sit ius diuinum, tamen non se extendit ultra limites naturae, & sic non potest se

extendere usque ad terminum uel finem huius potestatis spiritualis. Et confirmatur, Quia cognitio naturalis non se extendit ad effectus huius potestatis: ergo nec ius naturale, uel potestas naturalis. Item cùm per hanc potestatem homo constituatur in esse gratiae: si haec potestas esset naturalis, homo ex naturalibus posset consequi gratiam: qui est error damnatus ab ecclesia contra Pelagianos: & contra Paulum ad Rom. 3. 4. & 5.⁵⁹ Iustificati ex fide.

¶ Tertia propositio, Nihilominus [sect. 3] potestas ecclesiastica quantum ad aliquam potestatem sui habuit ortum à iure naturali, uel positiuo, id est quantum ad aliquos effectus, & actus huius potestatis. Probatur, quia (ut suprà dictum [49] est) etiam stando in iure naturali utraque potestas est necessaria in republica. In solo enim iure naturali intelligi potest Deum esse, & quòd remunerator est inquirentibus. hoc enim Apostolus dicit ad Roma. 1.⁶⁰ & philosophis manifestum fuisse tradit, sempiternam quoque Dei uirtutem & diuinitatem. Ex quo etiam sequitur Deum esse à mortalibus colendum. ergo etiam si nulla esset ordinatio particularis à Deo, potuerunt in republica aliqui deputari ad solam administrationem cultus diuini, qui haberent praelationem & auctoritatem sacrorum, & talis potestas esset spiritualis, & non ciuilis, sicut modò est de iure diuino. imò hoc nomine damnantur ab Apostolo sapientes philosophorum, quòd cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, sed mutauerunt gloriam inuisibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & coluerunt, & seruierunt creaturae potius, quàm creatori. Quare sicut humana institutione legimus fuisse sacerdotia, pontifices, sacrificia falsorum deorum apud gentes, eadem institutione potuerunt esse sacrificia & sacerdotia ad cultum ueri Dei, & ea fuisset uera potestas spiritualis distincta à potestate ciuili. Imò, ut statim dicemus, aliquando inter ueros Dei cultores fuit talis potestas spiritualis, solùm humana auctoritate introducta.

[50] ¶ Quarta propositio, Tota [sect. 4] potestas ecclesiastica & spiritualis, quae nunc residet in ecclesia, est de iure diuino positiuo mediata uel immediata. Probatur, & declaratur haec conclusio. Nam, ut infrà disputatur, tota potestas ecclesiastica deriuata est ab Apostolis, sed Apostoli habuerunt potestatem à Christo uero Deo, & Domino. ergo tota potestas ecclesiastica est de iure diuino positiuo. Dixi autem mediata uel immediata, non solùm quia primò habuerunt Apostoli, & inde deriuata sit in successores: sed quia non nego quin in ecclesia sit aliqua potestas ecclesiastica solùm de iure positiuo, ut dicam non ita multo post: sed ea ortum habuit à potestate ecclesiastica, quae est de iure diuino, qualis est potestas minorum ordinum, & fortasse aliqua alia, de qua statim. Et confirmatur auctoritate Apostoli ad Ephes. 4.⁶¹ Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi, & ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios uerò euangelistas, alios autem pastores, & doctores ad confirmationem sanctorum in opus ministerij, in aedificatione corporis Christi. Sed omnis potestas ecclesiastica uel est aliqua illarum ab Apostolo enumeratorum, uel pendet ab illis. ergo, &c.

¶ Quinta propositio, Tota [sect. 5] potestas spiri-[51]tualis, quae fuit in ueteri lege, id est, post libertatem populi Israel ab Aegyptiorum seruitute, fuit de iure diuino positiuo. Haec conclusio non aliter opus est ut probetur, quàm ex tenore & serie legis. Tota enim lex data est à Deo, de qua lege ad Gala. 3.⁶² Lex data est per angelos in manu Mediatoris. & Matth. 15. loquens Iudaeis ait, Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones uestras. & loquitur de praecepto decalogi, Honora patrem tuum & matrem tuam, &c. & Stephanus Act. 7. dicit, quod fuit data in dispositione angelorum. & Moyses accepit uerba uitae ut daret populo. Et Paul. Hebrae. 1. Multifariè multisque modis olim Deus loquens Patribus

in prophetis, &c. & Manichaeorum error fuit, quòd lex Moysi non esset lex Dei. & hoc in ipsa lege frequenter dicit, Si feceritis praeceptum Domini, & mandata Domini custodieritis, & similia. Sed in ipsa lege continetur ordo & ratio totius cultus diuini per pontifices & sacerdotes & ministros, ut suprà ostensum est. ergo tota potestas illa circa diuinum cultum, quae sola erat potestas spiritualis, fuit iure diuino positio introducta. Et Exod. 24. dicitur, quòd Moyses assumens uolumen foederis legit audiente populo, qui dixerunt, Omnia quae locutus est Dominus faciemus. & infrà ait Moyses, Hic est sanguis foederis quod pepigit Dominus uobiscum. Quod Paul. Heb. 9.⁶³ aper-[52]tius retulit, Hic sanguis testamenti quod mandauit ad uos deus.

¶ Sexta propositio, [sect. 6] Totam potestatem institutam in ueteri lege iure diuino potuit populus Israel sua autoritate instituere, etiam si à deo instituta non fuisset. Haec probatur ex tertia propositione. Nam cognito deo, & maiestate diuina, uel per lumen naturale, uel per lumen fidei, potuit populus constituere pontifices, sacerdotes, sacrificia, & caeremonias ad cultum diuinum, licet fortassis non potuissent tot figuras & symbola futurarum rerum instituere, cùm nec possent futura ita distincta cognoscere, nec aptas & conuenientes figuras ad ea portendendum & designandum instituere. Facit illud ad Heb. 9.⁶⁴ Si enim sanguis aut taurorum, aut cinis uitulae aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi? Ex quibus uerbis constat ueterem legem non mundare nisi carnem.

QVANDO INCEPIT Potestas ecclesiastica.

SVMMA.

- 1 Potestas aliqua spiritualis quòd potuerit esse in statu innocentiae.
- 2 Potestas spiritualis, quòd statim post peccatum fuerit in lege naturae.
- 3 Potestas omnis spiritualis, quae fuit in lege naturae, licet potuerit esse solùm autoritate humana, quòd tamen uerisimile sit uel quòd ex speciali reuelatione diuina, uel instinctu & motione diuina fuerit constituta autoritas aliqua, & potestas spiritualis, & aliqua sacrificia & sacramenta, & aliae caeremoniae spectantes ad cultum diuinum, & ad salutem spiritualem animarum.
- 4 Potestas spiritualis, quòd fuerit aliqua in lege scripta, probatur.
- 5 Autoritas propriè, & perfectè spiritualis (quae sunt clauis regni caelorum) quòd nunquam fuerit in lege naturae, nec in lege scripta ante nostri redemptoris aduentum, ostenditur.
- 6 Sacerdotes ueteris legis, an haberent potestatem ferendi leges, & praecepta faciendi obligantia in foro animae.
- 7 Potestas spiritualis, quae fuit in ueteri testamento, quòd tota expirauerit, & antiqua ta fuerit in lege euangelica, nec amplius perseuerauerit. Et quòd sacerdotes noui testamenti non sint successores illorum, sed omnino sit noua potestas.
- 8 Autoritas perfecta, & propriè spiritualis, quòd tota inceperit ab aduentu Christi, qui fuit primus author, & dator clauium, & potestatis spiritualis.

9 Christus quando clauēs dederit apostolis, uariae sententiae recensentur.

SVO ORDINE sequitur, ut quaeramus, quando inceperit haec potestas, utrum ab initio mundi. Et sit prima propositio, In [sect. 1] statu innocentiae potuit esse aliqua potestas spiritualis. Probatut paucis. Non est dubitandum quin in statu innocentiae fuisset cultus [54] diuinus, non solum interior, sed exterior. Cum enim homo componatur ex anima & corpore, consentaneum est, ut non solum anima & intellectu colatur Deus, sed actionibus etiam corporeis, & exterioribus, & hoc in omni statu. Est autem notandum, quod licet pro statu innocentiae non fuisset aliquod dominium, & praelatia coerciua (in quo sensu ad maledictionem dictum est mulieri, Sub uiri potestate eris. Genes. 3.) aut coactiua: fuisset tamen potestas directiua, & gubernatiua, sicut fuissent etiam praeceptores ad docendum, & instituendum adolescentes, ita etiam praepositi ad dirigendum in agendis: aliam fuisset rerum confusio, & inordinatio deformis, si quilibet pro arbitrio suo diuersis moribus uiueret, etiam si omnes recte uiuerent: & eadem ratione non fuisset decora respublica, si quilibet suo ritu deum coleret, & non esset consensus & uniformitas in cultu diuino. Nullo modo igitur est dubitandum quin si status innocentiae perseuerasset, fuissent constitutiones, & ordinationes, tum ad uitam ciuilem, tum maxime ad uitam spiritualem & cultum diuinum, & fuissent etiam praepositi, qui haberent curam rerum ordinandarum, & haec potestas esset spiritualis, cum esset ad finem spiritualem, nec imaginandum quod omnino essent in otio sine aliquo exercitio, & opere exteriori.

[55] ¶ Secunda propositio, [sect. 2] Statim post peccatum fuit in lege naturae potestas spiritualis. Probatut, quia ut dicit. S. Tho.⁶⁵ secunda secundae: Sicut pro omni aetate, & tempore fuit necessaria fides supernaturalis, ita fuit necessaria prouidentia ad supernaturalem finem, & opus fuit ut homines actiones suas dirigerent non solum in finem naturalem & politicum, sed etiam in finem supernaturalem, & spiritualem, & per consequens, ut esset etiam aliquis cultus Dei, qui est author, & dominus, à quo beatitudinem solum sperare possumus. Sed sicut humana opera non possunt commodè ordinari in finem humanum, nisi in republica sint aliqui qui praesideant, & aliqui qui pareant: ita etiam non possent opera hominum conuenienter ordinari in illum finem supernaturalem, nisi ad hanc rem aliqui praeficerentur, qui curam gererent deducendi homines in talem finem, & haec est spiritualis potestas: ergo ea fuit statim à principio. Confirmatur, Semper fuit ecclesia, id est, communitas spiritualis ordinata ad finem supernaturalem, sed non est perfecta respublica sine magistratu & autoritate: ergo semper fuit talis potestas. Secundò probatur, quia Abel uidetur fuisse sacerdos, cum legatur de eo, quod obtulerit sacrificium, & quidem deo acceptum. Gen. 4. & Heb. 11. unde Aug.⁶⁶ lib. 5. ad Orosium, Tria maxime iustitiae praeco-[56]nia in Abel fuisse comprobantur, uirginitas, sacerdotium, & martyrium, in quibus Christi figuram gessit. Tertiò probatur, quod fuisset in lege naturae uera potestas spiritualis, quia Melchisedec erat dei sacerdos, Gen. 14.⁶⁷ quem doctores dicunt fuisse Sem filium Noë: unde etiam graues auctores dicunt in lege naturae primogenitos fuisse sacerdotes. Quod autem fuerit uerum sacerdotium, non solum inde constat, quod Abraham benedictionem ab eo accepit, sed magis ex eo quod Christus dominus dictus est sacerdos, & pontifex secundum ordinem⁶⁸ Melchisedec. Psal. 109. & Heb. 6.

¶ Tertia propositio, Licet [sect. 3] omnis potestas spiritualis, quae fuit in lege naturae, potuerit esse solum autoritate humana, tamen uerisimile est, uel quod ex speciali reuelatione diuina, uel instinctu, & motione diuina fuit constituta aliqua autoritas, & potestas spiritualis, &

aliqua sacrificia, & sacramenta, & alie caeremoniae spectantes ad cultum diuinum, & ad salutem spiritualem animarum. Prima pars patet ex supradictis, quia (ut statim declarabo) ante aduentum domini nullus fuit effectus alicuius potestatis, qui reuera excederet humanam facultatem. Ergo tota potestas spiritualis potuit autoritate humana constitui: & si aliquod erat sacramentum ad deletionem peccati originalis, illud non indigebat autoritate diuina. Et quia reuera [57] nullam efficaciam habebat, nisi in quantum erat testimonium fidei: & quia nullum certum signum erat de iure diuino contra originale, sed quaecunque protestatio fidei satis erat saltem de iure diuino, in humano statuto, uel consuetudine: credendum est fuisse certum aliquem ritum ad purgationem peccati originalis. Secunda pars probatur, quia si fides semper fuit necessaria, & nunquam defuit in quacunque aetate (ut dictum est) maximè uidetur reuelationem factam de ratione colendi deum, quae potissima pars est uerae religionis, & uitae fidelis. Et confirmatur, quia cùm dominus ita diligenter in ueteri lege rationem instituerit diuini cultus, tot sacerdotia, ministeria, solennitates, caeremonias, non est credendum cessasse omnino ante legem, quin cultores suos uel reuelatione, uel interiori aliquo motu instruxerit quomodo piè & religiose ipsum colerent, licet non sit dubitandum, quin fuerit multò simplicior cultus, quàm in lege scripta.

¶ Quarta propositio, In [sect. 4] lege scripta certum est fuisse ali quam potestatem spiritualem. Haec propositio nota est autoritate legis ipsius, ubi tam multa tradita sunt de sacerdotio, & ministerio spirituali. Sed quòd fuerit propriè & uerè potestas, & dignitas spiritualis, patet primùm ex autoritate illa Pauli Heb. 7.⁶⁹ Translato sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat. ubi [58] Paul. ex professo contendit probare sacerdotium Christi esse prestantius sacerdotio ueteris legis. Frustra autem insumeret operam illam, si sacerdotium non fuisset uerum sacerdotium, id est, autoritas, & potestas spiritualis. Item post institutionem regum perseuerauerunt sacerdotes, ut patet de Samuele 1. Reg. 10. Ergo sacerdotium erat potestas distincta à potestate ciuili, ergo spiritualis. Item de Caipha dicit euangelista Iohan. 11. quòd cùm esset pontifex anni illius,⁷⁰ prophetauit. Ex quo omnino uidetur, quòd pontificatus ille esset uera dignitas, & autoritas spiritualis.

¶ Quinta propositio, His non obstantibus dico, quòd autoritas [sect. 5] propriè & perfectè spiritualis, quae sunt clauis regni caelorum, nunquam fuerunt in lege naturae, nec in lege scripta ante aduentum redemptoris nostri. Probatur propositio, Regnum coelorum post peccatum proto parentum semper fuit clausum ante aduentum Christi. ergo ante aduentum eius non fuerunt clauis, unde ipse solus dicitur habere clauem Dauid, quae aperit, & nemo claudit. Apoc. 3.⁷¹ Secundò probo, quia totum sacerdotium ueteris legis cum omnibus suis sacrificijs, oblationibus sacris, non poterat dare gratiam, quia non iustificabat, ut Paul. Ro. 3.⁷² & Gal. 2. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. & Gala. 2.⁷³ Si ex lege iustitia, ergo Chri-[59]stus gratis mortuus est. Heb. 9.⁷⁴ Sanguis hircorum, aut taurorum, & cinis uitulae aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Et in alijs uarijs locis non solùm testatur, sed probat. Ergo nec illi sacerdotes habebant clauis, nec erat in eis uera potestas spiritualis: unde dico, quòd nullum effectum purè spiritualem poterant conferre, sed omnia erant temporalia, & materialia, signum dumtaxat, ac figura rerum spiritualium, & sacerdotes leuitici habebant solùm clauis, & curam templi materialis: unde nec remittebant peccata, nec aliquam potestatem purè spiritualem habebant, sed omnia, quae gerebantur, erant media ordinata ad gratiam nouae legis: ideo illa potestas erat spiritualis, sed longè aliter quàm potestas ecclesiastica in lege euangelica.

¶ Vtrum [sect. 6] autem sacerdotes ueteris legis haberent potestatem ferendi leges, & praecepta faciendi obligantia in foro animae, dubitari certè potest. Cùm enim in ueteri lege praeter moralia praecepta Dominus tot iudicialia & caeremonialia praecepta tradiderit, ubi omnia circa cultum diuinum tam distinctè, & speciatim erant instituta: non erat opus praeceptis, aliàs creuisset obligatio in immensum, ut non solùm grauis, sed intolerabilis esset. In lege autem euangelica, quam Dominus paucissimis praeceptis generalibus in libertate reliquit, necesse fuit, [60] ut apud pontifices maneret autoritas ferendi leges utiles, & accommodas ad gubernationem rerum spiritualium: sed cùm non obstantibus iudicialibus praeceptis ipsius legis nihilominus apud Reges maneret potestas condendarum: itidem uidetur dicendum de sacerdotibus ueteris legis, quòd habebant auctoritatem faciendi praecepta, & leges, uel saltem uim coactiuam ad instituendum ministros, & leuitas, & pro tempore cogendi ad sacrificia, & oblationes, & reliqua, quae erant legis & diuini cultus (hoc enim est habere auctoritatem & esse pontificem) & praecepta eius obligarent non minus quàm praecepta Regis. Et quòd essent aliqua praecepta, uel instituta eorum, uidetur ex eo loco Matthae. 15.⁷⁵ Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones uestras. ubi Chrysosto. uidetur dicere, quòd erant uera mandata. Et confirmatur ex Deutero. 17.⁷⁶ c. ubi de sacerdote leuitici generis dicitur, Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum ex Israel. Vnde uidetur, quòd tenerentur ei obedire etiam sub peccato mortali: non enim poena mortis pro minore delicto inferebatur. Et quòd reuera essent praecepta humana, Matth. 23.⁷⁷ Super cathedram Moysi sederunt scribae & pharisaei: omnia ergo quaecun-[61]que dixerint uobis, seruare, & facite, secundum uero opera eorum nolite facere: alligant autem onera grauiora, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt attingere. Non uidetur autem loqui de praeceptis legis, quae non dicerentur importabilia, cùm essent praecepta sapientiae diuinae, quae disponit omnia suauiter. Ergo erant praecepta pontificum, & sacerdotum. ita glossa dicit, licet Chrysostomus totum referat ad legem.

¶ Sexta propositio. Potestas [sect. 7] spiritualis, quae fuit in ueteri testamento, tota expirauit, & antiquata est, nec perseuerauit in lege euangelica: nec sacerdotes noui testamenti sunt successores illorum, sed est noua potestas omnino. Probatur. Quia potestas euangelica deriuata est tota à sacerdotio Christi. sed Christus non fuit sacerdos secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedec. Heb. 7.⁷⁸ unde & Paulus infra probat esse aliam legem, quia est aliud sacerdotium. Ergo omnino illud sacerdotium perijt. Dani. 9.⁷⁹ In dimidio hebdomadae deficiet hostia, & sacrificium, & erit in templo desolatio.

¶ Septima propositio, Perfecta [sect. 8] auctoritas & proprie spiritualis, tota incepit ab aduentu Christi, qui fuit primus author & dator clauium, & potestatis spiritualis, & qui propria auctoritate poterat conferre gratiam, & peccata remittere per potestatem excellentiae. Marc. 2.⁸⁰ [62] & Luc. 7. Et illam potestatem licet non eodem⁸¹ modo, sed determinatam, & aliquo modo alligatam sacramentis, reliquit in ecclesia sua, patet Matthaei 16. & 18.⁸² & Iohan. 20. & 21.⁸³ 1. Cor. 5.⁸⁴ 2. Corin. 2.⁸⁵ Hebr. 13.⁸⁶ Obedite praepositis uestris, & subiaceate eis. Item Luc. 22.⁸⁷ Hoc facite in meam commemorationem.

¶ Quando autem dederit clauis, non omnino inter doctores fati conuenit. & Armachanus quidem lib. 11. c. 14. & 15. de quaestionibus Armeni.⁸⁸ dicit, quòd non est data potestas in aliquo loco, ex omnibus supradictis. & quidem quòd non, Iohan. 20.⁸⁹ Quorum

remiseritis peccata, &c. probat, quia Actuum 1.⁹⁰ dicit Petrus ad apostolos de Iuda, Quòd connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerij huius. & inducit prophetiam, Fiat commemoratio eius deserta, & non sit qui habitet in ea, & episcopatum eius accipiat alter. & statim orantes dixerunt, Tu domine, qui nosti corda filiorum hominum, ostende quem elegeris ex his duobus unum accipere locum ministerij huius, de quo praeuaricatus est Iudas. Ex quo (inquit) uidetur constare, quòd Matthias non habuit nisi quod amisit Iudas. Ergo tota potestas data fuit ante resurrectionem. Item Iohan. 20.⁹¹ dicitur, quod Thomas unus de duodecim non erat cum aliis apostolis, quando uenit Iesus, & dixit, Quorum remiseritis. Ergo, &c. non habuis-[63]set potestatem. Item Mar. 6.⁹² dicitur, quòd ungebant aegrotos oleo. hoc autem spectat ad presbyteros, ut patet Iaco. 5.⁹³ ante ergo resurrectionem fuerunt presbyteri. imò ex eodem habetur, quòd ante coenam dominicam. Item probatur quòd nec Matth. 16. nec. 18.⁹⁴ fuerit data potestas. Probatur, quia potestas ordinis tota simul data est: aliàs ordo non esset unum sacramentum, sed plura. Sed in coena acceperunt potestatem ordinis secundum aliorum sententiam, quo ad consecrationem corporis Christi. ergo antea non habebant clauēs, quia ista dantur simul. Et ideo Armachanus putat, quòd tota potestas data est Mar. 3.⁹⁵ quando instituit eos apostolos. Legitur enim quòd ascendens in montem, uocauit ad se quos uoluit ipse, & uenerunt ad eum, & fecit quòd essent cum illo, & ut mitteret eos praedicare, & dedit eis potestatem curandi infirmos, & eiiciendi daemonia. Sed ad auctoritatem apostolatus spectant clauēs tam ordinis quàm iurisdictionis. Ergo tunc acceperunt totam potestatem. Et posset confirmari, quia Paulus non legitur accepisse aliam potestatem nisi apostolatus: quia à Christo domino non legitur nisi solùm quod missus est ad praedicandum, & portandum nomen domini coram gentibus. Actuum 9.⁹⁶ Et ipse solùm uocat se electum apostolum: ab apostolis autem nihil accepit, ut ipse testatur, quòd qui uidebantur esse aliquid, ni [64] nihil illi contulerunt. Gal. 2.⁹⁷ Et ibidem, Qui operatus est Petro in apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes. Sed Paulus habuit omnem potestatem: ergo quando facti sunt apostoli, receperunt totam potestatem spiritualem.

¶ Ad hoc dubium primò non [sect. 9] magni refert quando acceperint clauēs, aut ante passionem uel post, modo constet eos accepisse, sicut ex euangelio notum est. Secundò probabile est eos accepisse clauēs, & potestatem, non simul, sed per partes: itaque uidentur accepisse potestatem iurisdictionis in foro exteriori, Matt. 18.⁹⁸ ordinis, quantum ad consecrationem corporis Christi, Luc. 12.⁹⁹ clauēs uerò in foro interiori, Iohan. 20.¹⁰⁰ Primatum autem, & plenitudinem potestatis uidetur Petrus accepisse Iohan. 21.¹⁰¹ Pasce oues meas. & quod Armachanus ait, si non simul acceperunt totam potestatem, fore, ut non esset unum sacramentum ordinis, non necesse est. Quamquam enim Christus potestatem clauium non simul totam nec uno loco dedit: non ideò tamen consequitur, ut etiam pontifices possint eam auctoritatem diuidere, sed totam simul tribuunt, & uno ordinis sacramento: nec fortasse possent diuisim tradere. Vel fortè satius esset dicere, quicquid ante resurrectionem à Christo de hac potestate dictum, aut factum fuerit, totum intelligi debere in futurum, id est post resurrectionem. Si-[65]cut enim Matth. 16.¹⁰² fuit tantum promissio clauium, ubi omnia in futurum sequantur, Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, & tibi dabo clauēs regni caelorum. ita uidetur institutio in futurum facta Matt. 18.¹⁰³ & sic Apostolos nullas habuisse clauēs ante illa uerba, Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata,

&c. Certè puto ante resurrectionem non potuisse Apostolos exercuisse iurisdictionem etiam in foro interiori, & dubito an potuissent consecrare corpus Christi: quanquam de hoc probabilius uidetur quòd potuerint: sed oppositum non est improbable, sed nihil certi de hoc haberi potest, nisi quòd habuerunt à Christo clauēs, & potestatem omnem spiritualem.

VTRVM POTESTAS SPIRItualis sit supra potestatem ciuilem.

SVMMA.

- 1 Potestas spiritualis, quòd sit praestantior, & eminentior potestate temporali, ostenditur.
- 2 Papa, an sit orbis dominus.
- 3 Potestas temporalis quòd non dependeat à summo pontifice, sicut aliae potestates spirituales inferiores, &c.
- 4 Potestas ciuilis, quòd non sit subiecta potestati temporali papae tanquam domino temporali.
- 5 Papa, quòd non habeat iudicare, saltem uia ordinaria, de causis principum, aut regnorum titulis, nec po-[66]test ad eum appellari in causis ciuilibus.
- 6 Papa, quòd non habeat potestatem deponendi principem secularem, etiam ex iusta causa ratione autoritatis temporalis.
- 7 Papa, quòd non habeat confirmare, nec possit infirmare leges ciuiles.
- 8 Potestas merè temporalis, quòd nulla sit in papa, uidelicet quae ad finem ordinetur temporalem.
- 9 Potestas temporalis, quòd non dependeat à spirituali omnino eo modo, quo ars, siue facultas inferior dependet à superiori.
- 10 Potestas ciuilis, quòd aliquo modo subiecta sit, non potestati temporali summi pontificis, sed potestati spirituali.
- 11 Ecclesiae quòd insit aliqua potestas, & autoritas temporalis in toto orbe.
- 12 Papa, quòd in ordine ad finem spiritualem habeat amplissimam potestatem temporalem supra omnes principes, & reges, & imperatorem.
- 13 Potestas temporalis in summo pontifice, qualiter intelligatur.
- 14 Papa, an, & quando esset audiendus rege contradicente, & quando non, in his, quae ad aliquam legem ciuilem, aut administrationem temporalem attinent.
- 15 Christus, an totius orbis fuerit dominus.
- 16 Christus, quòd non fuerit rex haereditaria successione.
- 17 Christus, quòd dono dei non habuerit dominium temporale, quale est dominium principum.
- 18 Christi regnum in toto orbe, quo titulo fuerit.

DISSERVIMVS, quanquam non pro rei dignitate, sed tamen pro tempo-[67]ris & ingenij nostri angustia, de potestate spirituali in genere, & de fine ipsius, & origine siue authore: uisus sum mihi non abs re facturum, si priusquam descendamus ad disputandum de subiecto ipsius potestatis, aliquid tractauero de comparatione potestatis ciuilis & spiritualis inter se. Et duas potissimum quaestiones constitui disputare. Altera, An potestas ciuilis sit subiecta spirituali potestati. Altera, An econtrario ecclesiastici sint subiecti potestati ciuili. nam utraque quaestio in utranque partem assertores & defensores non paucos, nec postremi nominis habet. Est ergo quaestio, An potestas spiritualis sit superior ad potestatem temporalem, aut ciuilem. Et quia, ut in praesentia supponimus, & infra probaturi sumus, papa est princeps summus in tota potestate ecclesiastica: quaeritur, utrum papa sit superior ad omnes principes & potestates temporales. Nec reuoco in disputationem, utrum ex duabus potestatibus sit perfectior. Est enim in confesso, spiritualement [sect. 1] esse praestantior, & eminentior, & supremae dignitatis. Facultates enim sicut & artes & potentiae aestimandae sunt ex fine, sicut & omnia alia, quae ad finem sunt. Finis autem potestatis spiritualis longè excellit finem temporalem potestatis, quantum scilicet perfecta beatitudo, & ultima felicitas excellit humanam, aut terrenam felicitatem. Et ut ait Innocentius in c. solitae. de maio, & obediendi. Spiritualia tanto temporalibus sunt digniora, quanto anima praefertur corpori. Et Hebr. 7.¹⁰⁴ Apostolus probat dignitatem sacerdotij euangelici ex eo, quòd Melchisedec, qui erat Dei sacerdos, benedixit Abraham. Gene. 14.¹⁰⁵ Sine controuersia autem maior est qui benedicit, quàm qui benedicitur. Abraham autem erat princeps temporalis, aut personam gerebat temporalis potestatis. Omnino igitur maior & augustior est potestas spiritualis temporali, atque adeò maiori cultu & obseruantia prosequenda. Ergo omissa hac comparatione ad aliam transeamus, Vtrum scilicet papa sit superior potestate ciuili iurisdictione & autoritate. Et quidem sunt qui tanto studio, & fauore pontificum feruntur, ut putent Reges & alios principes temporales non esse nisi uicarios, aut legatos Romani pontificis, & ut ministros potestatis papalis, & quòd omnis potestas temporalis deriuetur à Romano pontifice. Alij econtrario ita eximunt principes à potestate ecclesiastica, ut nihil penè integrum relinquunt ecclesiasticae potestati, sed omnes causas etiam spirituales uelint deferri ad iudicium ciuile, & illic terminari. Nos inter utrosque utramque potestatem temperantes, aliquot propositionibus quaestioni propositae respondebimus.

¶ Prima propositio, Papa [sect. 2] non est orbis domi-[69]nus. Probatur Matt. 20.¹⁰⁶ & Luc. 22.¹⁰⁷ Scitis quia principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt potestatem exercent inter eos, non ita erit inter uos. & statim, Filius hominis non uenit ministrari, sed ministrare, & animam suam dare redemptionem pro multis. In quo loco uidetur Dominus uetuisse, ne etiam priuati uellent dominari, tantum abest, ut eis principatum tradiderit. Quem locum Bernardus¹⁰⁸ inducit de considera. ad Eugenium libro 2. dicens, Nam quid tibi aliud dimisit S. Apostolus? Quod autem, inquit, habeo, hoc tibi do. Quid illud? unum scio, non est aurum, nec argentum. Esto ut alia quacunque ratione hoc tibi uendices, sed non apostolico iure: nec enim ille tibi dare quod non habuit, potuit: quod habuit dedit, sollicitudinem (ut dixit) super ecclesias. nunquid dominationem mundi? Ipsum audi. Nec dominantes, inquit, in clero, sed forma facti gregis. & ne forte putes sola humilitate dictum, non etiam in ueritate, uox Domini in euangelio est, Principes gentium dominantur, &c. Planè Apostolis interdicitur dominatus. Quomodo tu & tibi usurpare audes aut dominans apostolat, aut Apostolis dominatum. planè ab alterutro prohiberis:

si utrumque simul habere uoles, perdes utrumque, alio qui non te exceptum illorum numero putes, Ipsi regnauerunt, & non ex me, prin-[70]cipes extiterunt, & non cognoui. forma apostolica haec est, Dominatio interdictur, indicitur ministratio. Et infra, Exi in agrum, ager mundus est, exi non tanquam dominus, sed tanquam uillicus. Item papa fatetur se recepisse dominium aliquarum terrarum ab Imperatore. 12. q. 1. c. futurum. Item patet 96. dis. c. cùm aduenerunt. Ventum est ultra, sibi nec Imperator iura pontificatus arripiat, nec Pontifex nomen Imperatoris sibi usurpet. Praeterea, Papa non habet dominium in terris infidelium, quia non habet potestatem nisi intra ecclesiam: de his enim quae foris sunt, nihil ad eum, secundum Apostolum 1. ad Corin. 5.¹⁰⁹ & infideles sunt uerè domini, cùm Apostolus Roma. 13.¹¹⁰ praecipiat eis pendere tributum etiam à fidelibus, & dicit eos habere potestatem à Deo, & obediendum legibus eorum, & tamen illi non habent dominium à papa: quia certè ipse nollet eos habere, & dat operam ad euertendum imperium paganorum. ergo non est dominus orbis. Ex quo patet error multorum iurisconsultorum, ut Archiepi. Panormita. Angeli. & Ancho. Syluest. & multorum aliorum, qui putant, quòd papa est dominus orbis propriè dominio temporali, & quòd habet auctoritatem & iurisdictionem temporalem in toto orbe supra omnes principes. Hoc ego non dubito esse manifestè falsum, cùm tamen ipsi dicant esse [71] manifestè uerum. ego puto esse merum commentum in adulationem & assentationem pontificum, unde & cordatiores iurisconsulti oppositum tenent, ut Iohan. An. & Hugo, nec S. Tho. qui fuit studiosissimus auctoritati pontificiae, hoc dominium unquam tribuit summo pontifici. Patet etiam secundò, esse non solùm falsum, sed ludibrio dignum, quòd iidem dicunt in donatione facta Syluestro, si qua fuit: uel in posteriori à Philippo Augusto, non fuisse factam donationem, sed restitutionem: imò econtrario Syluestrum donasse Constantino imperium orientale propter bonum pacis. Et similiter quòd papa non utitur administratione temporali in toto orbe Christiano: hoc, inquiunt, non esse propter defectum auctoritatis, sed propter nutriendum in filiis uinculum unitatis & pacis. Certè hoc nullum habet fundamentum in scripturis, nec usquam legimus hanc potestatem datam Apostolis à Christo, nec ipsos ea usos, nec docuisse se habere aliquod tale dominium: imò nec ipse papa unquam agnouit hanc potestatem, imò oppositum testatur in multis locis, ex quibus aliqua adducta sunt: & apertè doctissimus Innocentius in c. per uenerabilem. qui filij sint legitimi. dicit se non habere potestatem in temporalibus supra regem Franciae.

¶ Secunda propositio, Potestas [sect. 3] temporalis [72] non dependet à summo Pontifice sicut aliae potestates spirituales inferiores, puta sicut episcopatus, aut curatus, aut aliae potestates spirituales: Probatur ista ex prima, Quia episcopis & inferioribus potestatibus ipse dat potestatem & auctoritatem certo modo, ut infra disputabitur: sed Regibus, & principibus nullam dat potestatem, quia nemo dat quod non habet: ipse autem non est dominus, ut probatum est. Ergo nec potest dare dominium, & per consequens nec facere Reges, nec principes temporales, dico per potestatem temporalem. Hoc etiam probatum est in praecedentibus per confessionem ipsorum summorum pontificum. Et probatur etiam ratione, Quia potestas temporalis erat ante clauas ecclesiae: erant enim principes ueri & domini temporales ante aduentum Christi, nec Christus uenit tollere aliena, &c. nec ecclesia indiget hoc dominio, &c. Ista propositio non omnino est eadem cum prima: quia fieri posset, ut ad papam spectaret constituere Reges, licet non esset ipse dominus, sicut dat dominium, & titulum ad praebendam, & bona temporalia, quorum non est dominus propriè: & sicut Imperator facit, & instituit duces, quamuis non sit propriè dominus illius ditionis, quia non posset sibi reservare. Sed dico quòd nec hoc modo papa est supra Reges, & principes,

quòd institutio [73] eorum, uel fuerit, uel posset esse à summo pontifice, nec dubito plus de ista, quàm de prima, licet etiam assertores alterius partis communiter dicant, quòd papa instituit omnem potestatem temporalem tanquam delegatam, & subordinatam sibi: & quod ipse constituit Constantinum Imperatorem: sed totum hoc est fictitium, & sine quacunque probabilitate, nec innititur uel ratione, uel testimonijs uel scripturae, uel saltem alicuius ex patribus, uel uerè theologis. Sed glossatores iuris hoc dominium dederunt papae, cùm ipsi essent pauperes rebus, & doctrina. Item dominia priuata non dependent à papa: ergo nec publica.

¶ Tertia propositio, Potestas [sect. 4] ciuilis non est subiecta potestati temporali papae. non dico autem, quòd non sit subiecta papae: quia certum est omnes potestates esse subiectas papae ratione potestatis spiritualis, quia omnes sunt oues, & ipse est pastor. Sed dico non esse subiectam ei tanquam domino temporali. Haec propositio differt à prima & secunda. Quia dato quòd non esset dominus orbis, nec haberet instituere dominos: posset esse superior, sicut Imperator est superior aliquibus Regibus, & tamen nec est dominus regnorum, nec instituere habet reges in illis prouincijs: uel sicut Rex Francorum proximis temporibus erat superior ad comitem Flandriae, & tamen nec erat propriè dominus, nec in-[74]stituebat comitem: imò Rex est supra omnes priuatas personas regni, & tamen non facit eos dominos rerum suarum. Dico ergo, quod nec hoc modo principes, aut reges subijciuntur papae. Ista non indiget probatione, patet enim ex praecedentibus. Sed potest confirmari, Quia respublica temporalis est respublica perfecta, & integra. ergo non est subiecta alicui extra se, aliàs non esset integra. ergo potest sibi constituere principem nullo modo subiectum. Item tempore quo fuerunt Reges, & sacerdotes in populo Israel, non legimus, quòd sacerdotes haberent temporale dominium. Vnde ergo cùm in Scriptura nihil habeatur de hac potestate, ortum habuit haec potestas? Validissima probatio omnium istorum est, Quia non probatur aliquo modo haec temporalis potestas in summo Pontifice. ergo non habet illam. Item quare episcopus non haberet illam potestatem temporalem in suo episcopatu? Ex his propositionibus sequitur corollarium manifestè, quòd [sect. 5] papa non habet iudicare saltem uia ordinaria de causis principum, aut iuribus ditionum, & regnorum titulis, nec potest ad eum appellari in causis ciuilibus. Haec patet ex dictis, quia si non est nec dominus, nec superior, non est quare ad eum appelletur: & dico papam non habere hanc potestatem non solùm quantum ad usum, & executionem, sed [75] nec quantum ad auctoritatem. Qui enim sunt defensores temporalis potestatis in papa, fatentur quidem papam non habere usum & executionem ordinariam huius potestatis: sed hoc non defectu auctoritatis, sed quia ipse dedit, & transtulit potestatem & usum eius in principes. Ego uero dico ipsum nec habere usum nec potestatem, & ideo nec ad ipsum spectare iudicium causarum temporalium, nec in prima instantia, nec in gradu appellationis. Dico uerò ordinarie: non enim nego, quin in casu possit haberi recursus ad papam, & quòd ipse possit rescindere iudicium ciuile. Sed hoc non ratione potestatis temporalis, sed ratione spiritualis praecisè, ut statim dicturus sum. Hanc conclusionem confitetur Alexander papa tertius in c. causam. extra. Nos attendentes, quòd ad regem pertinet, non ad ecclesiam de possessionibus iudicare, ne uideamur iuri Anglorum detrudere, qui ipsarum iudicium ad se asserunt pertinere, fraternitati uestrae mandamus, Regi possessionum iudicium relinquentes, &c. Et Bernardus ad Eugenium, In criminibus, non in possessionibus potestas uestra: propter illa si quidem has accepistis clauas regni caelorum. & infra, Habent haec infima terrena iudices suos, & principes terrae. Idem Innocentius tertius in c. nouit. de iudicijs. Non enim intendimus iudicare de feudis, cuius scilicet ad ipsum [76] regem spectat iudicium. Sequitur secundò, quòd [sect. 6] ipse non

habet potestatem deponendi principem secularem, etiam ex iusta causa, eo modo quo potest deponere episcopum. Hoc semper intelligo, ratione authoritatis temporalis: quia per potestatem spiritualem, & in casu, secus est, ut postea dicam. Hoc corollarium patet ex dictis. Sequitur tertio, quod [sect. 7] nec habet confirmare, nec potest infirmare leges ciuiles. Patet ex dictis, quia si potestas ciuilis non dependet ab eo, ergo nec actus potestatis ciuilis.

¶ Quarta propositio, In [sect. 8] papa nulla est potestas merè temporalis. Declaro hanc Potestas ciuilis, & temporalis est, quae habet finem temporalem: spiritualis est, quae habet finem spiritualem. Dico quod in papa nulla est potestas, quae ordinetur ad finem temporalem, quae est merè temporalis potestas. Ita tenet Caieta. in apolo. c. 6. ad octauum argumentum Almani. Probatur, Quia ut suprà dictum est, potestas spiritualis distinguitur à temporali ex fine, quia potestas spiritualis tendit ad finem spiritualem. sed summus pontifex non est nisi persona, uel sacerdos, in quo est summa potestas ecclesiastica: ergo non habet potestatem, quae habet finem temporalem. Et confirmatur, Sine aliqua potestate purè temporali esset summus pontifex, quia haberet summam potestatem ecclesiasticam: ergo non est ponenda in eo ali-[77]qua potestas temporalis. Confirmatur secundò, Necessitas & ratio rerum sumenda est ex fine, sed nullus finis est ponendi hanc potestatem, ergo. Et quamuis inter defensores alterius sententiae sint aliqui de numero Thomistarum, tamen puto S. Thomam esse huius sententiae, tum quia, ut dictum est, cùm fuerit studiosus impendiò pontificum, nun quam tamen huiusmodi potestatem tribuit papae, tum maximè, quia ut infrà alio loco dicturus sum secundum S. Tho. ecclesiastici sunt exempti à tributis priuilegio principum secularium. Quod si papa est Dominus temporalis, ut isti autumant, et Reges habent imperium ab ipso, non erat opus priuilegio principum ad exemptionem ecclesiasticorum.

¶ Quinta propositio, Temporalis [sect. 9] potestas non dependet à spirituali omnino, eo modo quo ars, siue facultas inferior dependet, à superiori, ut fraenorum ars inseruit equestri, fabrilis nauticae, armorum militari. Hanc posuit propter docto. qui hanc comparisonem ponunt inter istas duas potestates. Probatur, Potestas ciuilis non est praecisè propter spiritualem, sed ars inferior est praecisè propter superiorem. ergo comparatio non est omnino similis. Antecedens pro utraque parte patet. Nam si non esset militaris, non esset armorum ars, nec fraenorum, nisi esset equestris. Sunt enim omnes huiusmodi organicae, id est, instrumentales: cessante autem fi-[78]ne, nullus est instrumenti usus, imò nullum esset instrumentum. Non sic autem est de potestate ciuili in ordine ad spiritualem. Dato enim quod non esset aliqua potestas spiritualis, nec aliqua beatitudo supernaturalis, esset aliquis ordo in temporali repub. & esset aliqua potestas sicut est in rebus naturalibus, etiam irrationalibus, inter quas aliqua agunt, alia patiuntur propter bonum duntaxat uniuersi. ergo magna est differentia. Non est ergo sic intelligendum, quod una dependet ab alia, quod sit praecisè propter illam uel tanquam instrumentum eius, uel tanquam pars illius: sicut potestas praetoris, est pars regiae potestatis, sed est integra & perfecta potestas in se, & propter proprium finem immediatè: sed nihilominus est aliquo modo, ut suprà dictum est, ordinata ad potestatem spiritualem. Et confirmatur, Quia ex sententia meliorum philosophorum, uir fortis deberet ponere uitam pro repub. etiam si non esset aliqua felicitas post hanc uitam. Ergo adhuc maneret respublica secluso fine spiritualis potestatis, & per consequens maneret aliquis ordo principatus, & subditorum, sine quo non esset propria respublica.

¶ Sexta propositio, His non obstantibus, potestas [sect. 10] ciuilis aliquo modo subiecta est, non potestati temporali summi Pontificis, sed potestati spirituali. Probatur, Quia si finis alicu-[79]ius facultatis dependet à fine alterius facultatis: ergo etiam facultas dependet à facultate. 1. Ethico. Hanc comparisonem ponit S. Tho. secunda secundae. q. 40. arti. 3. ad

tertium. Sed finis temporalis potestatis dependet à fine spiritualis aliquo modo: ergo etiam potestas ciuilis à spirituali. Assumptum probatur, Quia specialitas humana est imperfecta, & ordinatur in beatitudinem supernaturalem tanquam in perfectam, sicut ars armorum fabricandorum ordinatur in militarem & imperatoriam, & fabricandi nauem nauticae, & fabricandi uomeres agri culturae, & sic de alijs. Itaque non oportet imaginari, quod potestas ciuilis, & spiritualis sint sicut sunt duae respublicae disparatae & differentes, ut Gallorum, & Anglorum. Et confirmatur hoc & declaratur, Si enim administratio ciuilis esset in detrimentum administrationis spiritualis, etiam si ad finem proprium ciuilis potestatis esset commoda administratio: tamen teneretur Rex, aut princeps mutare huiusmodi administrationem (ut statim probaturus sum). Ergo ciuilis potestas est subiecta aliquo modo potestati spirituali. Sed contrà, Quia etiam si administratio spiritualis noceret reipub. teneretur Pontifex mutare. Responsio, Non est uerum, si esset necessarium, uel ualde utile, & tamen etiam si perirent bona temporalia, deberent poni pro spiritualibus in necessitate, uel magna [80] utilitate. Nec ualet dicere, quòd licet hoc sit uerum, tamen hoc non est, nec ratione subiectionis, aut dependentiae, sed quia finis spiritualis potestatis est perfectior, quàm ciuilis, & ideo ex ordine charitatis debet opponi bonum spirituale bono temporali. hoc, inquam, non ualet. Nam si potestas temporalis, non aliquo modo subijceretur spirituali, & ordinaretur ad illam, dato quòd bonum spirituale esset maius, non inde nasceretur obligatio ad conseruandum bonum spirituale cum detrimento boni temporalis. Probatur, Nam gubernator unius reipub. non tenetur, imò non debet conseruare bonum alterius reipub. quantumcunque maiori cum detrimento suae reipublicae. Imò nec homo priuatus tenetur adire detrimentum bonorum suorum pro conseruatione alienae reip. Si ergo respublica ciuilis & spiritualis essent omnino independentes, sicut duae respu. temporales, uel sicut duae artes impertinentes, non teneretur princeps temporalis subuenire spiritualibus cum detrimento temporalis reipub. Nec ualet dicere, quòd Rex tenetur subuenire rebus spiritualibus, quia est respectu subditorum suorum: & si subditi facerent iacturam in bonis spiritualibus, iam opus esset subuenire cum quocunque detrimento bonorum, uel gubernationis temporalis, aliàs noceret illis: sed hoc est propter subiectionem, [81] hoc, inquam, non ualet, quia non solùm respectu subditorum suorum. Sed si ex administratione reipublicae ciuilis in Hispania fieret magna iactura bonorum spiritualium in Africa, teneretur princeps corrigere huiusmodi administrationem. Ergo hoc est propter dependentiam, & ordinationem. Et confirmatur hoc, Quia tota ecclesia est unum corpus, nec ex republica ciuili & spirituali fiunt duo corpora: sed unum tantùm, ut certum est ex apostolo Paulo, ut suprà inductum est. quia Christus est caput totius ecclesiae, & esset monstruosum, uel unum corpus esse sine capite, uel unum caput habere duo corpora, sed in uno corpore omnia sunt inuicem connexa, & subordinata, & partes ignobiliores sunt propter nobiliores. Ergo etiam in republica Christiana omnia sunt subordinata, & connexa, & officia, & fines, & potestates: & nullo modo est dicendum, quòd spiritualia sunt propter temporalia. Ergo econtrario temporalia sunt propter spiritualia, & dependent ab illis. Item probatur, Quia non uidetur esse minoris dignitatis sacerdos nouae legis, quàm ueteris legis, qui poterat etiam causas temporales in casu terminare, ut suprà probatum est Deu. 17.

¶ Septima propositio, In ecclesia [sect. 11] est aliqua potestas, & autoritas temporalis in toto orbe. Ista patet primò ex. c. omnes. dist. 22. in quo Nicolaus papa inquit, Christus beato Petro uitae [82] aeternae clauigero, terreni simul, & caelestis imperij iura commisit. ubi gl. Argumentum, inquit, quòd papa habet utrunque gladium, spirituale scilicet & temporale. Item allegat 66. d. c. tibi duo, & c. nos sanctorum & c. iuratos. Item est expressa determinatio

beati Bernardi ad Eugen. ubi tamen nihil omnino tribuit assentationi & gratiae Pontificis, sed potiùs quantum licet, reprimit ambitionem illius sedis. Et probatur ratione, Necessarium fuit ad commodam administrationem ecclesiae & ad finem spiritualem ecclesiae, ut in ecclesia esset potestas temporalis. Ergo est ponenda talis potestas. Antecedens probatur, & declarabitur in octaua propositione, quae talis est.

¶ Octaua propositio, In [sect. 12] ordine ad finem spiritualem papa habet amplissimam potestatem temporalem supra omnes Principes & Reges & Imperatorem. Et primò, quòd in ecclesia sit potestas temporalis in ordine ad finem spiritualium, probatur: quia temporalia, ut suprà dictum est, aliquo modo sunt necessaria & ordinata ad finem spiritualem. Ergo Christus non satis prouidisset, & cauisset rebus spiritualibus, si non reliquisset aliquam potestatem, ad quam spectaret quando opus esset ordinare, & uti temporalibus conuenienter ad finem spiritualem: sed hoc non spectat ad officium principum secularium, qui ignorant proportionem [83] rerum temporalium ad spiritualia, nec habent curam rerum spiritualium: ergo ista cura utendi temporalibus ad spiritualia, est potestatis ecclesiasticae: ergo si necessarium sit ad conseruationem, aut administrationem rerum spiritualium aliquando uti materiali gladio, & autoritate temporali, papa hoc poterit. Dico uerò, quòd habet amplissimam potestatem: quia quantum, & quando necesse est ad finem spiritualem, potest non solùm omnia, quae principes seculares possunt, sed & facere nouos principes, & tollere alios, & imperia diuidere, & pleraque alia. Sed ut haec magis exponantur, dubitatur, Vtrum [sect. 13] haec potestas temporalis in summo pontifice intelligatur solùm mediante potestate, & gladio spirituali, an immediatè exercere potestatis temporalis actum: exempli gratia, si pro defensione fidei necesse est ut Hispani proficiscantur ad bellum aduersus Saracenos, utrum papa solùm possit censuris, & praeceptis cogere Regem ut proficiscatur ad bellum: an ipse indicare bellum propria autoritate, & uocare Hispanos in bellum, & quod teneantur eum sequi sicut Regem. Vel, ut sit exemplum familiaris, Imperator fecit legem, ut possessor etiam malae fidei praescriberet, & suppono, quòd lex non est de se ita iniqua, quin haberet uim legis, nisi esset reuocata: nihilominus quia est occasio iniuriarum, & rapinarum, & plus mali affert, [84] quàm boni, expedit ut tollatur & antiquetur. Dubitatur an papa possit sua autoritate immediata reuocare, & contrariam ferre, an solùm possit praecipere Imperatori, & cogere ut reuocet, & tollat. Respondeo primò, quòd papa non potest immediatè reuocare eam legem, quia hoc spectat ad potestatem ciuilem: & papa non debet, nec potest usurpare potestatem ciuilem nisi necessitate, aliàs faceret iniuriam principibus, si occuparet officium eorum. Probatur, Quia si solùm per hoc quòd sit conueniens ad finem spiritualem aliquis actus potestatis ciuilis, posset papa, illam exercere, cùm tota administratio temporalis sit necessaria ad finem spiritualem, posset papa semper exercere totam potestatem ciuilem, & sic cessaret officium principum. Non ergo sufficit, ut aliquid sit necessarium ad finem spiritualem ad hoc, quòd spectet ad papam, sed oportet, ut illud sit in casu necessitatis. id est ubi cessat potestas ciuilis, & non ubi facere potest officium suum. Dico ergo quòd papa primò debet uti potestate spirituali, iubendo scilicet illud reuocari, quod si nolit princeps secularis, tunc potest ipse, & debet propria autoritate reuocare, & erit reuocata. Et eodem modo dico, si populus Christianus eligeret principem infidelem, de quo merito timeret, quòd populum auerteret à fide, ille nihilominus manendo in iure diuino [85] solùm, esset uerus princeps, nihilominus papa deberet admonere populum, imò praecipere, ut tolleretur illum: quòd si nollet, aut non posset, tunc papa sua autoritate posset eum tollere, & qui prius erat uerus princeps, autoritate papae perderet principatum. Et similiter dico in alijs negotijs temporalibus, quòd papa non potest praeuenire potestatem temporalem,

& quantumcunque potestas temporalis sit negligens in administratione reipublicae si hoc non uergit in detrimentum rerum spiritualium, Pontifex nihil potest: sed si hoc uergit in iacturam grauem spiritualium, potest adhibere remedium eo modo, quo dictum est. Et similiter si principes inter se belligerant de aliqua prouincia cum manifesto detrimento, & malo religionis, non solùm potest interdicare eis bellum, sed si aliter conuenire non possunt, potest iudicare inter illos per auctoritatem propriam, & dare ius uni eorum, & auferre alteri. Ratio omnium istorum est, quia respublica spiritualis debet esse perfecta sicut & temporalis, & per consequens sibi sufficiens. sed respublica temporalis hoc iuris habet, ut si aliter non potest seruare se indemnem, & incolumem, posset exercere iurisdictionem & auctoritatem in aliena prouincia. Si enim aliter Hispani non possunt se defendere ab iniurijs Gallorum, possent occupare ciuitates eorum, & consti- [86] tuere eis nouos principes, & dominos, & punire nocentes, &c. propria auctoritate facere, ac si essent uerè domini, ut omnes doctores habent fateri. Ergo similiter si potestas spiritualis non potest seruare indemnem suam rempublicam, poterit cum auctoritate omnia facere necessaria, ad illum finem: aliàs potestas esset manca, & non sufficienter instructa ad suum finem. Dubitatur secundò, Si [sect. 14] enim papa non habet potestatem temporalem ordinariam, sed duntaxat in casu necessitatis, si papa diceret aliquam legem ciuilem, aut aliquam administrationem temporalem non esse conuenientem, & non expedire gubernationi reipublicae, & iuberet eam tolli, Rex autem diceret contrarium, cuius sententiae standum esset? Respondeo, si papa diceret talem administrationem non expedire gubernationi temporali reipublicae, papa non esset audiendus: quia hoc iudicium non spectat ad eum, sed ad principem: & dato, quòd uerum esset, nihil ad auctoritatem papae. Eo enim ipso quòd hoc non sit contrarium saluti animarum, & religioni, cessat officium papae. Sed si papa dicat talem administrationem cedere in detrimentum salutis spiritualis, ut quòd talis lex seruari non posset sine peccato mortali, aut esse contra ius diuinum, aut esse fomentum peccatorum, standum esset iudicio Pontificis, quia Rex non habet iudicare [87] de rebus spiritualibus, ut suprà dictum est. Et hoc intelligitur, nisi apertè erraret, uel faceret in fraudem. Habet enim Pontifex rationem habere temporalis administrationis, nec quicquid primo aspectu uidetur conducere ad promouendum religionem, statim decernere sine respectu rerum temporalium: non enim tenentur nec principes nec populi ad optimam rationem uitae Christianae, nec ad hoc possunt cogi, sed solùm ad conseruandum legem Christianam intra certos limites, & terminos. Et confirmatur hoc, quia cùm sint in una ecclesia relictæ à Christo duae potestates distinctae ad conseruationem & incrementum bonorum, tam temporalium, quàm spiritualium, & possint non rarò oriri dubia & controuersiae inter utramque potestatem, non uideretur perfectè prouisum ecclesiae, nisi esset aliquod iudicium, ubi terminarentur huiusmodi dubia: aliàs omne regnum diuisum desolaretur Matthae. 12.¹¹¹ Luc. 11.¹¹² Et non est rationale dicere, quòd hoc spectet ad principes seculares, qui non possunt rectè iudicare de spiritualibus. Ergo uidetur quòd potiùs hoc spectet ad principes ecclesiasticos. Et praeterea quantumcunque interueniat detrimentum in administratione temporalium, si ali quid est necessarium ad uitam spiritualem subditorum, postponi debent temporalia. Et ideo cùm cognitio rerum spiritua- [88] lium spectet ad praelatos ecclesiasticos, etiam iudicium de comparatione temporalium ad spiritualia oportet ut ad eos spectet. Ad hunc sensum suprà positum uidetur ponere auctoritatem in temporalibus in summo Pontifice Petrus de Palud. licet eam extendat benignius quàm opus est. Et uide illum in trac. De potest ecclesiae. Bonifacius octauus in extrauaganti, unam sanctam. In hac quidem scilicet Romani

pontificis potestate, duos esse gladios, spiritualem scilicet & temporalem, euangelicis dictis instruimur. Nam dicentibus Apostolis, Ecce duo gladij: hic, &c. & consequenter dicit, Non est potestas nisi à Deo: quae autem à Deo sunt, ordinata sunt, non autem ordinata essent, nisi gladius esset sub gladio, & tanquam inferior reduceretur per alium in suprema. Et idem determinat Innocentius tertius in c. per uenerabilem. qui fil. sint. legiti. Sed contra aliqua ex praedictis possunt fieri argumenta, quibus moti sunt aliqui ex autoribus ad sentiendum contrarium aliquarum propositionum assertarum. An Christus fuerit dominus totius orbis. Arguitur ergo primò, maximè contra tres primas propositiones, Christus [sect. 15] redemptor noster fuit dominus orbis, etiam secundum humanitatem: sed papa est uicarius Christi: ergo papa est simpliciter uerus dominus orbis, & sic habet omnimodam potestatem supra omnes principes, & supra omnem potestatem temporalem. Antecedens patet, quia ipse est Rex regum, & dominus dominantium, Apoc. 18.¹¹³ & ipse de se dicit, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra Matth. 28.¹¹⁴ Et de ipso habetur in prophetis, quòd ipse dominabitur Gentium. Psal. 21.¹¹⁵ Et regnum ipsius omnibus dominabitur. Psal. 102. & 46.¹¹⁶ quòd regnabit super Gentes. Minor autem probatur, tum quia absolutè dictum est Petro, Pasce oues meas, Iohan.¹¹⁷ ultimo. sine limitatione ergo uidetur, quòd habet auctoritatem pascendi sicut Christus scilicet in spiritualibus, & temporalibus. Item quia Apostolis dictum est, Sicut misit me Pater, & ego mitto uos. Iohan. 20.¹¹⁸ sed ipse missus est cum utraque potestate: ergo etiam in ecclesia manet utraque potestas. Item, Quia uidetur, quod se regem fecerit, quia de hoc accusatus fuit, nec ipse uidetur negasse. Luc. 23.¹¹⁹ & Iohan. 19.¹²⁰ & Math. 27.¹²¹ Ad hoc argumentum primùm dico, quòd non statim ualet, quia Christus habuit potestatem temporalem, uel fuit orbis dominus: ergo hanc potestatem reliquit in ecclesia, sicut doctores confitentur, quod in Christo fuit potestas excellentiae, quam tamen non reliquit in ecclesia. Nec enim est in ecclesia potestas instituendi noua sacramenta, nec destituendi iam condita, nec remittendi peccata sine sacramento, quae potestas fuit in Christo, Et sic esto, quòd concedatur, quòd Christus habuerit dominium totius orbis, expediebat quidem, quòd ipse haberet, tum propter auctoritatem personae, tum quia erat renouaturus orbem, & ipse non poterat abuti potestate: non autem expediebat, ut eam potestatem relinqueret in ecclesia, quia possent pontifices malè uti ad perniciem ecclesiae: sicut etiam doctores alterius sententiae fatentur non expedire, ut papa exercent illam potestatem. Quid autem opus erat ista potestate mathematica, quam nusquam esset ecclesia in usu habitura? Secundò, quia alio loco prolixiùs hunc locum de temporali potestate Christi tractauimus, in praesentia dico, quòd [sect. 16] Christus non fuit rex haereditaria successione. Patet, quia de hoc regno nihil habemus in Euangelio, & frustra fingimus: & uidetur quòd foemina non posset uenire ad regnum, & sic nec Christus. Tertiò dico, quod [sect. 17] nec puto eum etiam dono Dei habuisse dominium temporale, quale est dominium principum: sed regnum ipsius fuit alterius rationis. Et utrumque horum probatur: quia ubicunque fit mentio de regno Messiae in Scriptura, semper ostenditur esse alterius generis, & ad alium finem quàm regna temporalia. Hoc patet in Psal. 2.¹²² Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius, praedicans praeceptum eius. Quem loquens ipse dignatus est exponere in Euangelio Iohan. 18.¹²³ Regnum meum non est de hoc mundo. Ego ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati. Quod idem est, ac dicere, praedicans praeceptum eius in quo loco profectò in sensu literalis uidetur omnino exclusisse omnem opinionem de regno temporali. Cùm enim Pilatus interrogasset, Tu es rex iudeorum,

Respondit Dominus, An temet ipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? Quae uerba id apertè ostendunt. Nam Pilatus legis ignarus, & religionis, non poterat intelligere aliud regnum, nisi temporale, quale principes seculi habent: at que adeò si hoc à se diceret, an Christus scilicet esset rex non poterat intelligere, nisi de regno temporali, & oportuisset aliter respondisse, quàm respondit. Si autem hoc dicebat ex criminatione Iudaeorum, qui dicebant eum se regem facere, aliter erat respondendum. Et sic postquam Pilatus dixit, Gens tua, & pontifices tui tradiderunt te mihi, Dominus uoluit eum admonere, ne deciperetur calumniis iudaeorum, sed intelligeret, quòd regnum, cuius Iudaeos malè habebat Christum se regem facere, non esse tale regnum, quale Pilatus potuerat intellexisse, sed esse regnum Messiae, quod uon erat regnum de hoc mundo, id est, non eiusdem rationis, nec ad eum finem, ad quem alia regna ordinantur, [92] sed ad praedicationem ueritatis: quasi dicat, Noli falli, regnum meum, de cuius affectatione me Iudaei accusant, non est tale regnum, qualia uestra regna. Itaque non negat crimen obiectum, si sanè, & uerè intelligatur, Neque Iudaei unquam eum accusauerunt de alio regno, nisi de regno Messiae. sic enim dicebant Luc. 23.¹²⁴ Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, prohibentem tributa dari Caesari, & dicentem se Christum regem esse. Verum est autem, quòd Iudaei putabant regnum Messiae esse regnum temporale, cuius sententiae etiam uidentur esse isti, qui ei tribuunt haereditario iure regnum Iudaeorum, quod tamen Christus aperte negauit. Regnum [sect. 18] ergo. Christi in toto orbe nec fuit ex aliquo principio humano, puta iure paterno, aut electione, aut alio simili titulo, nec ad aliquem finem temporalem, sed fuit titulo redemptionis, sicut Apostolus dixit,¹²⁵ Factus est obediens usque ad mortem, propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genuflectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum. Philipen. secundo. Atque etiam ad finem redemptionis, qui est finis spiritualis, ad quem finem habuit plenissimam potestatem, etiam in temporalibus, & potuit mutare omnia regna mundi, & nouos principes instituere & alios redigere [93] in ordinem, & priuatas facere, & omnia facere, quae ad finem redemptionis, propter quem in orbem uenerat, opus essent: quam etiam potestatem in casu non negamus ecclesiae. Profectò si omnes Christiani uellent principes paganos eligere, papa posset obstare, & Christianos principes praeficere. Facit etiam illud, Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Iohan. 3.¹²⁶ & alibi. Quis me constituit iudicem inter uos? Luc. 12.¹²⁷ Et ratione probari potest, quia non est usus ea potestate, & frustra est potentia, quae non reducitur ad actum. Sed dicunt propter dignitatem, & perfectionem. magna uerò dignitas, quam affectaret Dominus, earum rerum scilicet quas omnes Paulus tanquam stercora arbitratus est, Philipen. 3.¹²⁸ Certè Christus uerbo docuit contemnere, non solùm usum, sed proprietatem rerum temporalium, nedum exemplo sibi uendicasset. item faciunt argumentum ex illo. Luc. 22.¹²⁹ Ecce duo gladij hîc. De quo uide Caietan. in ientaculo. [sect. 19] Bonifacius in extrauaganti intelligit. de gladio spirituali, & temporali. & Bernardus ad Eugenium. Tertiò Arguitur, Zacharias pontifex deposuit à Regno regem Francorum Christianum, & praefecit in regno Pipinum, Caroli magni patrem, ut testatur Gelasius. 15. quaestio 6. c. alius. Stephanus papa transtulit imperium à [94] Graecis ad Germanos tempore Constantini imperatoris, & instituit primum imperatorem Carolum cognomento magnum, ut testatur Innocentius tertius in c. uenerabilem. de electione. uide in c. licet, de foro competenti, & in clementina, pastoralis. de re iudicata. Item Innocentius quartus Regi Portugaliae interdixit regni administrationem, ut habetur in. c. grandi. de

supplenda negligentia praelatorum. lib. 6. Ad omnia haec respondetur, quòd nihilo plus probant, quàm à nobis assertum est, quòd scilicet in casu summus pontifex omnia illa potest, ubi scilicet illa sunt necessaria ad tollendum scandalum in regno, ad protectionem religionis contra paganos, & alia similia. Quartò arguitur, Ad ecclesiasticam potestatem spectat cognoscere de omni peccato mortali, saltem deuoluitur iudicium ad illam per uiam correctionis fraternae. Matthae. 18.¹³⁰ Cum ergo in omni causa quantumcunque seculari altera pars facit iniuriam, ergo ecclesia poterit iudicare de illa causa, & sic poterit cognoscere de omni controuersia, & causa seculari, quod spectat ad potestatem ciuilem. Respondetur in multis articulis & causis, Vtrum pars faciat iniuriam, dependet ex iure ciuili: & ideo non spectat ad potestatem ecclesiasticam de illa causa, sed oportet quod terminetur in foro suo, scilicet ciuili. Postquam autem illic terminata est, si pars alte-[95]ra nollet obedire, tunc ratione peccati posset haberi recursus ad ecclesiam, sed non prius. Secundò, Ille processus, quo tales causae deuoluuntur ad iudicium ecclesiae, est solùm ad finem correctionis fraternae, & non ad satisfactionem partis laesae: in foro autem ciuili contrario modo, & ideò iudicium illud potestatis ecclesiasticae non est temporale, sed spirituale, nec etiam illo iudicio debet aut potest papa uti in fraudem, aut impedimentum iurisdictionis ciuilis. De duobus gladiis clarum est, quòd in sensu literali nihil habetur. Sed cum Christus ostendisset eos habituros contradictionem, & necesse esse habere defensionem, ipsi errantes dixerunt, Ecce duo gladij hîc, &c. Vide Turrem crematam libro. 2. c. 113. 114. 115. Secundò potest fieri argumentum, quia pontifices distribuunt prouincias infidelium, ut patet de insulis inuentis ab Hispanis: sed ex dictis patet solutio. Nihilominus uitandus est error Ocham. in dialog. lib. 6. c. 8. & in fine dialogi. & Gerson, lect. 4. de uita spirituali. quòd papa non omnia peccata potest punire sententia excommunicationis, puta peccata, quae sunt contra legem naturae, sed solùm quae sunt directè contra Euangelium, ut de sacramentis, & fide. Hoc est contra Paul. 2. Corin. 5. ubi excommunicat incestum: quod tamen peccatum est contra naturam.

[96] VTRVM ECCLESIASTICI sint exempti à potestate ciuili.

SVMMA.

- 1 Ecclesiastici, quòd iure sint exempti, & liberi à potestate ciuili, &c.
- 2 Clericorum, quòd non omnis exemptio sit de iure diuino.
- 3 Clericorum aliqua exemptio à potestate seculari, quòd sit de iure diuino.
- 4 Clericorum personae, quòd non omnino, & quoad omnia sint exemptae à potestate ciuili, nec iure diuino, nec humano.
- 5 Ecclesiasticae personae dato quòd non essent exemptae iure diuino, aut Caesareo, quòd summus Pontifex potuit eas eximere à potestate ciuili.
- 6 Clericorum exemptio, maximè quoad personas, ita quòd nec iudicari, nec puniri à seculari potestate possint, quòd sit multùm conformis iuri diuino, & naturali.
- 7 Clericorum exemptio, siue sit de iure diuino, siue non, quòd tamen non possit à principe seculari huiusmodi libertas, uel exemptio tolli.

8 Clericorum libertas si esset in manifestam Reipub. perniciem, & pontifices nollent remedium adhibere, quid agendum.

9 Praetores, & magistratus omnes citra Principem, quòd grauiter errent, & peccent, iudicia exercentes contra priuilegia clericorum, quamuis perniciosorum.

SE QVITVR consequenter, ut econtrario quaeramus, an ecclesiastici sint exempti à potestate ciuili. Ad quaestionem respondeo [97] breuiter per propositiones.

¶ Prima, Ecclesiastici [sect. 1] iure sunt exempti & liberi à potestate ciuili, ita ut non possint conueniri apud iudicem secularem in causis criminalibus, uel ciuilibus. 11. q. 1. & in uarijs locis, quae omitto, quia nota sunt, & non est opus uos illorum admonere, & oppositum est condemnatum in concilio Constantiensi inter articulos Iohannis VVicleff.

¶ Secunda propositio, Non [sect. 2] omnis exemptio clericorum est de iure diuino. Probatur primò, Hoc non habetur alicubi in iure diuino: ergo non est tali iure sancita, huiusmodi exemptio. Antecedens probatur, Quia duo testimonia, quae adducunt ad hoc probandum, non satis ostendunt hanc exemptionem. primus locus est Matth. 17.¹³¹ ubi cùm exegissent didrachma à Christo, Dominus dixit Petro, Reges gentium à quibus accipiunt tributum uel census, à filijs suis, an ab alienis? Et ille dixit, ab alienis. Dixit illi Iesus. Ergo liberi sunt filij. Vt autem non scandalizemus eos, uade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem, qui prius ascenderit, tolle, & aperto ore eius, inuenies staterem, illum sumens, da eis pro me & pro te. Ex quo loco arguunt, In illo loco Christus signauit aliquod hominum genus non esse obnoxium principibus, sed esse liberum: non autem uidetur intelligi posse alius ordo hominum prae-[98]ter ecclesiasticos, qualis erat Christus cum Apostolis. ergo illi sunt liberi. Assumptum probatur, quia certè non intelligitur de militibus, nec de nobilibus, omnes autem alij sunt subiecti tributo. ergo omnino oportet, quòd intelligatur de ecclesiasticis. Respondetur ad istum locum ex S. Tho. &. Bonauent. in fine secundi senten. quòd Dominus loquebatur de se, & discipulis suis, qui non erant seruilis conditionis, nec res temporales habebant, de quibus dominis suis obligarentur ad tributa soluenda: Et ideo non sequitur, quòd omnis Christianus, inquit, sit particeps huius libertatis, sed illi solùm, qui Apostolicam uitam sequentes, non sunt seruilis conditionis. Fortasse ergo solùm uoluit Christus eximere eos, qui non habent facultates: ecclesiastici autem habent. Item dicit S. Tho. in illum locum Matthaei, ubi etiam dicit, quòd uidetur uelle Dominus innuere, quòd ipse non tenetur soluere census, quia sit Rex: ipse enim est Rex regum, & dominus dominantium. Est autem differentia inter tributum, & census. Tributum enim soluitur ex bonis, census autem pro capite in signum subiectionis. Christus autem non erat subiectus, quia rex, & ad hoc satis erat, quòd esset rex regno Messiae, etiam si non esset rex regno seculari. Messias enim quo ad personam [99] saltem exemptus erat à potestate principum. Item etiam erat de genere regum, erat enim filius Daud, unde illud uidebatur satis ad exemptionem. Si enim pater est exemptus, etiam filius: ergo si maiores Christi fuerunt exempti, ergo etiam Christus, etiam lege gentium. Vel aliter, et credo quòd ueriùs. Christus enim est rex totius orbis, & per consequens filij naturales Dei sunt exempti etiam iure gentium, & ideo Christus liber: non tollebat enim libertatem humanitas, fortè enim Christus uoluit significare se filium Dei. Secundum locum ex Scriptura solent afferre, Nolite tangere Christos meos. Psal. 104.¹³² ex quo uolunt habere, quòd cùm clerici sint christi Domini, cùm sint re uera uncti, & consecrati Domino, quòd non licet eos tangere, hoc est nec iudicare. Sed ille locus nihil iuuat causam clericorum. Nam aut illud testimonium nihil de clericis, aut solum in sensu

allegorico, unde non trahitur argumentum. Secundò principaliter arguitur, Quia clerici sunt exempti à tributis non iure diuino, sed priuilegio principum. Hoc expressè dicit S. Tho. super illum locum Rom. 13.¹³³ Ideo non tributa praestatis: & dicit hanc exemptionem habere aequitatem quandam, non autem necessitatem. Et probatur, Quia in eo loco absolutè Paulus praecipit solui tributa, nulla men-[100]tione facta de clericis, aut alio genere hominum. ergo illa exemptio à tributis non est de iure diuino. omnino enim est licentiosè & temere factum, si canon positus in Scriptura est generalis, ponere exceptionem, quae nusquam in Scriptura posita sit, cùm Scriptura sit aperta omnino. Certè puto clericos non esse exemptos à tributis iure diuino. Et confirmatur, Quia sentiunt commodum, ergo debent sentire onus.

¶ Tertia propositio, Aliqua [sect. 3] exemptio clericorum à potestate seculari est de iure diuino. Haec probatur, In causis purè ecclesiasticis clerici non subiiciuntur potestati ciuili de iure diuino: ergo aliqua exemptio est de iure diuino. Antecedens patet ex dictis. Quia potestas ecclesiastica est distincta à ciuili, nec ab ea dependet, & princeps secularis non habet iudicare de causis spiritualibus: ergo quo ad illas causas ecclesiastici sunt omnino exempti. Et confirmatur, Tota potestas principum secularium est à communitate & republica, ut in praesentia supponimus. sed respublica non habet aliquam potestatem spiritualem ut infrà, ostendetur: ergo nec princeps secularis potest in rebus spiritualibus iudicium habere. Et confirma secundò, Quia Apostoli exercebant, & curabant totam administrationem ecclesiae sine respectu nec authoritate principum secula-[101]rium: & ita omnes sancti fecerunt etiam post Christianitatem principum. Ergo ecclesia habet omnimodam potestatem in rebus ecclesiasticis, nec subiiciuntur principibus. Actuum 5.¹³⁴ Petrus interfecit Ananiam & Sapphiram. Damnatum est oppositum contra Marsi. de Padua. Ex his seq. corollarium, Quòd si principes circa administrationem rerum ecclesiasticarum aliquid loci habent, ut eligere episcopum, aut praesentare personas ad dignitates, aut sacerdotia ecclesiastica, hoc totum habent priuilegio & indulgentia ecclesiae, non ratione suae dignitatis. Corollarium constat ex dictis, Circa quod nota, quòd dominus Caietanus¹³⁵ concedit libro de potestate papae. c. 27. quòd etiam circa administrationem ecclesiasticam possunt principes resistere papae, si manifestè dissipet ecclesiam, ut si perniciosè prouideat uel simoniacè det beneficia, non est danda possessio illis, nec obediendum in malis. uide illum. Confirmatur hoc ex c. quanquam. de censib. quòd personae ecclesiasticae non solùm iure humano, sed diuino sunt exemptae à secularibus. & c. si Imperator. 96. dist. quòd Deus uoluit non à legibus publicis nec à potestatibus seculi, sed à Pontificibus, & Sacerdotibus ordinari, & iudicari. Et confirmatur hoc totum, Quia Petro dictum est, Pasce oues meas. Iohan. 21.¹³⁶ Si ergo princeps haberet iudicare in cau-[102]sis ecclesiasticis, uel hanc potestatem haberet ex aequo cum papa: & hoc non est possibile, quia esset confusio Reipub. nec supra Petrum, quia Petrus habuit immediatè à Christo. Ergo non potest habere nisi sub Petro, uel à Petro, &c. Et confirmatur iterum ex uerbis & facto magni Constantini, qui (ut refert Rufinus lib. 10. ecclesiasticae historiae) cùm episcopi, qui conuenerant ad synodum Nicenam, obtulissent ei libellos, ubi continebantur causae & querelae aliorum aduersus alios, conuocatis illis omnibus, dixit, Deus uos constituit sacerdotes, & potestatem de nobis quoque iudicandi, & ideo nos à uobis rectè iudicamur, uos autem iudicari ab hominibus non potestis. Ecce confessionem Imperatoris: & quidem (ut uerisimile est) non ex suo sensu expressa, sed instructus à uiris spiritualibus, & sapientibus. Hoc uidetur dixisse: ubi confitetur non posse clericos iudicari ab hominibus. Si hoc uerum est, certè potissimùm uerum habet in causis spiritualibus: ita quòd non est dubitandum quin principes non habeant aliquod iudicium, nec administrationem

nec de iure diuino, nec à republica in rebus spiritualibus: & si quid iuris habent, totum est ab ecclesia.

¶ Quarta propositio, Personae [sect. 4] clericorum non omnino & quo ad omnia sunt exemptae à potestate ciuili, nec iure diuino, nec huma-[103]no. Patet, Clerici tenentur obedire legibus ciuilibus in his quae spectant ad gubernationem & administrationem temporalem ciuitatis, & non impediunt administrationem ecclesiasticam, & peccant facientes contra legem. Ergo non omnino sunt exempti. Consequentia est nota. Nam si essent omnino exempti, non plus tenerentur ad leges ciuitatis, quàm si essent alterius reipublicae. Antecedens autem probatur. Quia clerici praeter hoc, quod sunt ministri ecclesiae, sunt ciues ciuitatis. Ergo tenentur uiuere aliquibus legibus ciuilibus, & non legibus ciuilibus latis à papa: quia papa non potest condere leges ciuiles ordinariè, ut suprà probatum est. ergo clerici tenentur uiuere legibus ciuilibus latis ab Imperatore, aut principe laico. Item Rex est rex non solùm laicorum, sed & clericorum: ergo aliquo modo subiiciuntur ei. Item clerici quantùm ad temporalia non administrantur potestate ecclesiastica, ut dictum est. ergo habent principem, cui tenentur obedire in temporalibus.

¶ Quinta propositio, Dato [sect. 5] quòd personae ecclesiasticae non essent exemptae iure Diuino, aut Caesareo, summus Pontifex potuit eas eximere à potestate ciuili. Probatur, Hoc est conueniens, imò uidetur necessarium ad administrationem rerum spiritualium, quòd personae ecclesiasticae sint exemptae à iudicio ciuili: & [104] ut suprà dictum est, respublica ecclesiastica est perfecta, & sibi sufficiens: ergo in ea est potestas ad ferendas leges conuenientes administrationi ecclesiae: ergo si exemptio clericorum est conueniens, potest ferre leges de tali exemptione. Quòd autem sit necessaria talis exemptio, patet: quia si ministri ecclesiae possent trahi ad iudiciumulare, possent auocari à ministerio ecclesiae, & non possent commodè uacare officio suo. Nemo enim militans Deo, implicat se negotijs secularibus. 2. Thim. 2.¹³⁷ & ita si implicarentur ministri iudicij secularibus, non possent Deo militare. Item papa posset propria auctoritate deligere ministros ecclesiasticos, non obstante, quòd potestas ciuilis contradiceret: ergo eadem ratione potest subtrahere illos à iudicio seculari. Item cùm pro causis ecclesiasticis, ut dictum est, posset conueniri, imò non posset alibi appellari, nisi in iudicio ecclesiastico, si posset simul uocari ad iudiciumulare, esset omnino perplexus, ut non posset satisfacere utrique iudicio. Item quia re uera nullo modo erat consentaneum, ut ecclesiastici, qui sunt pastores ipsorum etiam iudiciumulare, uexarentur in iudicio à subditis suis.

¶ Sexta propositio, Exemptio [sect. 6] clericorum, maximè quo ad personas, ita scilicet quòd nec iudicari, nec puniri à seculari potestate pos-[105]sint, est multùm conformis iuri diuino, & naturali. haec propositio primò probatur ex illo iudicio magni Constantini, supra posito, cuius uerba sunt, Vos autem non potestis ab hominibus iudicari, propter quod dei solius inter uos expectate iudicium, & uestra iurgia quaecunque sunt, ad diuinum reseruentur examen: uos enim nobis à Deo dati estis dij, conueniens non est, ut homo iudicet deos. Idem apparet ex facto Ioseph, Gen. 47.¹³⁸ qui reliquit terram sacerdotalem liberam. Item sunt distinctae potestates & respublicae: ergo de se oportet ut habeant proprios ministros, qui non habeant seruire alijs praepositis, nec ab illis occupari. Item omnino sequeretur magna absurditas, ut praetor diceret causam coram episcopo, & episcopus coram praetore, & esset scandalum: qua etiam ratione Apostolus prohibet, ne apud ethnicos habeant causas. 1. Cor. 6.¹³⁹ Audet aliquis uestrum habens negotium contra alterum iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? Esset apertè scandalum, si praedicato res haberent causas coram rege pagano.

¶ Septima propositio, Siue [sect. 7] exemptio clericorum sit de iure diuino, siue non: tamen non potest à principe seculari tolli talis libertas, uel exemptio. Haec primùm patet ex quinta, quia postquam hoc expedit administrationi rerum ecclesiasticarum, papa potuit eximere mini-[106]stros ecclesiae etiam sine autoritate principum. Secundò probatur, Quia potestas principum est tota à republica. sed tota respublica Christiana iam consensit in hanc libertatem ecclesiasticorum. Ergo principes non possunt illam auferre.

¶ Octaua propositio, Nihilominus [sect. 8] si libertas clericorum esset in manifestam reip. perniciem, ita ut ecclesiastici impune baccharentur in caedem laicorum, & pontifices nollent adhibere remedium, possent principes consulere suis ciuibus, non obstante priuilegio clericorum. Probatur, Quia (ut suprà dictum est) respublica ciuilis est perfecta, & sibi sufficiens: ergo potest se defendere, & seruare ab iniuria cuiuscumque propria autoritate, & super hoc leges conuenientes ferre. Et confirmatur, Nam possunt principes seruare proprias respublicas ab iniuria aliarum rerumpublicarum, non solùm per modum defensionis, sed authoritatiuè, ut suprà ostensum est: ergo etiam ab iniurijs clericorum.

¶ Nona propositio, Praetores [sect. 9] tamen, & omnes magistratus citra principem grauiter errant, & peccant, iudicia exercentes contra priuilegia clericorum, quamuis perniciosorum, & etiam criminosos ab ecclesiis extrahentes extra casus in iure permissos. Probatur hoc, Quia non sunt subditi illorum, nec habent potestatem in illos, & stantibus legibus, non licet eis agere [107] contra leges, & ipsi non habent potestatem, uel tollendi legem, uel dispensandi in lege, sed solùm principes. Iohannes uicesimus secundus in extrauagantibus damnauit errores Marsilii de Padua, & Iohannis de Landuno: inter quos unus. est, quòd cum Christus in Euangelio Matth. 17. soluit tributum, hoc fecit non liberalitate, & condescensione, sed necessitate coactus. Secundus, quod ad Imperatorem spectat corrigere papam, ac instituere. Tertius, quod unus sacerdos habet maiorem auctoritatem, quàm alius, hoc habet ab Imperatore, & sicut dedit potest tollere. Quartus, quod nec papa, nec tota ecclesia posset punire quemcumque hominem coactiuè, nisi Imperator dedisset auctoritatem. Caiet.¹⁴⁰ De potestate papae c. 27. dicit quòd quamuis quilibet licitè possit occidere papam inuasorem, se defendendo: tamen nulli licet papam propter homicidium punire poena mortis: & credo quod intelligit iure diuino, aliàs nihil esset dictum.

De potestate Ecclesiae II

RELECTIO SECVNDA DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

SVMMA.

- 1 Potestas ecclesiastica, an sit per se in tota ecclesia.
- 2 Potestas ecclesiastica, siue spiritualis quomodo possit esse in tota ecclesia, ostenditur.
- 3 Potestas spiritualis tota, quae fuit in ueteri lege, quomodo [108] primò, & solum in tribu leuitica fuerit.
- 4 Potestas uere, & propriè spiritualis, qualis nunc est in ecclesia, quae uocatur potestas ecclesiastica, quòd nec primo, nec perse, imò nullo modo sit immediatè in tota ecclesia uniuersali eo modo, quo potestas ciuilis est in republica.

5 Ecclesia ex quibus constet.

6 Potestas ecclesiastica quòd immediatè sit in consilio, & etiam ratio totius. Et multa de potestate Concilij.

IN ALIA Relectione pro ann. 1531. disseruimus de potestate ecclesiastica ex parte, hoc est, de ecclesiastica potestate, quo iure, & quando instituta est, de distinctione ipsius à potestate ciuili, de comparatione eius ad potestatem ciuilem: in hac relectione consequenter disputaturi sumus de subiecto huius potestatis, & reliquas grauiiores quaestiones theologicas circa potestatem contingentes. Ante omnia ergo quaeritur, [sect. 1] An potestas ecclesiastica sit per se in tota ecclesia, distinguendo ecclesiam uniuersalem à singularibus personis, eo modo quo concedunt tum philosophi, tum Theologi. & uerum est, quòd ciuilis potestas est immediatè in totà republica. Et quidem posset uideri, quod sic est. Primò ex hoc ipso, quod exempli gratia attulimus, nam potestas secularis est in tota republica, & ab illa deriuatur in magistratus, & alias potestates, & ordo gratiae non tollit ordinem naturae, cùm utrumque sit à Deo. Potest hoc confirmari, Quia ordinatio reipu-[109]blica ciuilis, aequè est à Deo sicut & ecclesiasticae, nec fuit de iure naturali: si ergo hoc fuit datum reipublicae ciuili ut ab ea dependeat tota potestas ciuilis, ut quid hoc Deus non dedisset ecclesiae suae dilectissimae? Ergo eadem ratione uidetur quòd potestas ecclesiastica sit in tota uniuersali ecclesia, quae nihil aliud est, quàm Christianorum quaedam respublica. Et probatur, Quia utraque potestas est propter bonum reipublicae ergo si propter bonum, & in bonum reipublicae constituta est, uidetur quod primò debet esse in republica. Confirmatur secundò, Quia concilium dicit in suis Decretis, uniuersalem ecclesiam representans. Et confirmatur, Quia in concilio ritè congregato est immediatè potestas ecclesiastica, ut in praesentia suppono tanquam uerum, & statim probaturus sum: sed concilium non uidetur uendicare sibi illam potestatem nisi inquantum gerit personam & uices totius ecclesiae uniuersalis. Secundò arguitur principaliter, Quia ecclesia eligit summum pontificem. Cardinales enim non sua autoritate, sed ecclesiae eligunt papam: ergo ecclesia habet summam potestatem. non enim posset dare quod non habet. Tertiò arguitur ex illo Matt. 18.¹⁴¹ Dic ecclesiae, & si ecclesia non audierit, sit tibi tanquam ethnicus, & publicanus. ubi data est potestas ecclesiae. Quartò arguitur, Praelati sunt ministri ecclesiae, er-[110]go potestas est ecclesiae. Ad solutionem huius quaestionis oportet reuo care in hanc disputationem distinctionem illam dudum à nobis positam in proxima relectione, quae talis est, Potestas ecclesiastica dupliciter accipi potest. Vno modo largè pro quacunque autoritate, aut potestate ordinata per se ad finem spiritualem, & ad cultum diuinum, siue habeat aliquem effectum spiritualem & supernaturalem, siue non habeat: qualis fuit potestas omnis ecclesiastica, aut clauis ecclesiae datae à Domino, cuius modi fuit Sacerdotium totum in lege naturae, & in lege scripta. Aliter capitur potestas ecclesiastica pro potestate & autoritate propriè spirituali, aperiendi scilicet & claudendi regnum caelorum, quae sola potestas uocatur clauis à Domino, Mat. 16. & 18.¹⁴² quae solae habent effectum spiritualem, ut in priori relectione declaratum est.

¶ His praemissis sit prima propositio, Potestas [sect. 2] ecclesiastica siue spiritualis, primo modo potest esse in tota ecclesia siue republica. Probatur hoc, Quia quaelibet respublica constituta, illustrata est à Deo. Patet ad Roma. 13.¹⁴³ Non est potestas nisi à Deo. Secundum corollarium, Sacerdotes Gentilium poterant leges & decreta facere de cultu sacrorum. Patet, quia habebant autoritatem uel lumine fidei, uel solùm lumine naturali sine noua autoritate ordinati in finem spiritualem, & sunt capaces cul-[111]tus diuini, imò ad hoc

tenentur praecepto iuris naturalis, ut superiùs ostensum est. De hoc enim damnantur Gentiles ad Romanos 1.¹⁴⁴ Quia cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, sed administratio huius cultus, uel omnium admonitionum, quae ordinantur ad finem spiritualem, ut suprà probatum est, non spectare ad potestatem ciuilem, sed ad aliud genus potestatis: ergo apud rempublicam residet huiusmodi potestas spiritualis. Sequitur consequenter corollarium, quòd in lege naturae respublica habuit auctoritatem constituendi sacerdotes, & alios ministros diuini cultus. Hoc patet ex conclusione. Nam si in republica erat huiusmodi potestas, poterat eam mandare, & committere cuicumque uellet. Et Confirmatur, Nam cùm talis potestas iure naturae non spectaret potiùs ad unum ex ciuibus, quàm ad alium, non poterat aliter prouideri, nisi auctoritate reipublicae. Signum autem huius est, quòd in historia siue fidelium, siue Gentilium in lege naturae non legimus sacerdotes aliter constitutos, quàm uel populi suffragiis, sicut apud Romanos, uel regis auctoritate apud quem est reipublicae tota potestas. Si enim Melchisedec fuerit Sem, filius primogenitus Noë (ut Hebraei putant) & haec fuerit praerogatiua omnium primogenitorum: hoc non est credendum fuisse aliquo speciali praecepto, aut in-[112]stituto Diuino, sed ipsius Noë, qui princeps suorum fuit ordinatione, aut aliàs aliqua populorum aut nationum ordinatione, uel constitutione. Vt enim à nobis in priori relectione disputatum est, nulla fuit ea aetate potestas, quae indigeret peculiari auctoritate diuina. Et si Abel fuit sacerdos, hoc fuit ipsius Adae primi parentis ordinatione, quae & durare potuit usque ad tempora Noë. Et August. 5.¹⁴⁵ libro ad Orosium. & ad Hebrae. 11.¹⁴⁶ dicit quòd obtulit sacrificium.

¶ Secunda propositio, Tota [sect. 3] potestas spiritualis, quae fuit in ueteri lege, erat primò, & solum in tribu Leuitica, nec licebat alicui ex alia tribu ministrare in templo. Hoc patet Deute. 10.¹⁴⁷ ubi post mortem Aaron, qui & ipse erat de tribu Leui, functus est sacerdotio Eleazar filius eius: & ex eo tempore iugiter separauit tribum Leui, ut portaret arcam foederis Domini, & staret coram eo in ministerio, ac benediceret in nomine eius usque in praesentem diem: quamobrem non habuit Leui partem, nec possessionem cum fratribus suis, quia ipse Dominus possessio eius est. Et idem habetur Iosue. 13.¹⁴⁸ Tribui autem Leui non dedi possessionem, sed sacerdotia, & uictima Domini dei Israel, ipsa est eius haereditas. Et confirmatur ex Paulo ad Heb. 7.¹⁴⁹ ubi dicit, quòd Leui, qui decimas accepit, decimatus est in lumbis patris eius Abrahae. [113] & iterum, Si ergo consummatio per sacerdotium Leuiticum erat, quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedec alium surgere sacerdotem? Ex quo patet, quòd totum sacerdotium ueteris legis erat in tribu Leuitica. Et confirmatur, Quia ibidem Paulus dicit de duobus: manifestum est enim quòd de Iuda ortus sit Dominus noster: in qua tribu nihil de sacerdotibus loquutus est Moyses: & eadem ratio est de aliis tribubus, de quibus etiam nihil loquutus est Moyses.

¶ Tertia Conclusio, Potestas [sect. 4] secundo modo, id est uerè et propriè spiritualis, qualis nunc est in ecclesia, quae uocatur potestas ecclesiastica: nec primò, nec per se, imò nullo modo est immediatè in tota ecclesia uniuersali eo modo, quo potestas ciuilis est in republica. Probatur conclusio, Quia uel conuenit toti ecclesiae iure naturali, aut humano, aut diuino. sed nullo tali iure conuenit, ergo non est in illa. Antecedens patet, quia (ut disputatum abundè à nobis fuit in priori relectione) potestas ecclesiastica excedit & ius humanum, & naturale: tum ex parte finis, quia ordinatur in finem supernaturalem: tum ex parte effectus, quia omnino excedit omnem humanam facultatem, qualis est peccatorum remissio, collatio gratiae, eucharistiae consecratio. Relinquitur ergo ut nec naturali, nec humano iure haec potestas [114] conuenire possit ecclesiae uniuersali. Quòd autem non conueniat iure

diuino, patet: quia tota haec potestas authorem habet solum Christum dominum nostrum redemptorem, qui est caput omnis principatus & potestatis, ad Colos. 2.¹⁵⁰ & ad Phi. 4.¹⁵¹ et ad Heb. 7.¹⁵² et ad Colos. 2.¹⁵³ Ipse dedit Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Pastores, & Doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in aedificationem corporis Christi. Et ad Ephes. 4.¹⁵⁴ dicitur, Vnicuique uestrum data est gratia secundum mensuram donationis. Et Apoca. 3.¹⁵⁵ Solus habet dominari regni. Et Apostolus ad Hebraeos. 7. 8. & 9.¹⁵⁶ ostendit quòd sacerdotium noui testamenti est aliud à sacerdotio ueteris legis, & quòd sacerdotium ecclesiae est secundum ordinem Melchisedec. Est enim translatum sacerdotium cum lege, ut Apostolus dicit. sed Christus habuit sacerdotium non ab ecclesia, sed à Deo, ut patet. Ioh. 15.¹⁵⁷ Non uos me elegistis. Luc. 5.¹⁵⁸ Et Psal. 2.¹⁵⁹ Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem, &c. Et Apostolus hoc locis citatis ostendit: & ad Hebr. 5.¹⁶⁰ Sicut & Christus non semetipsum ut pontifex fieret, sed qui loquutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te. quemadmodum alio loco dicit, Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec. Et apertè. c. 7.¹⁶¹ Aliter quidem sine iureiurando sacerdotes facti sunt, hìc autem cum iureiurando per eum, qui dixit ad illum, Iurauit Dominus, & non poenitebit eum, tu es sacerdos, &c. Et Psal. 44.¹⁶² Thronus tuus in seculum seculi, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis. Iamque dubitari non debet, nec potest, quin tota potestas ecclesiastica sit à Christo, & quòd ipse non habuerit eam ab ecclesia: sed ipse dederit alijs ius illud, Iohan. 20.¹⁶³ Sicut misit me Pater, & ego mitto uos. Quòd autem ipse non dederit immediatè, & primo ecclesiae, sed certis suppositis, & personis: patet Matth. 16.¹⁶⁴ ubi promisit Petro clauis, & super eum se aedificaturum ecclesiam pollicitus: cui etiam Iohan. ultimo¹⁶⁵, dixit, Pasce oues meas. Et omnibus Apostolis. Iohan. 20.¹⁶⁶ Quorum remiseritis peccata, &c. nusquam inuenitur dedisse ecclesiae in communi. nam etiam Apostolis in Coena dedit potestatem consecrandi eucharistiam. Lucae. 22.¹⁶⁷ Hoc facite in meam commemorationem. Et ipse non totam communitatem sed, solos Apostolos duodecim dicit elegisse, Iohan. 6. Item quandocunque Christus dedit hanc potestatem, non erat. tota ecclesia, sed soli Apostoli, etiam non admissis 72. discipulis. Praeterea si potestas ecclesiastica esset primò in ecclesia, sequitur quòd omnes alij haberent potestatem ab ecclesia, hoc est à communitate, & republica [116] Christianorum, sicut omnis potestas ciuilis est à communitate. Consequens patet falsum. Nec enim Apostoli, nec succesores eorum habuerunt potestatem ab alijs hominibus, sed ipsi à Christo, & alij ab Apostolis, imò nullus unquam habuit ab ecclesia uniuersali. Praeterea Paul. ad Gala. 1.¹⁶⁸ testatur se non ab hominibus, nec per hominem, sed per Iesum Christum & Deum patrem Apostolum constitutum. Et simile poterant dicere alij Apostoli. Praeterea in scripturis nusquam legimus sacerdotes ex autoritate & consensu plebis constitutos, sed à pontificibus, & praelatis, ut Paulus ordinauit Timotheum, & Titum. 1. ad Timot. 4.¹⁶⁹ Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam secundum impositionem manuum praesbyteri. Et idem repetit 2. ad Timo. 1.¹⁷⁰ idem ad Titum. 1. habet huius rei gratia, Reliqui te Cretae, ut ea quae desunt, corrigas, & constituas per ciuitates praesbyteros. Item ad Hebr. 5. Nec quisquam sumat sibi honorem, sed qui uocatur à Deo tanquam Aaron. A Deo dixit, non à plebe, ut uult impius Lutherus. Aaron siquidem, non à plebe constitutus legitur, sed à Deo, ut patet Exod. 28.¹⁷¹ Nec unquam auditum est in tota serie scripturarum sacerdotes inter

fideles aut plebis autoritate, aut consensu institutos: & ethnici sacerdotes suffragijs populi creabantur, tales erant [117] Phamonis sacerdotes, sed talis consecratio, quale sacerdotium erat. Item. 1. ad Timo. 5.¹⁷² admonet Paulus, Manus citò nemini imposueris. non ergo à plebe, sed ab episcopo creabantur sacerdotes. non ergo potestas ecclesiastica est primò, & immediatè in tota ecclesia, sed in certis personis. Probatum ratione, Quia in potestate ecclesiastica continetur potestas consecrandi sacrosanctam eucharistiam: sed haec potestas non est immediatè in communitate, cùm illa non detur sine consecratione, nec potest ecclesia immediatè consecrare. Et confirmatur, Potestas remittendi peccata in foro interiori & poenitentiae non est in ecclesia immediatè. Item eadem ratione potestas episcopalis esset immediatè in prouinciam episcopi. Consequens nullus concedit. Nemo enim concedit, quòd totus populus unius prouinciae habeat immediatè potestatem episcopalem, uel quòd ab illo deriuetur potestas in episcopum: ergo similiter nec in tota ecclesia. Item confirmatur haec ratio, In communitate domestica, id est in familia, potestas, & autoritas regendi non est immediatè penes familiam, sed penes patrem familias: sed episcopus est tanquam pater in ecclesia, quia est tanquam uir, uel maritus eius: ergo. Item arguit Caieta.¹⁷³ Certum est, ut suprà diximus, quòd potestas ecclesiastica primò fuit in Christo domino totius ecclesiae, [118] tanquam in principe, non subdito ecclesiae, nec dependens ab illa. sed episcopus adhuc est caput & princeps ecclesiae, est enim adhuc nobiscum usque ad consummationem seculi, Matth. 28.¹⁷⁴ Et iudex uiuorum & mortuorum. Actuum. 10.¹⁷⁵ Et uiuit, & regnat Deus in secula seculorum, Apoca. 1.¹⁷⁶ Et apprimè Paulus. 1. ad Corin. 15.¹⁷⁷ de hoc regno Domini loquens dicit, Vnusquisque autem in suo ordine, primitiae Christus: deinde hi, qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & patri, cùm euacuauerit omnem principatum, & uirtutem, & potestatem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Contrà, Ad Christum tanquam ad principem spectat ordinare de legato, & uicario suo, & ab ipso deriuatur potestas eius, non ab ecclesia, quae ex natura sua non est domina in ordine ad spiritualia, sed serua Christi, quia redempta est ab eo. Et sic relinquitur, quòd sicut princeps ecclesiae non habet auctoritatem ab ecclesia, ita nec uicarius eius. Item probatur quòd Christus maneat adhuc caput ecclesiae: quia aliàs non esset sacerdos in aeternum. Non enim est sacerdos nisi in ecclesia. Et Confirmatur hoc, Quia doctores, & sancti non uocant summum Pontificem uicarium ecclesiae, sed uicarium Christi. Ita enim est uicarius [119] Christi successor Petri, sicut Petrus: Petrum autem & alios Apostolos ecclesia uocat uicarios Dei: ut patet in praefatione, Vt eisdem rectoribus gubernetur, quos operis tui uoluisti esse uicarios. Et glo. super illud Mathae. 16.¹⁷⁸ Tu es Petrus, dicit Petrum fuisse uicarium Christi. Item arguit Caieta. Signum apertum est hanc potestatem non residere immediatè, & primò apud ecclesiam, quòd ecclesia non potest sibi retinere, nec duobus, aut tribus committere: quod tamen posset, si ius principatus esset apud illam: sicut posset respublica ad administrationem ciuiliū, uel retinere sibi regimen uel creare Consules, uel Tribunos etiam supra potestatem regiam, sicut erant Ephori apud Lacedemonios, & Senatores supra principem apud Venetos: quod tamen ecclesia nullo modo posset, ut infrà ostendemus. Praeterea non potest potestas committi alicui communitati, cuius magna pars non est capax illius, sed in ecclesia sunt complures, qui non sunt capaces huius potestatis. ergo non est immediatè in ecclesia. Minor infrà probabitur de mulieribus, pueris, & nonnullis fortasse alijs. Item quando aliquid committitur immediatè alicui communitati, omnes illius communitatis aequaliter se habent ad illam, ut patet in republica seculari respectu ciuilis potestatis absolutè: sed non omnes

aequaliter se habent in [120] ecclesia ad clauēs, ut constat, & statim disputabo: ergo, &c. Vltimò, Potestas spiritualis, qualis erat in ueteri lege, non erat commissa toti plebi, sed solùm uni tribui, scilicet Leuiticae, multo certè minus uidetur tam sublimem potestatem, qualis est euangelica, uulgatam toti plebi.

¶ Ad primum argumentum factum in principio quaestionis respondetur, negando consequentiam: & differentia, ac ratio est aperta. Ciuilis enim potestas, ut declaratum est, non se extendit nisi ad finem & effectum naturalem: & sic potestas illa communiter à natura datur, omne autem naturale est commune, & primò committitur uel speciei, uel communitati, ut esse mortale homini. sed potestas ecclesiastica est supernaturalis, atque à Deo ad superiores data: nec respublica est domina respectu huius potestatis, sed serua, ut dictum est, & Christus est rex & dominus non à communitate ipsa, sed à Deo: & ideo non oportet spectare quomodo se habeant particulares personae ad totam communitatem. Licet enim in ordine ad naturalia communitas sit superior, & quilibet homo uelut subiectus, & inferior in ordine, tamen ad hanc potestatem totum pendet ex uoluntate & institutione Christi, qui fuit primus author huius potestatis. Et praeterea respu. spiritualis habet regem Christum, [121] & potestas in ecclesia est uicaria. Et si instes, quia respublica Christiana etiam in ordine ad spiritualia est unum corpus, ut patet ex Paulo ad Roma. 12. & 1. Corin. 12.¹⁷⁹ sed in corpore naturali quicquid committitur parti principaliùs & primò, committitur toti, ut homo potius uidet quàm oculus, & potestas audiendi potius est hominis, quàm aurium: & sic de reliquis humanis uiribus. Et oculus potius est hominis, quàm suus. ergo similiter in corpore mystico ecclesiae, potestas spiritualium singularium hominum prius erit in ecclesia tota. Respondetur, quòd sicut Aristo. dicit, parabola, & analogia non oportet nec potest per omnia esse similis: aliàs iam non parabola, sed ipsa eadem res esset. Et ideo ut dicit S. Tho.¹⁸⁰ 3. parte, Licet corpus naturale, & mysticum multa habeant similia, non tamen omnia, sed differunt non paucis, non solùm quantum ad esse naturale, quia omnis potestas corporis naturalis oportet esse simul. Ecclesia [sect. 5] autem constat ex omnibus fidelibus ab Abel iusto, usque in finem seculi: sed multo magis quantum ad spiritualia. Vnus enim homo est capax gratiae, & alterius formae spiritualis, quae non potest committi immediatè toti. item pars naturalis est praecisè propter totum in corpore: in ecclesia singuli homines sunt propter Deum, & propter se solùm, nec bonum priuatum ordinatur ad bonum totius, saltem [122] praecisè, nec principaliter, sicut nec gratia, nec fides, nec spes, nec aliae formae supernaturales sunt immediatè in tota communitate: sic nec potestas spiritualis, quae est aequè, aut plus etiam supernaturalis. Ad confirmationem respondetur ex Caietano in apolo. c. 6. concedendo, quòd [sect. 6] in concilio est immediate potestas ecclesiastica etiam ratione totius. Sic enim nomine concilii fiunt absolutiones, & damnationes, & omnia decreta: ut etiam in primo concilio Apostolorum, Actuum. 15.¹⁸¹ habetur, scilicet, Placuit nobis collectis in unum, & uisum est Spiritui sancto & nobis. Et sic est in tota synodo quasi una potestas. & ideo etiam reclamantibus aliquibus ex concilio, tamen nomine totius concilii decernitur, & dicitur totum concilium facere: sed hanc potestatem non habent, quia representent totam ecclesiam uniuersalem, ut imaginantur alii, nec ex commissione Christi facta immediatè, uel toti ecclesiae, uel concilio, sed solùm quia est unio & congregatio ex potestatibus ecclesiasticis. Et probatur, Respublica circa temporalia potest administrare se suo arbitrio: & ideo nihil obstat, quin potestas ciuilis sit apud eam: sed circa spiritualia non suo arbitrio, sed Christi gubernanda est. In summa, Potestas ciuilis non est nisi licentia, & posse licitè, potestas autem ecclesiastica

dicit efficaciam ad spiritualia: dico inquam, quòd illam [123] potestatem non habent qui in concilio congregantur, quia reputent ecclesiam totam uniuersalem, ut falso alii imaginantur, nec ex commissione Christi facta immediatè toti ecclesiae, uel concilio, sed solùm quia est unio, uel congregatio ex potestatibus ecclesiasticis, & à singulis deriuatur ad totum. & ideò nihil posset totum concilium, quod non possent Patres per se singuli secundum suam potestatem: unde haec potestas non est in concilio immediatè iure diuino, sed ex uoluntate Praelatorum, qui uolunt ex seipsis unam authoritatem, & uelut unum corpus constituere. Imò non solùm in synodo uniuersali, sed etiam in prouinciali, uel etiam totius Orientis: sicut cum omnes conueniunt ad celebrandum illud concilium, esset etiam una authoritas in tota illa congregatione ratione suae totalitatis. Sequitur siquidem, quòd dato, quòd omnes episcopi essent aequales, id est, quòd nullus esset superior alio: tamen decreta concilii obligarent omnes, nec possent rescindi ab aliquo illorum: & tamen notum est, quòd non imaginantur etiam aduersarii, quod illi habent potestatem à tota plebe prouinciarum suarum, nec quòd sit etiam aliqua potestas ecclesiastica immediatè in tota una prouincia, quia eadem ratione ponetur in tota una parochia: quod omnino esset absurdum sentire uel dicere profectò. Ergo ita se habet totum [124] concilium uniuersale ad ecclesiam uniuersalem, sicut concilium prouinciale ad prouinciam: & fictitium omnino est aliud imaginari. Est itaque solùm potestas immediatè in toto concilio ex uoluntate praelatorum: qui instituunt unam potestatem, & authoritatem, cui etiam seipsos subiiciunt, sicut partes toti: hoc enim significat, quòd uolunt congregare concilium, quòd uolunt stare decretis eius. Ad secundam confirmationem respondetur primò, Hoc solùm inuenitur in modernis conciliis, ut Basiliensi, Constantiensi, non autem in antiquis. Nec mirum est, si in modo loquendi erratum sit. Secundò dico ut suprà, Quòd reputantur non tanquam uicarii, uel legati, sed tanquam patres & pastores, & tutores ecclesiae. Ex quo sequitur contra sententiam, uel imaginationem aliquorum scholasticorum, quòd si casu omnes episcopi Christianitatis conuenirent in unum locum non animo celebrandi concilium, nulla esset immediatè potestas ecclesiastica in tota illa multitudo. Non enim locus, aut corporalis congregatio dat eis illam potestatem, sed uoluntas eorum. Vnde si nulla erat potestas in omnibus simul, cum essent in suis prouinciis, nec etiam est cum sunt in eodem loco, & in eodem templo: aliàs eadem ratione si episcopi unius regni conuenirent ad curiam causa uisitandi Regem, iam esset ibi concilium Et si obiicias, quia [125] iam hoc est determinare, quòd concilium non sit supra papam, contra determinationem Parisiensium (si enim nulla est potestas in concilio nisi deriuata à patribus, sequitur manifestè non esse maioris potestatis quam papa) respondetur primò, In praesentia nihil constitui disputare de illa odiosa comparatione papae & concilii. Secundò, ea quae dicta sunt, non pugnant cum aliqua sententia illorum circa illam congregationem. undecumque enim concilium habeat potestatem, & si deriuetur ab ipsis praelatis: potest teneri quòd est maior in toto concilio, quàm in papa, sicut in concilio prouinciali, quàm in quocumque praelato concilii. Si hoc non placet, posset teneri, quòd potestas in concilio est immediatè à Deo, sed non quia tenet locum totius ecclesiae uniuersalis, sed quia est unio ex omnibus praelatis ecclesiae, etiam si omnes alii Christiani dissentirent. Et adhuc etiam cum ista opinione stat utraque sententia de comparatione papae & concilii. Ad secundum argumentum principale disputaturus sum paulo pòst, ad quem spectat electio summi Pontificis. Sed in praesentia primò nego, quòd Cardinales nomine ecclesiae uniuersalis eligant, sed ex ordinatione ecclesiastica, uel summi Pontificis, ut potestea dicam. Secundò dico, quòd dato, quòd ad uniuersalem ecclesiam spectet electio, non ualet consequentia, ergo in ecclesia [126] est potestas, uel authoritas ecclesiastica immediatè. Antecedens est notum in iure, quòd

non oportet ut electores habeant auctoritatem ad quem eligunt, sicut patet de electionibus Imperatoris: imò electores abbatum nullam habent auctoritatem, uel dignitatem, si habent auctoritatem, & potestatem applicandi dignitatem illi. Ad tertium argumentum respondetur ex domino Caietano. in Apolo. c. 2. ad cuius euidenciam inquirendum est quid nomine ecclesiae intelligatur in illo loco, Dic ecclesiae: & cùm sit sermo de ecclesia, ad quam spectat audire, & iudicare, oportet ut ecclesia accipiat, uel pro ecclesia uniuersali, uel pro ecclesia uniuersaliter, id est pro omni ecclesia, uel pro aliqua particulari ecclesia, uel indistinctè pro qualibet ecclesia. Dico ergo primò, quòd non potest accipi solum pro ecclesia uniuersali: quia clarum est, quòd ad corrigendum fratrem non oportet me ire ad concilium uniuersale. Item etiam, quia cùm eadem uerba dixerit beato Petro, sicut ecclesiae: scilicet, Quodcunque ligaueris super terram, &c. negari non potest, quin etiam Petrus habeat illam potestatem, quam dicunt datam ecclesiae: ergo non solum potest intelligi ecclesia uniuersalis. Et per idem patet, quòd non intelligitur de aliqua ecclesia particulari, puta Mediolanensi, quia non oportet nos recurrere ad illam ad correctionem fra-^[127]tris nec etiam de omni collectione propter ecclesiae admonitionem. Restat ergo quòd accipiat pro ecclesia indistinctè, seu indefinitè: ita quòd ecclesiae datum est iudicium fratris, non determinando hanc uel illam: & quoniam actor sequitur forum rei, determinatur ad ecclesiam fratris peccantis siue propria, siue communi, & superiori: & ille est apertus sensus illius praecepti. Sed dubium est, quid significetur nomine ecclesiae in illo loco: & breuiter dico, quod potest intelligi conuocatio, seu collectio fidelium. Sed dicunt aduersarii, quòd hoc loco ecclesia significat communitatem fidelium, non in seipsis, sed in praelatis eorum, siue papa intersit siue non. Sed quod ille non sit sensus liter alis, ostenditur, quia utrobique oportet sumi eodem modo respectu cuiuscumque particularis. Certum est autem, quòd si peccator sit de ecclesia Mediolanensi, si ad correctionem ipsius procedendum est, non oportet dicere ecclesiae Mediolanensi, id est, communitati Mediolanensium, siue episcopus sit, siue non. Vnde dico, quòd licet ex ui uocabuli ecclesiae non aliud intelligatur nisi communitas fidelium, tamen ex uerbis sequentibus, Si ecclesiam non audierit, &, Quaecunque solueritis super terram, & c. constat accipiendum esse pro ecclesia habente auctoritatem. Et cùm haec non sit sine praelato, constat intelligi non posse ecclesiam pro aliqua con-^[128]gregatione sine praelato, sed clauditur ipse praelatus: quod & aliter probatur. Nam si in nomine ecclesiae non includitur praelatus illius, oportet alterum duorum, uel quòd ecclesia particularis habet potestatem iurisdictionis etiam inuito episcopo, uel quòd nomine ecclesiae non intelligitur ipsa communitas. Certum est enim quòd ecclesia, de qua dicitur, Dic ecclesiae, habet potestatem excommunicandi: & certè ita est, quòd nomine ecclesiae in illo loco intelligitur praelatus, qui est caput ecclesiae. hoc enim est dicere ecclesiae, sicut iudicium episcopi dicitur iudicium ecclesiae: & excommunicatus ab episcopo dicitur excommunicatus ab ecclesia. Dictum est autem, Dic ecclesiae, & non episcopo, quia intelligitur, quòd dicitur dici episcopo, non tanquam priuato, sed in foro publico. & ideo dicitur, in foro, & iudicio ecclesiae. & hoc apertè manifestatur: quia usus illius praecepti in ecclesia talis est ut dicatur peccatum fratris praelato, & tunc intelligimus dixisse ecclesiae. Dixit autem, Amen dico uobis, quodcunque solueritis, &c. in plurali numero, uel quia iudicium ecclesiae licet fiat auctoritate unius praelati, tamen non debet fieri nisi per multos: uel simpliciter quia erant futuri multi praelati, & multae ecclesiae. Dico praeterea cum Caietano, quòd in loco Matth. 17.¹⁸² nulla potestas uidetur data. Nam ^[129]ex illo, Dic ecclesiae, non datur aliqua potestas sed praecipitur denuntiatio: per illa uerò, Si ecclesia non audierit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus, praecipitur euitatio: per

illa uero uerba, Quaecunque solueritis, &c. patet nullam dari authoritatem, quia per eadem uerba dictum est Petro, Quodcunque solueritis, &c. Matth. 16.¹⁸³ etiam non est data ei aliqua potestas, sed postea Iohan. ultimo, Pasce oues meas. Sed significatur solùm quantae efficaciae esset futura sententia ecclesiae, quam illic non dat, sed solùm uel permittit, uel supponit, & demum ad ueritatem illorum non oportet quòd ecclesia habeat immediatè authoritatem à Christo, sed satis est, quòd habeat à suo praelato, uel praelatis congregatis, uel ab ipso papa. adhuc enim ecclesia haberet potestatem, & quilibet teneretur audire ecclesiam: ergo frustra comminiscitur hanc potestatem. Ex omnibus sic patet, quòd ex eo loco, Matth. 18.¹⁸⁴ nullo modo habeatur, quòd sit aliqua authoritas iure diuino immediatè nec in ecclesia uniuersali, nec etiam in concilio, quamuis hoc secundum possit probabiliter dici in sensu suprà explicato. Hunc locum prolixiùs tractaui: quia aduersarii nihil aliud ex scripturis afferunt ad probandum quòd iure diuino sit authoritas in ecclesia uniuersali immediatè, & in concilio. Addit Caieta. quòd in [130] die Coene fuit institutum sacramentum ordinis, & per consequens quando Dominus dixit ea uerba Matth. 18. non erat potestas episcoporum, nec presbyterorum, & per consequens non dedit tunc potestatem concilii, quod constat ex episcopis & presbyteris. Ad quartum non est opus multis, & primùm potiùs alii praelati solent dici ministri ecclesiae, quam papa: & certum est, quòd non dicuntur ministri ecclesiae, quia acceperint authoritatem ab ecclesia uniuersali: sed uel quia ministrant ecclesiae uel in ecclesia: uel quia à principe ecclesiae sunt instituti. Et clarum est, quòd etiam si nihil authoritatis ponatur in ecclesia uniuersali, nihil ominus dicerentur ministri ecclesiae. Caeterùm quòd potiùs debeant dici omnes tam papa quàm alii praelati ministri Christi quàm ecclesiae, patet ex Paulo, Si quid donauit, in Christi, &c. 2. Cor. 2.¹⁸⁵ & alibi. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi. 1. Corin. 4.¹⁸⁶ Omnis potestas spiritualis & ecclesiastica est quoddam donum Dei, & pure supernaturale. Sicut ergo alia dona, ut gratia, charitas, fides, & prophetia non data sunt primò ecclesiae, sed primò conueniunt particularibus personis, & est fides in ecclesia, quia aliqui particulares credunt: ita etiam potestas ecclesiastica data est certis personis primò, & per illos conuenit ecclesiae. & omnino est commentum sophisticum, imaginari pote-[131]statem ecclesiasticam in communitate, qua nunquam esset usura, sed omnia geruntur, & semper gesta sunt per praelatos qui deriuati sunt ab Apostolis, sicut re uera si à natura essent principes in republica ciuili, & omnes magistratus sufficientes ad gubernationem reipub. profectò frustra somniaremus potestatem ciuilem in republica immediatè.

SECVNDA QVAESTIO PRINCIPALIS, An potestas ecclesiastica sit Christianis.

SVMMA.

- 1 Christiani omnes, quòd nec sint sacerdotes, nec omnes aequales, sed quòd sit ordo in ecclesia, & gradus ecclesiasticae potestatis.
- 2 Christiani an sint aliqui, quibus conuenire non possit potestas ecclesiastica.
- 3 Mulieres, quòd nec sacerdotes esse possint, nec aliquem ordinem aut potestatem ecclesiasticam habere, quae sit de iure diuino.

- 4 Abbatisae, & aliae monasteriorum & uirginum matres, quòd nullam habeant potestatem nec iurisdictionem spiritualem.
- 5 Monachae an non teneantur obedire Abbatisae.
- 6 Iure diuino quòd nullus alius de numero Christianorum praeter foeminas excluditur à potestate ecclesiastica, siue ordinis siue iurisdictionis.
- 7 Potestas ecclesiastica siue ordinis, siue iurisdictionis. quòd tota fuerit in Petro Apostolo.
- 8 Apostoli omnes an habuerint potestatem immediateam [132] Christo, an solus Petrus à Christo, & alij à Petro.
- 9 Potestatem omnem, quam Apostoli habuerunt, quòd receperint immediatè à Christo, probatur.
- 10 Apostoli, an aequalem acceperint cum Petro potestatem.
- 11 Petrus, quòd inter Apostolos omnes fuerit autoritate, & potestate primus & princeps, cum summa supra totam ecclesiam potestate.
- 12 Potestatem ecclesiasticam aliquam, quòd nullus alius à Christo uideatur accepisse, praeter sacros Apostolos.
- 13 Potestas ecclesiastica quòd non solùm fuerit in Apostolis, sed etiam in alijs.
- 14 Potestas omnis ordinis & iurisdictionis, quae priùs erat in Christi Apostolis, quòd illis defunctis perseuerauerit in ecclesia, probatur.
- 15 Gradus ecclesiae, quòd perseueraturi sint in ecclesia usque ad ultimum iudicium, & mortuorum resurrectionem.
- 16 Potestas ordinis in ecclesia, quòd tota deriuata sit, & pendeat immediatè ab episcopis.
- 17 Petro Apostolorum principe defuncto, quòd aliquis ei successerit cum simili & autoritate, & potestate iurisdictionis in totum orbem.
- 18 Petro mortuo, quòd ecclesia habeat potestatem subrogandi, & instituendi alium loco illius, etiam si petrus nihil de hoc prius constituisset.
- 19 Electio summi Pontificis ad quem spectaret cardinalibus deficientibus, negligentibus, aut perniciose inter se dissidentibus.
- 20 Electio summi Pontificis deficientibus cardinalibus, &c. quòd non uideatur spectare ad totum clerum.
- 21 Sedes apostolica in quocunque casu uacaret, manendo [133] in solo iure diuino, ad quem spectaret electio.
- 22 Petrus beatus, quòd uel solus, uel cum alijs apostolis potuerit constituere formam, & rationem, qua post obitum eligeretur ei successor.
- 23 Petrus beatus, quòd potuerit eligere, & designare successorem, qui, eo defuncto, sine alia electione esset summus Pontifex.
- 24 Eligendi summum Pontificem ratio, quae nunc seruatur in ecclesia, quòd non sit de iure diuino.

25 Eligendi summum Pontificem ratio, quòd sit ex constitutione, & autoritate ecclesiae, aut summorum Pontificum, quae eadem est, & eadem autoritate mutari posset.

26 Apostolis alijs quòd successerit nemo cum aequali potestate & autoritate iurisdictionis.

27 Apostolorum aliorum quilibet à Petro, quòd potuerit relinquere successorem, licet non uniuersalem, saltem in quacunque prouincia uoluisset, qui esset uerus episcopus illius prouinciae.

28 Apostoli, quòd non solùm potuerunt relinquere sibi successores, sed etiam quilibet successorum eorum potuerit similiter sibi relinquere successorem.

29 Episcopus quilibet, quòd in sua prouincia potuit condere legem, ut praesbyteri eligerent episcopum, uel aliam formam institutionis dare, etiam sede Petri in consulta.

30 Petri successores, quòd potuerunt, & possunt pro suo arbitrio episcopos creare in singulis prouinciis, & quascunque leges de hac re priùs latas tollere, & nouas condere, prouincias distinguere, & omnia ad hoc spectantia pro suo iudicio, & potestate facere.

[134] **PRIVSQVAM** ueniamus ad solidam & germanam ueritatem, oportet ut adulterinas, & falsas sententias excludamus: quod ut commodius fiat, rursus propono quaestionem, An potestas ecclesiastica sit in omnibus aut singulis Christianis. In cuius quaestionis definitione licet omnes catholici authores satis conueniant, tamen neoterici haeretici incredibili arrogantia à tota ecclesia receptae sententiae aduersantur, asserentes, & contententes omnes, Christianos ex aequo esse sacerdotes, nec esse aliquos gradus ecclesiastici ordinis in ecclesia. Nec tamen multis aut rationibus aut testimoniis hoc probare laborant, sed suo more, uno, aut altero scripturarum loco in suam sententiam detorto, mordicus haeresim suam retinent, & factionem propugnant. Sed uerba imprudentissimi in primis Lutheri ascribere satius est, in libro primo de abroganda missa priuata. ita dicit, Nos omnes eodem quo Christus, sacerdotes sacerdotio sumus, qui Christiani filii Christi summi sacerdotis sumus: nec ex ullo Scripturae sanctae testimonio id habetur, quod sacerdotes rasi & uncti aliqui in nouo testamento dicantur distincti à laicis. & paulo pòst, Stat irrefragabilis sententia, sacerdotes uisibiles, & à laicis diuersos in nouo testamento nullos esse, qui autem sunt, sine testimonio scripturarum & sine uocatione Dei sunt: [135] hoc autem quidest aliud, quam ex diabolo esse? Et alibi dicit quod puer, & mulier, & quilibet Christianus absoluere potest à peccatis. adducit illud. 1. Pe. 2. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquis. &c. Et eodem loco, Et ipsi tanquam lapides uiui supraedificamini domus spiritualis, in sacerdotium sanctum. Constat autem Petrum loqui generaliter omnibus fidelibus, & non solis ordinatis in sacerdotes. Item Ioh. in Apoc. c. 5. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes. & Apoc. 20. Sed erunt sacer dotes Dei & Christi eius. Quae omnia uult dicta esse de omnibus Christianis. Item illud. Matth. 18. Quodcunque solueritis super terram, &c. generalissimè affirmat dictum esse omnibus Christianis.

¶ Contra omnes haeticos pono conclusionem, Non omnes Christiani sunt sacerdotes eo modo, quo sunt sacerdotes ab ecclesia ordinati, id est cum potestate consecrandi eucharistiam, & absoluendi à peccatis. Vel ponatur sub aliis uerbis sic, Nec [sect. 1] omnes Christiani sunt sacerdotes, nec omnes sunt aequales, sed est ordo in ecclesia, & gradus ecclesiasticae potestatis. Hanc quaestionem totamque hanc disputationem, quàm potero paucis absoluam. Postquam enim nulla cum catholicis nobis concertatio est, sed solum cum

haereticis, nihil operae pretium facturum me puto, si religiosam, & piam prorsus concionem hoc argumento diutius retinero. Et alioqui clarissimi uiri, [136] Rofensis episcopus, & Iodocus Clitouseus de hoc capite aduersus Lutherum doctissimè & disertissimè scripserunt, quos scio uobis familiares esse. Probo igitur conclusionem totam simul. Primò Paul. ad Roma. 12.¹⁸⁷ totam ecclesiam quasi quoddam corpus mysticum esse dicit, quòd uariis organis & membris sit compositum. Sicut in uno, inquit, corpore multa sunt membra, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra: habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differentes, &c. 1. Cor. 12.¹⁸⁸ Si corpus unum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt: ita & Christus & corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore, non ideo non est de corpore? si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus? nunc autem posuit Deus membra unumquodque sicut uoluit. quòd si essent omnia unum membrum, ubi corpus? nunc autem multa quidem membra, num autem corpus. Et in principio illius. c. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus, & diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus, & diuisiones operationum sunt, idem uerò Deus, &c. Rogo, & [137] appello religiosas, & pias aures, si omnes in ecclesia aequales sunt, quo modo fecit Deus, ut Paulus dicit uaria membra, manus, pedes, oculos, aures, in corpore ecclesiae? omnes sumus oculi Luthero, ubi ergo pedes? aut quomodo erit uerum, quod Paulus in eadem epistola & cap. subiungit, Non potest autem dicere oculus manui, Opera tua non indigeo: aut iterum caput pedibus, Non estis mihi necessarii? Certè si Lutherum audiamus, pedes poterunt dicere capiti, Non es nobis necessarium. sic enim ipse docet, pedes hoc est plebem, sic non indigere capite, hoc est sacerdote, sed omnes eos esse sacerdotes. Item in eodem loco Paulus, Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia, primò Apostolos, secundò Prophetas, tertiò Doctores: & alios item gradus ecclesiae recenset, ubi omnino uidetur sanctus Apostolus ex instituto uelle elidere arrogantiam eorum, qui omnes in ecclesia aequare uolebant: uel rursus superbiam reprimere aliquorum, qui in altiore gradu constituti, inferiores contemnebant: aut certè plebem admonere, ne se eo minus in corpore Christi contentos reputarent, quòd inter gradus ecclesiasticos non censerentur. In eandem sententiam scribit ad Ephes. 4.¹⁸⁹ Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios autem Prophetas, alios uerò Euangelistas, alios autem Pastores, & Doctores, ad consummationem sanctorum, [138] in opus ministerii in aedificationem corporis Christi: Iohan. item Apoc. 21.¹⁹⁰ Ego Iohannes uidi sanctam ciuitatem, nouam, descendentem de caelo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam uiro suo. Qua ratione erit ecclesia ciuitas, in qua nulli sint magistratus, nulli moderatores, & nullus ordo ciuium, sed aequalitas, uel confusio potius, & turba pro suo cuiusque arbitrio & libidine agentium? Nec enim est ciuitas, ut Orator ait, quaecunque in unum locum quorum eunque hominum multitudo consistit. Idem Aposto. 1. Timot. 5.¹⁹¹ ut nemini citò manus imponeret: certè ut sacerdotem consecraret. Idem 1. Timo. 4.¹⁹² Noli negligere gratiam quae in te est, quae data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyteri. Et 2. Timoth. 1.¹⁹³ Vt resuscites gratiam, quae est in te, per impositionem manuum mearum. Titum praeterea admonet c. 1. ut constituat per ciuitates presbyteros. In Actibus Apostolorum de Paulo, & eius collegis legitur constituisse per diuersas ecclesias presbyteros. Actuum 20.¹⁹⁴ Paulus ad presbyteros Asiae Miletum accersitos. Vos, inquit, posuit Spiritus sanctus episcopos regere ecclesiam Dei. Certè ipse

Apostolus Paulus 1. ad Corinth. 3.¹⁹⁵ apertè distinguit plebem à sacerdotibus. Dei enim sumus, inquit, adiutores, Dei agricultura estis. Sed uideo uobis ingratam esse orationem hanc sanè, in qua in re non dubia utar[139] argumentis non necessariis: relinquam enim primam hanc conclusionem tanquam certam, non omnes Christianos esse aequales in potestate ecclesiastica. Certè Tertullianus, cuius authoritas, quod ad antiquitates spectat grauissima est, de praescriptionibus haereticorum execratur, non solùm quòd noui haeretici dicunt omnes Christianos esse ex aequo sacerdotes, sed ordinationes tam incertas. Ordinationes (inquit) eorum leues, temerariae, inconstantes: itaque alius hodie episcopus, cras alius, hodie diaconus, qui cras lector, hodie presbyter, qui cras laicus: nam apud eos laicis sacerdotalia munera iniunguntur.

¶ Sed ex hac quaestione emergere uidetur dubium non contemnendum, An [sect. 2] sint aliqui Christiani, quibus conuenire non possit potestas ecclesiastica. Et primò quidem dubitatur de mulieribus, an sint capaces ecclesiastici ordinis, & potestatis. Et quidem uideri possit, quòd sint, ex eo quòd Paul. ad Gala. 3.¹⁹⁶ dicit. quòd non est Iudaeus nec Graecus, non est seruus, nec liber, non est masculus, nec foemina in Christo Iesu. quare non uidetur quòd ad ministrandum Christo in ordine ecclesiastico foeminae reiici debeant in lege Christi. Item prophetia est (ut uidetur) tantae dignitatis, sicut potestas ecclesiastica, quae [140] tamen mulieribus aliquando communicatur, ut patet de Deborah, ut patet 4. Regum.

¶ Hoc non obstante pono conclusionem, Mulieres [sect. 3] nec sacerdotes esse possunt, nec aliquem ordinem, aut potestatem ecclesiasticam habere, quae quidem sit de iure diuino. Hanc conclusionem uideo placere omnibus authoribus, atque adeò, quanquam defendi contrarium non absurdè fortasse possit, tamen ne more iureconsultorum nouas conclusiones afferamus, ex sententia doctorum probo hanc conclusionem. Primò, Nam ordines, & potestates ecclesiasticae omnes ordinantur (ut latè à nobis disputatum est) ad gubernationem populi, & directionem in finem spiritualement, sed ex sacris literis haec non possunt conuenire mulieri. unde. 1. Corin. 14.¹⁹⁷ Mulieres in ecclesia taceant, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse: si quid autem uolunt discere, domi uiros suos interrogent, turpe enim est mulieri loqui in ecclesia. Et ne quis putet hoc esse Pauli praeceptum, & non iure diuino, adiunxit, Si quis uidetur propheta esse aut spiritualis, cognoscat quae scribo uerbis, quia Domini sunt mandata. Et. 1. ad Timo. 2.¹⁹⁸ Mulier in silentio discat cum omni subiectione, docere autem mulieri non permitto, nec dominari in uirum, sed esse in silentio. Ita etiam fuit constitutum in concilio Carthagi-[141]nensi, ut refertur 23 dist. c. mulieres. & Ambrosius est in eadem sententia. ut 33. quaestione 5. c. mulie res. Philosophus. 1. Ethicorum dicit, corruptionem esse reipu. ut principatus & administratio ad foeminam deueniant. Item dominus nullam potestatem legitur commisisse mulieri, etiam sanctissimae, simul & sapientissimae matri, ut patet in coena, & post resurrectionem. Item non committitur eis, ut praesint uiris, sed contrà, ut sint subiectae. Vnde Gen. 3.¹⁹⁹ Sub uiri potestate erit. Et quod profectò me plus mouet est, quòd in tam longa annorum serie, in tanta copia optimarum, & sapientissimarum foeminarum, nunquam ecclesia tentauit ad potestatem aut ministerium ecclesiasticum aliquam assumere. Hoc autem magnum argumentum apud me & in hac, & similibus causis est, quod numquam factum est, cùm fuerit magna occasio & copia faciendi, putem ideo non esse factum, quod fieri nec licuerit nec potuerit. Itaque sic puto nec licere quidem foeminam quocunque diuino ordine sacrare: quod si secus actum sit, nihil omnino agi: sed tamen etiam si hoc uerum sit, dubitari tamen potest, an mulieres, quae in monasteriis uirginibus praeficiuntur, aliquam potestatem ecclesiasticam

habeant, saltem iurisdictionis, si ordinis habere non possunt, qualem Abbatissae usurpant, ferentes leges & praecepta ad formam & morem episcoporum. Respondeo, [142] Nec de hac quaestione magnam uideo controuersiam inter theologos. Nam de iureconsultis uideant ipsi quid sentiant. Itaque ex sententia S. Tho. & meliorum theologorum pono conclusionem, Abbatissae, [sect. 4] & aliae matres monasteriorum, & uirginum nullam habent potestatem spiritualem, nec iurisdictionem spiritualem. Probatur, Quia tota potestas spiritualis ortum habet à clauibus, mulier autem non potest habere clauēs, quia sunt propriè sacerdotum: ergo nec iurisdictionem spiritualem. Et licet aliqui habeant iurisdictionem spiritualem, qui non sunt sacerdotes, nec habent clauēs, nullus tamen habet iurisdictionem spiritualem, qui non sit capax & sacerdotii, & clauium. Et confirmatur hoc, Nam non sunt peioris conditionis religiosi professi, qui tamen non sunt clerici quantum ad hoc, quam religiosae foeminae: sed religioso non clerico, ut omnes dicunt doctores, non potest committi iurdictio spiritualis: ergo multo minus foeminae cuicunque. Item non potest absoluere: ergo nec ligare. Certè non ad eandem spectat potestatem. Item quicumque habet iurisdictionem extra forum poenitentiae, potest excommunicare: omnis enim iudex habet uim coactiuam: foemina hoc non potest: ergo. Item non habet scientiam spiritualem, nec ad eam spectat habere: ergo non potest iudicare de spiritualibus. Esset [143] enim periculosissimum committere salutem spiritualem animarum ei, qui iudicare non possit quid expediat, aut noceat animarum incolumitati. Ex quo sequitur, quod tales Abbatissae non possunt aliquid mandare in forma praecepti, putà in uirtute Spiritus sancti, & sanctae obedientiae, & sub praecepto: nec si faciat, tenet factum, ita quòd obliget tanquam praeceptum episcopi, aut Abbatis, aut Prioris. Esset enim absurdum committere huiusmodi potestatem, quae magnam eruditionem exigit, ad discernendum quae materia sit digna tali censura, uel qualis sit huiusmodi obligatio, imò nec intelligere posset an quis transgressus esset huiusmodi praeceptum.

[sect. 5] ¶ Et si quaerat quis fortasse, an non monachae tenentur obedire Abbatissae? Dico quod tenentur primò, quia tenentur seruare regulam suam, ubi continetur obedientia Abbatissae. Secundò dico, quòd tenentur praeceptis eius ad modum, quo filiae, uel filii tenentur obedire patri: peccant enim transgressores praeceptorum patris, nec tamen pater habet iurisdictionem spiritualem: & tandem tenentur obedire Abbatissae, sicut tenentur ad alia statuta suae regulae, ubi non est spiritualis praeceptio. Vel dico, quod absolutè nolle obedire Abbatissae, est mortale: sed Abbatissa non potest facere noua praecepta. Haec autem omnia dicta sunt ratione iuris positiui, non diuini quamuis enim mulier iure diuino o no possit habere, uel [144] ordinem, uel dignitatem spiritualem, & iurisdictionem, posset tamen habere potestatem aliquam iurisdictionis spiritualis, sicut & laici possent, nisi iura prohiberent: iura autem non plus concedunt in hac parte Abbatissae, quam laicis.

¶ Vltima conclusio circa hanc materiam, Nullus [sect. 6] alius de numero Christianorum, praeter foeminas, excluditur diuino iure à potestate ecclesiastica, siue ordinis, siue iurisdictionis. Vnde dico cum doctoribus, quòd etiam puer potest fieri sacerdos, & amentes, & in uniuersim omnes Christiani. Et differentiam assignant doctores, quia illi peruenire possunt ad statum, ubi possint commodè exercere potestatem. est enim impedimentum contingens, secus in foeminis. Doctores tamen excludunt pueros à consecratione episcopali iure diuino, ita, ut si puer consecratur in episcopum, consecratio non teneat, sed certè non adeò graui ratione permoti. Atque adeò si concedimus posse in sacerdotem consecrari, non satis uideo quid obstat, quominus & episcopus possit ordinari, sed in medium hoc relinqui potest, nec quicquam habeo certi asserere.

[sect. 7]] ¶ Diximus hactenus, in quibus non sit, aut esse non possit ecclesiastica potestas. Restat ut iam dicamus in quibus inueniatur huiusmodi potestas. Et ut ad originem suam totam rem reuocemus, sit pri-[145]ma conclusio, Tota potestas ecclesiastica et ordinis & iurisdictionis fuit in Petro Apostolo. Haec conclusio nota est ex Euangelio Mat. 16.²⁰⁰ Tibi dabo clauis regni caelorum, & super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Et Iohan. ultimo²⁰¹, Pasce oues meas. In omnibus Apostolis fuit potestas ecclesiastica ordinis, & iurisdictionis. Haec etiam nota est. Dictum est enim omnibus simul, Hoc facite in meam commemorationem: et, Quorum remiseritis peccata. & Quodcumque solueritis, &c. Luc. 22.²⁰² Mat. 18.²⁰³ Ioh. 20.²⁰⁴ Sed est circa quaestionem hanc primum dubium, [sect. 8] An omnes Apostoli habuerint potestatem immediatè à Christo, an solus Petrus à Christo, & alii à Petro. Et de potestate quidem ordinis, de qua minus dubitandum uidebatur, non omnino uidetur esse certum. Nam & Iacobus ordinatus fuit episcopus Hirosolymitanus post ascensionem Domini à Petro, Iacobo, & Iohanne, ut habetur in c. porrò. d. 66. & Paulus, ac Barnabas ordinati etiam ab aliis fuerunt. legitur enim. Actuum. 13.²⁰⁵ Segregate mihi Paulum & Barnabam. Et subiungitur, Imponentes illis manus, dimiserunt. ubi glo. in modum ordinatorum. & tamen non est dubitandum, quin Paulus tantam potestatem acceperit à Christo, quantam alii Apostoli acceperunt. Non enim certum uidetur, quòd omnes Apostoli habuerint totam potestatem ordinis à [146] Christo, quanquam de hac potestate satis doctores conueniunt. Sed de potestate iurisdictionis bona pars Christianorum, & quidem grauissimorum, contendunt, solum Petrum habuisse à Christo eam potestatem, caeteros autem omnes à Petro. Quod probant primò magnorum quidem uirorum autoritate, ut Anacleti, Cypriani, Aug. Leo nis, Alex. Quorum ego uerba recitare supersedeo, eo quod re uera non significant id, quod authores huius sententiae uolunt. Si quis cupit uidere, legat apud cardinalem Turrem Crematam libro. 2. c. 54. sed eorum sanctorum testimonia eò tendunt, ut asseuerent solùm omnem authoritatem post Petrum, à Petro habuisse originem, ab eoque pendere, ipsúmque Petrum principem fuisse tum aliorum Apostolorum, tum autem totius ecclesiae Christi: quod tantum abest ut nos negemus, ut pro into lerando errore contrariam sententiam habeamus. Sed si testimoniis non efficiunt quod uolunt, rationibus hoc euincere conantur. Et prima ratio eorum est, Nam Apostoli non habuerunt subditos ab ipso Christo: ergo nec iurisdictionem, quae nisi in subditos esse non potest. Antecedens probatur, Quia uel omnes homines, uel certos. Non secundum: quia uoluntariè diceremus hos potius quàm illos, cùm in Euangelio non habeatur: nec omnes dedisse uidetur. fuissent enim multi Pasto res, & ex aequo habentes plenitudinem potestatis in ecclesia, quod in omni principatu uitiosum [147] est. Multitudo enim principum est pernitiola, ut Aristo. etiam dicit. 12. Metaphy.²⁰⁶ &, Omne regnum diuisum desolabitur. Praeterea non esset unum ouile, & unus pastor gregis Christi, si essent multi pastores ex equo. Praeterea non uidetur quo modo Petrus fuisset princeps & caput supra alios Apostolos, si alii similem cum Petro à Christo potestatem accepissent.

¶ Verum quia in contrarium uidetur stare Euangelium, pono talem conclusionem, Omnem [sect. 9] potestatem, quam Apostoli habuerunt, receperunt immediatè à Christo. Probatur primò, Omnibus dictum est Mat. 18.²⁰⁷ Quaecumque solueritis super terram, &c. Item omnibus, Hoc facite in meam commemorationem. Item, Quorum remiseritis peccata, Ioh. 20.²⁰⁸ & Mat. ultimo²⁰⁹, Euntes in mundum uniuersum, praedicate Euangelium omni creaturae. & Io. 20.²¹⁰ Sicut misit me Pater et ego mitto uos. Item Christus fecit eos

omnes Apostolos, ut patet Matt. 10.²¹¹ & Mar. 3.²¹² & Luc. 6.²¹³ & 1. Cor. 12.²¹⁴ & ad Eph. 4.²¹⁵ sed ad officium Apostolatus spectat potestas ordinis & iurisdictionis: ergo utramque habuerunt Apostoli à Christo. Vnde est considerandum, quod tria spectant ad dignitatem Apostolatus. Primum, autoritas gubernandi populum fidelem: secundum, facultas docendi: tertium, potestas miraculorum. Haec ostenduntur primò, Luc. 9.²¹⁶ scribitur, quod conuocatis Iesus duodecim Apostolis, dedit eis potestatem super omnia daemonia, & ut languores curarent, & misit [148] eos praedicare regnum Dei, & sanare infirmos. Matt. quoque ultimo.²¹⁷ Dominus dixit eis, Euntes in mundum uniuersum, docete omnes gentes, baptizantes, & docentes seruare omnia, quae mandauì uobis. In prima quoque epistola ad Cor. c. 12.²¹⁸ Ipse posuit quidem Apostolos. glo. dicit, omnium ordinatores, & iudices. Itaque si Christus eos Apostolos fecit, nec Apostoli esse poterant sine potestate ordinis & iurisdictionis: ergo utraque à Christo acceperunt. Item non uidentur minorem potestatem alii Apostoli recepisse à Christo, quàm Paulus: sed Paulus omnem potestatem, quam habuit habuit à Christo, ipse enim dicit ad Gala. 1.²¹⁹ quòd non ab homine, nec per hominem habuit, potestatem. Et ad Gala. 2.²²⁰ disertè dicit se nihil accepisse ab aliis Apostolis, & nominatim à Petro. Qui uidebantur inquit, aliquid esse, nihil mihi contulerunt. qui enim operatus est Petro in apostolatu circuncisionis, operatus est & mihi inter Gentes. Pro certo ergo mihi uidetur pronuntiandum, & tenendum, Apostolos omnes accepisse utranque potestatem à Christo:

¶ Sed superest dubium, An [sect. 10] aequalem acceperint cum Petro: nam haec etiam quaestio in utramque partem habet assertores. Sed quia ad maiora festinanti non uacat utriusque partis fundamenta tradere, pro sententia, quam ueriores puto, pono conclusionem, Quòd Apostoli omnes habuerunt [149] aequalem potestatem cum Petro. Quam sic intelligo, quòd quilibet Apostolorum habuit potestatem ecclesiasticam in toto orbe, & ad omnes actus ad quos Petrus habuit. Haec probatur primò quo ad primam partem ex loco iam citato Matth. ultimo. Euntes in mundum uniuersum, &c. & sine exceptione, Quaecumque solueritis, &c. Et quorum remiseritis peccata, &c. & Iohan. 20. Sicut misit me Pater, &c. Christus autem missus fuerat in totum orbem: ergo & in totum orbem ipse misit Apostolos. Secunda uerò pars, quòd ad omnes actus, hoc uidetur posse probari ex eo, quod (ut dictum est) autoritas gubernandi est de ratione apostolatus: & non uidetur quòd sit limitata, quia nulla ratione diceretur quòd extendat se ad certos actus, & non ad alios sed potius probatur ex gestis Apostolorum ipso rum, qui ubique terrarum constituebant ecclesias, & episcopos, & leges ferebant pro potestate: nec apparet quid Petrus posset, quod non & alii. Et Paulus ad Gala. 1.²²¹ & 2. satis defendit se parem potestatem cum Petro habere. Haec est apertè sententia Cypriani²²² in epistola de unitate ecclesiae ad Nouatianum. & habetur. 24. q. 1. Ego dico tibi hoc, Vtique erant caeteri Apostoli, quod Petrus, pari consortio praediti, & honoris, & potestatis. Nec audienda est glo. dicens hoc debere intelligi in ordine & dignitate consecrationis, non in potestatis plenitudine: ut patere potest ipsam epistolam diuini Cypriani legenti.

¶ Et ne quisquam suspicetur me uelle quicquam derogare de dignitate, aut praerogatiua, aut primatu Petri, quem non solum cum catholica ecclesia confitemur, sed etiam pro uirili defendimus: pono aliam conclusionem, Petrus [sect. 11] inter omnes Apostolos fuit autoritate & potestate primus, & princeps cum summa supra totam ecclesiam potestate. De hac conclusione à doctissimis uiris non iusti solum, sed praegrandes libri confecti sunt, et

edi ti, at que adeò ego breui me hoc loco nunc expediam, paucis modo contentus Euangelii testimoniis. Primus locus est Mat. 10.²²³ Duodecim autem Apostolorum nomina sunt haec. Primus Simon, qui dicitur Petrus. Et Luc. 6.²²⁴ uocat Dominus discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit, Simonem, quem cognominauit Petrum, & Andream fratrem eius, &c. Et eodem ordine nominantur & numerantur à Marc. c. 3. & tamen nulla ratione Petrus potuit dici primus nisi dignitate apostolatus: nam ordine quidem uocationis, primus fuit Andreas frater Petri, ut patet ex primo. c. Ioh.²²⁵ imò Andreas iam uocatus à Christo, ut refert Ioh. inuenit Simonem fratrem suum, & dixit ei, Inuenimus Messiam: & adduxit eum ad Iesum. Est praeterea insigne testimonium, & omnino non refractario & obstinato intellectui apertissimum, Mat. 16.²²⁶ ubi ad quaestionem Domini musantibus & cunctantibus aliis discipulis, respondet Petrus, Tu es Christus filius Dei uiui. Cui Dominus, Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non, &c. sed Pater meus, &c. & ego dico tibi quod tu es Petrus, & super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, & tibi dabo clauis regni caelorum. Certè uel caeco notum esse potest pro tam praeclara confessione aliquid promissum Petro prae caeteris Apostolis. Item, Ego orabo pro te, & tu aliquando conuersus, confirma fratres, &c. Luc. 22.²²⁷ Nec obscurior locus est ille Ioh. ultimo²²⁸ ubi cum bis Dominus rogasset Petrum, an se diligeret plus aliis Apostolis, illo respondente se quidem amare, subiunxit bis, Pasce oues meas, pasce agnos meos. Prorsus est hominis praeposteri, & peruersè alio qui apertum testimonium interpretaentis, negare Christum eo loco uoluisse Petro pro maiori erga se amore maiorem etiam auctoritatem praestare. atque uel ex his duobus locis liquidò constat Petro integram auctoritatem in ecclesia commissam. Cui enim data est, si Petro est negata? Licet etiam, ut dictum est, alii Apostoli habuerint aequalem potestatem cum Petro ad sensum suprà positum, tamen potestas Petri erat eminentior. Primò, quia potestas Petri fuit ordinaria, Apostolorum autem extra ordinaria. Secunda quae sequitur ex hac, Potestas Petri erat perseueratura in ecclesia, non autem aliorum. [152] Tertiò, aliorum potestas nec supra Petrum, nec supra se inuicem, Petri autem supra omnes alios. Quartò, aliorum potestas subordinata Petri auctoritati. praeualuisset enim auctoritas Petri contra auctoritatem aliorum.

¶ Sed ut aliquando illum locum, Pasce agnos meos, absoluam (nam difficilior alius restat) sit in hoc argumento haec ultima conclusio, Praeter [sect. 12] sacros Apostolos nullus alius à Christo potestatem ecclesiasticam aliquam uidetur accepisse. et probatur etiam, quia in omnibus locis, ubi data est potestas, non erant discipuli. Haec probatur, Nam si quis quam alius accepisset: maximè fuissent ex numero septuaginta duorum discipulorum: sed illi non uidentur accepisse: ergo de nullo est uerisimile quod acceperit. De septuaginta duobus autem probatur. Nam Ioseph, qui cognominatus est Barnabas, erat unus ex discipulis, ut patet Act. 1.²²⁹ & tamen Actuum. 9.²³⁰ dicitur post ascensionem Domini quod erat Leuites. Non est autem credendum, si Christus potestatem aliquam ecclesiasticam dedisset ei, quod fecisset solum Leuitam, quia Dei perfecta sunt opera. & Philippus, qui praedicauit Samaritanis, Actuum. 8.²³¹ & baptizauit eunuchum Candacis reginae, non fuit Philippus Apostolus, ut multi putant, nec sine causa, quod ad baptismum ipsius, Samaritani non recepissent Spiritum sanctum: sed dicunt esse Philippum unum ex septem diaconis, de quo Act. 6. & 21. Hic igitur Philippus non uidetur [153] dubitandum quin esset de numero septuaginta duorum cum post Apostolos non temere legatur alius praestantior praedicator, aut minister Euangelii, ad quod opus delecti fuerunt discipuli, & tamen non erat presbyter, sed tantum diaconus.

Imo septua ginta illi diaconi, qui Act. 6.²³² electi fuerunt administrandum mensis, creduntur fuisse de numero discipulorum. non enim ex neophytis fuissent assumpti ad tale ministerium, & tamen non erant presbyteri, ut pro certo constat: imò re uera nullam habent spiritualem potestatem. Ergo septuaginta duo Discipuli, nec fuerunt à Christo ordinati, nec habuerunt potestatem aliquam ecclesiasticam, quae sine ordine non est. Restat ergo conclusio uera, quod praeter Apostolos nullus alius accepit à Christo potestatem ecclesiasticam: atque ita habemus primam originem potestatis ecclesiasticae. fuerunt enim & primi & soli, qui à Christo domino & redemptore nostro hanc potestatem acceperunt duodecim Apostoli.

¶ Superest nunc tractare, qua ratione haec potestas deriuata est usque ad nos, & perseverat in ecclesia, et sic erit absolutum totum negotium, quod suscepimus de subiecto potestatis ecclesiasticae. Sit ergo de hac quaestione prima propositio, Potestas [sect. 13] ecclesiastica non solum fuit in Apostolis: sed etiam in aliis. haec est nota ex scripturis. Nam Paulus constituit episcopum Titum. & Ti-[154]motheum, ut patet. 1. Timo. 4. & 2. ad eundem. 1. & ad Tit. 1. & ad Eph. idem Apostolus dat praecepta & rationem instituendi, & creandi presbyteros. 1. Timo. 3. & ad Titum. 1. & Act. 20. Pauluslo quitur ad presbyteros Asiae. & Io. in Apoc. meminit episcopi Laodiceae. ergo praeter Apostolos aliqui alii habuerunt potestatem ecclesiasticam. ¶ Secunda propositio, Defunctis [sect. 14] Apostolis Christi, perseverauit in ecclesia omnis potestas ordinis & iurisdictionis, quae prius erat in Apostolis. Probatur, Gradus potestatis ecclesiae sunt instituti à Christo non solum pro tempore Apostolorum, sed in totum tempus, quo perseveratura erat in ecclesia: ergo perseverauerunt in ecclesia post decessum Apostolorum. Antecedens patet ad Ephesi. 4.²³³ Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios autem Pastores, & Doctores ad consummatione Sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei, in uirum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi. Ex quo loco patet, quod [sect. 15] gradus ecclesiae sunt perseveraturi in ecclesia usque ad ultimum iudicium, & resurrectionem mortuorum. Item ut Pau. dicit ad Heb. 7.²³⁴ Translato sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat. Ergo amisso sacerdotio, etiam necesse est ut lex amittatur. ergo si in ecclesia non esset sacerdotium institutum à Christo, [155] nec etiam esset lex Christi. lex autem Christi est aeterna, est enim testamentum eius aeternum, ut Pau. ait ad Heb. 13. & Baruch. 2.²³⁵ Statuam eis testamentum alterum sempiternum. Et in eodem. c. 4. uocat legem Christi legem sempiternam. ergo necesse est ut perseveret sacerdotium à Christo institutum. In sacerdotio autem omnis spiritualis potestas intelligitur, & includitur. Item non esset Christus sacerdos in aeternum, ut Propheta & Paulus appellat, si eius sacerdotium cadere & perire debuisset: non enim est Christus sacerdos nisi in ecclesia. Item est praeceptum in ecclesia, de sumptione eucharistiae, ut patet Ioh. 6.²³⁶ Nisi manducaueritis carnem, &c. Sed sine sacerdotio eucharistiae consecratio fieri non potest: ergo. Item saltem constat Apostolos reliquisse episcopos, & presbyteros, ut de Paulo non semel scriptum est: & potestas illorum non expirauit Apostolis defunctis: ergo potestas in ecclesia fuit etiam defunctis Apostolis, potestas (inquam) ecclesiastica.

¶ Tertia propositio, Tota [sect. 16] potestas ordinis in ecclesia deriuata est, & pendet immediate ab episcopis. Volo dicere, quòd sicut Apostoli, & illi soli habuerunt iure diuino ordinare, & consecrare presbyteros, & alios inferiores ministros, ita omnes, & soli episcopi hoc habent etiam iure diuino. Et quod episcopi habeant hanc potestatem, patet. 1. Timo. 5.²³⁷ Manus citò nemini imposueris. quod de ordinatione presbyteri intelligendum om-[156]nes

sancti docent. Et c. 5. instituit Timotheum, quales presbyteros eligere debeat. Oportet inquit episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris uirum, &c. quòd de presbytero intelligendum patet, ex eo quòd statim subiicit quales oporteat esse diaconos. & ad Titum.

1.²³⁸ Huius rei gratia reliqui te Cretae, ut constituas per ciuitates presbyteros si quis sine crimine est. Nec de hoc inter catholicos est dubitatio episcopos hanc habere potestatem. Et quod soli episcopi habeant, uidetur, quod nunquam legimus ordinationes factas nisi ab Apostolis, uel ab episcopis aliis. Vnde etiam Actuum 14.²³⁹ de Paulo & Barnaba legitur, quod constitutis Lystrae, & Iconio, & Antiochiae per singulas ecclesias presbyteris, decesserunt. Et Dionisius Apostolorum discipulus, & Synchronius libro de ecclesiastica hierarchia, ubi formam ecclesiasticam ab Apostolis traditam disertè, & copiosè tractat, solis Pontificibus ordinationem ministrorum tribuit, imò nec oleum sanctum, quo sacrantur presbyteri, ab alio, quam à Pontifice docet confici posse. Item potestas ordinis est iuris diuini: ergo non est usurpanda nisi ab eis, quibus constat iure diuino commissum, tales sunt soli episcopi: ergo &c. Item consuetudo uniuersalis ecclesiae semper tenuit, ut soli episcopi ordinationes faciant: & est, ut supra dixi, grauissimum argumentum, quòd nunquam factum est, ideo [157] non esse, quia non licuerit, aut certè non potuerit. Itaque impium, & haereticum est credere, quod noui haeretici putant, sacerdotem uel plebis electione, uel quacumque alia ratione, quàm episcopi consecratione constitui posse. Verum est, quod qui teneret episcopum à presbytero non differre consecratione, sed sola potestate, & iurisdictione, consequenter necessario haberet concedere quemlibet presbyterum posse etiam presbyteros consecrare: nam potestas iurisdictionis non facit potestatem consecrandi. Sed quia illam sententiam existimo falsam, ut suo loco patebit, perseuero in conclusione posita, quòd omnibus, & solis episcopis conuenit ordinatio ministrorum. Nec nunc disputo, an ex priuilegio summorum Pontificum Abbates aliqui habeant conferre aliquos ordines, uel minores uel etiam maiores. si enim aliqui ordines non sunt iuris diuini, ut certò constat de minoribus, non est dubitandum quin collatio illorum committi possit non episcopo. Si uerò maiores omnes iuris diuini sunt, quod in praesentia non puto, profectò uidetur nec committi etiam posse nisi episcopis, qui soli iure diuino habent: quanquam non est eadem ratio de presbyteratu, & diaconatu, ut fateor, sed hoc omnino uide probabilibus, quòd nec etiam diaconi ordinari possent nisi ab episcopis, siquidem iuris diuini ille ordo est.

[158] ¶ Quarta propositio, Defuncto [sect. 17] Petro principe Apostolorum, aliquis successit Petro cum simili autoritate, & potestate iurisdictionis in totum orbem. Probatum à sancto Tho. 4. contra Gent.²⁴⁰ c. 76. Christus sic instituit ecclesiam, ut esset usque in seculum duratura. Vnde Esa. 9.²⁴¹ Super solium Daud, & super regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia à modo, & usque in sempiternum. Sed Christus aedificauit ecclesiam super Petrum, ut ipse dicit Mat. 16. ergo opus fuit, ut eo medio sublato, alius loco ipsius subrogaretur. Item in ueteri lege à Deo instituta semper fuit unus summus Sacerdos. Patet Deutero. 17. & aliis locis. Hoc est quod Augusti. 24. quaestio. 1. c. quodcunque. dicit, quòd cum Petrus accepit clauas, accepit non tanquam priuatus, sed nomine ecclesiae: hoc est, data est ei potestas, quae esset duratura in ecclesia, in cuius aedificationem Christus dedit. Vnde sicut Adam quaedam dona habuit personalia, quae in posteros transfundere non potuit, ut plenitudinem omnium scientiarum, quaedam autem communia statui innocentiae, ut iustitiam, gratiam, immortalitatem: sic & Petrus priuata dona habuit, quaedam in quibus successorem non habuit (nec enim erat necesse) ut gratiam miraculorum, donum linguarum: quaedam uerò accepit, in poste-[159]ros translaturus,

ut potestatem clauium, quam non sibi, sed ecclesiae accepit. Item ille ordo, à principio constitutus à Christo in ecclesia, ut scilicet esset unum caput, & unus princeps super omnia in tota ecclesia, erat conuenientissimus ad administrationem ecclesiae. Quod constat non solum facto ipso Christi, cuius est summa sapientia, & prouidentia, sed etiam consensu, etiam meliorum Philosophorum, qui Monarchiam aliis principatibus praeferunt, ut constat ex Aristo. in Politicorum, & Ethicorum libris, & Metaphysicorum. Sed Christus non minus diligit nunc ecclesiam suam, quam tunc diligebat, cum etiam promisit se nobis ad futurum usque ad consummationem seculi, Matt. ultimo.²⁴² ergo nullo modo est uerisimile, quod uoluerit, defuncto Petro, mutare rationem, & formam administrationis ab ipso Petro institutam, ut scilicet esset unus princeps totius potestatis ecclesiasticae. Nec enim Petrus principatum in suum commodum acceperat, sed in utilitatem, & aedificationem ecclesiae. Et re uera non minus perniciosus fuit error negantium perseuerare in ecclesia unum Pontificem, cui omnes Christiani subesse teneantur, quàm eorum, qui omnes Christianos aequales uolunt esse. hic enim maiorem orbis Christiani partem primò in schismata deduxit, deinde ab ecclesia alienauit, postremò in impietissimam Mahumeti perfidiam impulit. [160] Certè qui beato Petro principatum non negant, nulla ratione se tueri possunt, quin unum etiam nunc summum Monarcham in ecclesia concedant. In hanc sententiam sunt aperta testimonia Ignatii, Cyrilli. Chrysost. & aliorum doctorum Graecorum, imò & Conciliorum in ipsa Graecia celebratorum. Nam de Latinis authoribus & Synodis ne dubitandum quidem est: quin omnes in unam hanc sententiam conspirauerint. Sed esto ut ita sit, sicut certò est, ut in ecclesia semper sit unus successor Petri cum pari etiam dignitate, & autoritate. Superest inquirendum, qua uia, qua ratione ea dignitas, & potestas Petri, deriuari, & perueniri possit ad alium. Nec enim ex morte Petri ad unum aliquem certum suprema illa potestas attinebit. ¶ Sit pro hac quaestione in ordine quinta propositio, Petro [sect. 18] mortuo, ecclesia habet potestatem subrogandi, & instituendi alium loco illius, etiam si Petrus nihil de hoc prius constituisset. Haec probatur. Licet enim ecclesia (ut in relectione priori declaratum à nobis est) non posset potestatem spiritualem constituere, nec (ut ita dicam) formaliter in se habet, ut suprà explicauimus: tamen semel constituta à Christo potestate, non uidetur, quòd ecclesia sit peioris conditionis ad eligendum sibi principem, quàm ciuilis respublica, quae quocunque casu, deficiente principe, potest sibi alium con-[161]stituere. Item, ut dictum est, haec potestas oportebat ut perseueraret in ecclesia, sed defuncto Petro, & nihil de successore prouidente, nec statuente, ut contingere poterat, non restabat aliud medium, nisi per electionem ecclesiae. Ergo ecclesia poterat alium eligere. Et confirmatur, Quia nunc etiamsi aut bellum, aut pestilentia, aut alia calamitas, aut casus absumeret Cardinales omnes, non uidetur dubitandum quin ecclesia posset prouidere sibi de summo Pontifice: aliàs uacaret perpetuò illa sedes, quae tamen perpetuò debet durare. Item illa potestas est communis, & spectat ad totam ecclesiam. ergo à tota ecclesia debet prouideri, & non ab aliqua peculiari ecclesia, uel certo ordine, aut genere hominum: imò negligentibus Cardinalibus, aut perniciosè dissidentibus, ecclesia posset sibi prouidere.

¶ Sed an ab omnibus Christianis? Respondeo, & sit sexta propositio, Electio [sect. 19] summi Pontificis in tali casu spectaret ad solum clerum, & nullo modo ad populum. Probatur, Quia administratio rerum spiritualium nullo modo spectat ad laicos, ut aliàs à nobis probatum est: sed institutio summi Pontificis maximè spectat ad gubernationem, & administrationem rerum spiritualium: ergo nullo modo spectat ad laicos. Item electio presbyterorum, aut episcoporum non spectat ad plebem, ut suprà latè [162] probatum est. ergo multominus

electio summi Sacerdotis. Item populus non potest iudicare merita & qualitates requisitas ad dignitatem summi Pontificis, nec examinare, & discernere inter dignum, & indignum: ergo electio, uel institutio non spectat ad plebem. Esset enim absurdum, ut prouidentia Sacerdotii commissa esset illis, qui nisi fortè & casu non possent rectè prouidere. Item, Quia talis electio esset prorsus impossibilis, cùm esset impossibile ut totus populus conueniret ad eligendum, nec postquam conuenissent, possent, ut maior pars unum & eundem optaret.

¶ Septima propositio, Imò, [sect. 20] non uidetur etiam talis electio spectare ad totum clerum: quia licet ad omnes clericos spectet administratio spiritualium, tamen non omnia spectant ad omnes, sed citra episcopos omnes habent certa & limitata ministeria, extra quae non extendit se eorum officium, ut diaconi ministrant presbyteris: prebyteri autem ministrant sacramenta: nec ea quae sunt auctoritate, spectant ad officium eorum, & eadem ratione uix conuenire posset clerus totius orbis ad talem electionem.

¶ Vnde sit octaua propositio, In [sect. 21] quocun-[163]que casu uacaret sedes apostolica, manendo in solo iure diuino, electio spectaret ad omnes episcopos Christianitatis. Probatur, Quia ipsi sunt pastores gregis, & curatores, & tutores, & tota administratio ecclesiastica citra summum Pontificem spectat ad eos, & omnia possunt per se, quae inferiores omnes possunt. Dico enim quòd quomodocunque, siue instituto, siue casu omnes episcopi Christiani conuenirent, in tali casu episcopi possent eligere unum summum Pontificem tantae auctoritatis, sicut fuit beatus Petrus, etiam reclamantibus omnibus uel maiori parte laicorum, aut etiam clericorum.

¶ Sed quia haec forma esset etiam uehementer difficilis, ac penè impossibilis: sit nona propositio, Beatus [sect. 22] Petrus, uel solus, uel cum aliis Apostolis potuit constituere formam, & rationem, qua post obitum eligeretur ei successor. Probatur breuiter & clarè, quia habebat plenitudinem potestatis & administrationis ad ferendas leges conuenientes ecclesiae, sed haec erat una lex etiam necessaria ad gubernationem ecclesiae de electione summi Pontificis: ergo potuit eam condere. Secundò probatur, Tota ecclesia posset hanc legem facere, imò facta est in Conciliis: ergo Petrus potuit, quia aliàs non [164] habuisset summam potestatem. Et confirmatur, Quia omnis alia forma eligendi, seclusa lege lata à Petro erat uel impossibilis, si à tota ecclesia, uel à toto clero: uel saltem magna occasio schismatum, si per omnes episcopos deberet fieri. ergo omnino hoc expediebat, ut lege daretur certa uia & ratio eligendi. Verum circa has propositiones oritur dubium. nam Episcopus Romanus est summus Pontifex. ergo dato quod Petrus decessisset, sufficiebat Romanus clerus ad eligendum Episcopum Romanum, & per consequens summum Pontificem. Et augetur dubium. Nam (ut ex historia habetur) aliquando uel clerus Romanus, uel populus summum Sacerdotem eligebant. Respondeo primò, An Episcopus Romanus sit iure diuino summus Sacerdos, inferiùs (si uacauerit) disputaturus sum. Secundò dico, quòd si clerus, aut populus Romanus aliquando hoc iuris habuit, ut eligeret summum Pontificem, hoc fuit certè, uel lege de hoc lata, uel consuetudine recepta, & non iure diuino. Nam etiam eligente Romano clero, si Episcopi Christiani ratam habebant electionem, hoc satis esse potuit, ut illa forma electionis per aliquam aetatem seruaretur.

¶ Decima propositio, Beatus [sect. 23] Petrus potuit eligere sibi & designare successorem, qui defuncto Petro, sine alia electione esset sum-[165]mus Pontifex. Haec propositio non recipitur à theologis recentioribus, quòd sint pontificiae dignitati aliquanto infestiores quàm deceret alioqui pios, et Christianos scriptores. Sed probatur primò ex facto Petri, qui (si fides habenda est uera narrantibus) Clementem uiuens ipse uiuentem in pontificem nominauit, ut habetur. 8. q. 1. c. si Petrus. ex auctoritate Iohan. scilicet tertii qui fuit temporibus Iustiniani. Item

probatur manifesto & inuicto argumento, Nam, ut probatum suprà est, poterat ferre legem de electione successoris: sed potuisset ferre legem, ut uiuens Pontifex eligeret successorem, imò illa lex uidetur futura conuenientissima ad tollenda schismata, & ambitiones. Sicut apud Romanos durante adhuc magistratu Consulum designabantur futuri Consules, quare non ita potuit fieri de summo Pontifice? Item potuit ferre legem, ut Episcopus uiuens nominaret sibi successorem, quare non potuit de summo Pontifice? Sequitur consequenter, quòd tantundem potuit facere quilibet successor Petri. Patet, quia habuit eandem potestatem.

¶ Vndecima propositio, Ratio [sect. 24] eligendi summum Pontificem, quae nunc seruatur in ecclesia, non est de iure diuino. Haec nota est ex praecedentibus, quia exclusa humana lege, spectat ad Episcopos. Item, Nusquam inuenitur [[166]] in toto iure diuino. Item, Petri successores potuerunt eam mutare, ut dictum est. Item, non semper hoc modo fuit facta. Et ultimo, quia ordo Cardinalium, qui nunc sunt electores, non est iure diuino.

¶ Vltima propositio, Ratio [sect. 25] eligendi summum Pontificem, est ex constitutione & autoritate ecclesiae aut summorum Pontificum, quae eadem est, & eadem autoritate mutari posset. Haec est ratio & origo qua autoritas & dignitas beati Petri ad nos usque perseuerauerit, & duratura est in finem seculi.

¶ Superest ut agamus de successoribus aliorum Apostolorum. de quo sit prima propositio, Nemo [sect. 26] successit aliis Apostolis cum aequali potestate & autoritate iurisdictionis: hoc est, ut in toto orbe haberet plenitudinem potestatis, sicut quilibet Apostolorum habuisset, ut suprà ostensum est. Haec probatur primò ipso facto. De nullo enim legimus, quod se gesserit pro episcopo uniuersalis ecclesiae, praeter Romanum Pontificem, sed proximi quique Apostolorum, uel Hierosolymitanus, uel Antiochenus, uel alterius urbis episcopus dictus est. Secundò, Quia illa potestas uniuersalis in aliis Apostolis fuit extraordinaria, & personalis, ut dictum est (& sic non potuerunt eam successoribus relinquere) & sola potestas Petri erat ordinaria, & in perpetuum duratura: ab ecclesia autem nullus recipit tantam-[167]plam potestatem, quae etiam sine suo capite nihil potest: nec à summo Sacerdote, hoc est, uel Petro, uel Clemente, legimus quicquam subrogatum cuiquam Apostolorum cum illa potestatis amplitudine. Tertiò, Fuisset maxima occasio schismatis & dissensionum in successoribus, qui non erant in gratia confirmati, si prouincias non habuissent distinctas.

¶ Secunda propositio, Quilibet [sect. 27] aliorum Apostolorum à Petro potuit relinquere successorem, licet non uniuersalem, saltem in quacunque prouincia uoluisset, qui esset uerus episcopus illius prouinciae. Hanc propositionem scio non placituram omnibus doctoribus, tum theologis, tum iureconsultis, nec episcopis Cardinalibus, Turre Crema. & Caieta. Omnes enim illa persuasio semel inuasit, omnem potestatem iurisdictionis ita dependere à Romano pontifice, ut nullus possit habere nec minimam quidem spiritualem potestatem, nisi ex mandato, uel lege ipsius post Apostolos quidem, qui ex singulari priuilegio habuerunt à Christo, quod nullus alius potest habere nisi à Petro. Sed probo primò hanc propositionem apertè, Quilibet Apostolorum potuit uiuens creare episcopum in quacunque prouincia, & ille non amitteret potestatem defuncto Apostolo: ergo potuit relinquere succes-[168]sorem. Antecedens est notum, quia Paulus constituit Titum & Timotheum, & idem iuris habuerunt alii Apostoli: & in hoc sensu propositio à nemine negari potest. Sed dico eam esse ueram in sensu, in quo diximus Petrum potuisse nominare successorem: id est qui re uera non haberet potestatem nisi post obitum Apostoli: ita inquam potuit Iohannes in Asia nominare Ignatium, ut post se episcopus esset in ea prouincia. Hoc probatur, Nam ut suprà abundè probatum est, nec alii diffitentur, caeteri Apostoli uiuentes ae qualem habuerunt potestatem cum Petro: ergo potuerunt condere legem, ut uiuens ipse eligeret sibi successorem. ergo

potuit illa lege ipse primus eligere. Certè de authoritate non uidetur dubitandum eis, qui concedunt aequalem authoritatem aliis Apostolis cum Petro. Et si Petrus poterat talem legem ferre in prouinciis, quare Paulus non potuisset? Imò certum est non indigere alios Apostolos expectasse mandatum Petri ad omnia quaecumque opus erant in prouinciis. Atque adeo uidetur mihi propositio non solùm probabilis, sed de qua dubitari non potest.

¶ Tertia propositio, Non [sect. 28] solùm Apostoli hoc potuerunt, sed quilibet successorum similiter potuit relinquere sibi successorem. Haec probatur apertè ex secunda. Nam lata lege à Iohanne, uel Paulo, ut uiuens episcopus no-[169]minaret successorem, potuisset Titus nominare alium. Sed ultrà addo (quod difficiliùs uidetur, sed puto non minùs uerum) quòd etiam si de hoc nulla lex esset lata à Paulo, potuit Titus, & Timotheus nominare sibi successorem, inconsulto etiam successore Petri: & simile de omnibus aliis episcopis. Probatur, Quia episcopus est pastor, & gubernator prouinciae iure diuino. ergo si maiore potestate non impediretur, potest facere omnia, quae expediunt ad salutem suae prouinciae: sed hoc potuit maximè eo tempore esse expediens, ut uiuens episcopus nominaret successorem: ergo potuit hoc facere, imò & legem ferre, ut hoc modo perpetuò fieret. Vnde enim habemus, quòd episcopus possit legem condere de electione abbatis, uel parochi, uel de quacunque alia re, & non de electione episcopi? Et confirmatur, Quia certè non solùm hoc uidebatur possibile, & conueniens, sed omnino eo tempore necessarium. Quomodo enim defuncto in ultima India episcopo, potuissent expectare mandatum Petri ad sufficiendum nouum episcopum? Et haec omnia dicta sunt quantùm ad potestatem iurisdictionis. Nam quo ad potestatem ordinis, si episcopatus dicit ordinem uel potestatem distinctam à presbytero, & à iurisdictione, sicut uideo placere penè omnibus: oportuit praeter electionem concurrere aliquam consecra-[170]tionem, tam ad institutionem papae, quàm episcoporum: sed illam potuit facere quilibet episcopus uiuens, sacrando successorem uel etiam uno defuncto, episcopus alterius prouinciae potuit ordinare successorem prius electum, & nominatum.

¶ Vltima propositio, Quilibet [sect. 29] episcopus in sua prouincia potuit condere legem, ut presbyteri eligerent episcopum, uel aliam formam institutionis dare, etiam inconsulta sede Petri. Haec sequitur ex aliis. Nam potuit leges conuenientes prouinciae facere de hac re, sicut de aliis. Ecce rationem, quomodo authoritas, & dignitas episcopalis potuit deriuari successiue ab uno in alterum usque ad nos, & per episcopos omnis alia potestas inferior. Sed his non obstantibus (ne quis putet me uelle derogare Romanae sedi, & dignitati) pono aliam conclusionem, Successores [sect. 30] Petri potuerunt, & possunt pro suo arbitrio episcopos creare in singulis prouinciis, & quascunque leges de hac re prius latas tollere, & nouas condere, & prouincias distinguere, & omnia ad haec spectantia pro suo iudicio & potestate facere. Omnia enim quae dicta sunt, intelligenda sunt, nisi à sede Petri aliter prouideatur. Haec propositio probatur clarè, Quia Petro dictum est absolu tè, Pasce oues meas, sine aliqua exceptione. Ergo ad Petrum spectat omnis administratio [171] sine limitatione, & per consequens etiam creatio episcoporum. Si enim quicumque aliorum Apostolorum hoc poterat, & fecerunt, ut constat, multo magis ad Petrum & successores Petri. Ex quo patet corollarium, quòd nunc non potest episcopus fieri nisi secundum formam traditam à summis Pontificibus: & si secus tentatum fuerit, nihil efficitur ratum, sed totum erit irritum, & inane. Dico uerò quantum ad authoritatem iurisdictionis: nam quod ad consecrationem spectat, secus est. Secundò sequitur, quòd tota potestas ecclesiastica, siue ordi-

nis, siue iurisdictionis, mediatè, uel immediatè tota pendet à sede Petri. Patet, quia ab illa sede pendent episcopi: ab eis presbyteri, & omnes inferiores ordines, & potestates.

Laudetur Christus in aeternum, Amen.

De potestate civili

**[172] REVERENDI PATRIS FRATRIS FRANCISCI A
VICTORIA RELECTIO DE POTESTATE CIVILI.**

SVMMA.

1 Potestas omnis seu publica, seu priuata, qua respublica secularis administratur, quòd non solum iusta & legitima sit, sed ita Deum actorem habeat, ut nec orbis totius consensu tolli, aut abrogari possit, ostenditur.

2 Potestas, quòd sit duplex, publica, & priuata.

3 Potestatis ciuilis finis quis sit.

4 Hominis miseria recensetur. Et quid faciendum oportuit, ut illius necessitatibus consuleretur.

5 Ciuitatum, rerúmque publicarum fons & origo, quòd non fuerit inuentum hominum, sed tanquam à natura profectum.

6 Potestatis ciuilis causa efficiens quae.

7 Respublica unde habeat potestatem ciuilem. Et de causa materiali eiusdem potestatis. Et penes quem iure naturali & diuino resideat.

8 Monarchia, siue regia potestas, quòd non solùm iusta sit, & legitima, sed quòd reges etiam à iure diuino & naturali habeant potestatem, & non ab ipsa republica, aut prorsus ab hominibus.

9 Potestates, quibus infidelium respublicae gubernantur, an sint legitimae. Vel, an inter paganos sint legitimi principes, & magistratus.

[173] 10 Potestatis publicae secularis tres causae explicantur.

11 Libertas, quòd non sit minor in regali principatu, quàm in aristocratico, & democratico.

12 Respublica, quòd tota possit puniri licitè pro peccato regis.

13 Bellum quando nullum esset iustum.

14 Reipublicae sicut maior pars regem supra totam rempubli. constituere potest, alijs inuitis: quòd ita pars maior Christianorum, reliquis etiam renitentibus monarcham unum creare iure possit, cui omnes principes & prouinciae parere teneantur.

15 Principum leges, & constitutiones quomodo obligent in foro conscientiae. Et quid de praeceptis parentum in filios, & maritorum in uxores.

16 Lex humana & diuina in quo differant, & in quo etiam conueniant.

17 Lex diuina quòd sicut habet uim obligandi ad culpam, ita & lex humana.

18 Legum humanarum transgressores, ad quam culpam obligentur, ad mortalem, an ad ueniamalem solùm.

19 Leges humanae quando obligent ad mortale, & quando ad ueniale, qualiter dignosci poterit.

20 Rex si uellet non obligare ad culpam, an posset.

21 Leges ciuiles, an obligent legislatores, & maximè reges.

22 Legis ratione cessante, an cesset obligatio.

23 Tyrannorum leges an obligent.

24 Praecepta parentum, quòd eodem modo obligent, sicut leges ciuiles. Et idem de praeceptis maritorum in uxores.

[174] OFFICIUM, ac munus Theologi tam latè patet, ut nullum argumentum, nulla disputatio, nullus locus alienus uideatur à theologica professione, & instituto. Et fortasse hoc etiam in causa est, sicut de Oratore dicit Cicero, cum in omni disciplinarum genere, omnibùsque artibus tam pauci inueniantur, & clari, & excellentes uiri: tanta sit, ne plus exigam, theologorum bonorum inopia, & solidorum. Est autem Theologia omnium disciplinarum, studiorumque orbis prima, quam Graeci *θεολογίαν* uocant. Quare nihil mirum uideri debet, si non tam multi in tam difficili re sanè absoluti inueniantur. In tam igitur magno solo, ac latè patenti scripturarum omnium doctorum campo cùm infinita suppeterent, unum potissimum locum mihi delegi: certè si pro sua dignitate à me tractari ualeat, dignum uestro conspectu, uiri ornatissimi, & doctissimi. Locus itaque est de republica: de qua re cùm grauissimi, & eruditissimi uiri multa disseruerint, plura tamen supersunt. Et quoniam argumentum amplius est, quàm ut una disputatione expleri posset, de potestate publica & priuata, qua respublicae gubernantur, hodie negotium suscepi.

¶ Locus relegendus ac tractandus est in Magistro sententiarum in. 2. d. 44. & sumptus est à Pau. ad Ro. 13.²⁴³ Non est potestas nisi à Deo. In quem [175] locum licet permulta sint quae afferri possent, tamen impraesentiarum de laica, seu seculari potestate tota nostra disputatio erit nullis limitibus coërcita, ne effusiùs quàm opus sit, erret, & euagetur. Tota ergo praesens relectio tribus terminabitur conclusionibus.

¶ Prima conclusio est, Omnis [sect. 1] seu publica, seu priuata potestas, qua respublica secularis administratur, non solùm iusta, & legitima est, sedita Deum actorem habet, ut nec orbis totius consensu tolli, aut abrogari possit. Priusquam ad probationem huius conclusionis ueniam, nonnulla mihi praemittenda sunt, ad eius explanationem, & intelligentiam necessaria. Nectamen omnia, quae in hoc amplissimo argumento congeri possunt, persequi constitui, sed astricto & presso sermone, scholastico more, quantum potero, paucissima uerba, quae solùm instituto sunt necessaria, conferam. Cùm [sect. 2] autem duplex sit potestas, publica, seu priuata, prius de publica, mox uerò de priuata agamus. Et quoniam (ut Arist.²⁴⁴ admonet) unumquodque tunc arbitramur scire, cum causas eius cognoscimus, operae pretium me facturum puto, si ciuilis, et laicae potestatis, de qua tota futura est oratio, causas inuestigauero. Quibus certè perceptis, & uis, & effectus ipsius potestatis facilè patebunt. Illud igitur in primis notare oportet, quod ipse Arist. in *Physicis*²⁴⁵ docet, Non in naturalibus tantum, sed in omnibus [176] prorsus humanis rebus necessitatem considerandum ex fine, utpote causarum omnium & prima & potissima. Quod dogma, seu

ab Aristot. inuentum fuerit, sine à Platone receptum, ingens philosophiae argumentum fuit, magnamque rebus omnibus attulit lucem. Antiores homines non eruditionis expertes, sed primi etiam nominis philosophi, necessitatem rerum materiae tribuebant, acsi (ut ipsius Arist. exemplo utar) domum ita necessariò constructam esse putarent: non quòd humanis usibus ita expediret, sed quia grauius quidem deorsum suapte natura ferantur, idcirco lapides quidem ac fundamenta sunt infra terram, supra autem propter leuitatem praecminent ligna. Item homines inferiùs pedes habere non incessus gratia, sed quòd ea pars maximè crassior sit. Ossá que similiter animantibus inesse, non quòd ita necessaria fuerint, ut caro membráque corporis stabilitatem haberent, sed quòd ea materia durior & solidior sit. Verum enim uero homines crassis opinionibus imbuti, toto (ut aiunt) caelo errabant, ut nec rerum aliquarum rationem secundum sententiam eorum reddere possent, certè optimarum maximarumque rerum fabricam artificio philosophandi ratione nullo modo expedire possent. Quomodo enim illi, ut non inquiram qua materiae uarietate terra ornatur in media sede mundi locata, solida, [177] & globosa, & undique circum se suis nutibus conglobata, uestita floribus, herbis, arboribus, ut non exigam unde fontium gelidae perennitates, liquores perlucidi, unde riparum uestitus uiridissimi: singularium partum membrorumque hominis compositionem uni materiae acceptam, referrent? Quae est illa materiae uis, quae inter animantia oculos homini sublimes dedit, caelumque uidere iussit, & erectos ad sydera tollere uultus? Ita enim illi respondent fieri aliter non potuisse, quàm ut homo erectus esset, bruta uerò prona, inclinataque: & non finis alicuius, aut utilitatis gratia, sed quod animantium materiae, disparque conditio esset. Atque ex hoc capite manauit Epicuri stolidissimum placitum, & eius discipuli Lucretii. Dicebat enim nec oculos ad uidendum esse natos, nec aures ad audiendum, sed omnia fortuitò atque adeò ex illo atomorum multifario concursu per infinitum & inanem uolitatum contigisse, quo nihil potest dici, uel fingi, aut stultius, aut ineptius, nec quicquam procliuius quàm tam apertam stultitiam arguere. Quod copiosissimè Cicero De natura Deorum, & Lactantius De opificio Dei fecerunt. Sed nostro instituto, & praesenti proposito satis erit, ut summam ueritatem teneamus, qua ommissa, semper necesse errare est. Credamús que non caelum, nec terram, ac reliquas orbis partes homi-[178]nemque ipsum orbis principium, sed omnia, quae caelo continentur, alicuius usus & finis gratia stetisse, fierique omnia, atque ita fieri necesse propter finem, unde ratio & necessitas rerum accipienda est.

¶ Quaerendum igitur & inuestigandum nobis superest, quis [sect. 3] sit finis ille, cuius gratia potestas haec, de qua tractaturi sumus, constituta sit. Pro quo considerare oportet, quod sicut homo caeteris animalibus praestat ratione, sapientia, atque sermone, ita illi aeterno, immortalis, sapientique animali, multa à prouidentia gubernatrice denegata sunt, quae reliquis animalibus sunt tributa, & concessa. Iam enim primùm ut communitati & tutelae animantium consultum esset, ab ipso statim principio omnia alia animalia suis tegumentis natura mater dotauit, quo faciliùs possent uim pruinarum & frigora sustinere. Singulis autem quibus ad propulsandos impetus extraneos sua propria munimenta constituit, aut ut naturalibus telis repugnent feriores, aut quae sunt imbecilliores, subtrahant se periculis pernecitate fugiendi, aut rostro ueluti hasta se protegant, aut latibulis sepiant: & ita quaedam illorum, aut plumis leuiùs in sublimè suspensa sint, aut suffulta unguibus, uel instructa cornibus: nullique praesidium sui deest. Hominem [sect. 4] autem unum ratione & uirtute concessa relinquit fragilem, imbecillem, inopem, & infir-[179]mum, omnique auxilio destitutum, undique indigentem, & nudum, incrinemque contra se ex naufragio producit, in cuius uita miseras sparsit, quippe qui ab ipso statim ortu nihil aliud potest quàm fragilitatis

suae conditione plorata fletibus comminari. Iuxta illud, Repleti multis miseriis: & tantum ut restet (ut Poëta refert) transire malorum. Vt ergo huiusmodi necessitatibus consuleretur, necessarium porrò fuit, ut homines non uagi errarent, & palantes instar serarum in solitudine, sed in societate uiuentes, inuicem sibi adiumento essent. Ut enim soli (ait Sapiens) quia si ceciderit, non habet subleuantem: si autem fuerint multi, fouebuntur mutuó. Atque adeò ex hoc capite Aristo. 2. Ethico.²⁴⁶ admonet, non sine doctrina, & experientia perfici posse ex parte intellectus, qui in solitudine haberi mini me potest. Imò etiam hoc loco brutis animalibus ipsis inferiores esse uidemus, quia illa necessaria sibi per se cognoscere possunt, homines autem nullatenus hoc possunt. Rursus etiam sermo intellectus est nuntius, & in hunc solum usum datum Aristo. tradit, quo uno homo caeteris animalibus antecedit: qui extra hominum societatem nullus foret: atque adeò etiam, si fieri posset, si sapientia esset sine sermone ingrata & inscibilis esset ipsa sapientia. Ita enim in Ecclesiastico habetur, Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quae utilitas in utrisque Quapropter & in. 1. Politic. Arist.²⁴⁷ ostendit hominem naturaliter esse ciuilem, sociabilémque, Iam uerò uoluntas, cuius ornamenta sunt iustitia & amicitia, deformis uerò omnino, ac uelut manca, extra hominum consortia sit necesse est: iustitia quidem nisi à multitudine exerceri non potest: amicitia uerò, sine qua non aqua, non igne, non sole (ut ait Cicero pluribus locis) utimur, & sine qua nulla uirtus est secundum Aristo. sententiam: sine uitae communicatione omnis periit. Et si constaret humana uita, & sibi sufficeret, tamen in solitudine non nisi iniocunda, & inamabilis esse posset nihil enim natura solitarium amat, omnesque, ut ait Aristo. natura ferimur ad communicationem. Si quis (inquit Cicero) in caelum ascendisset, naturámque mundi, atque syderum in spexisset pulchritudinem, insuauis illi sine amico administratio foret. Quare & Timon ille Atheniensis, qui se instituto ab hominum communitate segregarat, inhumana, brutalí que natura ab Aristo. 1. Politic. censetur, & inter feras huiusmodi homines ponuntur. Sicut enim ait Augu. libro de amicitia. Ego enim eos non tantum homines, quàm bestias dixerim, qui sic dicunt esse uiuendum, ut nulli consolationi sint, nulli etiam oneri uel dolori, qui nihil delectationis ex alterius bono concipiant, nihil amaritudinis sua aliis peruersitate inferant, amare nullum, amari à nullo curantes. Cùm [181] itaque humanae societates propter hunc finem constitutae sint scilicet ut alter alterius onera portaret, & inter omnes societates societas ciuilis ea sit, in qua commodius homines necessitatibus subueniant: sequitur, communitatem esse (ut ita dixerim) naturalissimam communicationem naturae conuenientissimam. quamquam enim mutua officia sibi praestent, non tamen familia una sufficiens est sibi, & maximè aduersus uim iniuriámque propulsandam: quae maximè ea uidetur & Cham, & Nemrod adduxisse, ut primi omnium homines in ciuitatem cogerent, ut legitur Gen. 10.²⁴⁸ Patet ergo quòd [sect. 5] fons & origo ciuitatum rerumque publicarum, non inuentum esse hominum, ne que inter artificia numerandum, sed tanquam à natura profectum, quae ad mortalium tutelam, & conseruationem hanc rationem mortalibus suggessit, atque ex eodem capite statutum consequuntur eundem esse finem eandémque necessitatem publicarum potestatum. Si enim ad mortalium incolumitatem necessaria sunt concilia & coetus hominum, societas nulla consistere potest sine ui aliqua & potestate gubernante, & prouidente. idem omnino usque utilitas est, & publicae potestatis, & communitatis, societatisque. Si enim omnes aequales essent, & nulli potestati subditi, unoquoque ex sua sententia & arbitrio in diuersitatem tendente, necessario distraheretur [182] respublica, dissolueretur ciuitas, nisi aliqua esset prouidentia, quae in communi curaret consuleret que communi bono. Omne enim regnum in

seipsum diuisum, desolabitur. Et ubi non est gubernator (ut ait sapiens) dissipabitur populus. sicut corpus hominum in sua integritate conseruari non posset, nisi esset aliqua uis ordinatrix, quae singula membra in usus aliorum membrorum, maximè in commodum totius hominis componeret: sane ita in ciuitate contingere necesse esset, si unus quisque pro suarum rerum utilitate sollicitus esset, & unusquisque ciuis publicum bonum negligeret. Habemus igitur finalem, & potissimam causam potestatis ciuilis, & secularis utilitatem, imò potius ingentem necessitatem, cui nisi dii repugnant. Efficientem [sect. 6]] uerò causam huius potestatis ex dictis facilè est intelligere. Si enim publicam potestatem ordinemus constitutam iure naturali, ius autem naturale Deum solum actorem cognoscit: manifestum euadit, potestatem publicam à Deo esse, nec hominum conditione aut iure aliquo positiuo contineri. Deus enim qui omnia in sapientia fecit, quique attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter, & cuius opera omnia ordinata sunt, ut ait Apostolus: huius naturae conditionis homines constituit, ut nisi in societate uiuere non ualerent. imò (ut apud Ciceronem disserit Scipio) [183] nihil est illi principi Deo, qui omnem mundum regit, & quicquid est in terris fecit, acceptius, quàm concilia cuiusque hominum iure societatis, quae ciuitates appellantur. Et si respublicae societates que iure diuino seu naturali sunt constitutae, potestates, etiam sine quibus respublicae stare non possent. Item de iure diuino etiam, ut nullum dubium superesse possit, rationibus & testimoniis confirmabimus. Et primò quidem Aristo. 7. Politico.²⁴⁹ grauius & leuius à generante moueri asserit, non ob aliam causam, quàm ob naturalem illam inclinationem quam habent à generante, & necessitatem ad motum. Si ergo Deus necessitatem istam atque inclinationem hominibus dedit, ut in societate & sub alia potestate regente degere non possent, hoc ipsum deo actori acceptum referre necesse est. Quae enim apud omnes naturalia sunt, à Deo naturaliter sine dubio sunt: qui enim dat speciem, seu formam ut idem Aristo. ait, dat ad speciem seu formam consequentiam. Quamobrem etiam Paulus admonet, Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Constitutione [sect. 7] ergo diuina respublica hanc potestatem habet: causa uerò materialis, in qua huiusmodi potestas residet iure naturali & diuino, est ipsa respublica, cui de se competit gubernare seipsam, & administrare & omnes potestates suas in communi bene [184] dirigere. Quod sic probatur, Nam cùm de iure naturali & diuino est aliqua potestas gubernandi rem publicam, & sublato communi iure positiuo & humano, non sit maior ratio, ut potestas illa sit in uno, quàm in altero, necesse est, ut ipsa communitas sit sibi sufficiens, & habeat potestatem gubernandi se. Si enim prius quàm in ciuitatem homines conuenirent, nemo erat aliis superior, non est aliqua ratio, cur in ipso coetu, seu conuentu ciuili, quisque sibi super alios potestatem uendicaret: maximè cùm quilibet homo iure naturali habet potestatem, & ius defendendi se, nihil magis naturale quàm uim ui repellere. Et certè non est aliqua ratio, cur hanc potestatem respublica non obiciat circa suos ciues tanquam in membra ad integritatem totius & conseruationem publici boni. Item hominem occidere, est iure diuino prohibitum, ut patet in praeceptis Decalogi: ergo auctoritas occidendi oportet quod sit iure diuino. sed respublica, ut ex usu & consuetudine constat, habet auctoritatem occidendi hominem: ergo habet à iure diuino. Nec satis est dicere, quòd ius diuinum non prohibet absolutè occidere hominem, sed occidere innocentem: quia conclusio est, quòd homini priuato non licet occidere hominem, quamuis criminis: ergo aliquam auctoritatem habet respublica occidendi hominem, quam non habet priuatus [185] homo: & illa non potest esse iure positiuo, ergo iure diuino. Et quia haec potestas principaliter est in regibus, quibus respublica commisit uices suas, de regio principatu & potestate disputandum est. De qua non desunt aliqui, etiam de numero

Christianorum, qui non solum negant regiam potestatem esse à Deo, sed etiam omnes reges, duces, principes, dicunt esse tyrannos, & huius libertatis esse praedones, adeò infensi sunt omnibus dominationibus, & potestatibus, una duntaxat republica excepta: quod etiam probare conantur autoritatibus & rationibus. Et primò quidem, quia homo conditus est in libertate. non enim in illo felici statu innocentiae quisquam dominus fuisset, nec quisquam seruiisset. Secundò, quia homini à principio dictum est, Dominamini piscibus maris, & uolatilibus caeli. & rursus, Fecit Deus hominem ut praeeset piscibus maris, &c. nec dixit hominibus. Tertiò, quia in lege naturae inter cultores ueri Dei numquam legimus aliquem principem fuisse. Quartò, quia principatus ortum habuit à tyrannide. primùm enim Nemrod qui fuit à posteritate reprobata à Noë, accepit tyrannidem, qui fuit filius Cham. Genes. 10. nec sancti doctores hoc sub silentio praeterierunt. Greg.²⁵⁰ enim unum contra naturam & magnum dicit esse, uelle dominari hominem, cum naturali iure omnes homines sint aequales. & Isidorus, [186] Communis (inquit) omnium possessio, & una libertas iuris naturalis est, propria uti libertate: quòd si ante legem euangelicam regius potestatus prohibitus non esset, saltem Christianos dicunt libertate donatos à Christo. Patet ex illo loco, ubi dicit Dominus, Reges terrae à quibus accipiunt tributum, à filiis suis, an ab alienis? respondit Petrus, Ab alienis. Ex quo, inquiunt, certum est, Christianos tributum non debere nisi ratione scendali. Et confirmatur per illud Apostoli, Nemini quicquam debeatis, nisi ut uos inuicem diligatis. Item, nolite fieri serui hominum: empti enim estis pretio magno. & rursus ad Ephesi. Vnus Dominus, inquit, una fides, unum baptisma. Non ergo licet nos Christianos principes superinducere. Vnde homines factiosi, corrupti superbia, & ambitione, nihil mirum, si aduersus principes seditiones mouent. Ideo [sect. 8] nos eùm omnibus sapientibus meliùs dicimus, Monarchiam siue regiam potestatem non solum iustam esse, & legitimam, sed dico reges etiam à iure diuino & naturali habere potestatem, & non ab ipsa republica, aut prorsus ab hominibus. Et probatur, Quia cùm respublica potestatem habet in reipublicae partes, haec autem potestas per ipsam multitudinem exerceri non potest (non enim commodè posset leges condere, atque edicta proponere, lites dirimere & transgressores punire) necesse ergo suit, ut potestatis admini-[187]stratio alicui, aut aliquibus commendaretur, qui huiusmodi curam gererent: & nihil refert uni aut pluribus commendetur: ergo potuit commendari potestas, quae eadem est, quae reipub. Et autoritatibus probatur. Constat enim regnum non esse contrarium iuri naturali, ut isti putant. ius enim naturale est immutabile, ut Aristo. probat. 5. Ethico. & etiam habetur in decretis. Nam si regnum esset contra ius naturale, nullo seculo, aut aetate iustum esse potuit. cuius contrarium esse constat ex ueteri testamento, ubi laudatur Melchisedec Rex Salem, & Ioseph procurator regni Pharaonis, & exactor tributorum, & Iacob uir iustus regionem incolendam à Pharaone accepit, & Daniel cum sociis suis constitutus est à Nabuchodonosor praefectus prouinciae: quod uti que uiri sancti non admisissent, si regnum pro tyrannide reputassent. Et Deuteronom. 10. ponuntur leges, & conditiones regibus, quibus regnaturi erant apud filios Israel: nec prohibentur regem sibi constituere, sed tantùm ne sit alienigena, qui constituendus esset, & ibi praecipitur, ut stet sacerdotis praecepto, & decreto sub capitis etiam poena: nihil autem interest an sit sacerdos, aut rex, dummodo eandem habeat potestatem. Et Leuitae constituuntur iudices, qui potestatem haberent uitae & mortis. Et in libris Regum quidam reges ab ipso Deo constituti leguntur, alii eius praecepto praepositi: quod utique [188] numquam Dominus fecisset, si contra ius naturale fuisset. Et Machabaei, uiri fortissimi & sanctissimi ab omnibus reputantur, qui tamen suorum patrum principatum aut delatum susceperunt, aut iustis de

causis illud sibi uindicauerunt. Est uerò prorsus absurdum existimare aliquid esse contrarium iuri naturali, aut diuino, quod rerum humanarum administrationi expedisset. Non itaque, ut sapienter ait Iob, Deus tanquam timidus abiicit potestatem, cum ipse sit potens, nec libertas euangelica (ut seditiosi homines imperitae plebis auribus suggerunt) regis potestati impedimento est. Vt enim alio loco ostenditur, nihil quod lege naturali licitum sit, Euangelio prohibetur: atque in hoc maximè libertas euangelica consistit. Quare si ante Euangelium ciuitatibus reges sibi constituere licebat, non est aestimandum post Euangelium non licere. Et certe si reges, legitimi principes non essent, nunquam Apostoli Christi nobis ut illis pareamus, commendassent. Cum enim Paulus ad Rom. 13.²⁵¹ nihil aliud agere uidetur. Omnis inquit anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Et iterum, Non est potestas nisi à Deo. & Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. & multa alia in hanc sententiam ad Timo. tertio. Admone, inquit, illos principibus & potestatibus subditos esse. Et Secundae Timo. 15. Obsecro autem primum omnium fieri obsecratio-^[189]nes pro regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt constituti, ut quietam & tranquillam uitam agamus. Et primae 2. cap. Subiecti estote omni creaturae propter Deum, siue regi, &c. Videtur ergo quòd regia potestas sit non à republi. sed ab ipso Deo, ut catholici doctores sentiunt. Quamuis enim à republica constituatur (creat enim respublica regem) non potestatem, sed propriam auctoritatem in regem transfert, nec sunt duae potestates, una regia, altera communitatis. Atque ideo sicut potestatem reipublicae à Deo & à iure naturali constitutam esse dicimus, idem prorsus de regia potestate dicamus necesse est (quod satis consonum reipub. uidetur) consuetudineque, quae principes Dei, non ministros reipublicae appellat. Salomon ait enim, Per me reges regnant. Et Dominus Pilato respondit, Non haberes potestatem, nisi tradita esset de super, id est de caelo: errare uidentur authores concedentes reipublicae potestatem esse de iure diuino, non autem regiam potestatem. Quòd si homines, uel respublica non haberent potestatem à Deo, sed ex condito omnes conuenirent, & pro bono publico uellent potestatem contra se constituere, illa quidem esset ab hominibus sicut est, quam religiosi tribuunt abbati. Non ita uerò est. constituta est enim in republica omnibus etiam ciuibus inuitis potestas seipsam administrandi, in quo officio ciuiles re-^[190]ges constituti sunt. Sed dubitari potest, an ^[sect. 9] ita etiam sit de potestatibus, quibus infidelium respublicae gubernantur: scilicet an inter paganos sint legitimi principes, & alii magistratus. Et uidetur quod non: quia si ex Christiano fieret quis infidelis, omni prorsus publica potestate, ut iura dicunt, priuatur propter infidelitatem: ergo cum eadem ratio infidelitatis maneat ei, impedit legitimum principatum, aut potestatem. Et Richardus, uir alioqui praestantissimi ingenii, in libro De paupertate Christi, non solum infidelitatem, sed quodcunque mortale peccatum putat impedire omnem potestatem, & dominium, iurisdictionemque tam publicam quam priuatam, & titulum, & fundamentum cuiuscunque potestatis credit esse gratiam: cuius rationes praetereo, quia infirmiores sunt, quam ut declaratione indigeant. Nec omnino est dubitandum quin apud ethnicos sint legitimi principes & domini, cum Apostolus in locis suprà dictis, obediendum potestatibus & principibus & toto tempore seruire praecipiat, qui certè eo tempore omnes erant infideles. Et Ioseph & Daniel, paganorum principes, procuratores, et ministri erant: nec aut principes Christiani seculares aut ecclesiastici huiusmodi potestate & principatu priuare possent infideles, eo dumtaxat titulo, quia infideles sunt, nisi ab eis alia iniuria profecta sit. Et ^[sect. 10] tres quidem causae publicae potestatis secularis rectè explicantur per definitionem, ^[191] quae ab authoribus talis ponitur, Potestas publica est facultas, autoritas, siue ius gubernandi rempublicam ciuilem. Ex dictis facile patet probatio illius: quatenus ad

publicam potestatem spectat, ostendimus publicas potestates esse à Deo, atque adeò iustas & legitimas: ex quibus sequitur probatio ultimae partis conclusionis suprà positae, in qua dicebamus, nullam huiusmodi potestatem hominum consensu abrogari posse. Si enim homo cedere non potest iuri & facultati se defendendi, propriis que membris ex commodo suo utendi: ergo nec etiam potestati, cùm hoc illi naturali & diuino iure competat. Itidem etiam respublica nullo modo potest priuari huiusmodi potestate tuendi se, & administrandi aduersus iniuriam & suorum & exteriorum, quod sine publicis potestatibus facere non potest: atque ita si ciues omnes in hoc conuenirent, & omnes has potestates admitterent, ut nullis tenerentur legibus, nulli imperarent, pactum esset nullum, & inualidum, utpote contra ius naturale. Ex superioribus inferitur corollarium non contemnendum, his maximè, qui sub uno principatu & regali degunt. Solent enim ciuitates, quae sine rege sunt, et populari administratione reguntur iactare suam libertatem. Et corollarium est, Quòd [sect. 11] non est minor libertas in regali principatu, quam in aristocratico & democratico. sic enim distin-[192]guit Aristo. tertio Ethico. principatus in Monarchiam & principatum unius, Aristocratiam optimatum principatum, & Democratiam, id est popularem seu multitudinis principatum. Dico ergo non esse minorem libertatem in regali principatu, quàm in aliis. Probatur, Quia cùm eadem sit potestas, ut suprà probatum est, siue in uno, siue in pluribus sit, & tantum uni melius sit subiici quam pluribus. (tot enim sunt domini quot sunt superiores) ergo non est minor libertas ubi omnes uni sunt subditi, quàm pluribus, maximè cùm ubi sunt plures dominantes, plures sunt qui potestatem ambiant: & necesse est, ut seditionibus, & dissensionibus respub. saepe laboret propter illorum diuersas sententias. Nulla enim fides regni sociis, ait Poëta. Et Dominus per prophetam, Pastores multi demoliti sunt uineam meam. Optimum ergo regnum est unius, sicut totus orbis ab uno principe & domino sapientissimo gubernatur. Secundum corollarium, quod ex superioribus potest inferri, est, Quòd [sect. 12] tota respublica potest puniri licitè pro peccato regis. Vnde si rex iniustum bellum inferret alicui principi, potest ille, qui iniuriam accepit, praedari, & alia iure belli persequi, & occidere regis subditos, etiam si omnes sint innocentes: quia postquam rex à re publica constituitur, si quid ille insolenter committat, imputatur reipublicae: tene-[193]tur enim respublica non committere hanc potestatem nisi ei, qui iustè exerceat, & utatur potestate, aliàs periculo se committit. Tertium corollarium, Nullum [sect. 13] bellum est iustum, si constat geri maiori malo reipublicae, quàm bono, & utilitate, quantumuis aliunde suppetant tituli, & rationes ad bellum iustum. Probatur, Quia si respublica non habet potestatem inferendi bellum, nisi ad tuendum se, resque suas atque se protegendum: ergo ubi ipso bello attenuatur potius atque atteritur, quàm augetur, bellum erit iniustum, siue à rege inferatur, siue à republica. Imò cùm una respublica sit pars totius orbis, & maximè Christiana prouincia pars totius reipublicae, si bellum utile sit uni prouinciae, aut reipublicae cum damno orbis aut Christianitatis, puto eo ipso bellum esse iniustum. ut si bellum Hispaniarum esset aduersus Gallos aliàs ex causis iustis susceptum, & alioquin regno Hispaniarum utile: tamen cùm maiori malo & iactura geritur Christianitatis, puta quia Turcae occupant interim prouincias Christianorum, cessandum esset à tali bello. Et haec ad explicationem primae conclusionis.

¶ Secunda conclusio, Sicut [sect. 14] maior pars reipublicae regem supra totam rempublicam constituere potest, aliis inuitis: ita pars maior Christianorum, reliquis etiam renitentibus, Mo-[194]narchiam unum creare iure potest, cui omnes principes & prouincie parère teneantur. Prima pars huius conclusionis satis ex superioribus patet. Si enim respublica suam potestatem uni alicui mandare potest, & hoc propter utilitatem reipublicae, certum est non

obstare assensus unius aut paucorum, quominus caeteri prouidere possent bono reipublicae: aliàs non esset sufficienter consultum reipublicae, si consensus omnium exigeretur, cùm ille in multitudine, aut uix, aut nunquam contingat. satis ergo est ut maior pars conueniat in unum, ut iure aliquid fiat. Item probatur efficaciter, Quia duabus partibus dissentientibus, oportet ut praeualeat sententia alicuius partis necessariò. postquam contradictoria non debet, aut praeualere sententia minoris partis: ergo sequenda est sententia maioris partis. Nam si ad creandum regem requiritur consensus omnium, quare etiam non requiritur ad non creandum? quare enim magis requiritur consensus omnium ad affirmatiuam, quàm ad negatiuam? Secunda pars est, quòd huius modi rex est super totam rem publicam: nolo dicere, quòd in regio principatu rex est non solùm supra singulos, sed etiam supra totam rempublicam, id est etiam supra omnes simul. De qua republ. quanquam sunt inter Philosophos uariae sententiae, multaqué [195] disputentur, tamen ego probo illam partem conclusionis nostrae. Quia si respublica esset supra regem, ergo esset principatus democraticus, & popularis, & sic non est Monarchia & principatus unius: & haec uidetur esse sententia. Aristo. 3. Politic. Item respublica potest dare potestatem alicui, non solùm supra singulos, sed etiam supra omnes simul, & ille haberet potestatem regiam, & non alia esset, quàm adhuc principatus unius, non democraticus, aut aristocraticus. ergo rex est supra omnes. Item non appellantur à rege ad rempublicam: ergo non est maior respublica, nec superior. Tertia pars conclusionis est, quòd maior pars Christianorum posset Monarcham constituere. Probatur, Nam tota ecclesia est quodammodo una respublica, & unum corpus. Iuxta illud Apostoli, Omnes unum corpus sumus. ergo habet potestatem se conseruandi, & tuendi, rationemque optimam constituendi, qua se meliùs ab hostibus defendere posset. Item cùm finis temporalis, ut alio loco uberiùs tractabitur, sit sub spirituali, & ad illum dirigatur: si habere unum Monarcham esset expediens ad defensionem & propagationem religionis fidei Christianae, non uideo cur non possint illi, ad quos spirituale spectat, cogere Christianos, ut unum Monarcham crearent, sicut in fidei fauorem [196] ecclesiastici principes haereticos priuant principatu aliàs legitimo. Item, quia aliquando genus humanum habuit istam potestatem, scilicet eligendi Monarcham, ut patet à principio antequam fieret diuisio: ergo & nunc potest: cùm enim illa potestas esset iuris naturalis, non cessat. Ex hac conclusione infertur corollarium, Quòd in liberis ciuitatibus, ut sunt Venetiae, Florentia, posset maior pars eligere sibi regem aliis contradicentibus. Et hoc uerum uidetur, non solùm quia hoc manifestè expedit reipublicae: sed dato quòd magis expediret politia aristocratica, aut democratica. Nam postquam respublica habet ius se administrandi, & id quod facit maior pars, facit tota: ergo potest accipere politiam, quam uoluerit, etiam si non sit optima, sicut Roma habuit aristocraticam, quae forsitan non est optima.

¶ Tertia conclusio, Principum [sect. 15] leges & constitutiones ita obligant, ut transgressores in foro conscientiae culpae rei sint: quam etiam uim parentum in filios, & maritorum in uxores habent praecepta. In hoc argumento, & pro materia huius conclusionis multa afferri possent, nec dictu indigna, nec inutilia, si tempus concederet. Sed ratione huius opportunitatis totam rem quàm paucis potero, expediam. Et primùm omnium, sunt qui putant leges nullam uim habere, ut earum transgressores culpa in foro con-[197]scientiae teneantur, sed hanc solùm obligationem inducere, ut principes, & magistratus legum uiolatores iustè punire possint, negantque subditos ad aliquid aliud coram Deo teneri: sicut plerique religiosi de suis constitutionibus dicunt, quòd obligant quidem ad poenam, non ad culpam, nec sine ratione insaniunt, sed probant rationibus & argumentis non inualidis. Primò, Quia aliàs sequeretur, secularem potestatem esse spiritualem, si obligat in

foro conscientiae. Secundò, Quia finis reipublicae & potestatis secularis est solùm aliquid temporale, puta pacificus status ciuiumque conuictus: sed hoc nihil ad conscientiam: ergo. Tertiò, Quia esset omnino potestas secularis altera parte manca, si obligaret, posset absoluere, aut non posset. Quartò, Quia tunc puniretur quis bis pro peccato: nam in hoc mundo punirent principes, in alio autem Deus. Quintò, Non potest imponere poenam spiritualem: ergo nec obligare ad culpam, cum non uideatur maior ratio de uno, quam de alio. Sextò, Nam uel est in potestate principis obligare ad culpam, aut non. si primum, contrà, Quia praelati spirituales possunt non obligare, ut patet in religionibus. Si secundum, quomodo ergo constabit quando uelint obligare, cum ipsi non explicant? Sed his rationibus non obstantibus, quas graues doctores mouerunt, non uidetur mihi dubitandum quin leges ciuiles obligent in foro conscientiae, cum [198] hoc apertè uideatur Paulus testificari ad Roma. 13. Necessitate subditi estote non solùm propter iram, sed propter conscientiam. Et Petrus dicit, Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum, siue regi quasi praecellenti: quod etiam uidetur nullo modo posse intelligi, si leges obligarent solum in foro contentioso, & non in foro conscientiae. Sed quoniam posset aliquis respondere, quod non sit idem obligare in foro conscientiae, & ad culpam, maximè cum religiosi confiteantur se teneri suis legibus in foro conscientiae, quae tamen culpam non inducunt. Ideo dico etiam, quod leges ciuiles obligant sub poena peccati, & culpae aequè ac leges ecclesiasticae. Hoc probatur apertè ex dicto Pauli ad Roma. 13. Qui autem resistunt, inquit, ipsi sibi damnationem acquirunt. non autem incurritur damnatio, nisi propter culpam: ergo legum transgressores incurrunt coram Deo ueram culpam. Ad maiorem autem declarationem & confirmationem istorum, est aduertendum, quod [sect. 16] lex humana & diuina in aliquo differunt, & in aliquo conueniunt. Differunt quidem: nam lex diuina sicut à solo Deo fertur, ita à nullo alio, aut tolli, aut abrogari potest. Lex autem humana sicut per hominem constituitur, ita ab homine tolli, aut anullari potest. Differunt etiam quia in lege diuina ad hoc quòd iusta sit, & per hoc obligatoria, sufficit uoluntas legislatoris, cùm sit ratione uoluntas. Vt autem lex humana sit iusta, & possit abrogari, non sufficit uoluntas legislatoris: sed oportet quòd sit utilis reipublicae, & moderata cum caeteris. Item etiam differunt, quia diuina firmiùs, & intensiùs obligat. in multis enim casibus obligat lex diuina, ubi non obligat humana. Nec ego aliam differentiam satis uidere possem. Conueniunt autem in hoc, quòd lex diuina constituit aliquid in esse & genere uirtutis aut uitii: ita, quòd eo ipso secundum quod lege diuina praecipitur, aliquid est bonum & officiosum, quod aliàs non esset: & eo quòd prohibetur, habet quòd sit malum, & uitiosum: quod aliàs non esset, ut exemplo de baptismo patet, & de confessione, & de aliis sacramentis, in quibus non est alia bonitas, quàm quòd sunt à Christo praecepta. Et usus carnum & alia quidem legalia in ueteri lege non habebant aliquid aliud uitii, nisi quod erant prohibita in lege. unde constat, ut nullum sit uitium, nisi quia prohibitum in lege, nec uirtus, nisi quia praeceptum uel laudatum in lege. Tota enim bonitas uoluntatis humanae, ut doctores firmiter probant, est ex conformitate ad uoluntatem & legem diuinam, & omnis malitia ex deformitate ad legem diuinam prouenire, quae est regula omnium actuum humanorum. Ita etiam lex humana habet uim constituendi aliquid in esse uirtutis, & eius contrarium in esse uitii. Sic enim quia ebrietas est prohibita in lege diuina, est intemperantia: ita ieiunium [200] est opus uirtutis, quia eadem lege commendatur, & abstinencia à cibis quibusdam est uirtus, quia praeceptum est humana lege. Et ne exemplum afferamus solùm de ecclesiasticis legibus, emere pecunia magistratuum est ambitiosum quia prohibitum lege humana. Item sericum induere, est luxuriosum solùm, quia prohibitum. supra terminum legis erogare in conuiuio, erit intemperantia, quod ante legem potuit esse

temperantia, & magnificentia. Nec quicquam interest quantum ad hoc inter legem humanam & diuinam. sicut enim meritum est in opere uirtutis, ita culpa in opere uitii. Ideo [sect. 17] sicut lex diuina habet uim obligandi ad culpam, ita & lex humana. Quod ne uoluntate dictum uideatur, probatur sic, Lex humana est à Deo, ergo eodem modo obligat sicut diuina. Assumptum probatur, Nam non solum opus Dei dicitur, quod se solo producit, sed etiam quod mediantibus causis secundis efficitur: ergo non solum dicitur lex diuina, quam ipse solus sancit, sed etiam quam Dei potestate homines tulerunt: sicut leges Pontificum dicuntur non solum quas papa per se tulit, sed etiam quas papae autoritate alii inferiores tulerunt. ita enim uocantur papae constitutiones uniuersitatum, & collegiorum, quas constat papam non fecisse per se, sed alii eius autoritate condiderunt. Vel ut clarius probetur, arguitur sic, [201] supposito quod papa habet auctoritatem condendi leges obligatorias in foro conscientiae, si papa committeret alicui ut daret leges alicui communitati, praecipiens eis, ut obedirent, nonne praecepta Legati haberent uim obligandi in foro conscientiae? Ergo qua ratione cum Deus dicat, Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, quare decreta illorum non obligabunt similiter in foro conscientiae? Et ut apertius constet, uidetur omnino absurdum, quod si papa praecipiat, quod in hac ciuitate obediant Cardinali legato, praecepta Legati obligarent ad culpam, ut omnes fatentur. & cum Christus praecipiat parere principibus, negare principum legem obligaret ad culpam. Et tandem qui concedunt leges pontificum obligare ad culpam, negare nullo modo possunt, quin etiam leges ciuiles obligent. Ita Dominus constituit principes seculares ad gubernandam rempublicam secularem, sicut Pontifices ad spiritualem. Nec illico dictum Domini, Qui uos spernit, me spernit, non solum ad ecclesiasticos, sed etiam ad ciuiles magistratus spectat: nec minus diligenter in scriptura commendatur obedientia principum secularium, quam ecclesiasticorum. Nihil ergo interest quantum ad obligationem, quod tam humanae sint leges, quam diuinae, sicut aequè uerum sacramentum esset ab Apostolis, aut ab ecclesia condi- [202] tum, si eam potestatem habuisset, acsi à Christo: nec minus obligabat lex uetus, quae tamen per angelos fuit data, non à Deo per se, quam obligat Euangelica ab ipso Christo per se ipsum data: & hoc pro certo tenendum. Dubitari autem potest [sect. 18] ad quam culpam obligentur, ad mortalem, an ad ueniale solum. Et quod obligent ad mortalem aliquando, satis constare potest ex uerbo Pauli iam allegato. Qui autem resistunt, sibi damnationem acquirunt. Item Dathan, & Abirom deuorati sunt, quia restiterunt Moysi & Aaron: non autem puniuntur poena mortis pro culpa ueniali. In contrarium autem, quod numquam obligent ad mortale, uidetur. Nam si concurreret praeceptum diuinum solum ad ueniale obligans, cum quacunque lege humana, potius oportebit transgredi legem humanam, quam mentiri: si autem lex humana aliqua obligaret ad mortale, potius esset parendum illi, quam praecepto de ueniali, cum mortale potius sit fugiendum. Respondetur ad hoc dubium graue ex paulo antè dictis. Dictum est, quod quo ad uim obligandi idem est iudicium de legibus humanis & diuinis: ad considerandum autem quomodo, aut quantum obligant humanae leges, oportet eas considerare, ac si essent diuinae. Humana enim lex, quae si esset diuina, obligaret ad ueniale, obligat etiam ad ueniale: & quae [203] si esset diuina, obligaret ad mortale, obligat etiam ad mortale. Dictum est enim quod quantum ad hoc nihil refert, eodem modo obligant, ac si essent latae à Deo, licet non ita firmiter. Sic ergo inter leges diuinas aliquae obligant ad mortale, & aliquae ad ueniale: ita etiam humanae aliquae ad ueniale, aliquae autem ad mortale obligant. Sed [sect. 19] qualiter dignosci possit, quando obligent leges humanae ad ueniale, & quando ad mortale, cum lex ipsa ciuilis hoc non significet, imò nec legislator de hoc cogitauit quando condidit legem: respondetur, quod nec in lege quidem diuina, &

maximè naturali, semper significat, quod praeceptum sit de mortali, & quod de ueniali, & inter ipsa mortalia non significatur grauitas alterius ad alterum, id est quod illorum sit grauius. Sicut enim dicitur, Non occides, ita dicitur, Non furtum facies, &, Non mentieris, &, De omni uerbo otioso reddenda est ratio: eadem ergo est regula, & ratio distinguendi grauitatem alicuius peccati. Tantum enim relinquitur cogitandum ex parte materiae. Sicut in lege naturali & diuina illud aestimatur mortale, quod est contra honorem Dei, uel charitatem proximi, ut est blasphemia, homicidium: id autem ueniale, quod est difforme rationi, & legi, non autem est contra honorem Dei, aut proximi charitatem, ut uerbum otiosum, & alia [204] id genus. Sic etiam erit in legibus humanis. si enim aliquid statuatur, quod multum expediat ad pacem ciuium, ad incrementum boni publici, ad honestatem morum: transgressio illius uidetur mortale peccatum. Si autem quod instituitur, non sit adeò necessarium, sed uelut quoddam leue, erit ueniale. Exempla non ita sunt in promptu, sicut in legibus diuinis: sed potest accipi de tributo, quod uidetur omnino necessarium ad defensionem reipublice, & ad alia publica munia & opera: & ideo si quis non solueret, esset mortale, & ideo si nulla lex data esset à Deo, sed totam curam legum ferendarum mandasset hominibus, & esset lex ciuilis, Non occides, &, Non mentieris: prima obligaret ad mortale, secunda ad ueniale. Sicut nunc cum sunt diuinae leges, ita si quis contra legem ciuilem uenaretur, aut indueretur bysso, non uidetur mortale. Alia exempla commodiora poni possent: nec enim pendet hoc ex uoluntate legislatoris, sed ex natura & qualitate rei, & materiae. Ex quo patet quantus est error iuniorum quorundam theologorum, dicentium grauitatem peccatorum sumendam esse & considerandam ex quantitate obligationis, cum contra omnino faciendum sit. Nam quantitas obligationis sumenda est ex quantitate materiae, nec naturaliter scimus maiorem esse obligationem de non occidendo, quam de non [205] furando, nisi ex ipsa materia, & non econtrario. Nec oportet respicere, an illud, quod praecipitur, aut prohibetur, sit nunc, aut semel in magnum commodum, aut malum reipublicae, sed quale sit, si communiter, aut ab omnibus, aut multis fiat. Si enim prohibetur ne quis pecunias extra regnum portet, quicunque exportant, peccant mortaliter, quamuis una exportatio parum noceat reipub. Sed quia si communiter fieret, exhauriretur regnum. Ita lex communis obligat ad mortale. sicut una fornicatio parum nocet: sed si passim fieret, multum noceret. Sed contra dicta arguitur uehementer. quia si ex parte materiae est attendenda grauitas peccati: ergo lex non facit culpam. Si enim illa transgressio est in damnum reipublicae post legem, ergo ante legem: ergo prius erat peccatum, & tam graue, sicut post legem. Respondetur primò, quòd lex non solum obligat prohibendo, sed praecipiendo, & sic aliquid, quod ante legem erat bonum reipublicae, non tamen necessarium, lex potest praecipere, & sic post legem transgressio illius erit peccatum, quod prius non erat peccatum. Secundò dico, quòd, ut patet in exemplis primò positis, potest esse aliquid, quod sit ante legem malum in aliquo, & in aliquo non: post legem autem illud erit in omnibus malum: quia fuit ratio [206] sufficiens prohibendi omnibus, ut portarent sericum, uel auream uestem, erat quid prius malum in paupere nobili: post legem autem in omnibus, quia fuit sufficiens ratio prohibendi omnibus, licet nullum erat de se inconueniens, quòd aliquis de magnatibus haberet uestem auream, aut sericam. Sed adhuc superest dubium [sect. 20], Si rex uellet non obligare ad culpam, an posset? Respondetur, quòd non est dubium quòd possit sicut potest ecclesiasticus legislator, qui quandocunque facit aliqua statuta, sine quacunque obligatione, ut praelatus religiosorum inter fratres suos. Esset enim contra rationem dicere, quòd constitutiones praelati ecclesiastici non semper obligent ad culpam, & secularium non possint non obligare. Aliquando enim legislator, siue ecclesiasticus, siue secularis non uult in suis legibus exigere obedientiam

debitam à subditis, sed simpliciter ordinat quid faciendum sit, dicens, & dirigens potiùs, quàm praecipiens: qualiter multa uidentur esse in legibus & pragmaticis ciuilibus, & ecclesiasticis: sicut non semper cùm petit pecuniam creditor, exigit tanquam uolens obligare. ¶ Quaeritur tandem, [sect. 21] An leges ciuiles obli-[207]gent legislatores, & maximè reges. Videtur enim aliquibus quòd non, cùm sint supra totam rempublicam, & nullus possit obligari nisi à superiori: sed certius & probabilius est, quòd obligentur. Quod probatur primò, Quia facit iniuriam reipublicae, & reliquis ciuibus, si cùm ipse sit pars reipublicae, non habeat partem oneris: iuxta personam tamen & suam qualitatem, & dignitatem. sed ista obligatio est indirecta, ideo aliter probatur. Nam eandem uim habent latae leges à rege, ac si ferrentur à tota republica, ut suprà declaratum est. Sed leges latae à republica obligant omnes: ergo etiam si ferantur à rege, obligant ipsum regem. Et confirmatur, Quia in aristocratico principatu senatusconsultum obligat ipsos senatores authores illorum, & in populari regimine plebiscita obligant ipsum populum: ergo similiter leges regiae obligant ipsum regem: & licet sit uoluntarium regi condere legem, tamen non est in uoluntate sua non obligare, aut obligari, sicut in pactis. liberè enim quisquis paciscitur, pactis tamen tenetur. Ex omnibus dictis infertur corollarium, quòd ius gentium non solùm habet uim ex pacto ex conducto inter homines, sed [208] etiam habet uim legis. habet enim totus orbis, qui aliquando est una respublica, potestatem ferendi leges aequas, & conuenientes omnibus, quales sunt in iure gentium. Ex quo patet, quod mortaliter peccant uiolantes iura gentium. Ex quo patet, quod mortaliter peccant uiolantes iura gentium, siue in pace, siue in bello: in rebus tamen grauioribus, ut est de incolumitate legatorum, non licet uni regno nolle teneri iure gentium: est enim latum totius orbis autoritate.

¶ Circa tertiam conclusionem dubitatur, Vtrum [sect. 22] cessante ratione legis, cesset obligatio ut (exempli gratia) prohibetur lege, ne quis noctu telum portet, & ratio eius est propter nocturna pericula, ego autem scio nullum esse contra me periculum, an sim in culpa arma ferendo. Respondetur dupliciter. Potest ratio legis cessare uno modo, Ratio propterquam lex lata est: ut si tempore belli prohibeantur arma ad Gallos deferri, tempore pacis lex non obligat: eadem ratio requiritur ut lex obliget, & duret, & ad hoc quòd feratur deficit. ergo ratio ad ferendum. ergo etiam ad conseruandum illam. Et confirmatur, Quia per easdem causas res corrumpitur, per quas generatur. Item si lex non est utilis reipublicae, iam non est lex. Secundo potest cessare ratio in particulari quo ad aliquem. Non ergo ad omnes absolutè, uel quo ad plures, ut in casu posito, nihilominus etiam [209] talis obligatur lege. Quia enim sequuntur saepe pericula ex armis nocturnis, est sufficiens ratio ut omnibus prohibeatur, aliàs lex nullius esset efficaciae, cum unusquisque putaret legem non pro se esse positam, sed propter alios: & ita in aliis praeceptis non ratio particularis, sed utilis est attendenda. Dubitatur [sect. 23] de Tyrannorum legibus an obligent. Et uidetur quod non, cum non habeant potestatem aliquam. In contrarium est, Quia cùm respublica opprimatur à Tyranno, & non sit sui iuris, nec possit ipse ferre leges, nec iam antè datas exequi, si non pareret Tyranno, iam respublica interiret. Certè uidetur, quod leges, quae sunt conuenientes reipublicae, obligent, etiam si ferantur à tyranno, non quidem quia à tyranno latae, sed ex consensu reipublicae, cum sanctius sit ut seruentur leges à Tyranno latae, quàm quòd nullae seruentur. Et certè essent in apertam perniciem reipublicae, si principes, qui non habent iustum titulum, occuparent regnum, quòd nulla essent iudicia, nec aliquo modo possent malefactores puniri, aut coerceri, cum non sit tyrannus iudex legitimus, si leges eius non obligant.

¶ Vltima pars conclusionis est, Quòd [sect. 24] praecepta parentum eodem modo obligant, sicut leges ciuiles, & praecepta maritorum in uxores. Probatur de filiis. Nam sicut praecipitur obedire praepositis, ita commendatur obedire pa-[210]rentibus: ut patet ex illo, Filii obedite parentibus, Ephesi. 6.²⁵² & Colo. 3. ergo si est culpa non parère praepositis, etiam erit peccatum non obedire parentibus. Et ad Roma. 1.²⁵³ inter crimina & peccata in quae Deus dicit permisisse gentes incidere, annumeratur & hoc, Parentibus non obedientes. Item, Quia leges praecipunt obedientiam parentum: ergo si leges obligant ad culpam, etiam erit culpa non obedire parentibus. Et certè hoc uidetur inclusum in illo praecepto de honoratione parentum, & sic ut suprà dictum est, quod leges aliquando quidem obligant ad mortale, aliquando uerò ad ueniale, ita uidetur dicendum de praeceptis parentum. Vnde certè si pater aliquid praeciperet, quod multum referret ad administrationem familiae, transgressio illius uidetur mortalis, imò etiam in iis, quae spectant ad dispositionem ipsius filii. Sed sicut dictum est, quòd non omnis lex obligat ad culpam, puta illa, in qua rex plus dirigit, quàm praecipit: multò magis hoc habet uim de parentibus, qui non semper uolunt exigere debitum obedientiae, sed solùm praecipientes aliquid, uolunt significare uoluntatem suam.

¶ Aduertendum tamen est, quòd cùm familia sit pars reipublicae, quòd leges possunt determinare, in quibus filii teneantur obedire parentibus, & in quibus non oporteat, sicut [211] determinauit usque ad quam aetatem, & sic in aliis non erit culpa non obedire parentibus: sic etiam ad leges spectat determinare qua poena posset castigare pater filium inobedientem & coërcere ne ultra liceat patri progredi. De praeceptis autem uirorum circa uxores probari potest. Nam aliàs non poterit constare familia, nisi sit unum caput, cui caeteri parere teneantur: hoc autem est uir, qui est caput domus, & uxoris, ad Eph. 5.²⁵⁴ Et ibidem, Mulieres suis uiris subditae sint sicut Domino. Et postea dicit, Vxor autem timeat uirum suum. Item quia leges hoc iubent,

ergo tenentur obedire, & etiam ad leges spectat quomodo,
& quo usque uxor teneatur obedire uiro & an posset uir
uxorem uerberibus castigare sicut de filiis diximus determinare.
Deo gratias.

De potestate papae et concilii

[212] **REVERENDI PATRIS FRATRIS FRANCISCI A VICTORIA de potestate papae, & concilij relectio, cum quaestione, Vtrum concilium generale possit facere decreta, & leges condere, quas nec summus Pontifex possit immutare, uel per dispensationem, uel prorsus per abrogationem.**

Locus relegendus est apud Iohannem, Pasce oues meas. Iohan. cap. ultimo.

SVMMA.

1 Papa in quo genere decretorum aut canonum nihil possit immutare dispensando, & multo minus abrogando.

2 Concilium, si declarat aliquid esse de fide, aut de iure diuino, quòd Papa in hoc nihil possit declarare, aut immutare, maximè si tale ius spectet ad fidem, uel ad mores ecclesiae uniuersalis.

3 Papa, quòd possit dispensare in legibus, & statutis concilij generalis.

4 Summus pontifex, quòd non solùm possit dispensare in statutis conciliorum, sed in totum, & aliquando abrogare talem legem, uel statutum.

5 Papa non obstante decreto irritante concilij, quòd posset dispensare in statutis eius.

6 Papa, quòd dispensando in legibus, & decretis, tam conciliorum, quàm aliorum pontificum, possit errare, & grauiter peccare.

7 Papae, quòd non liceat dispensare in legibus, & decretis conciliorum pro suo arbitrio, & sine causa rationabili, etiam ubi nihil continent iuris diuini.

[213] 8 Papa, quòd multo minus potest abrogare sine causa rationabili decreta concilii, quàm in eis dispensare.

9 Lex aliqua etiam positua, quòd posset esse in ecclesia, & fortè aliquae tales sunt, in quibus expediret, ut nunquam dispensaretur.

10 Concilium quando, & in quo casu posset declarare, & determinare, & etiam statuere, ut in aliqua lege ecclesiastica nunquam dispensaretur.

11 Concilium quòd uidetur non posse errare in determinatione, quòd in aliqua lege ecclesiastica nunquam dispensetur.

12 Concilij facta determinatione, quòd nunquam in aliquae lege ecclesiastica dispensetur, an liceret nunquam Papae dispensare in tali lege, & utrum dispensando ex quacunque causa, peccaret mortaliter.

13 Decretum si fieret à concilio, quòd in aliquibus legibus ecclesiasticis nunquam dispensaretur, quòd tale decretum non deberet apponi in multis legibus, sed solum in paucis, hisque grauissimis, & ualde necessarijs.

14 Decreto facto per concilium, quòd in aliqua lege ecclesiastica nunquam dispensetur. Si, illo non obstante, Papa dispensaret, utrum teneret factum, esto quòd malem faceret.

15 Papa sicut peccaret dispensans contra decretum concilij, quòd ita etiam peccaret petens dispensationem, & utens illa, ostenditur.

16 Pontificis dispensationes, quòd sint in duplici differentia, & quae sint.

17 Papa quid possit, aut quid non possit, & c. quòd non spectet ad subditos illud determinare, aut examinare, [214] probatur.

18 Papae mandatum, aut dispensatio, quòd non semper obliget subditos ad parendum.

19 Papa si dispensaret, in quo casu subditi non tenerentur parere dispensationi.

20 Papa quòd non deberet aegre ferre, sed potius gaudere quòd fieret aliquod decretum à concilio, quo caueretur, ut in aliqua lege ecclesiastica nunquam dispensaretur.

21 Papae mandatis, an liceat resistere per appellationem ad futurum concilium.

22 Pontificis mandatis resistere, & non parere, quòd non uideatur permittendum cuicunque priuato sua authoritate, etiam si huius modi mandata essent contra determinationem concilij.

23 Papa si facta declaratione, & decreto à concilio, contrarium mandaret, quid agendum.

24 Concilium, quando, & in quo casu posset conuocari, & congregari contra uoluntatem Papae.

25 Concilium quae maximè debeat cauere, si quando de decretum aliquod esset faciendum, ut Papae authoritas illibata conseruetur.

PRO parte affirmatiua quaestionis arguitur, Quia concilium est super papam, ergo papa non potest immutare decreta illius. Consequentia patet, quia par in parem non habet imperium. c. innotuit. de electione. ergo multo minus inferior in superiorem. An-[215]tecedens est communis sententia omnium Parisiensium, & multorum doctorum. Et confirmatur consequentia, Quia aliàs eadem ratione posset defendi, quod episcopus posset dispensare in legibus papae, imò & in legibus conciliorum. si enim papa cùm sit inferior, nihilominus potest dispensare, aut abrogare legem concilii: ergo non obstat etiam, quòd episcopus dato quòd sit inferior, non possit etiam dispensare. & confirmatur iterum, saltem recepta illa opinione de superioritate concilii, uidetur omnino sequenda pars affirmatiua: sed illa opinio est probabilis, ergo etiam haec. Confirmatur, Quia dato quod sint pares potestates, par in parem non habet imperium, ut in dicto c. innotuit. ergo non potest tollere quod concilium sancit. unde uidetur, quòd concilium in hac causa posset dicere Pontifici, quod Hebraei responderunt Moysi, Exo. 2.²⁵⁵ Quis te constituit Iudicem super nos, & principem? Et summus Pontifex debet meminisse illius responsi Domini nostri, Quis me constituit Iudicem super uos? Luc. 12.²⁵⁶

¶ In contrarium est, Quia dispensatio & abrogatio legis tempore & loco opportuno est pascere gregem. omnis enim actus iurisdictionis est actus pastoris. sed summus Pontifex est uniuersalis pastor, iuxta uerba proposita Iohan. 20.²⁵⁷ Pasce oues meas. Et in concilio Calcedonensi [216] acclamatum est Pontifici Leoni Apostolico oecumenico. i. uniuersali pastori. Et Matth. 18.²⁵⁸ Quodcunque solueris super terram, &c. Sed dispensare est soluere obligationem. ergo. Notandum primò quòd (ut ponit Herbeus d. 47.) primò differentia est inter abrogare, & dispensare, & interpretari, pro quo uide Syluestrum in uerbo papa. §. 16. Notandum secundò, quòd omnes doctores distinguunt, specialiter S. Tho. quolibeto 4. arti. 13. & multis aliis locis, quod duplex est genus canonum & decretorum, siue sint conciliorum, siue sint sanctorum, patrum, & est unum genus canonum reuera de iure diuino, sicut quae pertinent ad articulos & fidei, ad substantiam sacramentorum, aut qui necessariam habent connexionam ad legem diuinam seu naturalem, pertinentia ad bonos mores.

¶ Et ut certo ordine ac more theologorum procedamus, sit prima propositio. In [sect. 1] hoc genere decretorum aut canonum Papa nihil potest immutare dispensando, & multo minus abrogando. Conclusio est omnium theologorum absque controuersia, quidquid Canonistae disputent. Et ponit eam sanct. Tho.²⁵⁹ in multis locis, ut in quolibeto ubi suprà, & in primo sentent. d. 47. & in 3. sentent. d. 37. uide uerba eius 1. 2. q. 97. ar. 4. ad tertium. & q. 100. artic. 8. & potest breuiter probari, quia ius na-[217]turale est immutabile, & ut habetur in decretis d. 5. cap. 1. naturale ius semper permanet. & Esa. 24.²⁶⁰ contra eos

qui temere tentauerunt immutare ius naturale, dicit quod transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt foedus sempiternum, &c. Sed ius diuinum & positium habent eandem uim, sicut naturale, quia ius naturale non habet uim, nisi quia latum est autoritate diuina: aliàs non esset obligatorium, quidquid dicat Gregorius: cùm obligatio esse non possit nisi à superiori: ergo simpliciter in iure diuino non cadit dispensatio humana.

¶ Pro maiori & breuiori declaratione argumentor contra istam propositionem. Primò, Papa potest dispensare in matrimonio rato non consummato, & insolubilitas matrimonii est de iure diuino: ergo potest dispensare. Maior probatur, Quia uotum solenne dirimit matrimonium, ut patet in c. ex publico. de conuersione coniugatorum. Sed uotum solenne est de iure positio, ut patet in c. unico de uoto in. 6. ergo ius positium tollit ius diuinum. Minor patet ex illo, Quos Deus coniunxit, homo non separet. Matth. 19.²⁶¹ & 1. ad Corin. 7.²⁶² Secundò argumentor, Papa dispensat in gradibus prohibitis iure diuino: ergo. Antecedens patet Quia accipere relictam fratris est prohibitum iure diuino, ut patet Leuit. 18.²⁶³ Vxorem fratris sui nullus accipiat. Et eodem modo accipere [218] amitam, uel materteram ibidem expressè prohibetur: & tamen Papa dispensat in istis: ergo. Tertiò papa dispensat in uoto saltem simplici, ut patet ex usu, & in titulo de uoto & uoti redemptione: & tamen seruare uotum est de iure diuino, si quid uouisti, ne moreris reddere. displicet enim Deo infidelis & stulta promissio, Ecclesiastici 5.²⁶⁴ Idem expressè Deutero. 23.²⁶⁵ Quartò papa dispensat cum bigamo, & homicida, sed tales sunt irregulares de iure diuino, ut patet 1. ad Timoth. 3.²⁶⁶ Oportet episcopum unius esse uxoris uirum, non percussorem, quod glossa, & omnes dicunt, quòd intelligitur de presbyteris: quod patet, quia statim subdit, diaconos similiter pudicos, nulla alia mentione facta de presbyteris. Confirmatur, Quia talis irregularitas non tollitur per baptismum, sicut aliae irregularitates, ut doctores dicunt in 4. d. 27. ex autoritate Augustini, Ambrosii & omnium doctorum theologorum, & canonistarum. Et quòd possit dispensare cum bigamo, tenet sanctus Tho. in 4. distinctio. 27. quaestio. 3. articu. 3. & in quodlibeto 4. quaestio. 5. & doctores de bigamis capitu. nuper. & capitu. fina. & d. 34. capitu. lector. gloss. dicit licitum in papa dispensare cum archiepiscopo Panormitano bigamo, & cùm homicida posse etiam dispensare. tenet Abbas in capitu. si dignum. & in capitulo. de homicidio, dicens [219] communiter hoc teneri per doctores: nec hoc dubitant theologi. Quintò, papa est uicarius Christi ex themate, Pasce oues meas: & ex illo, Quodcunque solueris super terram, &c. & habetur in cap. ter corporalia. de translatione episcopi. & in capitulo proximo. de homicidio in 6. Imò Paulus de omnibus Apostolis ait 2. ad Corinth. 6.²⁶⁷ Pro Christo fungamur legatione. Et Dominus expressè, Qui uos audit, me audit, &c. Et sicut misit me Pater, ita & ego mitto uos. sed uicarius & delegatus potest quicquid potest principalis, nisi sit ei prohibitum specialiter, ut extra. de officio delegati, & officio uicarii, per totum. sed non inuenitur ubi sit prohibita dispensatio Papae, ergo. Confirmatur, Quia Apostoli dispensauerunt in lege diuina, ut in baptismo, In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, ipsi baptizabant in nomine Iesu. Et Petrus occidit Ananiam & Sapphiram. Actu. quinto.²⁶⁸

¶ Ad primum argumentum communis schola theologorum in 4. distinctio. 27. negat maiorem, scilicet quòd Papa possit dispensare: sed in contrarium sunt multi doctores canonistarum in d. c.. ex publico. & cùm illis Cardinalis Caietanus²⁶⁹ in particulari opusculo super hoc: & nostris temporibus dicitur factum à Clemente 7. sed nihil refert quam opinionem teneamus, [220] & canonistarum, consequenter oportet dicere, quòd

insolubilitas matrimonii ante consummationem non est de iure diuino: & illa uerba Saluatoris intelliguntur & exponuntur de matrimonio iam consummato: quamuis aliter posset responderi, ut dicemus in solutione ad quartum. Si uerò opinionem theologorum teneamus, quae probabilior uidetur, quia aliàs partes per se possent dirimere matrimonium, & matrimonium sequens teneret, & infideles, &c. tunc ad rationem de ingressu religionis dicimus, quòd est de iure diuino, quòd professio dirimit matrimonium, quòd ius diuinum constat ex autoritate Dei, & non ecclesiae. Votum autem solenne est de iure positio quantum ad determinationem & modum, puta qua aetate, & quo ordine, quo tempore, &c. Sed non quantum ad substantiam suam. Ad secundum argumentum aliqui, ut archiepiscopus Floren. 3. q. titulo. 1. cap. 14.²⁷⁰ & Palud. in 4. d. 40.²⁷¹ uidetur tenere, quòd in omnibus gradibus prohibitis in Leuitico papa non possit dispensare. & Hoc reputat Syluest.²⁷² probabilius. Sed oppositum uidetur probabilius, ut tenet Caieta 22. q. 154. arg. 9.²⁷³ & de terminatum fuit Romae in his diebus in causa regis Angliae. & ideo hanc opinionem tenendo, respondetur ad argumenta, quòd praecepta ueteris legis, quae non sunt de iure[221] naturali, omnia cessauerunt, nec habent obligationem plus praecepta iudicialia, quàm caeremonialia, ut omnes doctores tenent, & necessarium est tenendum: quod Paulus ita determinat ad Hebrae. 7.²⁷⁴ Translato enim sacerdotio, necesse & ut translatio Legis fiat, ut habetur in cap. translato de constitutionibus. & S. Tho. in 12. q. 103. ar. 3. probat enim Paulus, quòd sacerdotium Christi est aliud à sacerdotio ueteris legis, & per consequens quòd lex uetus expirauit: & idem probat ad Hebrae. 8. per hoc quòd Dominus uocat testamentum nouum: ex quo arguit Paulus, quòd antiquum testamentum interiit. Dico ergo, quòd aliqui gradus prohibiti in Leuitico, non sunt de iure naturali. Imò Caietanus tenet, quòd nullus praeter primum in linea recta. Ad tertium, proponitur quòd multi tenent, quòd papa non potest dispensare in uotis. Quia dispensatio, ut suprà diximus, est relaxatio iuris, obligatio aut uoti: certum est nunc de iure positio: ergo dispensatio uoti est relaxatio iuris diuini: quod uidetur durum. Vnde dicunt, quòd nunquam potest dispensare in uoto, nisi uel uotum ipsum fiat, aut sit illicitum & inutile, aut maioris boni impedimentum: hoc autem non est relaxare ius diuinum, sed interpretari, quod non est propriè dispensare. In illis enim casibus re uera tale uotum non est obligatorium [222] iure diuino. imò si constat, quilibet potest proprio arbitrio non implere uotum. Et huiusmodi sententiae uidetur fuisse S. Thom. in. 22. q. 88. artic. 10. ad tertium²⁷⁵, ubi diserte determinat, quòd non cadit dispensatio in uoto, nisi quia est simpliciter malum, aut inutile, aut maioris boni impedimentum. Imò hoc dicit esse propriè dispensatio. Et utinam haec opinio non sit uera. In contrarium est communis opinio, scilicet quòd potest etiam tollere obligationem. Et probatur, Irritatio uoti est de iure positio, & non diuino: & certum est quòd ius positium dat licentiam parentibus usque ad certam aetatem: & tamen irritatio non interpretatur, sed tollit obligationem uoti. Et tunc ad argumentum respondent aliqui, quòd duplex est ius diuinum, quoddam absolutum & independens, quod non supponit actum humanum, ut praeceptum de baptismo, de eucharistia, quo omnes obligantur, nec eius obligatio pendet ex humano actu, aut iudicio. Aliud est dependens ex humano actu, quod scilicet non obligat nisi mediante actu humano. nullum enim ius diuinum obligat ad ingrediendum religionem, sed si quis promittat eam, obligatur iure diuino implere promissum. Ex qua distinctio ne respondeo ad argumentum, quòd in iure diuino non dependenti non potest papa dis-[223]pensare, sed bene in iure diuino dependenti. quia habet potestatem tollendi id quod hominis potestati inditum est. Probabilis est iste modus respondendi, sed qui possit tamen impugnari. Melius tamen uidetur

respondere ut respondet S. Thom. in 22. q. 88. artic. 10. ad secundum, ubi sic arguit. In iis, quae sunt in lege naturae, & in praeceptis dominicis non potest per hominem dispensari, & praecipuè in praeceptis primae tabulae. Sed implere uotum est de lege naturae, & lege diuina, ut suprà probatum est. ergo in uoto dispensari non potest. Respondetur quòd sicut de iure naturae tenetur implere praeceptum & uotum, ita & ex iisdem tenetur obedire superioris legi & mandato. Et tamen cùm dispensatur in aliqua lege humana, non fit ut legi non obediatur, quod est contra legem naturae & mandatum diuinum: sed fit, ut quod erat lex, non sit lex in hoc casu: ita etiam autoritate superioris dispensantis fit ut hoc quod continebatur sub uoto, non contineatur in quantum determinatur in hoc casu hoc non esse congruam materiam uoti. Et ideo praelatus sic dispensans, non dispensat in praecepto iuris naturalis, sed determinat id quod cadebat sub obligatione deliberationis humanae: quod non potuit omnia aspicere, iam non cadat. unde patet, quod S. Tho. facit idem iudicium de uoto et de lege humana, ita ut talis obligatio sit qua-[224]si peculiari legi quòd iste obligetur: & ita dispensatio in uoto est dispensatio in actu humano. Itaque uidetur quòd duplex sit obligatio, diuina & humana. Humana etiam est duplex, ex lege, & ex uoto. Aliter potest dici, quod in uoto non sit nisi promissio quaedam. Idem uidetur dicendum de hac promissione, & de aliis. qui enim promisit aliquid, tenetur seruare promissum de iure naturali, ut S. Tho. dicit in 22. q. 88. ar. 3. ad 1. in promissione autem humana potest ille, cuius interest, remittere & liberare promittentem à redditione promissi. hoc autem non est abrogare, uel dispensare in lege diuina, & per consequens nec si superior in hoc dispensat, est dispensare in lege diuina, & si Deus ipse remitteret uotum, non esset dispensatio in lege diuina de impletionem uoti. Ita ergo quia papa habet uices Dei, potest remittere debitum ex rationali causa, nec ex hoc dispensat in lege diuina. Confirmatur, Episcopus potest dispensare in uoto, ut certum est, & sic dato, quòd disputetur de Papa, non dubitatur quando episcopus non possit dispensare in lege diuina. Et sic propter dispensationem uoti non oportet dicere, quòd Papa possit dispensare in lege diuina. Ad quartum breuiter & facilliter respondetur, quòd in scriptura sacra sunt aliqua praecepta & mandata iuris diuini, idest autoritate diuina lata, quamuis promulgata [225] ab Apostolis, sicut de extrema unctione dicunt doctores, quòd est sacramentum iuris diuini, sed promulgatum Iacobi 5. Et Apostolus 1. ad Corinth. 7.²⁷⁶ Iis qui matrimonio sunt iuncti, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem à uiro non discedere. Alia sunt statuta ab Apostolis ipsis, ut Paulus ubi suprà, Nam caeteris dico ego, non Dominus, si quis habet uxorem infidelem, & haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et non est dubitandum, quòd Apostoli multa disposuerant sua autoritate, sicut nunc pontifices faciunt. Et Pau. 1. ad Corinth. 11.²⁷⁷ Cùm uenero, caetera disponam. Et in his cum par in parem non habeat imperium, non est dubitandum quin successores Apostolorum habeant auctoritatem dispensandi huiusmodi, ut sunt statuta de bigamis, homicidio, & de utroque. Patet primò, Quia irregularitas illorum non est de iure naturali absolutè, ut constat: in noua autem lege non sunt praecepta negatiua, aut prohibitiua, nisi iuris naturalis, ut docet S. Tho. 12. q. 108. art. 1. & ideo dicitur lex libertatis Iacobi 1. & 2. & irregularitas homicidii tollitur per baptismum. d. 5. capit. si qui per baptismum. secundum Innocentium, Gofredum, & Gulliellmum, & omnes theologos, in 4. d. quòd si esset de iure naturali aut diuino, tolli non posset. Et propterea si homicida, aut bigamus ordinaretur etiam [226] absque dispensatione, manet ordinatus, & recipit characterem, ut Doctores determinant in 4. Sed illa irregularitas non est de iure diuino, aliàs non teneret factum. sic si mulier ordinaretur, non teneret ordinatio, nec ualeret. & sic papa potest dispensare, cùm sit de iure positio.

Confirmatur, Illa quae constituta sunt ab Apostolis, non sunt de iure diuino: quod etiam in concilio Apostolorum Actuum 15. dicitur, Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil ultra imponere uobis quàm haec necessaria, ut abstineatis ab immolatis simulachrorum & sanguine, & suffocato. Iam nulla est: non potuisset autem cessare si fuissent de iure diuino: ergo. Ad quintum respondetur, quòd uerum est, quòd Papa est uicarius & legatus Christi. & nego consequentiam: non ergo infertur, Est uicarius Christi, ergo potest quicquid potest Christus: nec unquam aliquis tribuit hanc licentiam papae. & ad probationem respondetur, quòd econtrario uicarius non habet quod non prohibetur, sed solùm quod conceditur. Christus autem non concessit solutionem aut relaxationem mandatorum suorum, sed solùm ministeriorum dispensationem illorum, ut ait Apostolus 1. ad Corin. 3.²⁷⁸ Quid igitur est Apollo, quid uerò Paulus? ministri eius, cui creditis. & capitu. 4.²⁷⁹ Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores, [227] &c. & officium Apostolorum Paulus semper uocat ministerium, & 2. ad Corinth. 6.²⁸⁰ In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros. certè si quis mandata eius relaxaret, non se haberet sicut dei minister, sed sic aequalis, aut superior. Item permissum est Pontifici remittere peccata, non autem relaxatio mandatorum contra praecepta. Et 1. ad Corin. 3.²⁸¹ Fundamentum aliud nemo ponere potest, praeter id, quod positum est Iesus Christus, id est fides & lex. Illud oportet, ut maneat immutatum, & illibatum, praelati autem possunt aedificare, aurum, argentum, lapides pretiosos. Et tunc diceretur rectè, Obedire oportet plus Deo quàm hominibus. Item, Nunquam fuit talis autoritas dispensandi in minimo praecepto caeremoniali, tamen erant pontifices gubernatores ecclesiae: & ad hoc facit illud, Vnum iota, aut unus apex non praeteribunt à lege, donec omnia fiant. Item ratione, Quia dispensatio in lege spectat solùm ad legislatorem, uel cui specialiter commiserit. sanctus Tho. 12. q. 97. ar. 10. ad tertium. manet ergo conclusio tanquam certa & firma, &c. quòd in primo genere praeceptorum concilii, scilicet quae sunt iuris diuini, Papa non potest dispensare. & totum confirmatur ex. c. contra. 25. q. 1. ubi Zozinus papa dicit, Contra statuta sanctorum Patrum condere aliquid aut immutare nec huius quidem sedis potest autoritas. Idem ha-[228]betur in capitulo, cùm ad monasterium. de statu monachorum.

¶ Sed dato quòd ita sit, quòd papa non potest aliquid immutare in iis, quae sunt iuris diuini, tamen an ad papam uel concilium spectat interpretari & declarare tale ius, adhuc posset dubitari, An si concilium aliquod determinet aliquid esse de fide, aut de iure diuino, papa possit hoc aliter declarare. sed in hoc nulla est contentio, & ideo breuiter sit secunda propositio. Si [sect. 2] concilium declarat aliquid esse de fide, aut de iure diuino, papa in hoc nihil potest declarare, aut immutare, maximè si tale ius spectet ad fidem, uel ad mores ecclesiae uniuersalis. Probatur, Quia in illa concilium errare non potest, iuxta promissum Luc. 22.²⁸² Ego oraui pro te, &c. & Matth. 18.²⁸³ Vbicunque fuerint duo, uel tres, &c. & non minus est spiritus sanctus in quocumque concilio generali, quàm in concilio Apostolorum, ubi spiritus sanctus assistebat, Actu. 15. Visum est Spiritui sancto, &c. Confirmatur, Quia si in illis concilium errare posset, & papa errare posset, et utrumque errare posset, standum esset potiùs concilio. ergo postquam determinatum fuit in concilio Apostolorum, quod legalia erant extincta, non potuit Petrus aliter definire: ita in quocumque concilio generali. Et patet, Quia si errare posset, non esset ecclesia fundata supra firmam petram, cùm semper [229] maneret dubia, & uacillaret, nec Euangelium esset certum, cùm Augustinus dicat se credere euangelio nisi propter authorem ecclesiae: & non posset Petrus confirmare fratres suos, nec esset lux mundi, Matthae. 5. nec esset uera promissio Spiritus

sancti. Quem ego, inquit, mittam uobis à Patre, ille uos docebit omnia. Aliud genus canonum est decretorum, quae omnino sunt extra ius naturale, & diuinum, sed spectant, & sunt utilia ad conseruationem iuris naturalis & diuini. praesuppono enim, quod praelati in ecclesia possunt concedere leges etiam obligatorias multo magis quàm principes seculares, qui hoc possunt, ut patet apud Paulum ad Roma. 13. & ex beato Petro, 1. Petri. 2. & patet ex illo, Qui uos audit, me audit. Luc. 10.²⁸⁴ Et supra cathedram Moysi, Matth. 23.²⁸⁵ & Paul. ad Hebrae. 13.²⁸⁶ Obedite praepositis uestris. Nec de hoc est aliqua contentio inter catholicos, quanquam sit cum nouis haeticis huius temporis, & licet sit unus doctor theologus, scilicet Gerson inter recentiores, qui uidetur dicere, quòd papa non possit ferre leges obligatorias, nisi sequantur ex iure diuino, uel naturali, sed ille non auditur à theologis in hac parte, & quaedam alia tenet profectò male sonantia in doctrina theologica: quod si praelati hoc possunt, multo magis concilia.

[230] ¶ De hoc ergo genere uertitur maximè in dubium, utrum papa possit immutare, aut dispen sando, aut abrogando, ut de ieiunio quadragesimae, de horis canonicis, & similibus: de quibus sit tertia propositio, [sect. 3]] Papa potest dispensare in legibus, & statutis concilii generalis. Pro huius conclusionis probatione est notandum, quòd de comparatione potestatis papae est duplex sententia, altera est S. Tho. & se quacium multorum: & aliorum doctorum tam in theologia quàm in iure canonico, quòd papa est supra concilium, & altera est communis sententia Parisiensium, & multorum etiam doctorum in theologia & canonibus, ut Panormi. & aliorum, contraria, quòd concilium est supra papam: non tamen est locus nunc disputandi quae illarum sit uerior, quia non de hoc agitur. Puto utranque esse probabilem opinionem: & quia quaelibet habet magnos assertores, non oportet in quaestione proposita procedere solùm ex altera opinione, sed statuere quid dicendum, quamcunque sententiam sequamur. Et ideo dico conclusionem positam esse ueram, non solùm tenendo primam opinionem, sed etiam secundam. Et probatur primò, Quia leges humanae sunt de humanis actibus, qui sunt pro temporum & personarum conditione uariabiles, & quod in communi expedit, uni persone, uel in ali-[231]quo casu non conuenit, uel in alio tempore, ut ait August. 1. Delibero arbitrio. Et haec est causa, quare Aristo. dicit 7. Ethico.²⁸⁷ Necesse est in principe ἐπιείκειαν esse siue aequitatem, cuius officium est in casibus, ubi tenor legis uergit in detrimentum reipublicae, discedere à uerbis legis: eadem inquam ratione est necesse in ecclesia esse auctoritatem dispensandi pro loco & tempore. & ita tenet S. Tho. 22. q. 88. artic. 10. Aliàs multa, quae pro bono publico sunt ordinata, uerterentur in perniciem reipublicae, ut in c. regula. d. 29. dicitur, quòd regula sanctorum Patrum pro uarietate temporum & locorum temperatur. Si ergo huiusmodi dispensatio est necessaria in republica, dicere quòd solùm residet in concilio, absurdum est, cùm dispensationes sint necessariae ordinare propter uariationem casuum & temporum. Concilium autem non saepe potest congregari, nec Apostolos legimus nisi bis congregasse concilium, semel Actu. 1. ad electionem Matt. & iterum Actuum 19. super contentionem legalium. ergo oportet quod resideat in papa. Et uerisimile S. Th. 12. q. 97. ar. 4. dicit, quòd in omni lege humana potest dispensari per rectores rei pu. Item dato quòd concilium esset supra papam, hoc tamen non est intelligendum extensiuè, id est, quòd aliquem actum possit concilium, in quem papa non pos-[232]sit. hoc enim nullo modo est probabile, sed solùm intensiuè, putà si contrarium determinare tur, esset standum potiùs concilio, uel quod Papa teneretur parère concilio, & non econtrario. Cùm ergo concilium posset dispensare in suis decretis, ergo etiam Papa poterit. Item aliàs non esset Papa. hoc enim omnes intelligunt per Papam, in quo

omnis potestas ecclesiastica residet. si enim dispensatio in legibus ecclesiasticis eximeretur à Papa, iam potestas Papae esset particularis, & non uniuersalis. Item est uicarius Christi (ut supra probatum est) ergo habet generalem administrationem ad omnia. Item Papa est generalis commissarius Dei, assumptus in plenitudinem potestatis, 2. q. 6. qui se scit. &. 24. q. 5. quodcunque ergo potest in omnem actum iurisdictionis. Item cùm concilium possit dispensare suis legibus, saltem concilium posset hanc potestatem committere suo legato, seu uicario. Si ergo summus Pontifex non posset dispensare, & ille legatus possit, iam daretur in ecclesia aliquis praelatus maior papa: & sic papa non esset supremus, & omnino esset sacrilegium dicere, quòd concilium possit constituere in ecclesia aliquam potestatem superiorem papa, quem Christus constituit. Item conclusio firmiter probatur testimoniis suprà inductis, Iohan. 22.²⁸⁸ Pasce oues meas. & Matth. 18.²⁸⁹ Quodcunque solueris super terram. [233] dispensare autem parcere est, & soluere. Vltimò probatur, Quia impedimenta, quae impediunt, & dirimunt matrimonium de iure positi uo, ut aliqui gradus consanguinitatis, & affinitatis, sunt ex autoritate conciliorum, ut patet extra. de consanguini. & affini. capit. non debet. & 35. quaestio. 3. de affinitate. & in multis capit. eadem causa & quaestio. Et tamen quotidie Papa dispensat, saltem in 3. gradu & 4. nec quisquam dubitat, quin factum teneat, & est sententia omnium doctorum. Et habetur expressè in capit. quod dilectio. & in capit. quia circa. de consanguini. & affini. & 35. q. 3. quaedam lex. §. quod scripsi. Hanc conclusionem ponit S. Tho. in opusculo contra impugnantes religionem. Omnia, inquit, statuta sanctorum Patrum sunt relicta dispensationi papae, ut possit ea mutare, uel dispensare secundum opportunitatem temporum & negotiorum. Et illud Zozini 25. quaestio. 7. contra statuta Patrum, ut suprà dicitur, intelligendum de statutis spectantibus ad ius diuinum. Et haec est sententia expressa domini Archiepiscopi Rhemensis libro de Synodis capit. 39. Facultatem, inquit, temperandorum siue mutandorum canonum potestati Romani Pontificis adiicere non dubitamus.

¶ Quarta propositio, Summus [sect. 4] Pontifex non solùm potest dispensare in statutis concilio-[234]rum, sed in totum, & aliquando abrogare talem legem, uel statutum. Haec patet ex praecedenti & eius probatione. Quia aliquando expedit abrogationem alicuius legis ad rectam gubernationem ecclesiae, ut in capit. non debet. de consanguinitate & affinitate. & in capit. alma mater. de sententia excommunicatio. unde cum concilium generale congregari ex toto orbe difficilè possit, oportet quòd sit in ecclesia aliqua potestas, quae haec possit. Et confirmatur tertia & quarta conclusio. Non enim uidetur, quin summus Pontifex possit, quod potest sola consuetudo. sed consuetudo rationabilis potest tollere statuta conciliorum, ut patet Actuum 15.²⁹⁰ Constitutum fuit, ut Christiani abstinerent à suffocato, ab immolato & sanguine. Visum est, inquit, Spiritui sancto & nobis, nihil ultra imponere uobis oneris, quàm haec necessaria, ut abstineatis uos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato. Et hoc fuit obseruatum in ecclesia, non solùm à conuersis ex Iudaeis, sed etiam à Gentilibus per multos annos, non solùm tempore Apostolorum, sed multo pòst. ut patet ex Tertulliano in Apologetico capit. 9. imò expressè in concilio Gangrensi, quod fuit post Nicenum (ut habetur d. 70. capit. si quis carnem.) habetur inquam quòd [235] non licet uesci sanguine, aut suffocato: tamen sola consuetudo abrogauit illud praeceptum, nusquam enim legitur reuocatum. unde apud Graecos, apud quos perseuerat consuetudo, fortasse adhuc obligat obligatio. Quid ergo obstat, quin aliquis summorum Pontificum aduertens iam illud praeceptum non esse necessarium, abrogaret illud, quantumcunque esset latum à concilio Apostolorum? Hanc conclusionem tenent non solùm doctores, qui sequuntur

sententiam, quòd papa est supra concilium, sed & tenentes contrariam opinionem. Vnde Panormita.²⁹¹ in capitu. significasti. de electione, ita tenet. & est sententia uniuersalis Iohan. Andr.²⁹² quòd potest tollere, & mutare statuta concilii, in capitu. statutum. de rescrip. Nec certè de his duabus conclusionibus posset quis rationabiliter dubitare, nec posset quis nisi magna temeritate affirmare, si Papa ex rationabili causa dispenset in ieiunio quadragesimae, uel abstinentia carnum, quòd non teneat dispensatio: tamen illa sunt ex statutis conciliorum. ¶ Sed dato quòd absolutè ita sit, tamen restat magnum dubium, Vtrum saltem si concilium prohiberet dispensationem, & addat decretum irritans, si secus fieret, utrum saltem si in tali lege possit dispen-[236]sare papa. De qua q. primò tenendo, quòd papa est supra concilium, uidetur quod non possit dubitari, quin hoc possit: quia si par in parem non habet imperium, multo minus inferior in superiorem. Sed tenendo alteram partem, prima facie etiam uidetur, quòd sequatur, quòd si concilium hoc prohibet, quòd papa non possit. Ista q. fuit agitata in concilio Basilien. in quo fuerunt quidam theologi, & iurisperiti, qui contendebant, quòd si in aliquo statuto concilii addatur decretum irritans, quòd papa in tali statuto non possit dispensare: & si tentaret hoc facere, nihil faceret. Contra quos Cardinalis de Turre fecit opusculum, quod uocauit De decreto irritante, in quo contrarium illius sententiae contendedat ostendere. sed illum librum ego inuenire non potui, sed tamen pro nostra sententia respondeo ad hoc dubium, secundum utranque opinionem, siue teneamus quòd concilium est supra papam, siue contrarium. Et sit quinta propositio. Non [sect. 5] obstante decreto irritante concilii, papa posset dispensare in statutis eius. Hoc probatur primò, Quia cessante tali decreto, papa habet talem potestatem ex officio suo ad dispensandum in statutis conciliorum: sed concilium non potest limitare potestatem papae, uel officium papae: ergo non obstante tali decreto potest. Et confirmatur, Quia papa non [237] habet potestatem dispensandi ab ipso concilio. totam enim potestatem habet ab ipso iure diuino: ergo concilium non potest auferre ei illam potestatem. Item: cùm concilium possit illam auctoritatem dispensandi committere alicui episcopo, si posset auferre à papa, iam esset necessaria aliqua potestas maior papa, ut supra arguebamus. Et confirmatur, Quia papa iam non esset uniuersalis pastor, si esset aliquis actus iurisdictionis, in quem papa non posset, scilicet talis dispensatio, que fieri quidem posset, sed non à papa. Item eadem ratione concilium posset prohibere, ne papa posset dare indulgentias, uel absoluere ab excommunicatione pro tali crimine, uel tali, uel aliam quamcunque partem iurisdictionis adimere: quod esset absurdum. iam enim non esset papa. Consequentia autem patet, Quia si possit adimere istum actum iurisdictionis, quare non quamcunque alium? Itaque puto falsum & periculosum dicere, quòd ratione decreti irritantis tolleretur à papa potestas dispensandi. Gerson autem Cancellarius Parisiensis 1. parte trac. 3. determinatio ne, quòd concilium generale potest limitare usum potestatis papalis certis legibus. ut non possit uel dispensare, uel abrogare decretum conciliorum. imò aliquem ex rationabili causa auferre ab obedientia papae: & multa in hanc sententiam tradit. Sed ille doctor per omnia [238] fuit infestissimus auctoritati summorum Pontificum, & multos alios infecit suo ueneno: parum enim differt à schismate eius sententia de auctoritate papae. Item potest argui. Vel enim leges concilii exemptae sunt à papa, uel non. Si non sunt, ergo non obstante quocunque decreto papa poterit dispensare. Si sunt exemptae, ergo etiam si non abiecerint decretum tale, erunt exemptae, & papa non poterit dispensare. Probatur, quia leges diuinae sunt exemptae ab humana iurisdictione: etiamsi nunquam sit prohibita dispensatio, tamen nulla potestas humana potest in illis dispensare: & episcopus non potest dispensare in legibus papae, quia

est inferior, nec opus est alia prohibitione. Et profectò si ita est concilium supra papam, sicut supra episcopos, oportet dare aliquam rationem quare episcopus non potest dispensare in statutis conciliorum, & potest papa. Panormi. in tractatu de concil. Basilien. numero 18. contendit, quòd papa in iis quae pertinent ad salutem, & generalem statum ecclesiae, non potest contra statuta conciliorum uenire. citat ad hoc Archidia. in c. sic 40. d. in quo cap. dicit Gregorius se suscipere quatuor concilia principalia, sicut sancti Euangelii quatuor libros: ex quo arguit, quòd sicut papa nihil potest immutare circa contenta in Euangelio, ita nec circa decreta conciliorum.

¶ Sed quia ex sententia & conclusionibus supradictis uidentur omnia relictà in arbitrium unius hominis non confirmati in gratia, sed qui potest & errare, & peccare: ideo oportet inuenire aliquod remedium ad obuiandum huic tanto periculo, et ideo sit sexta propositio, Papa [sect. 6] dispensando in legibus & decretis tam conciliorum, quàm aliorum Pontificum, potest errare, & grauiter peccare. Vtinam liceret dubitare de hac conclusione. sed uidemus quotidie à Romana curia tam largas, imò omnino dissolutas dispensationes profectas, ut orbis ferre non possit, nec solum in scandalum pusillorum, sed maiorum. Sed haec patebit clarius ex quaestionibus sequentibus.

¶ Erit ergo septima propositio, Non [sect. 7] licet papae dispensare in legibus et decretis conciliorum pro suo arbitrio, & sine causa rationabili, etiam ubi nihil continent iuris diuini. Probatur, Quia leges humanae & conciliorum maximè sunt necessariae ad gubernationem & administrationem ecclesiae: ita ut sine illis nec ius quidem diuinum seruari possit. Ergo si papa per irrationabiles & temerarias dispensationes tollat uel omnino, uel ex magna parte legum obseruationem: hoc necesse est, ut uergat in detrimentum magnum ecclesiae. ergo non potest hoc papa facere sine graui peccato. Antecedens autem patet, Si quis imaginetur ecclesiam sine legibus humanis, intelliget profectò magnam confusionem & inordinationem, scilicet uidebit nullo pacto constare, nec fidem, nec religionem Christi-^[240]stianam. cùm enim de iure diuino non sit determinatum tempus ad susceptionem sacramentorum, & de confessione, & eucharistia, imò baptismo, item nec ratio sacrificii, & totius cultus diuini: nulla ratio administrationis defendi posset in ecclesia sublati legibus humanis, & esset intolerabilis deformitas, si quilibet uiueret suo arbitrio, etiam inter terminos iuris diuini. Et confirmatur, Quia non sunt minus necessariae leges ad administrationem ecclesiae, quàm ciuitatis: sed res publica, siue ciuitas, non potest esse sine legibus humanis, ut constat: ergo nec ecclesia. Nec sine causa Paulus ad Roma. 13.²⁹³ inquit, quòd qui legibus humanis resistunt, damnationem sibi acquirunt. Et sic Isidorus²⁹⁴ dicit, Factae sunt leges, ut earum metu humana coërceretur audacia, tutaque esset inter improbos innocentia. Et Aristo. 1. Rhethori.²⁹⁵ quod melius est omnia ordinari lege, quàm dimittere iudicium arbitrio. Secundò probatur, Quia si leges debent fieri pro bono communi (debet enim lex nullo priuato commodo, sed pro utilitate omnium conscribi. c. erit autem lex. 4. d. ut ait Isidorus) ita etiam dispensatio, quae est quasi lex quaedam, debet habere rationem boni communis, aliàs erit dissipatio, & non dispensatio. Tertiò, Talis dispensatio esset in iniuriam aliorum: ergo non est licita. Antecedens patet, quia una conditio legis est, ^[241] quòd sit aequalis, non autem esset aequalis, si sine causa rationabili aliquis eximeretur à lege, alii autem lege premiarentur: quod fit per temerarias & uoluntarias dispensationes. ergo illud est illicitum. Confirmatur, Quia lex uel est ipsum ius, uel ius est effectus legis: unde & secundum diuersas leges dicitur ius naturale, ciuile, canonicum. sed ius, & aequum, siue aequale, idem est. ergo oportet omnino, quòd lex sit aequalis. Et confirmatur hoc, Quia si in principio legis sine

causa rationabili caeteris omnibus paribus legislator imponeret legem aliquibus, alios autem eximeret: faceret illis iniuriam. ergo eadem ratione, imò multo magis post legem latam. Quartò, Non licet papae dispensare in propriis legibus sine rationabili causa, ergo nec in legibus concilii. Antecedens patet, Quia non potest ipse eximere alios. Assumptum probatur, Quia dato, quòd princeps non sit subditus suis legibus quantum ad poenam, uel quantum ad uim coactiuam, tenetur tamen quantum ad uim directiuam, & in foro conscientiae tenetur uiuere secundum illas. quia (ut dicitur extra. de const. cap. cùm omnes.) quod quisque iuris in alterum statuit, ipse debet uti eo. Et Sapientis dicit autoritas, Patere legem, quam ipse tuleris. Vnde Matth. 21.²⁹⁶ improprianter scribae à Domino, quòd dicunt, & non faciunt: & quòd aliis onera grauiam imponunt, ipsi autem nolunt digito mouere. unde & S. Tho. 12. q. 96. ar. 5. ad 3.²⁹⁷ dicit quod quantum ad dei iudicium princeps non est à lege solutus. Et hoc non solum est uerum ratione scandali, uel quia esset causa infirmitatis legum: sed de per se. faceret enim iniuriam aliis, cùm ipse princeps est membrum rei publicae. Facit enim iniuriam non ferendo partem oneris sine iusta causa. lex autem digna uox. C. de legib. ubi dicitur, quòd princeps non tenetur suis legibus. intelligitur quantum ad uim coactiuam.

¶ Octaua propositio, Multo [sect. 8] minus poterit abrogare sine rationabili causa decreta concilii. Ista patet, quia magis est abrogare, quàm dispensare: imo ex hoc iterum fingit argumentum pro septima conclusione. Quia non licet papae abrogare, ergo nec ita passim & sine rationabili causa licet dispensare. Antecedens est notum apud omnes, maximè illa decreta, quae spectant ad uniuersalem statum ecclesiae, uel ad bonam administrationem religionis, & morum in ecclesia. Nullus enim concederet, quin papa grauiter delinqueret, si derogaret omnino legibus de gradibus prohibitis ad matrimonium. Item de irregularitatibus, ut de bigamia, & de homicidio. Probatur autem consequentia clare. Quia si passim cum omnibus petentibus dispensaret, iam nullus esset effectus legis, & frustra [243] lata esset lex. Quid enim iuuasset prohibuisse bigamos à sacerdotio, si omnes bigami, qui uolunt, promouentur? & similiter homicidae? Lex enim lata est, ut ita non fierent, non ut fierent cum licentia. & ideo si quis aduertat, intelliget esse peruersissimam licentiam istarum dispensationum. Nam legum natura haec est, ut regulariter quidem, & ut in plurimum lex obseruetur: dispensatio autem siat rarò, & in casibus peculiaribus. est enim, ut doctores omnes dicunt, dispensatio quasi quaedam interpretatio iuris in casibus, quos legislator uidere non potuit. Per istas autem dispensationes fit omnino contrario modo, ut lex quidem quàm rarissimè seruetur, dispensatio autem fiat regularis, ut in plurimum. Nullus enim est, qui uelit contrahere cum consanguinitate, qui non obtineat dispensationem: nec bigamus uult promoueri, qui non dispensetur, nec etiam homicida, aut saltem mutilator. Et ita de aliis penè legibus omnibus positiuis. Itaque si quis non contrahit cum consanguinea, non est ratione legis, sed quia non cupit, uel non placet. Et si quis consideret, intelliget, quod si tollatur lex de impedimentis matrimonii, uel irregularitatis, non plures tales contrahent, aut, promouebuntur quàm tunc faciunt per dispensationem. nunc enim solum seruant legem qui uolunt, uel for-[244]tè pauper aliquis, qui non habet unde possit dispensationem procurare, quod iterum est alia species iniuriae, ut pauperes excludantur, diuites admittantur, nulla alia causa posita. Atque adeo sunt uerae 7. & 8. conclusiones, ut Caie.²⁹⁸ in apologia de potestate papae dicit, quòd non solum decreta concilii generalis, sed nec prouincialis papa potest licite abrogare, aut super eis dispensare, sine rationabili causa. ubi etiam tenet, quòd decreta concilii obligant papam in foro conscientiae. cui in hac parte eo magis credendum est, quia fuit semper fautor & studiosus potestatis pontificiae, quam etiam eo tempore sanctum

concilium defendit. Et istae conclusiones sunt communiter doctorum, & expressè tenet Sylue.²⁹⁹ in uerbo, papa. §. 15. & in uerbo, concilio. §. 2. & est expressè ex mente sanct. Tho.³⁰⁰ 12. & 22. & contra impugnantes religionem. & Panor.³⁰¹ in c. non debet. de consan. & affinitate.

¶ Nona propositio, Aliqua [sect. 9] lex etiam positua posset esse in ecclesia, & forte aliquae tales sunt in quibus expediret ut nunquam dispensaretur. Probatur, Quia (ut dictum est) ius diuinum aut nullo modo, aut uix obseruari potest sine aliquibus legibus humanis. ergo aliquae leges humanae sunt tam utiles, imo penè necessariae ad obseruationem Christianae religionis, ut uniuersalis obseruatio illarum sit ualde utilis [245] ecclesiae. & econtrariò etiam si aliquando uideatur dispensatio rationabilis, tamen multo utilior esset inuiolabilis obseruatio legis, quàm ut aperiatur ianua ad dispensationes. Exemplum est de statuto, capit. omnis utriusque sexus. de poenitentia & remissione. quod licet sit de iure diuino quantum ad confessionem, & communionem, tamen quantum ad tempus est de iure posituo: non est dubium quin melius sit, quòd nunquàm in eo dispensetur. Quia si semel detur locus dispensationi, & relinquatur arbitrio humano iudicare an sit causa rationabilis dispensandi per ambitionem principum, aut gratiam, aut improbitatem hominum, multiplicabuntur dispensationes cum magno periculo, non solùm iuris humani, sed etiam diuini. Multae aliae leges possent dari tales. Confirmatur, Quia etiam se offerunt casus, in quibus uideretur etiam conueniens, ut in lege diuina dispensaretur, ut quòd aliquis relinqueret primam uxorem, & transiret ad secundam ad pacem regni, uel familiae, uel haberet duas, uel mentiretur pro aliqua magna utilitate, & tamen nec Deus dispensat unquam, nec reliquit in ecclesia potestatem dispensandi (ut suprà dictum est.) nimirum summa sapientia cùm intelligeret maius detrimentum sequuturum, semel data licentia dispensandi, quàm bo-[246]num, quod prouenire possit ex tali dispensatione etiam aliàs rationabili. Nec solùm hoc est uerum ex iure diuino naturali, sed etiam de iure diuino posituo. Nunquam enim in ueteri testamento dispensatum est, ut quis comederet carnes suillas, nec alia uetita in lege, nec in quocunque mandato totius legis: nec in noua lege, ut aliquis non baptizaretur, aut confiteretur, cùm tamen possunt praetendi causae apparentiores ad dispensandum, quàm saepe fiat pro legibus humanis. Certè nisi Christus optimè prouidisset expedire ecclesiae suae, ut nunquam in talibus legibus dispensaretur, reliquisset potestatem dispensandi. nescio quis reprehendisset, tamen uiri sapientes laudant Chartusienses, qui in sua abstinencia carnium nunquam dispensant, non obstante quacunque occasione, aut periculo. Si enim semel inciperent dispensari, maior esset, seu latiùs se extenderet dispensatio, quàm obseruatio. Similiter profectò est in aliquibus legibus humanis, in quibus sanctius esset nunquam dispensare, quàm illarum rigorem flectere per dispensationem. Sed dicunt, quòd contingunt aliquando casus magnae necessitatis, ubi sequatur magnum periculum nisi dispensetur. Respondetur primò, Aliquae sunt leges, ex quibus nunquam se qui potest tale inconueniens, [247] ut patet consideranti, sicut nec in legibus diuinis. mala enim non sequuntur ex obseruatione bonarum legum, sed ex dispensatione illarum. Secundò, Etiam minus malum esset illud, quàm dare occasionem ad infirmandas & uiolandas leges necessarias ad conseruationem religionis. Et praeterea cum dicimus nunquam esse dispensandum, non excludimus unum casum qui forte posset contingere in mille annis, quando scilicet sequeretur aliquod magnum scandalum: tunc enim meritò posset dispensari, dummodo hoc esset lege cautum, ne relinqueretur arbitrio humano. Vtinam eligerentur aliquae leges grauiiores, & concernentes uniuersalem statum ecclesiae, & magis necessariae ad gubernationem eius, & reformationes morum, in

quibus nullus esset locus dispensationi. In quocunque enim casu praefendum est bonum commune bono priuato, quod per dispensationem praetenditur: sed manerent inuiolabiles sicut diuinae, si nec per papam nec per concilium dispensaretur.

¶ Decima propositio, [sect. 10] Si ex usu, & experientia, aut prouidentia intelligeretur, quod si dispensaretur in aliqua lege ecclesiastica, uergeret in perniciem, aut graue damnum ecclesiae, & religionis: concilium posset hoc declarare, & determinare, & etiam statuere, ut in tali lege nunquam dispensaretur. Haec probatur, Quia declarare quidem [248] certum est quod spectat ad concilium, statuere autem probabile est quòd possit, quia sicut dictum est in 9. quaestione, hoc expediret, ergo concilium posset facere tale statutum. Item quia papa potest facere tale statutum, ergo etiam concilium.

¶ Vndecima propositio, Videtur [sect. 11] quòd in tali determinatione concilium errare non possit. Probatur, quia est de iis, quae spectant ad mores uniuersales ecclesiae, ergo non potest errare in huiusmodi determinatione, & statuto. ¶ Duodecima propositio, Facta [sect. 12] tali determinatione, nunquam liceret papae dispensare in tali lege, & peccaret mortaliter, dispensando ex quacumque causa. Probatur, Quia si concilium determinasset, quòd dispensatio est perniciosa per decimam propositionem, & non potest errare per undecimam ergo ita est, quod est perniciosa dispensatio, ergo est illicita. Item si papa dispensat sine rationabili causa, peccat, ut in septima propositione dictum est: sed nulla potest esse rationabilis causa dispensandi contra mandatum concilii generalis. Ergo malè faceret dispensando: quia grauius est & melius, obseruare sententiam concilii, quod errare non potest, quàm obseruare, uel capere causas, uel casus particulares. Item si concilium determinat, quòd dispensatio in tali lege est perniciosa toti ecclesiae, hoc maximè esset, quando [249] talis dispensatio uergeret in detrimentum, non solum legis humanae, sed etiam iuris diuini: quia (ut dictum est) ius diuinum seruari non potest sine legibus humanis. Et si concilium deberet facere aliquod tale statutum, in quo nunquam esset dispensatio: ideo esset, quia ex talibus dispensationibus sequeretur quòd aut perniciēs, aut periculum esset contra ius diuinum. non enim deberet esse pro decimis, aut bonis ecclesiasticis, sed pro maioribus rebus. Vt si ex dispensatione puerorum sequeretur mala administratio in ecclesia, & ex consequenti uitiosa administratio sacramentorum, morum corruptela, & nullum bonum ex tali administratione posset nasci: merito concilium determinaret, ut nunquam fieret dispensatio in illa lege. Et tunc arguitur sic, Papa non potest dispensare in iure diuino, ut dictum est suprà in 1. propositione. ergo si aliqua lex humana est necessaria ad obseruationem iuris diuini, non poterit papa dispensare licite in illa. Sed tota difficultas est, quia licet dispensatio temeraria, & uulgata, & irrationabilis possit esse perniciosa, tamen dispensatio particularis ex rationabili causa & raro, non esset perniciosa priuata, ut cum isto puero uel iuvene optima indolis, & morum optimorum, erudito & nobili, & qui re uera plus proderit quàm quicunque alius, dispensetur [250] quòd fiat episcopus. ergo concilium non potest determinare, quod uulgariter omnis talis dispensatio in tali lege est perniciosa, sed temeraria, & passim facta: & per consequens non potest prohibere summum Pontificem ne in aliquo casu emergenti possit dispensare. Respondeo ad hoc dubium. Primò, quòd leges non respiciunt casus particulares: sed ad hoc quòd lex uniuersaliter feratur, satis est quod quasi semper sit expediens, uel ut plurimum. Exempla sunt clara, si per se consideremus aliquo modo expedire, ut uir relinqueret uxorem, & aliam duceret, uel quia sterilis, uel quia intolerabilis, uel quia malis moribus inficit fortasse maritum: sed quia ut iam plurimum expedit, ideo lata est uulgariter lex, ne aliquis dimittat uxorem, etiam si fuerit haeretica, & conaretur maritum subuertere, uel in quocunque alio casu. Idem de pluralitate uxorum etiam

pro pace, imò conuersione totius regni. Item nullum inconueniens uidetur aliquando sequi ex concubitu fornicario, si per se consideretur. Ratio enim quare est malus, & prohibitus, est, quia est contra bonum prolis, ut nasceretur sine certo patre, & per³ consequens malè educaretur. Hoc autem cessare potest in casu ubi mulier est sterilis, & iam aetatis prouectae: & tamen uniuersaliter est prohibita fornicatio, cum quibusuis circumstantiis, quia in prolibus sequeretur mala educatio, & [251] procreatio prolis. Ita profecto legislatores humani possunt habere rationem & respectum ad illud, quod penè semper accidit, etiam si aliquando deficiat, & ferre leges uniuersaliter etiam in quocunque casu: & si non esset lata lex de insolubilitate matrimonii à Deo, ecclesia posset condere illam legem ita uniuersalem, sicut fecit ipse Deus. & indispensabilem in quocunque casu: quia si nunc lata à Deo ita uniuersalis est rationabilis, & utilis, etiam esset talis lata à concilio, uel papa. Nil enim facit à quo sit lata lex ad hoc, quòd sit rationabilis: nec Deus faceret leges ita indispensables, nisi ita expediret. disponit enim omnia suauiter. Sapientiae 9.³⁰² & ut conuenit rebus. Et in legibus humanis prohibetur uniuersaliter aliquid omnibus uti, tamen ratio legis non inuenitur in omnibus. Verbi gratia, Prohibetur ne nocturno tempore aliquis armatus incedat: certè ratio legis est, quia illo tempore solent insidiae fieri, & caedes, & est maior licentia peccandi. Si quis autem certus, quòd nihil mali facturus est ex hoc, sed ex aliqua alia occasione portat arma illo tempore, est reus legis, & peccat contra legem, & meritò punitur: & si esset lata excommunicatio, incurreret sententiam, quia propter pericula frequenter accidentia rationabiliter fuit facta prohibitio in omnibus. [252] si ergo licet aliquando aliquis iunior rationabiliter possit assumi in episcopum: tamen quia hoc esset rarò, & contrarium plurimùm contingit, posset concilium ordinare, quòd cùm nullo dispensaretur: & hoc est profectò uerum, etiam si nulla ratio esset, optimè faceret. Sed propter hoc est notandum, quòd non solum oportet expectare in condendis legibus quid boni sequatur ex casibus particularibus, & ex obseruatione legis, uel quid mali in his casibus singulis in transgressionem illius, sed quid sequatur, si tollatur talis lex uniuersaliter. Verbi gratia, si consideremus quid mali sequatur ex ista fornicatione aut illa, non uidetur quòd sequatur magnum inconueniens, & si aliquod, posset etiam facilè adhiberi remedium: sed si consideremus quid mali sequeretur, si tollatur illa prohibitio, intelligeremus quàm necessaria est illa lex. Si enim liceret fornicari, non solùm sequitur praua educatio prolis, sed etiam quòd non sit procreatio liberorum, & periret genus humanum. si enim hoc liceret, multi non ducerent uxores, & mallent uti libertate: & per consequens cùm ex huiusmodi uago concubitu non multiplicarentur liberi, sed rarò eueniant, sequitur defectus & inopia filiorum in republica, sequitur quod non sint familiae, & per consequens auitates, nec respublicae, & multa alia inconuenientia. Idem pa- [253] tebit de insolubilitate matrimonii. Non enim oportet respicere ad hoc quid mali sequatur, si Petrus uxorem suam reliquerit, sed oportet uidere quid mali sequatur, si passim liceat dimittere uxores. Cùm enim inter coniuges saepe incidat iurgia, & capiat eos inuicem satietas, rara essent matrimonia firma. Et cum relicta ab uno non reciperetur ab alio, esset magnum periculum incontinentiae, & primùm esset in magnam iacturam & detrimentum liberorum, qui relinquerentur aut sine matre apud nouercam, aut sine patre apud matrem, & multa alia mala: unde iustissimè est adempta illa facultas. Ita in legibus ecclesiasticis non oportet considerare quid boni, aut quid mali sequatur, si iste iuuenis fiat episcopus, uel si quis emat hoc beneficium, quia non uidetur magnum malum: sed oportet considerare quid se queretur, si hoc passim liceret fieri siue per dispensationem, siue alia quacunque uia. sequeretur enim confusio, & perniciēs rerum ecclesiasticarum, & bonorum morum, ut constat. Et ideo si hoc alia ratione

impediri non potest, nisi ista, ut omnino tollatur facultas dispensandi, haec accipienda est. Praeterea considerandum est, quòd ratio legis potest esse rata, & determinata, quia est in communi, & uniuersali. Sed ratio legitima dispensandi in lege non potest esse determinata, quia est ex singularibus coniecturis, & circumstantiis, de [254] quibus non potest haberi scientia, nec certitudo, ut Philosophus dicit: quia uariantur in infinitum. & ideo oportet si dispensandum est, quod relinquatur arbitrio humano, quando, et quomodo: & cùm sint tot rerum uarietates, saepe proponuntur circumstantiae, quae licet non sint sufficientes, sunt apparentes, uel uerisimiles, & per consequens trahunt hominem ad dispensandum frequenter in lege: cuius tamen obseruatio est necessaria, & sic defraudatur intentio legis. Et praeterea est magna improbitas hominum, qui nituntur in uetitum semper, cupiuntque negata, et qui concupiscunt, quia lex dicit, Non concupisces. Et praelati, etiam summus Pontifex errare potest in huiusmodi dispensationibus, ut in sexta propositione dictum est, & sunt infirmi ad resistendum ambitioni importunitatibus. Ideo si maneat licentia dispensandi in legibus pro suo arbitrio, periculum est manifestum, ne dispensationes fiant saepius irrationabiliter, quàm cum causa rationabili, cum magno detrimento ecclesiae. ergo si aliud remedium adhiberi non potest, quàm hoc, hoc accipiendum est. Praeterea considerandum est, quod in moralibus non oportet multum considerare quid possit fieri, sed quid in rerum statu & natura inueniatur, & contingat, & potius experientia tot annorum, quàm argumentationibus standum est. Possent iudices esse fortes uiri, ac ita iusti, ut nullis muneribus corrumpere[n]-[255]tur, aut retraherentur à iustitia: sed quia usu & experientia compertum est, quòd iudices accipientes munera, non rectè solent iudicare, ideo generaliter prohibitum est munera accipere. Ita in proposito nos bene possumus philosophari & imaginari, quod summi pontifices possent esse sapientissimi, & sanctissimi uiri, & quod nunquam dispensabunt sine legitima causa: sed clamat experientia in contrarium: & uidemus, quod nullus quaerit dispensationem, quin obtineat. ergo desperandum est, quod si relinquuntur dispensationes arbitrio humano, quòd solum fient ex legitima causa. Et quamuis sint multi summi pontifices sapientes & sancti, unus potest omnia perdere & maximè quia summus Pontifex non potest examinare omnes causas obrutus grauissimis occupationibus spiritualibus, & temporalibus, & necesse habet mandare aliis curam, à quibus saepe falli potest, etiam si fuerit B. Gregorius. Et praeterea dicit Arist. 1. Rhetoricorum,³⁰³ & S. Tho. 22. q. 95. ar. 1. ad secundum.³⁰⁴ quod omnia quae possunt, debent lege determinari, et disponi, et quàm paucissima relinquere arbitrio iudicis. Cuius praecepti multas ponit rationes: sed potissima est, quia legislator fert leges in uniuersali, & de futuris, nec tunc innititur aut gratia amicorum, aut improbitate hominum, aut prece, aut pretio, sed solum habet in concilio bonum reipublicae, cui omnes fauent. sed in casibus particularibus concurrunt multa quae [256] possunt hominem ab aequo, & bono auertere. Et ideo multo liberior est ad ferendas leges, quàm tot iudices. Item leges ponuntur ex magna consideratione, in particulari autem non uacat ita considerare. Ita est in proposito, leges ecclesiae feruntur cum assensu omnium, & à nemine impugnantur, aut contradicuntur, & sic sunt optimae. Sed in dispensationibus concurrunt multa, quae inducere possunt ad non rectè dispensandum: & ideo optimum esset rescindere occasiones. Et adhuc ita loquimur, quasi cum magna difficultate fiant dispensationes, & oporteat adhibere magnas machinas ad extorquendam unam dispensationem, & non sint Romae expectantes, an quis uelit petere dispensationem omnium, quae legibus sancita sunt. Sed dicit aliquis, Videmus semper in literis apostolicis dispensationum, quòd semper pro fertur causa iusta dispensationis: ergo si ita sit, quid opus est ista noua cautela? Respondetur, Ego nullam

dispensationem in particulari condemno, nec meum est, non iudico alienum seruum. Fortasse ita est ut dicitur. Sed uideo duo. Primum, quòd in fine anni sunt tot dispensationes factae, quòd nescio an sint tot, qui legem seruent. Secundo uideo, quòd omnes, qui petunt, afferunt dispensationes, quos omnes mirum est habere legitimas causas, ut cum eis dispensetur in impedimentis matrimonii, [257] aetatis ad ordines, & irregularitates, & pluralitates beneficiorum. Itaque omnibus pensatis, uideretur certè conducibile, ut hac ratione quis iret obuiam huic dispensationi legum optimarum, ut prohiberetur dispensatio absolutè. Quòd si omnino uideatur durum, & necessarium esse, ut omnis lex habeat aliquam exceptionem, nec aliqua lex humana sit omnino indispensabilis, hoc statuatur lege, in quo casu possit papa dispensare, & terminetur in tali, & in tali, & non aliàs, & sic poterit fieri dispensatio sine uiolatione, & dispensatione legis. Sed tutiùs & iustiùs uideretur, ut fieret absolutè de aliquibus legibus. Est praeterea considerandum, quòd (ut dictum est) bonum commune est praefendum bono particulari, & ideo cùm lex lata sit propter bonum publicum, dato quod ita esset, quòd ex illa in casu particulari sequeretur detrimentum alicuius particularis, etiam ubi aliàs esset irrationabile, tamen ferendum est propter conseruationem boni communis, nec statim oportet occurrere ad dispensationes, quia dispensando in causis iustis, aperitur ianua ad dispensationes iniustas. Circa quod optimè S. Tho. 12. q. 97. ar. 4. ad 1. & q. 100. ar. 8.³⁰⁵ dicit, quòd nunquam dispensatio est facienda cum detrimento boni communis. & 22. q. 88. articu. 12. dicit, quòd omnis dispensatio à praelato debet fieri ad honorem Dei, uel uti-[258]litem ecclesiae. & 12. q. 97. articu. 4. quòd qui dispensat, non habens intentionem ad bonum commune, infidelis est. ex quo patet, quòd in dispensationibus non est legitima causa, quae solùm respicit priuatam utilitatem, & specialiter personae priuatae, sed debet potiùs habere respectum, an talis dispensatio uergat in bonum commune, uel econtrario. Vnde cum aliquae leges sint ita graues, ita necessariae ad bonam gubernationem, & statum ecclesiae: si tunc contingat casus, ubi dispensatio uideatur irrationabilis, melius esset ut non dispensaretur, etiam ubi non esset dispensatio prohibita, ut praesupponimus in ista propositione 12. Exemplum est clarum si ista lex, quòd filii clericorum non succedant parentibus in beneficiis, iudicatur esse necessaria in ecclesia: dato quòd sit aliquis talis filius ita dotatus omni uirtute, & doctrina, ut omnino expediret ut succederet patri, & nullus alius sit ita idoneus, & possit hoc fieri non solùm sine omni scandalo, sed etiam ad gratiam totius populi: melius esset, ut non dispensaretur cum tali, ut tollatur spes aliis procurandi tales dispensationes. Et demum cùm ex duobus malis minus sit eligendum, ut in decretis. 13. d. duo mala. & Aristot. libro sexto Topico. dato quòd non dispensaret in aliquibus casibus, esset malum tamen, cùm necesse sit, uel [259] incidere in hoc malum, uel per hanc occasionem uenire in maius malum, scilicet desolationem, & corruptionem legum necessariarum: melius est tolerare hoc primum malum, ut etiam cum aliquo detrimento nunquam dispensetur, quàm ut permissa licentia dispensandi, fiat perniciēs morum & legum. Si quis obiiciat, quòd huiusmodi decretum esset omnino nouum, & nunquam simile factum in aliquo concilio oecumenico, ubi tamen fuerunt patres sapientissimi: ergo nullo modo debet praesumi hoc inceptum in nouo concilio, quod certè ut sit celeberrimum, nunquam superabit auctoritatem & maiestatem illorum antiquorum patrum. Ad hoc respondetur distinguendo tempora, ut dicunt Iuristae, & concordando iura. Tempore conciliorum antiquorum erant pontifices similes patribus conciliorum. quòd ad retinendum, & inuocandum ab immoderata & effusa licentia dispensandi non erat opus huiusmodi decreto: imò si bene reuoluuntur iura & historiae apud antiquos patres, non praesumebant pontifices decreta conciliorum ita facilliter

& passim dispensare, sed tanquam oracula diuina obseruabant: nec iam non ita temere, sed fortasse nec semel dispensabant contra statuta conciliorum, maximè circa leges graues, & paulatim ad hanc intemperan-[260]tiam dispensationum deuentum est, & ad hunc talem statum, ubi nec mala nostra, nec remedia pati possumus, & ideo necesse est aliam rationem excogitare ad conseruandas leges. Da mihi Clementes, Linos, Syluestros, & omnia permittam arbitrio eorum. Sed ut nihil grauius dicatur in recentiores Pontifices, certè multis partibus sunt priscis illis inferiores. Et hoc de 12. propositione.

¶ Decimatertia propositio, [sect. 13] Tale decretum non deberet apponi in multis legibus, sed solum in paucis, hisque grauissimis, & ualde necessariis. Haec patet: primo, quia cùm papa sit pastor uniuersalis, non debet limitari eius autoritas sine urgenti necessitate, aliàs fieret ei iniuria. Item si hoc extenderetur ad multas leges, hoc iterum posset uergere in impedimentum administrationis Ecclesiae, quia dispensationes aliquando sunt necessariae, ut dictum est. Item esset occasio, ut sub illo praetextu papa contemneretur tanquam haberet manus ligatas, & sumerent licentiam aliqui ad rebellandum contra eum. Et tandem hoc non debet fieri, nisi solum in aliqua lege ita necessaria, ut ex eius dispensatione immineret magna perniciēs ecclesiae. Sed restat magnum dubium, facto [sect. 14] tali decreto, utrum si illo non obstante papa dispensaret, teneret factum, dato quòd malè faceret.

¶ Sit decimaquarta propositio, Tale decretum [261] non facit de per se, quòd papa non possit dispensare, sed solum quòd non liceat. Probatur 1. ut probatum fuit suprà q. 3. 4. & 5. cùm potestas papae non sit à concilio, sed à Christo, concilium non potest coarctare auctoritatem papalem, aut limitare: ergo si possit dispensare sine tali decreto, posset etiam illo posito. Item quia (ut suprà probatum est) concilium nihil potest, quin papa illud possit, sed concilium posset dispensare non obstante proprio decreto: ergo etiam papa. Item si illud decretum fieret ab uno summo pontifice, alius sequens posset dispensare, quia par in parem non habet imperium: sed non habet maiorem auctoritatem à concilio quàm à papa, ut suprà probatum est. Et Syluest. in uerbo, papa. §. 15.³⁰⁶ dicit secundum mentem S. Tho. quòd papa potest etiam sine causa dispensare in omni iure positiuo, & etiam illud irritare. Itaque si irritaret, de facto nulla essent, sed irrita: sed in hoc peccaret de quocunque statuto concilii, ut probat glossa 1. in cap. ubi periculum. §. hoc sancto concilio. de electione. de quo Panormita. in c. significasti. de electione.³⁰⁷ & Iohan. Andreas³⁰⁸ & alii. Suppono autem, quòd ualeat ista consequentia, Si papa male dispensat, ergo non ualet illa dispensatio. Si enim sine causa dispensaret in gradibus prohibitis ad matrimonium de iure [262] positiuo, dispensatio teneret, & matrimonium sic contractum esset ualidum. Nec tamen uolo dicere, quòd omnis dispensatio papae etiam in iure positiuo ualeat: sed dico, quòd si non ualet hoc, aliunde est, & non solum ratione iuris positui, ut infrà dicemus, scilicet siue papa sit supra concilium, siue econtrario. ergo si non obstante tali decreto adhuc papa potest dispensare, in quo saluatur ista superioritas concilii supra papam? Respondeo, Satis est ad hoc, quòd papa tenetur, & malè faceret contraueniendo decreto concilii. Vel fortè diceretur, quòd papa non potest tollere talem legem, & irritare, si concilium prohibeat, sed potest dispensare: quia manente tali lege, spectat ad eum omnis actus iurisdictionis in ecclesia. itaque si papa contra decretum concilii institueret puerum in episcopum, talis reuera esset episcopus, & haberet iurisdictionem.

¶ Decimaquinta propositio, Eodem [sect. 15] modo sicut papa peccaret dispensans contra tale decretum, etiam peccaret petens dispensationem, aut utens illa. Probatur primò, Quia consentit, imo eo ipso operatur peccato alterius: & non solum qui malè faciunt, digni

sunt morte, sed qui consentiunt facientibus, ad Roma. 1. Item ille est occasio tantorum malorum, quae ex huiusmodi dispensationibus sequuntur, ut suprà osten-[263]sum est. Item etiam faciunt iniuriam aliis, si eximant se à lege. Quemadmodum si rex exigeret tributum ab aliquibus ciuitatibus, & eximeret alias sine causa: non solum rex peccaret, sed etiam ciuitas illa, quòd non subiret partem oneris. Non tamen uolo dicere, quòd si papa mortaliter peccat dispensando irrationabiliter, quòd etiam dispensatus utens dispensatio peccat: sed nolo recipere uniuersaliter conclusionem Panormita. & aliorum in c. non est. deuoto. quòd dispensatus à papa in quocunque iure positio, etiam sine causa, quòd est tutus in conscientia. Quae tamen potest esse uera, si intelligatur, quòd est tutus, hoc est, quòd factum per illam tenet. Etiam in conscientia non est uniuersaliter uera, si intelligatur, quòd talis sine peccato potest illa uti, ut si dispensetur cum sacerdote, ut ducat uxorem: & probatur, quòd (ut suprà arguebam) papa peccaret dispensans secum sine causa legitima, quia in foro conscientiae tenetur suis legibus. ergo non potest eximere alium plus quàm seipsum quin peccet. Vnde & ipsemet Panor. confitetur, quòd dispensatus ad plura beneficia sine causa, non est tutus in conscientia. Et ita Iohan. And. tenet in c. de multa. de praeb. conformiter ad S. Tho. quotlib. 9. q. 7. licet hoc etiam non solum uideatur contra ius positium, sed contra ius naturale: tamen contra quaestionem arguitur, Quia si papa [264] omnino irritaret aliquod ius positium, & sine causa, & irrationabiliter faceret, non peccaret qui postea non seruaret tale ius, ergo etiam si dispensat in illo, quia dispensatio est relaxatio iuris circa istum, sicut irritatio circa omnes. Antecedens patet, quia certè si papa tolleret abstinentiam carnum in feria sexta, nullus peccaret, si uesceretur carnibus illis diebus, nec si tollat iura de impedimentis matrimonii. Respondeo concedendo antecedens, quia reuera nullus manet titulus obligationis, quia nec iure diuino, nec positio. & nego consequentiam: & ratio est, quia manente iure in ordine ad alios, irrationabiliter facit, qui non uiuit aequali iure cum aliis: atque ideo non omnino caret culpa, licet saepe excusetur à mortali. Sed restat graue dubium, si summus Pontifex dispensat in tali statuto non obstante tali decreto prohibente, utrum subditi, ad quos spectat recipere, & parère tali dispensationi, teneantur. uerbi gratia, si statuitur in concilio, quòd nullus ante aetatem uiginti annorum possit habere beneficium curatum, & in hoc nunquàm dispensetur, dispensat papa cum puero, non solum contra decretum concilii, sed etiam sine alia rationabili causa, an parochia teneatur recipere illum, & dare illi decimas. Pro examinatione dubii est notandum, quòd [sect. 16] dispensationes Pontificis sunt in duplici differentia. Quaedam sunt om-[265]nino gratiosae, gratiosae uoco, quae spectant solum ad gratiam id est, beneficium dispensati, nec faciunt ad commodum uel incommodum aliorum, ut dispensatio in ieiuniis, & abstinentiis, & aetate ordinandorum, in impedimentis matrimonii, & similibus. & in huiusmodi non est locus dubii, quia solum spectat ad ipsum dispensatio. Et tenet factum. Aliae sunt dispensationes, quae possunt spectare ad commodum aliorum, uel ad detrimentum aliorum, ut in exemplo posito, quòd aliquis puer sit parochus istorum, quòd habeat beneficium & decimas sine residentia, quòd recipiat fructus praebendae non seruiens, quòd unus habeat uiginti beneficia. Ista enim sunt huiusmodi, quae multum spectant ad iura communia, commoda, uel incommoda aliorum, & de huiusmodi uertitur in dubium, nec est facilis disputatio. Sed dicam, nihil omnino asserendo, sed proponendo solum quae uidentur probabiliora esse.

¶ Decima sexta propositio, Non [sect. 17] spectat ad subditos determinare, aut examinare, quid possit papa, aut quid non possit, & quomodo teneantur parère, uel non. Probatur, Quia sacrilegium est disputare de potentia principis & praecipue Papae. 17. quaest. 4. §. committitur. & sequen. Secundò, Quia hoc ipsum determinare quae sit potestas spiritualis

alicuius, est iu-[266]risdictio, & est pars gubernationis, quae non spectat ad subditos, saltem erga superiores. ergo hoc non conuenit illis. Tertiò, Quia profectò hoc esset in turbationem & dissolutionem Ecclesiasticae hierarchiae, & auctoritatis, si quilibet posset dicere, Papa non potest: & hoc modo eximeret se à mandatis papae, & esset manifestum nutrimentum inobedientiae, & schismatum, & hereseum. Imò hinc natae sunt haereses, ut ait Cypria. quod sacerdoti Dei, uel papae non obeditur, sed quilibet audet dicere, quòd Papa malefacit, & quod non potest facere: & ideo si papa erraret, melius esset ut in omnibus illis pareatur, quam per hoc, quod unus habeat licentiam non parendi papae in uno casu: forsan rationabiliter daret occasionem ut alii non pareant etiam in iustis & honestis.

¶ Decimaseptima propositio, Non [sect. 18] semper mandatum papae, aut dispensatio obligat subditos ad parendum. Nec loquor hic in casu, quod Papa aliquid praecipiat manifestè contra ius diuinum: hoc enim fortè nunquam continget, nec contigit, nec esset dubium quod non esset parendum. Sed extra talem casum probatur primò, Papa non habet maiorem potestatem ad dispensandum, quàm ad ferendum leges: sed si ferret legem iniquam, & iniustam, aliàs intolerabilem, & ualde grauem, subditi non tenerentur parere. ergo nec etiam si dispensatio sit huiusmodi. Antecedens patet, Quia, sicut [267] S. Tho. optimè 12. q. 96. arti. 4.³⁰⁹ lex non obligat subditos in foro conscientiae nisi sit iusta: ad hoc autem quod sit iusta, requiruntur tria, primum potestas in ferente, deinde finis, scilicet propter bonum commune, postremò forma, ut secundum aequalitatem proportionis imponat subditis leges non onerosas. Et econtrario sunt iniustae, uel ubi deest auctoritas, uel cùm praeses imponit onera subditis non pertinentia ad utilitatem communem, sed magis pro propria commoditate, uel cupiditate, uel gloria, uel etiam aliorum priuatorum, uel etiam ex forma, cùm inaequaliter onera dispensantur, etiam si ordinentur ad bonum commune, uel etiam si facit contra ius diuinum. Et ex quacunque causa lex sit iniusta, non obligat, inquit sanct. Tho. in foro conscientiae, nisi fortè propter scandalum uitandum. Quia, sicut Augusti. in libr. de libero arbitrio ait, lex esse non uidetur, quae iusta non fuerit. ergo si Papa legem aliquam iniustam faceret ex aliqua praedictarum causarum, non tenerentur subditi parère. ergo nec si dispensatio esset iniusta ex aliqua tali causa: quia non potest magis grauare subditos per dispensationem, quàm per leges. Et quòd non solùm intelligat sanctus Thomas, quando leges sunt contra ius diuinum, patet illic, quia quatuor causas ponit, unde potest esse iniusta: & quarta est, si sit contra ius diuinum, [268] & tamen undecunque sit iniusta, generaliter dicitur quòd non obligat. Et confirmatur, Quia lex ciuilis iniusta non obligat, ergo nec ecclesiastica. Antecedens patet, quia potestas principum est à republica, quae non dedit eis potestatem ad grauandum subditos, sed conseruandum. Consequentia autem probatur, quia certè absurdum esset dicere, quòd habet maiorem papa auctoritatem ad nocendum & grauandum subditos, quàm secularis potestas, cùm illi sit solùm data potestas ad pascendum. S. Thom. absolutè loquitur de omni lege humana iniusta uniuersaliter sine distinctione: nec hoc potest esse dubium, quin quantum ad hoc idem sit iudicium de potestate ecclesiastica & ciuili, nec prorsus habet maiorem auctoritatem in spiritualibus, quàm rex in temporalibus: utraque enim potestas est à Deo, Rom. 13. cap. Et confirmatur ex illo prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Ex quo patet, quòd non habet à Deo potestatem decernendi iniusta. Secundò arguitur, Sententia iniusta à quocunque sit data, non obligat, ergo nec lex. Antecedens pro nunc supponitur ex consensu omnium doctorum, Quòd si sit iniusta secundum se, id est, non solùm in forma procedendi, id est, quia non tribuit unicuique quod suum est, siue iudex faciat [269] ex malicia, siue ex falsa praesumptione,

non obligat partes. Et certum est, quòd si papa ferret sententiam contra innocentem de pecunia uel alia re, siue faceret certa scientia, siue ex falsa praesumptione: talis sententia non obligat. Et consequentia uidetur nota: quare enim potiùs obligaret lex iniusta, quàm sententia, cùm lex plus noceat? Tertiò, lex iniusta episcopi non obligat, ergo nec papae. Antecedens est notum, & concessum ab omnibus. Et consequentia uidetur nota, quia non habet maiorem auctoritatem papa ad inferendum iniuriam, quàm episcopus. circa ea enim quae sunt sui officii & in proprios subditos non minus potest, quàm papa. Quartò arguitur, deducendo ad manifestissima inconuenientia. Quis enim diceret, quòd si papa sine rationabili causa conderet legem, quòd Christiani loco decimarum soluerent quintam, aut quartam partem fructuum: quòd obligarentur Christiani illa lege? Vel si arrogaret sibi sic annata episcopatum, ita etiam medietatem omnium fructuum ecclesiasticorum, uel alias peiores leges faceret: in his enim agitur de iactura temporali: peior autem esset iactura spiritualis. Nec sufficit respondere, quòd papa non facit huiusmodi: hoc enim est loqui de facto, de quo non disputatur. Sed quid iuris si faceret? Ego pro certo habeo, quòd omnes leges iniustae, [270] etiam papae, non obligant in foro conscientiae. Quod si ita est, quare dispensationes iniustae & in grauamen aliorum obligabunt? Item potestas papae est ad aedificandum, non dissipandum. Sed huiusmodi dispensationes sunt ad dissipandum, non ad aedificandum: ergo non sunt recipiendae. Item doctores dicunt, quòd in concernentibus uniuersalem statum ecclesiae, non potest papa disponere contra statutum concilii generalis, ut in c. literas. de restit. spolia. & notat Abbas in dicto c. significasti. & Innocen. in c. quanto de consue. & maximè ubi ecclesia declararet. ergo in tali casu subditi non tenentur parère, etiamsi solùm ageret contra ius positium. Et omnia haec confirmantur, Quia papa non est dominus ecclesiae, nec bonorum eius. hoc enim est generaliter omnibus praelatis prohibitum, Luc. 22.³¹⁰ Reges gentium dominantur eorum, uos autem non sic. Et Matth. 20.³¹¹ & Marc. 10.³¹² & 1. Petri. 5.³¹³ Non dominantes in clerum, sed forma facti gregis. Et Paul. 1. ad Corin. 4.³¹⁴ Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Ergo non potest disponere pro arbitrio, sed secundum quod est expediens ecclesiae.

¶ Decima octaua propositio, Facta [sect. 19] tali declaratione, et decreto concilii, si, ut dictum est in 10. q. papa dispensaret, subditi non tenentur parère [271] tali dispensationi. Probatur, Quia ex 13. conclusione, si lex, aut dispensatio iniusta non obligant subditos ad parendum, ergo licet non spectet ad subditos hoc iudicare (ut dictum est in 16. q.) tamen postquam concilium hoc declarasset, non tenerentur subditi parère. Itaque si concilium determinat, quòd dispensatio cum pueris ad episcopatum est perniciosa ecclesiae, & prohiberet ne unquam in hoc dispensaretur: si hoc non obstante, papa mitteret puerum pro episcopo, non tenerentur subditi recipere illum, nec obedire.

¶ Decimanona propositio, Papa [sect. 20] non deberet aegre ferre, sed potius gaudere quod fieret aliquod tale decretum. Probatur haec propositio, Si iustum est & expediens, ut suprà probatum est, quòd papa debeat procurare omne commodum ecclesiae: ergo de hoc debet gaudere. Item quia in hoc nullo modo laeditur auctoritas illius. Non enim prohibetur talis dispensatio inferiori, nec quod non liceret ei dispensare, uel non posset: nec est propter defectum auctoritatis, quam habet amplissimam, & à nullo limitabilem, sed propter materiam ipsam, quae non recipit dispensationem sine magno malo ecclesiae. Sicut qui negat eum posse dispensare in uoto solenni, nec etiam in aliis uotis sine rationabili causa, nihil derogat auctoritati ipsius: sicut nec auctoritati diuinae, qui negat posse creari infinitum, aut posse mentiri, & similia. Item si concilium retineret [272] sibi auctoritatem dispensandi,

& negaret papae, posset meritò conqueri: sed nec ita est faciendum, sed absolutè, quòd à quocunque non fiat dispensatio. Item, quia, ut dicunt iuristae, exceptio: firmat regulam in contrarium, & sicut dum excipiuntur paucissimi casus, sit regula, quòd in omnibus aliis pareatur papae. Item hac ratione uitant improbitates, & molestias principum, qui solent instare odiosissimè pro dispensationibus absurdis prorsus, & irrationabilibus, quibus est difficile papam negare aliquid, nec principum solum, sed hominum etiam insolentium, qui omnia se posse consequi sperant Romae, & uel pertrahunt pontifices in suam uoluntatem, uel sunt graues, & importuni pontificibus, à quibus essent liberi per aliquod tale decretum: & deberet papa dicere, Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. &, Omnia possum, sed non omnia aedificant. Et (quod certè non est contenendum) tolleretur scandalum, & sermones multorum, qui malè sentiunt, & loquuntur de Romana curia, hac una occasione huiusmodi dispensationum.

¶ Sed restat dubium, si ita est, quòd subditi non tenentur parère huiusmodi dispensationibus, qua uia possit resisti mandatis Papae, si fortè uelit cogere ad parendum. Respondeo, & sit 20. conclusio. Non [sect. 21] uidetur mihi quòd ex-[273]]pediat, nec liceat resistere mandatis papae per uiam appellationis ad futurum concilium. Bene scio quòd Panormita. & Gerson & Ocham, defendunt, quòd licet appellare à papa ad concilium: sed illi (ut suprà dixi) sunt plurimùm infesti authoritati summorum Pontificum. Et sic probatur breuiter ex capit. ipsi sunt. 9. q. 3. Ipsi sunt canones, qui appellationes totius ecclesiae ad huius sanctae sedis examen uoluerunt deferri, ab ipsa uerò nunquam prorsus appellari debere sanxerunt. & eadem q. capit. nemo. nec ualet responsio, id est à nullo alio praelato. & nunquam, id est à nulla particulari ecclesia: quia de hoc nunquam fuit: ergo. Sed quia de hac re sunt multae quaestiones, & contentiones, uolo extendere probationes. Certè si in aliquo casu licet appellare ad concilium, nescio quare non in omni casu, ubi Pontifex facit iniuriam, imò ubi est dubium utrum faciat. Et arguitur sic, Vel appellatio à summo Pontifice ad concilium est de iure diuino, & ius diuinum non distinguit in causa grauiori uel leuiori. Ergo si licet in aliqua causa appellare, ergo in qualibet quantumcunque leui. Si autem est de iure positio, primùm nullum tale ius profertur, ubi talis appellatio concedatur, nisi fortè ex aliquo concilio moderno, & schismatico, & dubio, quale fuit Basiliense. nec authoritas glos. uel Panormita. hoc tenentium est [274] alicuius momenti sine confirmatione iuris. si haec non est de iure diuino, sed iure positio, & si est aliquod tale ius, nunquam distinxit inter causam & causam: unde nullo modo consequenter loquuntur doctores, qui concedunt quòd in causis grauissimis à papa potest appellari, non autem in aliis. Et dico non esse appellandum, etiam si teneamus, quòd concilium est supra papam. Quamuis enim ita sit, tamen cùm sit papa, oportet quòd ultima decisio causarum spectet ad eundem. Et confirmatur, Quia à rege non est appellatio: sed non est neganda tanta authoritas papae in spiritualibus, sicut regi. ergo. Sed dato quòd secundum se liceret, dico quòd non expedit. Praeterea hoc probatur experientia, & exemplis, quae in moralibus faciunt magnam probationem. Omnes enim appellationes hactenus factae ad concilium, malè cesserunt, & tandem deuenerunt in schisma aliquod, uel etiam haeresim. Secundò, quia hoc esset magna occasio turbationis in ecclesia: primùm, quia si papa timeret ne facta eius deberent rescindi in concilio, nunquam uellet congregare concilium cum magna iactura rerum ecclesiasticarum. Profectò uelle congregare sine illo, uel non licet, uel esset ualde difficile. Semper enim erunt aliqui, imò maior pars, qui uelit sequi partes Pontificis, & unus princeps fauet concilio, alius pontifici. et sic nihil pacificè, [275] nec ad utilitatem ecclesiae posset fieri: imò erunt multo maiores turbationes, ut experientia compertum est. Ab

eo tempore, quo propter nouas opiniones doctorum pontifices inceperunt timere concilia, ecclesia manet sine conciliis, & manebit cum magna calamitate et pernicie religionis.

¶ Vicesimaprima propositio, Non [sect. 22] uidetur permittendum cuicunque priuato sua autoritate resistere, & non parère mandatis Pontificis, quantumcunque essent contra determinationem concilii. Probatur, Quia esset magna irreuerentia, & quasi contemptus summae autoritatis, si cuilibet hoc concederetur respectu papae: quod non licet in ordine ad ipsum, à cuius mandato, quantumcunque iniusto, non licet propria autoritate discedere.

¶ Vicesimasecunda propositio, Facta [sect. 23] tali declaratione, & decreto concilii, si papa contrarium mandaret, possent uel episcopi, uel concilium prouinciale per se resistere tali mandato, uel etiam implorare principes, ut autoritate eorum resisterent summo Pontifici, impediendo executionem mandatorum eius. In ista conclusione erat tota difficultas, & propter quam tota disputatio est exorta. Haec conclusio primò tenendo, quòd concilium est supra papam, non indiget noua probatione: & ita tenentes illam partem, non reuocarent in dubium. sed quia, ut suprà diximus, hìc procedi-[276]mus secundum utranque opinionem, simpliciter probatur conclusio. Et primum quod mihi fecit animum tenendi hanc sententiam, fuit, quòd doctores egregii, & aliter magni defensores autoritatis pontificiae, etiam in ordine ad concilium tenent expressè hanc sententiam, ut Caiet.³¹⁵ in ipso opere, in quo tenet superioritatem papae supra concilium, c. 27. dicit post alia, Resistendum est ergo etiam in faciem papae publicè dilaniantis ecclesiam: uerbi gratia, quia non uult dare beneficia ecclesiastica, nisi pro pecunia, aut commutatione officii, & cum omni obedientia & reuerentia neganda est iis, qui emerunt possessionem talium beneficiorum.

Et Syluest. in uerbo, papa. §. 4.³¹⁶ Quid autem, inquit, faciendum est quando papa suis moribus ecclesiam destruit? & §. 15. dicit, quòd si papa sine causa uellet abrogare ius positium: respondet, peccaret quidem, nec esset permittendum nec ei obediendum in malis, sed resistendum per honestam reprehensionem. Vnde si uellet totum thesaurum ecclesiae aut patrimonium Petri dare parentibus, uel eius ecclesiam destruere, uel huiusmodi, non esset permittendum, sed resistendum. Et ratio est, Quia in destruendo nihil potest, & si de destructione constat, potest resisti. Ex istis omnibus habetur, quòd ubi mandata uel facta papae essent in destructionem ecclesiae, po-[277]test resisti, & impedire executionem mandatorum. ergo si iam constet ex determinatione concilii, quòd huiusmodi dispensationes sint in destructionem ecclesiae, poterunt gubernatores ipsius ecclesiae, & principes resistere in his. Secundo probatur, Quia uim ui repellere licet iure naturali. Sed papa infert uim huiusmodi mandatis & dispensationibus, quia facit iniuriam, ut suprà probatum est: ergo licitum est resistere illi. Vnde, ut dicit Caietanus, omnia ista loquimur, non quòd aliquis posset esse iudex papae, nec autoritatem habeat in illum, sed per modum defensionis: cuilibet enim est ius ad resistendum iniuriae, & impediendum, defendendúmque. Sequitur corollarium, Quòd non solùm liceret non parere talibus mandatis, sed etiam facto & ui, si opus esset, resistere illis, & impedire armis executionem illorum mandatorum, & maxime intercedente publica autoritate, ut principis, & comprehendere, & punire executores talium mandatorum, semper tamen seruato moderamine inculpatae tutelae, non excedendo reuerentiam, nec negando aliquo pacto autoritatem illius, sed solùm allegando, quòd hoc est iniustum, & in detrimentum ecclesiae. Et confirmatur totum hoc. Quia profectò tyrannicum est dicere, quòd summus pontifex habeat maiorem autoritatem [278] ad gubernandum ecclesiam, quàm rex ad gubernandam ciuitatem, & rempublicam temporalem: & si rex faceret

graues iniurias, posset ei resisti, non solùm uiribus & iure, sed etiam facto: ergo etiam possumus papae. & hoc de ista conclusione.

¶ Vicesimatertia propositio, Propter iniustas [sect. 24] dispensationes, uel alia mandata insolentia, quae in perniciem ecclesiae procedunt, posset conuocari, & congregari concilium contra uoluntatem papae, ut si resisteret, obuiaret eius insolentiae. Hoc expressè tenet Syluest. in uerbo papa. §. 4. Quòd si papa suis moribus destruit ecclesiam, potest conuocari concilium contra eius uoluntatem, ut per illud papa moneatur, & Deus inuocetur, & resistendo, in malis remedium apponatur. Hoc expressè tenet Turrecrema. assertor uehementissimus Pontificiae dignitatis lib. 3. c. 10. ubi loquens de utilitate conciliorum, Celebratio, inquit, conciliorum utilis est ad refraenandum exorbitantias quorundam Pontificum, qui pontificatum suum aut extra sanctorum Patrum regulas pro uoluntate exercent, aut simoniaca prauitate dehonestant, aut seculi uanitate & uita scandalosa confundunt. Hac de causa congregatum legitur concilium episcoporum Italiae Romae, per Imperatorem contra Iohannem papam 12. qui uenator, lubricus, & [279] incorrigibilis erat. Quod factum laudat, & approbat Turrecrema. & hoc est ualde utile. Vt enim ait Ermisda papa in epistola ad episcopos per Hispaniam constitutos, difficile est, ut cuiusque cor si prauis cogitationibus induretur, ut in se patiatur culpandus fieri, cum nouerit se iudicium subeundum concilii. Vnde etiam confirmantur quae suprà dicta sunt. Nihil enim prodesset congregatio concilii, nisi sua autoritate posset determinare, quibus in rebus Pontifex non debet, nec possit attentare contra Patrum decreta, & sanctiones. Et haec de uicesimatertia propositione sufficiant.

¶ Vicesimaquarta propositio, In [sect. 25] omnibus supradictis cauendum est maximè à duobus. Primum, ut quantum fieri possit, seruetur semper illibata autoritas, obseruata reuerentia quae debetur papae: quia eius contemptus, uel contumelia, uel quaecunque irreuerentia, uergit in dehonestatem ecclesiae: ut habeatur in summo honore etiam à summis principibus. & si semel inciperet sperni eius autoritas, tota ecclesia laboraret schismatibus, & factionibus. Vnde etiam in concilio si aliquod tale decretum faciendum esset, oporteret ut quàm modestissimè loqueretur de autoritate & persona papae, ut pu-[280]ta sub hac forma. Quamuis hactenus summi Pontifices moti probabilibus uel apparentibus causis dispensauerint, ut aliquis plura beneficia possit obtinere, uel ut aliquis ingressum habeat ad aliquod beneficium uiuente adhuc legitimo possessore: tamen quia hoc usu & experientia compertum est uergere in magnam confusionem ecclesiae, & perniciem ecclesiarum, prohibemus omnino, ne posthac cum aliquo quacunque occasione uel merito super hoc dispensetur. quod si secus factum fuerit, sacrum concilium existimaturum summum Pontificem contra suam dignitatem & officium, & contra sacrum concilium, atque adeò contra Christi honorem fecisse. Per quam quidem sanctionem non intendimus summae authoritati & dignitati quicquam derogare, nec eius potestatem aliquo pacto limitare: sed declaramus hoc esse necessarium ad rectam & piam administrationem ecclesiae, ne posthac summorum Pontificum in hac re, sua autoritate abutantur, sub hac forma, uel alia commodiori, proponitur decretum ad remedium & salutem ecclesiae sine offensione Pontificis. secundum quod maximè cauendum in hac re est scandalum: primum in ipso decreto faciendo, ne fortè summus Pontifex indignatus de hoc concilio, & repugnans [281] ne hoc decernatur, turbet totum concilium, & impediatur alia commoda, quae à concilio fieri possunt, & diuidatur concilium in schisma, & factiones. Sed deinde debet ualde caueri à scandalo, si fortè Papa negligat huiusmodi decretum Patrum: & oporteat illi resistere. debet enim ualde animaduerti, ne hoc fiat cum scandalo, & inde oriatur maius ma

lum, & ne si semel detur licentia principibus resistendi, & non parendi Pontifici in aliquo, ipsi accipiant in aliis, ubi minimum expediat.

De Indis prior

[282] **REVERENDI PATRIS FRATRIS FRANCisci à Victoria, De Indis insulanis relectio prior.**

Locus relegendus est ex Matth. Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Matth. ultimo capite.

SVMMA.

1 Dubius in rebus ut sic tutus in conscientia, quomodo debeat consultare illos, ad quos spectat haec docere.

2 Dubius in rebus, quomodo post consultationem rei dubiae debeat sequi id, quod diffinitum fuerit à sapientibus esse illicitum, etiam si aliàs esset licitum.

3 Dubius in rebus, si post consultationem rei dubiae diffiniatur à sapientibus illud esse licitum, quod aliàs est illicitum, ut sit tutus in conscientia, an debeat sequi sententiam illorum.

4 Indi barbari, utrum essent ueri domini ante aduentum Hispanorum priuatim, & publicè. Et utrum essent inter eos aliqui uiri principes, & domini aliorum.

5 Error quorundam recensetur, qui dicebant, nullum in peccato mortali existentem habere dominium in quacunque re.

6 Peccatum mortale, quòd non impediatur dominium ciuile, & uerum dominium.

7 Dominium utrum perdatur ratione infidelitatis.

[283] 8 Haereticus, quòd iure diuino non amittat dominium bonorum suorum ob haeresim commissam.

9 Haereticus an de iure humano perdat dominium bonorum suorum.

10 Haereticus, quòd à die commissi criminis incurrat confiscationem bonorum.

11 Haereticorum bona quòd non liceat fisco occupare ante condemnationem, quamuis de crimine constet.

12 Condemnatione facta etiam post mortem haeretici, quòd retro agatur confiscatio ad tempus commissi criminis, ad quamcunque peruenerit potestatem.

13 Haeretici uenditiones, donationes, & omnis alia alienatio bonorum, quòd à die commissi criminis sint inualidae. &c.

14 Haereticus quòd sit dominus bonorum suorum in foro conscientiae antequam condemnetur.

15 Haereticus, quòd licitè potest uiuere ex bonis suis.

16 Haereticus, quòd titulo gratioso potest transferre bona sua, putà donando.

- 17 Haeretico quòd non liceat titulo oneroso, putà uendendo, aut dando in dotem, bona sua transferre, si crimen posset uenire in iudicium.
- 18 Haeticus in quo casu etiam titulo oneroso posset bona sua licitè alienare.
- 19 Barbari, quòd nec propter peccata alia mortalia, nec propter peccatum infidelitatis impendantur quin sint ueri domini tam publicè quàm priuatim.
- 20 Dominij ut quis sit capax, an usus rationis requiratur.
- 21 Puer an possit esse dominus ante usum rationis.
- 22 Amens, an possit esse dominus.
- 23 Barbari, quòd amentiae praetextu non impendantur [284] esse ueri domini, cum non sint amentes, probatur.
- 24 Indi barbari antequam Hispani ad illos uenissent quomodo erant ueri domini, & publicè, & priuatim.
- 25 Imperator, quòd non sit totius orbis dominus.
- 26 Imperator, dato quòd esset dominus mundi, quòd non ob id posset occupare prouincias barbarorum, & constituere nouos dominos, & ueteres deponere, uel uectigalia capere.
- 27 Papa, quòd non sit dominus ciuilis, aut temporalis totius orbis, loquendo propriè de dominio, & potestate ciuili.
- 28 Summus Pontifex, dato quòd haberet potestatem secularem in mundo, quòd non posset eam dare principibus secularibus.
- 29 Papa, quòd habeat potestatem temporalem in ordine ad spiritualia.
- 30 Papa, quòd nullam potestatem temporalem habeat in barbaros indos, neque in alios infideles.
- 31 Barbari si nolint recognoscere dominium aliquod papae, quòd non ob id possit eis bellum inferri, & illorum bona occupari.
- 32 Barbari, an priusquam aliquid audissent de fide Christi, peccabant peccato infidelitatis, eo quòd non crederent Christo.
- 33 Ignorantia ad hoc quòd alicui imputetur, & sit peccatum, uel uincibilis, quid requiratur. Et quid de ignorantia inuincibili.
- 34 Barbari, an ad primum fidei Christianae nuntium teneantur credere, ita quòd peccent mortaliter non credentes Christo, solùm per simplicem annuntiationem, &c.
- 35 Barbaris si simpliciter fides annuntiaretur, & pro-[285]poneretur, & nollent statim recipere, quòd hac ratione non possent Hispani illis bellum inferre, neque iure belli contra eos agere.
- 36 Barbari rogati, & admoniti, ut audiant pacificè loquentes de religione, quomodo si nolint, non excusentur à peccato mortali.
- 37 Barbari quando tenerentur recipere Christi fidem sub mortalis peccati poena.

38 Barbaris an hactenus ita proposita & annuntiata fuerit fides Christiana, ut teneantur credere sub nouo peccato, quòd non satis liqueat secundum authorem.

39 Barbaris & si quantumcunque fides annuntiata probabiliter & sufficienter fuerit, & noluerint eam recipere, quòd non tamen ob id liceat eos bello persequi, & bonis suis spoliare.

40 Principes Christiani, quòd non possint, etiam autoritate Papae, coërcere Barbaros à peccatis contra legem naturae, nec ratione illorum eos punire.

DOCETE omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Matthaei ultimo. In quem locum mouetur quaestio pastoralis, An liceat baptizare filios infidelium inuitis parentibus. Quae quaestio tractatur à doctoribus 4. Sententiarum distinctio. 4. & à sancto Thom. secunda secundae quaestio. 10. artic. 12. & 3. parte quaestio. 68. articu. 10. Et tota disputatio & relectio suscepta est propter barbaros istos noui orbis, quos Indos uulgò uocant, qui ante quadra-[286]ginta annos uenerunt in potestatem Hispanorum, ignoti prius nostro orbi. Circa quos praesens disputatio habebit tres partes. In prima tractabitur quo iure uenerint barbari in ditionem Hispanorum. In secunda, quòd possint Hispaniarum principes erga illos in temporalibus & in ciuilibus. In tertia, quod possint uel ipsi, uel ecclesia erga illos in spiritualibus, & in spectantibus ad religionem. Vbi respondebitur ad quaestionem propositam. Quo ad primam partem, ante omnia uidetur quòd tota haec disputatio sit inutilis & otiosa, non solùm inter nos, ad quos non spectat, aut si omnia rectè geruntur in administratione illorum hominum disputare, aut dubitare de illo negotio, aut si quicquam fortè peccatur, illud emendare: sed neque apud eos, quorum interest haec considerare & administrare. Primò, quia neque principes Hispaniarum, neque qui eorum consiliis praepositi sunt, tenentur de integro examinare & retractare iura, & titulos, de quibus aliàs deliberatum est, & decretum, maximè in his, quae bona fide principes occupant, & sunt in pacifica possessione. Quia, ut Arist. dicit. 3. Ethico. si semper quisquam consultauerit, in infinitum res abiret, neque possent principes & eorum consiliarii esse securi & certi in conscientia sua: & si oporteret à primordio repetere titulos suae ditionis, nihil explo-[287]ratum possent tenere. Et praeterea cùm principes nostri, scilicet Ferdinandus, & Isabella, qui primi occupauerunt regiones illas, fuerint Christianissimi, & imperator Carolus quintus sit princeps iustissimus, & religiosissimus: non est credendum quin habeant exploratissima & exquisitissima omnia que spectare possunt ad securitatem sui status, & conscientiae, maximè in tanta re: atque adeò non solùm superuacaneum, sed etiam temerarium uideri potest de his disputare. & hoc uidetur quaerere nodum in scyrpo, & iniquitatem in domo iusti. Pro solutione huius obiectionis est considerandum, quòd Arist. dicit tertio Ethicor. quod sicut consultatio & deliberatio non est de rebus impossibilibus, aut necessariis, ita nec consultatio moralis est nec de illis, de quibus certum & notum est esse licita & honesta, neque econtrario, de quibus certum est esse illicita, & inhonesta. Neque enim quisquam rectè consultauerit, an temperatè, fortiter, iustè uiuendum sit, uel iniustè, aut turpiter agendum, neque an adulterandum, an peierandum, colendi parentes, & caetera huiusmodi. Certè non esset consultatio Christiana: sed cum aliquid agendum proponitur de quo dubitari meritò potest, an sit rectum uel prauum, iustum aut iniustum, de his expedit consultare, & delibe-[288]rare, neque prius temere aliquid agere, quàm sit inuentum & exploratum, quòd liceat, aut non liceat. Talia sunt quae in utranque partem habent speciem boni aut mali, qualia sunt multa genera commutationum, & contractuum,

& negotiorum. Et in his omnibus ita res se habet, quod si quis antequam deliberauerit, & legitime illi constiterit tale factum licitum esse, aliquod tale faceret, & fortè secundum se esset licitum: talis peccaret, neque excusaretur per ignorantiam: cùm illa, ut patet, non esset inuincibilis, postquam ille non facit quod in se est, ad examinandum quòd liceat, aut non liceat. Ad hoc enim ut actus sit bonus, oportet si aliàs non est certum, ut fiat secundum diffinitionem & determinationem sapientis. Haec enim est una conditio boni actus, 2. Ethic. ut fiat secundum diffinitionem sapientis. atque adeò si iste non consuluit sapientes in re dubia, excusari non potest. Imò dato quòd talis actus secundum se licitus esset, postquam dubitatur, meritò de illo tenetur quilibet consultare, & arbitrio sapientum facere, etiam si fortè illi errarent. Vnde si quis contractum, de quo inter homines dubitatur an sit licitus necne, faceret sine consilio doctiorum, sine dubio peccaret, etiam si aliàs contractus esset licitus, & ipse ita putaret, non ex autoritate sapientis, sed ex sua affectione, & sententia. Et eadem ratio-[289]ne si quis in re dubia consuluit sapientes, & illi determinauerint illud non licere: si talis proprio iudicio faceret aliquod tale, peccaret, etiam si aliàs illud in se esset licitum. Vt si quis exempli gratia esset dubius an haec sit uxor sua, consultat, an teneatur reddere debitum, uel utrum liceat, uel etiam exigere: respondetur à doctoribus quòd nullo modo licet, ipse autem ex affectu uxoris uel propria cupiditate, non credit, sed putat sibi licere, certè peccaret accedens ad uxorem, quamuis de se licitum esset, sicut re uera est, quia talis facit contra conscientiam, quam tenetur habere. Tenetur enim credere in his quae spectant ad salutem, his, quos ecclesia posuit ad docendum: & in re dubia arbitrium illorum est lex. Sicut enim in foro contentioso iudex tenetur iudicare, secundum allegata & probata: ita in foro conscientiae quilibet tenetur iudicare, non ex proprio sensu, sed uel per rationem probabilem, uel per auctoritatem sapientiorum, aliàs est temerarium iudicium, & exponit se periculo errandi, & hoc ipso errat. Sicut in ueteri testamento Deute. 17.³¹⁷ praecipiebatur, Si quid esset ambiguum inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram, & iudicium intra portas tuas uideris uariare: surge, & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, ueniensque ad sacerdotes Leuitici ge-[290]neris, & ad iudices, qui fuerint illo tempore, quaerès que ab eis, qui iudicabunt tibi iudicium ueritatis, & facies quodcunque dixerint qui praesunt loco, sequerisque sententiam eorum, neque declinabis ad dextram neque ad sinistram. Ita inquam in rebus dubiis tenetur quilibet consulere illos quos ecclesia ad hoc constituit, quales sunt praelati, praedicatores, confessores, diuinae & humanae legis periti. Sunt enim in ecclesia alii oculi, alii pedes, &c. 1. ad Corint. 12.³¹⁸ Et Ephes. 4.³¹⁹ & ipse dedit quidem quosdam apostolos, alios euangelistas, alios autem pastores, & doctores. Et, Super cathedram Moysi sederunt Scribae & Pharisei, omnia quaecunque dixerint uobis, seruare & facite. Math. 23.³²⁰

Et facit etiam praeceptum Aristo. 1. Ethic.³²¹ ex Hesiodo,
 At qui ex se nescit, cuiquam neque porrigit aures,
 Vt bona percipiat, demens & inutilis ille est. Itaque non satis est ad securitatem uitae & conscientiae, ut quis putet se bene agere: sed in rebus dubiis necesse est ut aliorum, ad quos spectat, auctoritati nitatur. Nec enim negotiatoribus satis est ut nihil faciant, quod ipsis illicitum putent, si aliàs sine concilio peritorum illicitos contractus faciant. Vnde non puto uerum quod Cardin. Caiet.³²² dicit, quòd si reuera aliquod secundum se est licitum, si ueniat in[291] dubium, quicumque praedicatores, aut confessores, qui alius habent auctoritatem iudicandi in istis, dicant illud esse illicitum, uel sicut ueniale dicunt esse mortale: quòd ex

affectu ad rem non credit illis, sed format sibi conscientiam, quòd non est mortale, non peccat. Exemplum ponit, ut quòd foeminae utantur fuco, & aliis ornamentis superfluis, quod re uera non est mortale, dato quòd praedicatores & confessores dicerent esse mortale: foemina ex studio se ornandi non credit, sed putat uel esse licitum, uel non esse mortale, non peccat mortaliter ita se ornando. Hoc inquam periculosum est. Nam foemina tenetur credere in his quae sunt necessaria ad salutem, peritis, & exponit se periculo faciendi contra illud, quod secundum sententiam sapientum est mortale. Et econtrario in re dubia si quis deliberauit cum sapientibus, & accepit determinationem, quòd illud est licitum: talis est tutus in conscientia, quo usque fortasse iterum sit admonitus, uel tali autoritate, uel huiusmodi rationibus, quibus meritò debeat moueri ad dubitandum, uel etiam credendum contrarium. hoc est notum, quia facit quod in se est, etiam si ignorantia est inuincibilis. Ex his ergo conficiuntur propositiones.

¶ Prima, In [sect. 1] rebus dubiis quilibet tenetur consultare illos ad quos spectat haec docere, [292] aliàs non est tutus in conscientia, siue illa dubia sint in se licita, siue illicita.

¶ Secunda, Si [sect. 2] post consultationem rei dubiae diffinitum sit à sapientibus illud esse illicitum, quilibet tenetur sequi sententiam illorum, & contrarium faciens non excusatur, etiam si aliàs illud esset licitum.

¶ Tertia econtrario, [sect. 3] Si post consultationem rei dubiae diffinitum sit à sapientibus illud esse licitum, qui sequitur sententiam illorum, est tutus, etiam si aliàs sit illicitum.

¶ Ergo redeundo ad propositum negotium barbarorum, nec est de se ita euidenter iniustum, ut non possit disputari de iustitia illius: nec rursus ita euidenter iustum, ut dubitari non possit de iniustitia illius: sed in utranque partem uidetur habere speciem. Nam primùm cùm uideamus totum illud negotium administrari per uiros & doctos, & bonos, credibile est rectè & iustè omnia tractari. Deinde cùm audiamus tot hominum caedes, tot spolia hominum alioqui innoxiorum, deturbatos tot dominos possessionibus, & ditionibus suis priuatos, dubitari meritò potest iure an iniuria haec facta sint: & sic haec disputatio non uidetur omnino superuacanea. & per hoc patet responsio ad obiectionem. Et primùm, dato quòd nullum esset dubium in tota hac quaestione, non est nouum disputationes theologicas in-[293]stitui de re certa. Nam & disputamus de incarnatione Domini, & aliis articulis fidei. Non enim semper disputationes theologicae sunt in genere deliberatiuo. Sed pleraeque in genere demonstratiuo, id est non ad consultandum, sed ad docendum susceptae.

¶ Quòd si quis occurrat dicens, Licet aliquando fuerint aliqua dubia circa hoc negotium, fuerunt tamen iam haec tractata & diffinita à sapientibus, & sic ex consilio eorum iam omnia administrari, nec opus esse noua examinatione: respondetur primùm, si ita est benedictus Deus, nec nostra disputatio quicquam obstat, neque ego mouere uolo nouas querelas. Secundò dico, quòd haec determinatio non spectat ad iurisconsultos, uel saltem non ad solos illos. Quia cùm illi barbari, ut statim dicam, non essent subiecti iure humano, res illorum non sunt examinandae per leges humanas, sed diuinas, quarum iuristae non satis periti ut per se possint huiusmodi quaestiones diffinire. Nec satis scio, an unquam ad disputationem & determinationem huius quaestionis uocati fuerint Theologi digni, qui audiri de tanta re possent. Et cum agatur de foro conscientiae, hoc spectat ad sacerdotes, id est ad ecclesiam, diffinire. unde Deutero. 17.³²³ praecipitur Regi, ut accipiat exemplar legis de manu sacerdotis. Tertiò, ut summa rei sit satis examinata [294] & certa, nonne in tanto negotio possunt alia peculiaria dubia occurrere, quae meritò disputari possent? Itaque non solùm non otiosum aliquod, & inutile, sed magnopere pretium me facturum putarem, si hanc quaestionem

pro dignitate possem tractare. Redeundo ergo ad quaestionem, ut ex ordine procedamus, quaeritur primò utrum [sect. 4] essent ueri domini ante aduentum Hispanorum, & priuatim & publice: id est utrum essent ueri domini priuatarum rerum & possessionum, & utrum essent inter eos aliqui uiri principes & domini aliorum. Et posset uideri quòd non. Quia serui non habent dominium rerum: seruus enim nihil suum habere potest. Instituta per quas. perso. nob. acquirere liceat. § item uobis. &c. ff. de acquirend. haered. l. placet. unde quicquid acquiritur, domino acquiritur. Institu. de his qui sunt sui, uel alien. iur. §. nam apud omnes. Sed barbari isti sunt serui. Probat. nam ut Aristo. 1. Ethico.³²⁴ eleganter & accuratè tradit, aliqui sunt natura serui quibus, scilicet melius est seruire, quàm imperare. ii autem, quibus ratio non sufficit ad regendum etiam seipsos, sed solùm ad iussa capessendum, & quorum uis magis in corpore est quàm in animo. Sed profectò si aliqui tales sunt, maximè isti barbari, qui re uera parum distare uidentur à brutis animantibus, & omnino sunt inhabiles ad regendum: & sine [295] dubio meliùs est illis ut regantur ab aliis, quàm ut se ipsos regant. Et Aristo.³²⁵ dicit iustum naturale esse, ut tales seruiant. ergo tales non possunt esse domini. Nec obstat, quòd ante aduentum Hispanorum non haberent alios dominos: non enim repugant, seruum esse sine domino. ut notat glo. in. l. si usum fructum. ff. de liberali causa. Imò habetur expressè in ipsa lege, & est casus expressus in. l. quod seruus. deseruo. stipulatio. de seruo, qui à domino relictus est, & à nullo occupatus, quòd potest à quocunque occupari. si ergo erant serui, potuerunt ab Hispanis occupari.

¶ In contrarium est, Quia illi erant in pacifica possessione rerum & publicè & priuatim: ergo omnino (nisi contrarium constet) habendi sunt pro dominis, neque indicta causa possessione deturbandi. Pro solutione nolo reuocare in propositum multa, quae à doctoribus traduntur de diffinitione dominii, quae à me etiam latè adducta sunt in materia de restitutione, 4. dis. 15. & secunda secundae, q. 62. Illa in quam praetereo, ne occasione illorum omittam magis necessaria. Et ideo his praetermissis notandum, quòd si barbari non haberent dominium, non uidetur quòd possit praetendi alia causa, nisi uel quia sunt peccatores, uel quia infideles, uel quia amentes, uel insensati. Fuerunt ergo aliqui, [sect. 5] qui defendebant, quòd [296] titulus dominii est gratia, & per consequens quòd peccatores, saltem mortali peccato, nullum habent dominium in quacunque. Iste fuit error pauperum de Lugduno, siue Valdensium, & postea Iohannis Vuicleff.³²⁶ Cuius unus error damnatus in concilio Constantien. fuit, Nullus est dominus ciuilis, dum est in peccato mortali. Eadem fuit sententia Armachani libr. 10. de quaestio. Arme. c. 4.³²⁷ & in dialogo. Defensorium pacis. & probat Armac. quia tale dominium reprobatur à Deo. Oseae. 8.³²⁸ Ipsi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui. Et subiungitur causa, Argentum & aurum suum fecerunt sibi idola ut interirent, &c. Et ideo, inquit, tales carent iusto dominio apud Deum. Certum est autem omne dominium esse autoritate diuina, cùm ipse sit creator omnium, neque aliquis possit habere dominium nisi cui ipse dederit. Non est autem consentaneum, ut det inobedientibus, & transgressoribus praeceptorum suorum: sicut & principes humani non dant sua bona, ut uillas, aut castra rebellibus, & si dederint auferunt. Per humana autem debemus iudicare de diuinis. Rom. 1.³²⁹ ergo ita Deus non concedit dominium inobedientibus. Vnde in signum huius Deus aliquando tales proiicit à principatu, ut Saulem. 1. Reg. 15. & 16.³³⁰ & de Nabuchodonosor. & Balthasar, Dani. 4. & 5.³³¹ Item Genes. 1.³³² Faciamus [297] hominem ad imaginem & similitudinem nostram ut praesit piscibus maris, &c. Apparet quod dominium fundetur in imagine Dei, sed haec non est in peccatore,

aliàs esset filius: filii autem sunt propter imaginem patris, ergo non est dominus. Item talis committit crimen laesae maiestatis, ergo meretur perdere dominium. Item August.³³³ dicit, quòd peccator non est dignus pane, quo uescitur. Item Dominus dederat primis parentibus dominium paradisi, & ratione peccati priuauit eos, Genes. 1. ergo. Verum est, quòd tam Vuicleff, quàm Armachanus non distinctè loquuntur, & uidentur potiùs loqui de dominio superioritatis, quod est principum. Sed quia argumenta aequaliter procedunt de omni dominio, ideo uidentur sentire de omni dominio generaliter. & ita intelligit illorum sententiam Conradus libro 1. q. 7.³³⁴ & satis clarè dicit Armachus. Qui ergo sequeretur hanc sententiam, posset dicere, quòd barbari non erant in peccato mortali.

¶ Sed contra hanc sententiam ponitur propositio, Peccatum [sect. 6]] mortale non impedit dominium ciuile, & uerum dominium. Haec propositio licet sit determinata in concilio Constantiae, probatur tamem. Primò arguit Almain. 4. distin. 15. q. 2.³³⁵ ex Aliaco, quia tunc existens in peccato mortali, & constitutus in extrema necessitate esset perplexus, quia tenetur comedere panem: & si non habet dominium, accipit alienum. ergo non potest euadere mortale. Sed hoc argumentum parum procedit, primùm neque Armachanus, neque Vuicleff uidentur loqui de dominio naturali sed ciuili. Secundò negatur consequentia, & diceretur, quòd in casu necessitatis posset alienum accipere. Tertio, Non est perplexus, quia potest poenitere. & ideo aliter arguitur. Primò, Quia si peccator non habet dominium ciuile, de quo uidentur loqui, ergo nec naturale. consequens est falsum, ergo. Probo consequentiam, Quia etiam dominium naturale est ex dono Dei, sicut ciuile: imò plus, quia ciuile uidetur esse de iure humano. ergo si propter offensam Dei homo perderet dominium ciuile, eadem ratione perderet etiam dominium naturale. Falsitas autem probatur, Quia non perdit dominium super proprios actus, & super propria membra. habet enim peccator ius defendendi propriam uitam. Secundò, Scriptura sacra saepe nominat reges illos, qui mali erant, & peccatores, ut patet de Salomone, Achab.³³⁶ & aliis multis: non est autem rex qui non est dominus: ergo. Tertiò conuerto argumentum factum pro parte contraria, Dominium fundatur in imagine Dei: sed homo est imago per naturam, scilicet per potentias rationales. ergo non perditur per peccatum mortale. Minor probatur ex [299] Augusti. libro 9. de trini.³³⁷ & ex doctoribus. Quartò, Daud uocabat Saulem dominum suum, & regem tempore quo persequabatur. 1. Reg. 16.³³⁸ & aliis locis. imò tempore Daud aliquando peccauit, nec perdidit regnum. Quintò, Genes. 49.³³⁹ Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius donec ueniat, qui mittendus est, &c. & tum multi fuerunt mali reges. ergo. Sextò, Potestas spiritualis non perditur per peccatum mortale, ergo nec ciuilis, quia multo minus uidetur fundari in gratia, quàm spiritualis. Antecedens autem patet, quia presbyter malus consecrat eucharistiam, & malus episcopus sacerdotes, ut certum est: licet Vuicleff neget, concedit tamen Armachanus. Item 1. Pet. 2.³⁴⁰ Obedite praepositis uestris, non tantùm bonis, sed etiam dyscolis. Vltimo, Nullo modo est uerisimile, cùm sit praeceptum obedire principibus, ad Roma. 13.³⁴¹ & 1. P. 2.³⁴² & non capere alienum, quòd uoluerit Deus quòd esset ita incertum, quòd essent ueri principes, & domini. Et in summa, haec est manifesta haeresis: & sicut Deus solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustum & iniustum: ita bona temporalia dedit bonis & malis, nec disputatur eo quòd dubitetur, sed ut crimine ab uno, id est à tam amenti haeresi discamus omnes haereticos.

¶ Sed restat, utrum [sect. 7] saltem ratione infidelitatis perdat dominium. Et uidetur quòd sic, quia haeretici non habent dominium: ergo nec alii infideles, quia non uidentur esse

melioris conditionis. Antecedens autem patet ex c. cùm secundum. de haeret. libr. 6.³⁴³ ubi cauetur, quòd bona haereticorum ipso iure sunt confiscata. Respondeo per propositiones. Prima, Infidelitas non est impedimentum, quo minus aliquis sit uerus dominus. Haec conclusio est S. Tho. secunda secundae, q. 10. ar. 12.³⁴⁴ Et probatur etiam primò. Quia Scriptura uocat reges aliquos infideles, ut Sennacherib, & Pharaonem, & multos alios reges. Item quia grauius peccatum est odium Dei, quàm infidelitas. sed per odium, &c. Item Paul. ad Roma. 13.³⁴⁵ & Petr. 1. Pet. 2.³⁴⁶ iubent praestare obedientiam principibus, quia tunc erant omnes infideles, & seruos obedire dominis. Item Tobias iubebat reddi agnum à Gentilibus captum tanquam furtium Tob. 2.³⁴⁷ quod non esset, si Gentiles non haberent dominium. Item Ioseph fecit totam terram Aegypti tributariam Pharaoni, qui erat infidelis, Genes. 47.³⁴⁸ Item ratione S. Tho. Quia fides non tollit nec ius naturale, nec humanum, sed dominia sunt uel de iure naturali, aut humano. ergo non tolluntur dominia per defectum fidei. Et tandem iste est ita manifestus error, sicut praecedens, & est haereticum. Ex quo patet, quòd nec à Saracenis, nec à Iudaeis, [301] uel aliis infidelibus licet capere res quas possident, per se loquendo, id est quia infideles sunt: sed est furtum, uel rapina, non minus quàm à Christianis.

¶ Sed quia peculiaris difficultas est de haeresi, sit secunda propositio, Stando [sect. 8] in iure diuino, haereticus non amittit dominium bonorum, haec est omnium, & est nota. Cum enim amissio bonorum sit poena, & nulla est poena de lege diuina pro isto statu, constat stando in iure diuino non amitti bona propter haeresim. Item patet haec propositio ex prima. Nam si propter aliam infidelitatem non perditur dominium, nec propter haeresim, cùm nihil sit cautum specialiter de haeresi quantum ad hoc in iure diuino. Sed [sect. 9] utrum de iure humano? Conradus quidem libr. 1. q. 7. con. 2. & 3.³⁴⁹ uidetur tenere quòd haereticus ipso facto perdit dominium bonorum suorum: ita quòd in foro conscientiae cadit à dominio. Ex quo infert, quòd nec potest alienare, & alienatio non tenet, si fiat. Probatur ex illo c. cùm secundum leges. ubi propterea praemittit, quòd propter aliqua crimina secundum leges, eo ipso suarum rerum dominium authores delictorum perdunt. & papa determinat, quòd idem sit pro crimine haeresis. & idem uidetur tenere Iohan. Andr. in d. c. cùm secundum. & uidetur haberi ex l. 4. C. de haeret.³⁵⁰ ubi interdicatur hae-[302]reticis uenditio, & donatio, & omnis contractus bonorum suorum.

¶ Item leges obligant in foro conscientiae, prima secundae q. 96. articu. 4. sed pro declaratione sit tertia propositio, Haereticus [sect. 10] à die commissi criminis incurrit confiscationem bonorum. Ita tenent communiter doctores & est determinatio Directo. libr. 3. titulo 9.³⁵¹ & summa Baptistiana in uerbo absol. §. 17.³⁵² & uidetur diffinitum in illo. c. cùm secundum leges & in d. l. 4. C. de haeret.

¶ Quarta propositio, [sect. 11] Nihilominus quamuis constet de crimine, ante tamen condemnationem non licet fisco occupare bona haereticorum. Haec est etiam omnium, & est determinatio dicti c. cum secundum. Imò esset contra ius diuinum, & naturale, ut poena daretur executioni antequam quis condemnetur. Sequitur ex tertia conclusione, quòd [sect. 12] condemnatione facta etiam post mortem, retroagitur confiscatio ad tempus commissi criminis ad quamcunque peruenerit potestatem. Hoc corollarium est etiam omnium, & particulariter Panormi. in c. fi. de haereticis. Secundò sequitur, quòd [sect. 13] uenditiones, donationes, & omnis alia alienatio bonorum à die commissi criminis sunt inualidae. itaque

facta condemnatione, omnes rescinduntur à fisco, etiam pretio non restituto emptoribus. Etiam haec est omnium [303] & Panormita. ubi. supra. & patet ex d. l. 4. C. de haereticis.

¶ Quinta propositio, Nihilominus [sect. 14] haereticus est dominus in foro conscientiae antequam condemnetur. Haec propositio uidetur contra Conrad. & Direct. & Iohan. Andr. sed tamen est propositio Syluest. in uerbo, haeres. §. 8.³⁵³ Et tenet illam, & disputat ad longum Adrian. quot. 6. q. 2. & idem uidetur Caieta. in summa in uerbo poena. Et probatur primò, Quia hoc ipsum scilicet, priuari in foro conscientiae est poena. ergo nullo modo debet infligi ante condemnationem: nec satis scio an ius humanum hoc posset facere. Item probatur manifestè, Quia ut patet in illo c. cùm secundum leges. eodem modo sunt confiscata bona ipso facto propter incestas nuptias. Item si mulier ingenua rapta nubat raptori: imò si quis de mercibus importatis non soluat uectigalia consueta, ipso facto bona confiscantur. Item qui illicitas merces exportat, ut arma, ferrum, ad Saracenos: ut patent omnia ista in. d. c. cùm secundum³⁵⁴ leges & c. de incestis nuptiis. l. cum ancillis. & C. de raptu uirgi. l. una.³⁵⁵ & de Iudaeis. c. ita quorundam. & ff. de uectig. l. fin. Imò papa in d. c. cum secundum. expressè dicit, quòd sicut est confiscatio in illis casibus, ita uult quòd fiat propter haeresim. Sed nullus negat, quin incestuosus, & raptor, & deferens arma Saracenis, [304] & non soluens uectigalia, quin maneat uerus dominus bonorum suorum in foro conscientiae: quare ergo non conuenienter dicunt de haeretico? & ipse Conradus etiam eodem modo dicit de illis casibus, & de haeretico. & grauius esset cogere hominem iam emendatum ab haeresi, restituere bona fisco. Sequitur corollarium, quòd [sect. 15] haereticus potest licitè uiuere ex bonis suis. Secundò sequitur item, quòd [sect. 16] titulo gratioso potest transferre bona sua, puta donando. Sequitur tertiò, quòd [sect. 17] titulo oneroso puta uendendo, aut dando in dotem, si crimen posset uenire in iudicium, non licet transferre. Patet, quia decipit emptorem, & ponit eum in periculo perdendi & rem & pretium, si uenditor condemnetur. Vltimò sequitur, quòd [sect. 18] si re uera non esset periculum confiscationis, posset etiam licitè titulo oneroso alienare, ut qui esset haereticus in Germania, catholicus posset licitè emere ab illo. Graue esset, quòd non posset licitè in aliqua ciuitate Lutheranorum si quis est catholicus, emere agrum ab haeretico, nec uendere illi: quòd tamen necessario esset dicendum, si omnino haereticus non est dominus in foro conscientiae.

¶ Ex omnibus his sequitur conclusio, Quòd [sect. 19] barbari nec propter peccata alia mortalia, nec propter peccatum infidelitatis non impediuntur quin sint ueri domini, tam publicè quàm [305] nec hoc titulo possunt à Christianis occupari bona & terrae illorum, ut latè & eleganter deducit Caiet. secunda secundae. q. 66. ar. 8.³⁵⁶ Restat an ideo non essent domini, quia sunt insensati, uel amentes. Et circa hoc dubium est, an [sect. 20] ad hoc ut aliquis sit capax domini, requiratur usus rationis. & Conradus quidem libro, 1. q. 6.³⁵⁷ ponit conclusionem, quòd dominium conuenit creaturae irrationabili tam sensibili quàm insensibili. Probatur, Quia dominium nihil aliud est quàm ius utendi re in usum suum: Sed bruta habent ius super herbas, & plantas. Genes. 1.³⁵⁸ Ecce dedi uobis omnem herbam afferentem semen super terram, & uniuersa ligna, quae habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint uobis in escam, & cunctis animantibus terrae. Item astra habent ius illuminandi, Gene. 1.³⁵⁹ Posuit ea in firmamento caeli, ut lucerent, ac praessent diei, ac nocti. Et leo habet dominium super omnia animalia gressibilia, unde & rex animantium uocatur. Et aquila est domina inter uolucres. unde Psal. 103.³⁶⁰ Herodii domus dux est eorum. Eiusdem sententiae est Syluest. in uerbo dominium, in principio,³⁶¹ ubi dicit, quòd elementa dominantur inuicem.

¶ Sed respondeo per propositiones. Prima, Creaturae irrationales non possunt habere dominium. Patet, quia dominium est ius, ut fatetur etiam Conrad. sed creaturae irrationales non possunt habere ius: ergo nec dominium. probatur minor, quia non possunt pati iniuriam, ergo non habent ius. Probatur assumptum, Quia qui prohiberet lupum, aut leonem à praeda, uel bouem à pastu, non faceret ei iniuriam, nec qui claudit fenestram ne sol illuminet, facit iniuriam soli. Et confirmatur, Quia si bruta habent dominium, ergo qui tolleret herbam à ceruo, faceret furtum, quia caperet alienum inuito domino. Item, Ferae non habent dominium sui, ergo multominus aliarum rerum. Assumptum probatur, Quia licet eas impune interficere etiam animi gratia: unde etiam Philo. 1. politi. quod uenatio ferarum est iusta & naturalis. Item, ipsae, ferae & omnia irrationalia, sunt hominis per proprietatem, multo magis quàm serui. ergo si serui non possunt habere aliquid suum, multominus irrationalia. Et confirmatur propositio autoritate S. Tho. prima secundae, q. 1. ar. 1. & 2. & q. 6. ar. &. 1. contra Gent. c. 110. sola creatura rationalis habet dominium sui actus, quia ut ipse etiam dicit prima primae, q. 82. ad. 3. per hoc aliquis est dominus suorum actuum, quia potest hoc uel illud eligere. Vnde etiam, ut ibidem dicit, appetitus circa ultimum finem non sumus domini. si ergo bruta non habent dominium suorum actuum, ergo nec aliarum rerum. Et licet disputatio uideatur de nomine, certè hoc est ualde improprie loqui, & praeter communem [307] modum loquendi tribuere dominium irrationalibus. Non enim dicimus aliquem esse dominum, nisi eius, quod situm est in sua facultate. Ita enim loquimur, Non est in mea facultate, non est in mea potestate, quando non sum dominus. Bruta autem cum non moueant se, sed potius moueantur, ut S. Tho. ait prima secundae, ubi supra: eadem ratione nec habent dominium. Nec ualet quod Syluest. dicit, quod dominium aliquando non dicit ius, sed solam potentiam. & hoc modo ignis habet dominium in aquam: si enim hoc satis est ad dominium, ergo latro habet dominium ad interficiendum hominem, quia habet potentiam ad hoc, & fur habet potentiam ad capiendum pecuniam. Quod autem dicit astra dominari, & leonem esse regem, certum est dictum metaphoricè, & per translationem.

¶ Sed [sect. 21] potest uideri dubium de puero ante usum rationis an possit esse dominus. Quia uidetur nihil differre ab irrationalibus: & Apostolus ad Galat. 4.³⁶² Quanto tempore haeres paruulus est, nihil differt à seruo. Sed seruus non est dominus, ergo, &c. Sed sit secunda Propositio, Pueri ante usum rationis possunt esse domini. Hoc patet, Quia possunt pati iniuriam, ergo habent ius rerum. ergo & dominium, quod nihil aliud est, quàm ius. Item bona pupillorum non sunt in bonis tutorum: & [308] habent dominos, ergo pupillos. Item, pueri sunt haeredes. Sed haeres est qui succedit in ius defuncti, & qui est dominus haereditatis. l. cum haeres. ff. de diuer. & tempora. praescrip. & inst. de haered. qualita. & differentia. §. fin. Item diximus, quod fundamentum domini est imago Dei, quae adhuc est in pueris. & Apostolus eodem loco Gala. 4. Quanto tempore haeres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium. Nec est idem de creatura irrationali, quia puer non est propter alium, sed propter se, sicut est brutum.

¶ Sed [sect. 22] de amentibus quid? Dico de perpetuo amentibus quod nec habent, nec est spes habituros usum rationis: sit que tertia propositio.

¶ Videtur adhuc quod possint esse domini, quia possunt pati iniuriam: ergo habent ius. sed hoc remitto ad iurisconsultos, utrum possint habere dominium ciuile, & quicquid sit de hoc, sit ad propositum. Quarta propositio, Nec [sect. 23] ex hac parte impediuntur barbari ne sint ueri domini. Probatur, Quia secundum rei ueritatem non sunt amentes, sed habent pro suo

modo usum rationis. Patet, Quia habent ordinem aliquem in suis rebus, postquam habent ciuitates, quae ordine constant, & habent matrimonia distincta, magistratus, dominos, leges, opificia, commutationes, quae omnia requirunt usum rationis: item religionis speciem: [309] item non errant in rebus, quae aliis sunt euidentis, quod est indicium usus rationis. Item Deus & natura non deficiunt in necessariis pro magna parte speciei: praecipuum autem in homine est ratio, & frustra est potentia, quae non reducitur ad actum. Item fuissent sine culpa sua tot millibus annorum extra statum salutis, cùm essent nati in peccato, & non haberent baptismum, nec usum rationis ad quaerendum necessaria ad salutem, unde quòd uideantur tam insensati & hebetes, puto maxima ex parte uenire ex mala & barbara educatione, cùm etiam apud nos uideamus multos rusticorum parum differentes à brutis animantibus. Restat ergo ex omnibus dictis, quòd sine dubio barbari erant & publicè & priuatim ita ueri domini, sicut Christiani: nec hoc titulo potuerunt spoliari aut principes, aut priuati rebus suis, quod non essent ueri domini. Et graue esset negare illis, qui nihil iniuriae unquam fecerunt, quod concedimus Saracenis, & Iudaeis perpetuis hostibus religionis Christianae: quos non negamus habere uera dominia rerum suarum, si aliàs non occupauerunt terras Christianorum.

¶ Superest respondere ad argumenta in contrarium, ubi arguebatur, quòd isti uidentur serui à natura, quia parum ualent ratione ad regendum etiam seipsos. Ad hoc respondeo, quòd certe Aristoteles non intellexit, quòd [310] tales, qui parum ualent ingenio, sint natura alieni iuris, & non habeant dominium, & sui & aliarum rerum: haec enim est seruitus ciuilis & legitima, qua nullus est seruus à natura. nec uult Philosophus quòd si qui sunt natura parum mente ualidi, quòd liceat occupare patrimonia illorum, & illos redigere in seruitutem, & uenales facere: sed uult docere, quòd à natura est in illis necessitas, quia indigent ab aliis regi & gubernari: & bonum est illis subdi aliis, sicut filii indigent subiici parentibus ante adultam aetatem, & uxor uiro. Et quòd haec sit intensio philosophi, patet: quia eodem modo dicit, quòd natura sunt aliqui domini, scilicet qui ualent intellectu. Certum est autem, quòd non intelligit, quòd tales possent sibi arripere imperium in alios illo titulo, quod sint sapientiores, sed quia natura habent facultatem ut possint imperare & regere. Et sic, dato quòd isti barbari sint ita inepti & hebetes, ut dicitur: non ideo negandum est habere uerum dominium, nec sunt in numero seruorum ciuiliū habendi. Verum est, quòd ex hac ratione & titulo posset oriri aliquod ius ad subiiciendum eos, ut infrà dicemus.

¶ Restat conclusio certa, Quòd [sect. 24] antequam Hispani ad illos uenissent, illi erant ueri domini, & publicè & priuatim. Supposito ergo quòd sunt uel erant ueri domini, superest uidere [311] quo titulo potuerint Hispani uenire in possessionem illius regionis: & primò referam titulos qui possint praetendi, sed non idonei nec legitimi. Secundò ponam alios titulos legitimos, quibus potuerint barbari uenire in ditionem Hispanorum. Sunt autem septem tituli, qui possunt praetendi, sed non idonei, septem autem alii uel octo iusti & legitimi.

¶ Primus ergo titulus posset esse, quòd Imperator est dominus mundi: & sic dato, quòd tempore praeterito fuisset aliquid uitii, iam esset purgatum in Caesare imperatore Christianissimo. Nam dato quod ita sit, quòd sint ueri domini, possent habere superiores dominos, sicut inferiores principes habent regem, & aliqui reges habent imperatorem, unde in eandem rem possunt plures habere dominium: unde illa distinctio iuristarum, Dominium, altum, bassum, directum, utile, merum, mixtum. Dubitatur ergo utrum isti haberent dominum superiorem. Et quia non potest esse dubium nisi de Imperatore, aut de papa, de istis dicemus. Et primò de Imperatore. Et uidetur quòd Imperator sit totius orbis dominus, & per consequens etiam barbarorum. Primùm ex communi appellatione, quam

tribuunt Imperatori, Diuo Maximiliano, aut Carolo semper Augusto, orbis domino. Item, Exiit edictum à Caesare augusto, ut describeretur uniuersus [312] orbis, Luc. 2. Sed non debent esse peioris con-³⁶³ditionis Imperatores Christiani. Item, Dominus uidetur iudicasse Caesarem, esse uerum dominum Iudaeorum. Reddite, inquit, quae sunt Caesaris, Caesari, &c. Luc. 20.³⁶⁴ non uidetur autem quòd ius posset habere, nisi quia Imperator. ergo. De hoc Bart. in extrauagant. ad reprimen.³⁶⁵ quae est Henri. 7. tenet expressè, quòd imperator de iure est totius orbis dominus. Et idem tenet glos. in c. per uenerabil. qui filii sint legi. Et item ad longum glo. in c. uenerabil. de electio. & probant primò. 8. q. 1. in apibus, ubi Hieronymus dicit, quòd in apibus unus est rex, & in mundo unus Imperator. Item ff. ad. l. Rhodi. l. deprecatio. ubi Imperator Antoninus dicit, Ego quidem mundi dominus. Et in l. bene à Zenone. C. de quadru. praescrip. omnia principis esse intelliguntur. Et posset etiam probari: quia Adam primò, & postea Noë uidentur fuisse domini orbis, Genes. 1.³⁶⁶ Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, ut praesit piscibus maris, & uolatilibus caeli, uniuersaeque terrae, &c. & infrà, Crescite, & multiplicamini, et replete terram, & subiicite eam, &c. Et idem in sententia dictum est Noë Gene. 8. Sed illi habuerunt successores, ergo. Item quia non est credendum, quin Deus instituerit in orbe optimum genus gubernationis, Psal. 103. Omnia in sapientia fecisti. Sed illud est Monarchia, ut [313] S. Tho. egregiè disputat, de regi. princi. libr. 1. c. 2. & uidetur sentire Arist. 3. Politi. ergo uidetur quòd ex institutioe diuina debeat esse unus Imperator in orbe. Item ea quae sunt praeter naturam, debent imitari naturalia. sed in naturalibus est semper unus rector, ut in apibus, in corpore cor, in anima una ratio. ergo ita debet esse in orbe unus rector, sicut unus Deus.

¶ Sed haec opinio est sine aliquo fundamento. Et ideo sit prima conclusio. Imperator [sect. 25] non est dominus totius orbis. Probatur, Quia dominium non potest esse nisi uel iure naturali, uel diuino, uel humano. Sed nullo tali est dominus orbis, ergo. Minor probatur, primum de iure naturali, quia ut bene dicit S. Tho. 1. p. q. 92. articu. 1. ad secundum, & q. 96. articu. 4. In iure naturali homines liberi sunt, excepto dominio paterno, & maritali. De iure enim naturali pater habet dominium supra filios, & maritus in uxorem. Ergo nullus est qui iure naturali habeat imperium orbis. Et, sicut etiam dicit secunda secundae, q. 10. articu. 10. dominium & praelatio introducta sunt iure humano, ergo non sunt de iure naturali: nec esset maior ratio quare hoc dominium conueniret Germanis magis quàm Gallis. Et Aristo. 1. Politi. Duplex est potestas, una familiaris, ut patris ad filios, uiri ad uxorem, & haec est naturalis. Alia est ciuilis, quae licet à natura quidem habeat or-[314]tum, & ideo potest dici de iure naturae, ut S. Tho. de regimi. prin. c. 1. libr. 1. est enim homo animal ciuile: non tamen natura sed lege constituta est. De iure autem diuino ante aduentum Christi redemptoris non legimus fuisse imperatorem & dominum mundi, quamuis gloss. illa Bar. in extrauagan. ad reprimend. adducat de Nabuchodonosor, Dani. 9. de quo dicitur, Tu rex regum es, deus caeli, regnum, fortitudinem, gloriam, & imperium dedit tibi, & omnia in quibus habitarent filii hominum. Sed certum est, quòd nec Nabuchodosor accepit imperium specialiter à Deo, sed eo modo quo alii principes. Rom. 13. Omnis potestas à domino Deo est. & Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Nec etiam habuit imperium iure in totum orbem, ut putat. Barto. nam Iudaei non erant ei subiecti iure. Item ex hoc ipso patet, quòd nullus erat de iure diuino dominus totius mundi, quia gens Iudaeorum erat libera ab omni alienigena, imò erat prohibitum in lege, ut haberent dominum alienigenam Deu. 17. Non poteris alterius gentis hominem regem

facere. Et quamuis S. Tho. de regi. princi. lib. 3. c. 4. & 5. uidetur dicere, quòd imperium Romanorum fuit à Deo traditum propter iustitiam illorum & amorem patriae, & propter optimas leges, quas habebant, hoc non est in-[315]telligendum, quòd ex traditione, aut ex institutione diuina, haberent imperium, ut August. etiam dicit 18. de ciuit. Dei, sed quòd prouidentia diuina factum est, ut consequerentur imperium orbis: sed alio iure scilicet uel iusti belli, uel alia ratione, non eo modo quo habuit Saul, & Daudid regnum à Deo. Et hoc facilè intelliget siquis consideret, qua ratione, & successione imperia & dominia in orbe peruenerint usque ad nos. ut enim omittamus omnia, quae praecesserunt diluuium, certè post Noë orbis fuit diuisus in diuersas prouincias & regna siue hoc fuerit ex ipsius Noë ordinatione, qui superuixit diluuiio 350. annos, Genes. 9.³⁶⁷ qui in diuersas regiones misit colonias, ut patet apud Berosum Babylonicum:³⁶⁸ siue, quod uerisimilius est, ex consensu mutuo gentium, diuersae familiae occupauerunt diuersas prouincias, ut Gen. 13.³⁶⁹ Abraham dixit ad Lot, Ecce uniuersa terra coram te est, si ad sinistram ieris, ego dextram tenebo: si tu dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. Vnde Genes. 10.³⁷⁰ traditur, quòd per pronepotes Noë diuisae sunt nationes, & regiones, siue in aliquibus regionibus primò inceptum esse domini per tyrannidem, sicut uidetur fuisse Nemrod, de quo Genes. 10.³⁷¹ quòd primus inceptum esse potens in terra: siue conuenientibus in unum aliquibus in unam rempublicam ex consensu [316] communi sibi constituerunt principem. Certum est enim uel his, uel aliis non dissimilibus modis dominia, & imperia incoepisse in mundo, ac postea, uel iure haereditario, uel iure belli, uel aliquo alio tali titulo deriuata esse usque ad nostram aetatem, saltem usque ad aduentum Saluatoris. Ex quo patet, nullum ante aduentum Christi habuisse iure diuino orbis imperium, neque illo titulo hodie posse imperatorem sibi arrogare orbis dominium, & per consequens nec barbarorum. Sed post aduentum Domini posset quis praetendere, quòd ex traditione Christi esset unus imperator in orbe, quia Christus etiam secundum humanitatem fuit orbis dominus, iuxta illud Matth. 28.³⁷² Data est mihi omnis potestas, &c. quòd secundum August. & Hieronymum intelligitur secundum humanitatem. Et, Omnia subiecit sub pedibus eius, ut introducit Apostolus 1. Corin. in fin. ergo sicut reliquit in terra unum uicarium in spiritualibus, ita reliquit etiam in temporalibus, & hic est imperator. Et S. Tho.³⁷³ de regi. prin. libr. 3. c. 13. dicit, quòd Christus à natiuitate sua erat uerus mundi dominus, & monarcha, cuius uices gerebat Augustus, licet non intelligens. clarum est, quòd non gerebat uices in spiritualibus, sed in temporalibus. Cùm ergo regnum Christi si fuit temporale, fuit in toto orbe, ergo etiam Augustus erat Domi-[317]nus orbis, & eadem ratione successores eius. Sed neque hoc dici ullo modo potest. Primum, quia hoc ipsum est unum dubium, an Christus secundum humanitatem fuerit Dominus temporalis orbis. Et probabilius est quòd non, & ipse Dominus uidetur asseruisse in illo loco, Regnum meum non est de hoc mundo.³⁷⁴ Vnde & S. Tho.³⁷⁵ illic dicit, quòd dominium Christi ordinatur ad salutem animae, & ad spiritualia bona, licet à temporalibus non excludatur eo modo, quo ad spiritualia ordinatur. Vnde patet, quòd non est sententia S. Thom. quòd regnum eius esset eiusdem rationis cum regno ciuili & temporali, sed ita est, quòd ad finem redemptionis habebat omnimodam potestatem, etiam in temporalibus: sed secluso illo fine, nullam habebat. Et primum, dato quòd fuisset Dominus temporalis, hoc est diuinare dicere quòd reliquit illam potestatem imperatori, cum de hoc nulla mentio facta sit in tota scriptura. Et quòd S. Tho. dicit, quòd Augustus gerebat uices Christi, primùm hoc dixit in illo c. In tertia autem parte, ubi loquitur ex instituto de potestate Christi, nullam

mentionem facit de hac temporali potestate Christi. Secundò S. Tho. intelligit, quod gerebat uices per hoc, quia temporalis potestas est subiecta & ministra spiritualis potestatis. Imò hoc modo reges sunt ministri episcoporum, sicut & ars [318] fabrilis est subiecta equestri, & militari: sed tamen miles, aut dux non est faber, sed habet imperare fabro in armis fabricandis. Et S. Tho.³⁷⁶ in illo loco Iohan. 18. expressè dicit regnum Christi non esse temporale, nec tale regnum, quale Pilatus intelligebat, sed regnum spirituale, quod ipse Dominus declarat eodem loco, Tu dicis quia rex sum ego. ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati. Et sic patet, quòd est merum commentum dicere, quòd ex traditione Christi sit unus imperator & Dominus mundi. Quòd etiam apertè confirmatur, Quia si hoc esset ex iure diuino, quo modo imperium fuit diuisum in Orientale & Occidentale? primo inter filios magni Constantini, & postea ab Stephano papa, qui imperium Occidentale transtulit ad Germanos, ut habetur in d. c. per uenerabilem. Est enim ineptum, & ineruditum, quod glo. illic dicit, quòd Graeci postea non fuerunt imperatores. Nunquam enim imperatores Germani hoc titulo praetenderunt se esse Graeciae dominos. Et Iohannes Palaeologus Imperator Constantinopolitanus, in concilio Florentino habitus est pro legitimo imperatore. Et praeterea patrimonium ecclesiae (ut fatentur ipsi Iuristae, etiam Bartolus) non est subiectum imperatori. quod si omnia essent subiecta, imperatori iure diuino, ex nulla dona-[319]tione imperatorum, nec alio titulo potuissent eximi ab imperatore, sicut nec papa potest quenquam eximere à potestate papae. Item nec regnum Hispaniae est subiectum imperatori, nec Francorum, ut etiam habetur in d. c. per uenerabilem. licet glo. ex capite suo addat, quòd hoc non est de iure, sed de facto. Item doctores concedunt quòd ciuitates, quae aliquando fuerunt subiectae imperio, potuerunt per consuetudinem eximi ab imperio: quod non esset, si subiectio esset de iure diuino. De iure autem humano constat, quòd imperator non est dominus orbis. Quia uel esset sola auctoritate legis: & nulla talis est, & si esset, nihil operaretur, quia lex praesupponit iurisdictionem. si ergo ante legem non habebat imperator iurisdictionem in orbe, lex non potuit obligare non subditos, nec hoc habuit imperator aut per legitimam successionem, aut donationem, aut permutationem, aut emptionem, aut iusto bello, aut electione, aut aliquo alio legali titulo, ut constat. Ergo nunquam imperator fuit dominus totius mundi. Secunda conclusio, Dato [sect. 26] quòd imperator esset dominus mundi, non ideo posset occupare prouincias barbarorum, & constituere nouos dominos, & ueteres deponere, uel uectigalia capere. Probatur, Quia etiam qui imperatori tribuunt dominium orbis, non dicunt eum esse dominum per pro-[320]prietatem, sed solùm per iurisdictionem: quod³⁷⁷ ius non se extendit ad hoc, ut conuertat prouincias in suos usus, aut donet pro suo arbitrio oppida, aut etiam praedia. Ex dictis ergo patet, quòd hoc titulo non possunt Hispani occupare illas prouincias. ¶ Secundus titulus, Quòd praetenditur, & quidem uehementer asseritur ad iustam possessionem illarum prouinciarum, est ex parte summi Pontificis. Dicunt enim quòd summus Pontifex est monarcha etiam temporalis in toto orbe, & per consequens, quòd potuit constituere Hispaniarum reges principes illorum barbarorum: & ita factum est. Circa hoc opinio est quorundam iurisconsultorum, quòd papa habet plenam iurisdictionem in temporalibus in toto orbe terrarum, adiicientes etiam, quòd omnium principum secularium potestas à papa in eos deriuata sit. Ita tenet Hostien. in c. quod super his. de uo. & archiepis. 3. parte, titulo 22. c. 5. §. 8. & Ang. Anch. ita tenet Syluest. quòd multo etiam largiùs, & benigniùs hanc potestatem tribuit papae, in uerbo, infidelitas. §. 7. & in uerbo, papa. §. 7. 10. 11. & 14. & in uerbo, legitimus. §. 4. mirabilia dicit in illis locis circa hoc: ut puta, quòd

potestas imperatoris & omnium aliorum principum est subdelegata respectu papae, & quòd est deriuata à Deo mediante papa, & quod tota illorum potestas dependet à [321] papa, & quòd Constantinus donauit terras papae in recognitione dominii temporalis. Et econtrario papa donauit Constantino imperium in usum & stipendium. Imò quòd Constantinus nihil donauit, sed reddidit quod erat subtractum: & quòd papa non exercet iurisdictionem in temporalibus extra patrimonium ecclesiae, non est propter defectum authoritatis, sed ad uitandum scandalum Iudaeorum, & ad nutriendam pacem, & multa alia his uaniora, & absurdiora. Tota probatio istorum est, Quia, Domini est terra, & plenitudo eius: &, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. & papa est uicarius Dei & Christi. & ad Ephe. 2.³⁷⁸ Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem, &c. Et huius opinionis etiam uidetur esse Barto.³⁷⁹ in illa extraua. ad reprimendam & uidetur fauere S. Tho. in fine secundi sententiarum, cuius ultima uerba sunt in solutione ad quartum argumentum, quod est ultimum totius libri, quòd papa tenet utriusque potestatis apicem, scilicet secularis & spiritualis. & eiusdem opinionis est Herbeus³⁸⁰ de potestate ecclesiae. Hoc ergo fundamento iacto, dicunt authores huius sententiae. Primò, quòd papa liberè potuit constituere principes barbarorum reges Hispaniae, tanquam supremus dominus temporalis. Secundò dicunt, quòd dato quòd hoc non posset, saltem si barbari nolunt [322] recognoscere dominium temporale papae in eos, quòd hac ratione potestis inferre bellum, & imponere principes. Vtrunque autem factum est. nam primò summus Pontifex concessit illas prouincias Regibus Hispaniae. Secundò etiam barbaris propositum fuit, & significatum, quòd papa est uicarius Dei, & habet uices eius in terris: & ideo, quòd recognoscant eum superiorem, quòd si illi recusauerint, iusto titulo est eis bellum illatum, & occupatae prouinciae illorum, &c. Et hoc secundum nominatim dicit Hosti. ubi suprà, & summa Ange.

¶ Sed quia de dominio temporali papae prolixè disputaui in relectione de potestate ecclesiastica, ideo hic breuiter per propositiones respondebo. Prima, Papa [sect. 27] non est dominus ciuilis, aut temporalis totius orbis, loquendo propriè de dominio & potestate ciuili. Haec conclusio est Turre. Crema. libro secundo, c. 113.³⁸¹ & Iohannis And. & Hugo. 69. dist.³⁸² cum ad uerum. Et fatetur doctissimus Innocen. in d. c.³⁸³ per uenerabilem, se non habere potestatem temporalem in regno Franciae. Et uidetur expressa sententia Bernardi³⁸⁴ in secundo libro de consi. ad Eugeni. Et opposita sententia uidetur esse contra praeceptum Domini, qui Mat. 20.³⁸⁵ & Luc. 22.³⁸⁶ ait, Scitis quia principes gentium dominantur eorum, &c. non ita erit inter uos. Item contra praeceptum Apostoli,³⁸⁷ Non dominan-[323]tes in clerum, sed forma facti gregis. Et si Christus dominus non habuit dominium temporale, ut suprà tanquam probabilius disputatum est, etiam ex sententia S. Tho.³⁸⁸ multo minus papa habet, qui est uicarius: & isti tribuunt summo Pontifici quod ipse nunquam agnouit: imò contrarium fatetur in multis locis, ut in relectione additum est. Et satis est probatum de imperatore, sicut suprà: quia non potest ei conuenire dominium nisi iure naturali, aut diuino, aut humano. Naturali, aut humano, certum est quòd non. De diuino nullum profertur. ergo frustra asseritur, & uoluntariè. Et quòd Dominus dixit Petro, Pasce oues meas,³⁸⁹ satis ostendit esse potestatem in spiritualibus, & non temporalibus. Et primùm ostendit non esse in toto orbe. nam ipse dixit Iohan. 10.³⁹⁰ quòd in fine seculi fiet unum ouile, & unus pastor. Vnde satis constat in praesentia non omnes esse oues huius ouilis, saltem infideles. Item dato quòd Christus haberet hanc potestatem, constat non esse commissam papae. Patet, quia non

minus papa est uicarius Christi in spiritualibus, quàm in temporalibus. sed papa non habet iurisdictionem spiritualem super infideles, ut etiam fatentur aduersarii, & uidetur expressè 1. Cor. 5.³⁹¹ Quid ad me de his, qui foris sunt, iudicare? ergo nec etiam in temporalibus. Et certè argumentum nullum est, Christus habuit potesta- [324]tem temporalem in toto orbe. ergo & papa habet, nam Christus sine dubio habuit potestatem spiritualem in toto orbe, non minus supra fideles, quàm supra infideles: & potuit ferre leges obligantes totum orbem, sicut fecit de baptismo, & articulis fidei: & tamen papa non habet illam potestatem supra infideles, nec posset eos excommunicare, nec prohibere connubia in gradibus iure diuino permissis. ergo. Item quia etiam secundum doctores Christus potestatem excellentiae non commisit etiam Apostolis, ergo etiam nihil ualet consequentia, Christus habuit potestatem temporalem in orbe, ergo & papa. ¶ Secunda propo. Dato [sect. 28] quod summus Pontifex haberet talem potestatem secularem in mundo, non posset eam dare principibus secularibus. Hoc patet, quia est annexa papatui, nec potest eam papa separare ab officio summi Pontificis, nec potest priuare successorem illa potestate, quia non potest esse sequens summus Pontifex minor praecessore suo: & si unus Pontifex dedisset hanc potestatem, uel nulla esset talis collatio, uel sequens Pontifex posset auferre.

¶ Tertia propositio, Papa [sect. 29] habet potestatem temporalem in ordine ad spiritualia, id est quantum necesse est ad administrationem rerum spiritualium. Haec etiam est Turre Crema.³⁹² ubi suprà c. 114. & est omnium doctorum. Et proba- [325]tur, quia ars, ad quam pertinet finis superior, est imperatiua & praeceptiua artium ad quas spectant fines inferiores.

1. Ethico.³⁹³ Sed finis potestatis spiritualis est ultima felicitas, finis autem potestatis ciuilis est felicitas politica. ergo potestas temporalis est subiecta spirituali. Et hac ratione utitur Innocen. in c. solitae. de maiori. & obedien. Et confirmat, quia cui commissa est cura alicuius officii, intelliguntur concessa omnia sine quibus officium rectè expediri non potest. de officio delega. c. 1.³⁹⁴ Cùm ergo ex commissione Christi papa sit pastor spiritualis, & hoc officium impediri possit per potestatem ciuilem, cùm Deus & natura non deficient in necessariis: non est dubitandum quin fuerit ei relictæ potestas in temporalibus quantum necesse est ad gubernationem spiritualium. Et hac ratione potest papa infringere leges ciuiles, quae sunt nutritivae peccatorum, sicut infregit leges de praescriptione malae fidei, ut patet de praescrip. c. fin. Et hac etiam ratione discordantibus principibus de iure alicuius principatus, & in bella ruentibus, potest esse iudex, & cognoscere de iure partium, & sententiam ferre, quam tenentur recipere principes, ne scilicet eueniant tot mala spiritualia, quot ex bello inter principes Christianorum necesse est oriri. Et licet hoc uel non faciat papa, uel non saepe faciat, hoc non est quia non potest, ut di- [326]cit dominus Durand.³⁹⁵ sed quia timet scandalum, ne principes putent hoc facere per ambitionem, uel ueritus rebellionem principum à sede apostolica. Et hac ratione potest aliquando reges deponere, & etiam nouos constituere, sicut aliquando factum est. Et certè nullus legitimè Christianus deberet negare hanc potestatem papae. Et ita tenent Palud.³⁹⁶ & Durand. de potestate eccle. & Henri. Gand.³⁹⁷ quotlibet. 6. articu. 23. & ad hunc sensum intelligenda sunt iura quae dicunt papam habere utrunque gladium, quae multa sunt, & quicumque doctores antiquiores qui hoc dicunt sicut etiam S. Tho. in 1. Sententia. ut citatum est. Imò non dubito quin episcopi habeant hoc modo auctoritatem temporalem in suo episcopatu eadem ratione, qua papa in orbe. Vnde malè dicunt, & malè faciunt, uel principes, uel magistratus, qui contendunt impedire episcopos ne coërceant seculares à peccatis per poenas pecuniarias, aut exilium, aut

alias poenas temporales. hoc enim non est supra potestatem eorum, modò non faciant ex auaritia, & ad quaestum, sed ad necessitatem, & commodum rerum spiritualium. Et ex hoc loco iterum sumitur argumentum pro prima conclusione: si enim papa esset dominus orbis, etiam episcopus esset dominus temporalis in suo episcopatu, quia etiam in suo episcopatu est uicarius Christi: [327] quod tamen aduersarii negant.

¶ Quarta conclusio, Papa [sect. 30] nullam potestatem temporalem habet in barbaros istos, neque in alios infideles. Haec patet ex 1. & 3. Nam si non habet potestatem temporalem nisi in ordine ad spiritualia, sed non habet potestatem spiritualem in illos. 1. Corin. 5. ergo nec temporalem. Sequitur corollarium, quòd [sect. 31] etiam si barbari nolint recognoscere dominium aliquod papae, non ideo potest eis bellum inferri, & bona illorum occupari. Patet, quia nullum tale dominium habet. & confirmatur hoc manifestè. Nam (ut infrà dicitur, & aduersarii fatentur) dato quòd barbari nolint recipere Christum pro domino, non tamen possunt bello peti, aut aliquo malo affici: absurdissimum est autem quod ipsi dicunt, & faciunt, quòd cùm possint impune non recipere Christum, teneantur recipere uicarium eius, aliàs possint bello cogi, & spoliari omnibus bonis, imò & supplicio affici. Et confirmatur iterum, quia causa secundum istos quare etiam si nolint recipere Christum, aut fidem eius, non possunt cogi, est, quia non potest eis euidenter probari per rationes naturales: sed multo minus potest probari dominium papae. ergo etiam non possunt cogi ad recognoscendum hoc dominium. Et Syluest.³⁹⁸ quamuis latissimè loquatur de potestate papae, tamen in uerbo, infideles. septi-[328]mo expressè tenet contra Hostien. quòd infideles non possunt bello cogi ad recognoscendum hoc dominium, nec hoc titulo possunt spoliari bonis suis. Et ita tenet. Innocentius³⁹⁹ in d. c. quod super his. de uot. Et non est dubium quin. S. Tho.⁴⁰⁰ sit huius sententiae, secunda secundae, q. 66. arti. 8. ad secundum. & Caieta.⁴⁰¹ illic ex expressè, ubi dicit S. Tho. quòd infideles non possunt spoliari suis bonis, nisi qui sunt subditi principibus temporalibus, propter causas legum legitimas, propter quas etiam alii subditi possunt priuari. Imò nec Saraceni inter Christianos unquam isto titulo fuerunt spoliati suis bonis, aut aliquo incommodo affecti. Nam si iste titulus est sufficiens ad inferendum eis bellum, hoc tantundem est, ac si quis dicat, quòd ratione infidelitatis possunt spoliari. Certum est enim quòd nullus infidelium recognoscit hoc dominium. nullus au autem doctor, nec etiam inter aduersarios est, qui hoc concedat, scilicet quòd solo titulo infidelitatis possunt spoliari. ergo omnino est sophisticum, quod isti doctores dicunt, quòd si infideles recognoscunt dominium Roma. pontificis, non possunt bello infestari, bene autem si non recognoscunt. Nullus enim recognoscit. Ex quo patet, quòd nec iste titulus est idoneus contra barbaros, uel quia papa dederit prouincias illas tanquam dominus absolutè, uel [[329]] quia non recognoscunt dominium papae, habent causam iusti belli contra illos. Et hanc sententiam tenet Caietanus latè secunda secundae, quaest. 66. articulo 8. ad secundum. Nec autoritas canonistarum in contrarium multum debet mouere: quia (ut suprà dictum est) haec tractanda sunt ex iure diuino, & plures & maiores contrarium tenent, inter quos etiam est Iohan. Andr. nec habent pro se aliquem textum. nec etiam grauis autoritas Archie. Floren. hoc loco recipienda est, secutus est enim Augu. Ancha. sicut aliàs solet sequi Canonistas. Ex dictis patet, quòd Hispani cum primum nauigauerunt ad terras barbarorum, nullum ius secum afferebant occupandi prouincias illorum.

¶ Et ideo alius titulus est, qui potest praetendi iure inuentionis, nec alius titulus à principio praetendebatur: & hoc solo titulo primo nauigauit Columbus Ianuen. Et uidetur quòd hic titulus sit idoneus, quia illa, quae sunt deserta, fiunt iure gentium & naturali occupantis.

Instituta de rerum diuisio. §. ferae bestiae. ergo cùm Hispani fuerint primi, qui inuenerint, & occupauerint illas prouincias, sequitur quòd iure possident, sicut si solitudinem inhabitatam hactenus inuenissent. Sed de isto titulo qui tertius est, non oportet multa uerba facere: quia ut suprà probatum est, bar-[330]bari erant ueri domini, & publicè & priuatim. Ius autem gentium ut quod in nullius bonis est, occupanti concedit: ut habetur expressè in d. §. ferae bestiae. Vnde cùm non carerent domino, non cadunt sub illo titulo. Et sic licet iste titulus cum alio aliquid facere possit (ut infrà dicetur) tamen per se nihil iuuat ad possessionem illorum, non plusquam si illi inuenissent nos.

¶ Et ideo quartus titulus praetenditur, quia scilicet nolunt recipere fidem Christi, cùm tamen proponatur eis, & sub obtestationibus admoneantur, ut recipiant. & uidetur quòd iste titulus sit legitimus ad occupandas terras barbarorum. Primò, quia barbari tenentur recipere fidem Christi: quia, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, qui uerò non crediderit, condemnabitur.⁴⁰² Nullus autem condemnatur nisi pro mortali. Et Actuum 4.⁴⁰³ Non est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri ergo. cùm papa sit minister Christi, saltem in spiritualibus, uidetur quòd saltem autoritate papae possent cogi ad recipiendam fidem Christi: & si requisiti nolint recipere, iure belli possit agi contra eos. Imò uidetur, quòd etiam principes sua autoritate hoc possint, quia sunt ministri Dei. Ro. 13.⁴⁰⁴ Et uindices in iram eis qui malè agunt. isti autem pessimè agunt, non recipientes fidem Christi. [331] ergo possunt cogi à principibus. Secundò, quia si Galli nollent obedire regi suo, posset rex Hispaniae cogere illos ut obedirent, ut certum est. ergo si nolunt obedire Deo, qui est uerus & supremus dominus, possunt principes Christiani cogere illos barbaros, ut obediant. non enim uidetur quòd debeat esse peioris conditionis causa Dei, quàm hominum. Et confirmatur, Quia sicut arguit Scotus 4. distin. 4. q. 9. de pueris infidelium baptizandis,⁴⁰⁵ potius debet aliquis cogi ad obediendum domino superiori, quàm inferiori. Si ergo cogi possent barbari ut obedirent principibus suis, ergo multo magis ut obediant Christo, & Deo. Tertio, quia si blasphemarent publicè Christum, possent bello cogi, ut desisterent ab huiusmodi blasphemiiis, ut doctores concedunt,⁴⁰⁶ & uerum est. Possemus enim bello persequi, si uterentur crucifixo ad irrisiōem, uel quocumque modo abuterentur ad ignominiam rebus Christianis, ut fingentes ad illusionem sacramenta ecclesiae, uel aliquod simile. Quod etiam patet. Nam si facerent iniuriam Regi Christiano, etiam defuncto, possemus uindicare iniuriam. multo ergo magis si faciant iniuriam Christo, qui est rex uiuus Christianorum. Nec de hoc est dubitandum, quia si Christus uiueret inter mortales, & pagani facerent ei iniuriam, non est dubium quin possemus bello perse-[332]qui iniuriam: ergo etiam nunc. Sed maius peccatum est infidelitas, quàm blasphemia, quia ut S. Tho. dicit, & probat secunda secundae, q. 10. articu. 3.⁴⁰⁷ infidelitas est grauissimum inter peccata quae contingunt in peruersitate morum, & blasphemia, & non opponitur directè fidei, sed confessioni fidei. Infidelitas etiam tollit principium conuersionis in Deum, scilicet fidem, non autem blasphemia. si ergo pro blasphemia in Christum possunt Christiani bello persequi infideles: ergo pro ipsa infidelitate. Et confirmatur, Quòd blasphemia non sit ita magnum peccatum, sicut infidelitas. Quia pro infidelitate est poena capitalis Christiano per leges ciuiles, non autem pro blasphemia.

¶ Pro responsione sit prima propositio, Barbari [sect. 32] priusquam aliquid audissent de fide Christi, non peccabant peccato infidelitatis, eo quod non crederent Christo. Haec propositio est ad litteram. S. Tho. secunda secundae q. 10. articu. 1.⁴⁰⁸ ubi dicit, quòd apud eos, qui

nihil audierunt. de Christo, infidelitas non habet rationem peccati, sed magis poenae, quia talis ignorantia diuinorum, ex peccato primi parentis secuta est. Qui autem (inquit) sic sunt infideles, damnantur quidem propter alia peccata, sed non propter peccatum infidelitatis. Vnde Dominus dicit Iohan. 15. Si non uenissem, & loquutus eis non fuisset, peccatum non haberent. [333] Quod exponens August.⁴⁰⁹ dicit, quòd loquitur de illo peccato, quo non crediderunt in Christum. Idem uidetur dicere S. Tho. secunda secundae, q. 10. di. 6. & q. 34. arti. 2. ad secundum. Haec propositio est contra multos doctores, & primò contra Altisio. 3. p. in q. Vtrum fidei potest subesse falsum⁴¹⁰. Vbi dicit, quòd non potest aliquis habere ignorantiam inuincibilem, non solum Christi, sed cuiuscumque articuli fidei: quia si faciat quod in se est, Dominus illuminabit, siue per doctorem intrinsecum, siue extrinsecum: & sic semper est peccatum mortale credere aliquid contrarium articulis fidei. Ponit exemplum de uetula, cui episcopus praedicaret aliquid contra fidei articulum. Et generaliter dicit, quòd ignorantia iuris diuini neminem excusat. Eadem fuit opinio Guillelmi Parisien. qui eodem modo argumentatur. Vel enim talis facit quod in se est, & illuminabitur: si non facit, non excusatur. Et in eadem sententia uidetur fuisse Gerson. de spiritali uita animae, lect. 4. Concors (inquit) est sententia doctorum, quòd in his, quae sunt iuris diuini, non cadit ignorantia inuincibilis, quin facienti quod in se est, Deus semper assistat paratus illustrare mentem, quantum oportebit ad salutem, & erroris euitationem. Et Hugo de sancto Victore libro 2. parte 9. c. 5. dicit neminem excusari per ignorantiam à praecepto baptismi suscipiendi: quia nisi [334] si sua culpa destiterit, audire & scire poterit, ut exemplum est de Cornelio. Actuum 10. Hanc sententiam & opinionem limitat Adrian. in quodlibetis, q. 4. Ea, inquit, quae sunt iuris diuini, sunt in duplici differentia. Quaedam sunt, ad quorum scientiam Deus non obligat omnes uniuersaliter, ut sunt apices iuris diuini, & difficultates circa illud, & circa scripturam sacram, & praecepta: & circa haec bene potest cadere ignorantia inuincibilis, etiam si quis faciat totum quod in se est. Alia sunt, ad quorum scientiam Deus generaliter obligat omnes, ut articuli fidei, praecepta uniuersalia legis: & de his est uerum, quod doctores dicunt, quòd non potest quis excusari per ignorantiam. Si enim quis faciat quod in se est, illuminabitur à Deo per doctorem interiorem, uel exteriorem. Sed nihilominus conclusio posita uidetur expressè de intentione S. Tho. Et probatur, Tales, qui nunquam audierunt quantumcunque sint aliàs peccatores, ignorant inuincibiliter: ergo talis ignorantia non est peccatum. Antecedens patet ex illo ad Roma. 10. Quomodo credent nisi audiant: quomodo autem audient sine praedicante? ergo si non est eis praedicata, ignorant inuincibiliter, quia non possunt scire. Neque Paulus condemnat infideles, quia non faciunt quod in se est, ut illuminentur à Deo: sed quia cùm audissent, non crediderunt. [335] Nunquid (inquit) non audierunt? Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum. Ex hoc condemnat illos, quia in omnem terram fuit praedicatum Euangelium, aliàs non condemnaturus quantumcunque haberent alia peccata. Vnde etiam decipitur Adrianus⁴¹¹ in alio puncto circa materiam de ignorantia. Dicit enim in eodem quotlib. quòd etiam in materia morum si quis adhibet omnem industriam, & diligentiam ad sciendum ea quae oportet, non satis est ad excusationem ignorantiae, nisi per contritionem peccatorum disponat se ad hoc ut illuminetur à Deo: ut si quis dubitat de aliquo contractu, & quaerit à uiris doctis, & aliàs laborat ad sciendum ueritatem, & putat esse licitum: si fortè non est licitus, & exercet, non excusatur. Si fortè aliàs est in peccato, quia non facit totum quod in se est ad uincendum ignorantiam, & licet stet, quòd etiam si disponat se ad gratiam, non illuminetur: tamen non excusatur, nisi tollat hoc impedimentum, scilicet peccatum. Vnde si de eodem

casu & tractatu Petrus & Iohannes dubitant, & faciunt aequalem diligentiam humanam, & uterque putat esse licitum: Petrus autem est in gratia, Iohannes in peccato: Petrus habet ignorantiam inuincibilem, Iohannes uincibilem: & si uterque exerceat contractum, Petrus excusatur, Iohannes non excusatur. Fallitur inquam in [336] hoc, sicut à me disputatum est latè prima secundae, in materia de ignorantia. Mirabile enim esset dicere, quòd in nulla materia iuris diuini posset habere ignorantiam inuincibilem infidelis, imò quicumque est in peccato mortali. Imò sequitur, quòd ille Petrus, qui erat in gratia, & ignorabat inuincibiliter aliquid circa usuram, aut simoniam, solùm per hoc quòd caderet in mortale, illa ignorantia fieret uincibilis. quod absurdum est.

¶ Vnde dico, quòd [sect. 33] ad hoc, quòd ignorantia imputetur, & sit peccatum uel uincibilis, requiritur negligentia circa illam materiam, puta, quia noluit audire, uel auditum non credidit: & econtrario ad ignorantiam inuincibilem satis est, quòd fecerit humanam diligentiam ad sciendum, etiam si aliàs sit in mortali. Vnde quantum ad hoc idem est iudicium nunc & statim post aduentum Christi, uel post passionem eius. Nec posset Adrianus negare, quin paulo post passionem Domini Iudaei, qui erant in India, uel Hispania, ignorabant inuincibiliter passionem Domini, quantumcunque essent in mortali, imò expressè hoc ipse concedit in 1. q. ad quartum, in materia de obseruantia legalium. Et certum est, quòd Iudaei absentes à Iudaea, siue essent in peccato, siue non, habebant ignorantiam de baptismo inuincibilem. Sicut ergo tunc poterat cadere ignorantia in-[337]uincibilis de hoc, ita & nunc apud eos, apud quos non est facta annuntiatio de baptismo. Sed in hoc decipiuntur isti doctores, quia putant, quod si ponamus ignorantiam inuincibilem de baptismo, aut fide Christi, quod statim consequitur, quod possit aliquis saluari sine baptismo, aut fide Christi. quod tamen non sequitur. Barbari enim ad quos non peruenit annuntiatio fidei, aut religionis Christianae, damnabuntur propter peccata mortalia, aut idololatriam, sed non propter peccatum infidelitatis, ut dicit S. Tho. quòd si facerent quod in se est, bene uiuendo secundum legem naturae, ita est, quod Dominus prouideret, & illuminaret illos circa nomen Christi: non ideo tamen sequitur, quod si male uiuant, imputetur eis ad peccatum ignorantia, aut infidelitas circa baptismum, & fidem Christianam.

¶ Secunda propositio, Barbari [sect. 34] non ad primum nuntium fidei Christianae tenentur credere, ita quod peccent mortaliter, non credentes Christo solùm per hoc, quod simpliciter annuntiatur eis, & proponitur, quod uera religio est Christiana, & quod Christus est saluator & redemptor mundi, sine miraculis, aut quacumque alia probatione, aut suasionem. Probatur haec conclusio ex prima. Si enim antequam aliquid audissent de religione Christiana, excusabantur, non obligantur de nouo per huiusmodi simplicem [338] propositionem, & annuntiationem, cùm talis annuntiatio nullum sit argumentum aut motiuum ad credendum. Imò, ut Caieta ait secunda secundae, q. 1. articu. 4.⁴¹² temere & imprudenter quis crederet aliquid, maximè in his, quae spectant ad salutem, nisi cognoscat à uiro fide digno illud asseri. quod barbari non cognoscent, cum ignorent qui, aut quales sint, qui eis nouam religionem proponunt. Et confirmatur, quia ut ait S. Tho. secunda secundae, q. 1. articu. 4. ad secundum argumen.⁴¹³ & articu. 5. ad primum, ea quae sunt fidei, sunt uisa, & euidentia sub ratione credibilis. non enim fidelis crederet nisi uideret ea esse credenda, uel propter euidentiam signorum, uel propter aliquod huiusmodi. ergo ubi neque huiusmodi signa, neque aliquod aliud ad persuadendum concurrat, non tenentur barbari credere. Et confirmatur, quia si simul Saraceni eodem modo proponerent barbaris sectam suam simpliciter, sicut Christiani, non tenerentur eis credere, ut certum est. ergo nec Christianis sine aliquo motiuo, & suasionem

proponentibus, quia non possunt, nec tenentur diuinare utra sit uerior religio, nisi appareant probabiliora motiua pro altera parte. hoc enim esset citò credere, quod est leuis cor de, ut dicit Ecclesiasticus c. 19.⁴¹⁴ Et confirmatur per illud Iohan. 15.⁴¹⁵ Si signa non fecissem, &c. peccatum non haberent. ergo ubi nulla fiunt [339] signa, neque motiua, nullum erit peccatum. Ex qua propositione sequitur, quòd [sect. 35] si solum illo modo proponatur fides barbaris, & non recipiant, non hac ratione possunt Hispani inferre illis bellum, neque iure belli contra eos agere. Patet, quia sunt innocentes quantum ad hoc, nec fecerunt aliquam iniuriam Hispanis. Et confirmatur hoc corollarium, quia ut S. Tho.⁴¹⁶ tradit secunda secundae, q. 4. articu. 1. ad bellum iustum requiritur causa iusta, ut scilicet illi, qui impugnantur propter aliquam culpam, impugnationem mereantur. Vnde Augustinus dicit libro 83. q. Iusta bella solent diffiniri, quae ulciscuntur iniurias, si gens, uel ciuitas plectenda est, quae uel uindicare neglexerit quod à suis improbe factum est, uel reddere quod per iniuriam ablatum est. Si ergo nulla praecessit à barbaris iniuria, nulla est causa iusti belli. Et haec est sententia communis omnium doctorum, non solum theologorum, sed etiam consultorum, ut Hostiensis,⁴¹⁷ Innocentii⁴¹⁸, & aliorum. Et ponit eam disertè Caieta.⁴¹⁹ secunda secundae, q. 66. articu. 8. nec scio aliquem doctorem qui oppositum sentiat. Vnde hic non esset legitimus titulus ad occupandas prouincias barbarorum, & spoliandos priores dominos. ¶ Tertia propositio, Si [sect. 36] barbari rogati & admoniti ut audiant pacificè loquentes de religione, nollent audire, non excusarentur à peccato mortali. Probatur, Quia, ut supponimus, [340] illi habent grauissimos errores, de quibus non habent rationes uerisimiles, aut probabiles. ergo si quis admoneat eos, ut audiant, ac deliberent de rebus spectantibus ad religionem, tenentur saltem audire, & consultare. Item necessarium est eis ad salutem credere in Christum, & baptizari. Marci ultimo,⁴²⁰ Qui crediderit, &c. Sed non possunt credere, nisi audiant. ad Rom. 10.⁴²¹ ergo tenentur audire, aliàs essent extra statum salutis, sine culpa sua, si non tenentur audire. ¶ Quarta propositio, Si [sect. 37] fides Christiana proponatur barbaris probabiliter, id est cum argumentis probabilibus, & rationabilibus, & cum uita honesta, & secundum legem naturae studiosam, quae magnum est argumentum ad confirmandam ueritatem: & hoc non semel, & perfunctoriè, sed diligenter, & studiosè, barbari tenentur recipere fidem Christi sub poena peccati mortalis. Probatur ex 3. conclusione, Quia si tenentur audire, ergo & acquiescere auditis si sunt rationabilia: & patet magnifèstè ex illo Marci ultimo⁴²², Euntes in mundum uniuersum, praedicate Euangelium omni creaturae. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uerò non crediderit, condemnabitur. Et per illud Actuum 4.⁴²³ Non est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.

¶ Secunda conclusio, [sect. 38] Non satis liquet mihi, [341] an fides Christiana fuerit barbaris, hactenus ita proposita, & annuntiata, ut teneantur credere sub nouo peccato. Hoc dico, quia (ut patet ex secunda propositione non tenentur credere, nisi proponatur eis fides cum probabili persuasione. Sed miracula, & signa nulla audio, nec exempla uitae adeò religiosa: contrà, multa scandala, seu facinora, & multas impietates. Vnde non uidetur quod religio Christiana satis commodè, & piè sit illis praedicata, ut illi teneantur acquiescere: quanquam uidentur multi religiosi, & alii ecclesiastici uiri, & uita, & exemplis, & diligenti praedicatione sufficienter operam & industriam adhibuisse in hoc negotio, nisi ab aliis, quibus alia cura est, impediti essent. ¶ Sexta propositio, [sect. 39] Quantumcunque fides annuntiata sit barbaris probabiliter & sufficienter, & noluerint eam recipere: nontamen hac ratione licet eos bello persequi, & spoliare bonis suis. Haec conclusio est expressa S. Tho. secunda secundae, q. 10.

articu. 8. ubi dicit, quod infideles, qui nunquam susceperunt fidem, sicut Gentiles, & Iudaei, nullo modo sunt compellendi ad fidem. Et est conclusio communis doctorum etiam in iure canonico & ciuili. Et probatur, Quia credere est uoluntatis: timor autem multum minuit de uoluntario, 3. Ethico. & ex timore serui dumtaxat accedere ad mysteria, & sacramenta Christi, sacrilegum est. Item pro-[342]batur ex cap. de Iudaeis 45. distin. De Iudaeis⁴²⁴ autem praecepit sancta synodus, nemini deinceps ad credendum uim inferre. cui enim uult, Deus miseretur, & quem uult, indurat. Non est dubium quin sententia concilii Toletani sit, ut non agatur cum Iudaeis minis & terroribus ad recipiendam fidem. E idem dicit expressè Grego. in c. qui sincera.⁴²⁵ eadem distin. Qui sincera (inquit) intentione extraneos à Christiana religione, ad fidem cupiunt perfectam perducere, blandimentis debent, non asperitatibus studere: nam quicumque aliter agunt, & eos sub hoc uelamine à consueta sui ritus uoluerint cultura remouere, suas illic magis quam Dei causas probantur attendere. Item probatur quaestio ex usu & consuetudine ecclesiae. Nunquam enim imperatores Christiani, qui sanctissimos, & sapientissimos pontifices à concilio habebant, bellum intulerunt infidelibus, eo quod nollent recipere Christianam religionem. Item bellum, nullum argumentum est pro ueritate fidei Christianae. ergo per bellum barbari non possunt moueri ad credendum, sed ad fingendum se credere, & recipere fidem Christianam, quod immane, & sacrilegum est. Et quamuis Scot. in 4. dict. 4. q. ultima⁴²⁶, dicat, quod religiose fieret, si infideles cogarentur à principibus minis & terroribus ad fidem: hoc tamen non uidetur intelligere, nisi de infidelibus, qui [[343]] aliàs sunt subditi principum Christianorum, de quibus postea dicitur. barbari autem non sunt tales: unde puto quod nec Scotus asserit de barbaris istis. Patet itaque, quod neque iste titulus idoneus est, & legitimus ad occupandas prouincias barbarorum.

¶ Alius titulus praetenditur seriò, & est titulus quintus, scilicet peccata ipsorum barbarorum. Dicunt enim quod licet non possint bello infestari ratione infidelitatis suae, aut quia non recipiunt fidem Christianam, possunt tamen bello peti, propter alia peccata mortalia, quae multa habent & ipsa grauissima, ut aiunt. Circa peccata autem mortalia distinguunt. Dicunt enim, quod cum sint aliqua peccata, quae non sunt contra legem naturae, sed solum contra legem diuinam posituam: pro his barbari non possunt infestari. Alia autem sunt contra naturam, ut esus carnis humanae, concubitus indifferens, cum matre, sororibus, & cum masculis: & pro his possunt infestari bello, & cogi, ut ab his desistant. Et ratio utriusque est, quia circa alia peccata, quae sunt contra legem posituam, non potest eis ostendi euidenter, quod malè faciant: circa alia autem contra legem naturae, potest eis ostendi, quod offendunt Deum: & per consequens coerceri ne offendant Deum. Praeterea possunt cogi ut seruent legem, quam ipsi profitentur, ea autem est lex naturae. Haec est opinio. Archiepis. Florenti.⁴²⁷ tertia parte, titulo 22. cap. [344] 5. c. 8. post August.⁴²⁸ Anch.⁴²⁹ idem Sylues.⁴³⁰ in uerb. papa. §. septimo: & est opinio. Innocen.⁴³¹ in c. quod super his. de uoto. ubi expressè dicit, Credo quod si gentiles, qui non habent nisi legem naturae, contra legem naturae faciant, poterunt per papam puniri. Arguitur Genes. 19.⁴³² ubi Sodomitae puniti sunt à Deo. Cum autem Dei iudicia sint nobis exemplaria, non uideo quare papa, qui est uicarius Christi, hoc non possit Haec Innocen. Et eadem ratione poterunt autoritate papae puniri à principibus Christianis. Sed pono corollarium, Principes [sect. 40] Christiani, etiam autoritate papae non possunt coërcere barbaros à peccatis contra legem naturae. nec ratione illorum eos punire. Probatur primo. Quia presupponunt falsum, quod papa habeat

iurisdictionem in illos, ut suprà dictum est. secundo, quia uel intelligunt uniuersaliter pro peccatis contra legem naturae, ut pro furto, fornicatione, adulterio, uel peculiariter pro peccatis contra naturam, de quibus S. Tho. secunda secundae, q. 154. arti. 11. ad secundum. quomodo peccatum contra naturam dicitur non solùm quia est contra legem naturae, sed contra ordinem naturalem, de quo 2. ad Corin. 2. uocatur immunditia, secundum glos. ut concubitus puerilis, & bestialis, uel foeminae ad foeminam: de quo ad Rom. 1. Si secundo modo solùm, contra arguitur. Quia homicidium est [345] ita graue, uel grauius peccatum, & ita manifestum, quòd si pro illis licet, ergo & pro homicidio. Item blasphemia est ita graue peccatum, & ita manifestum. Si primo modo, id est generaliter pro omni peccato contra legem naturae: contrà, pro fornicatione non licet. ergo nec pro aliis peccatis contra legem naturae. Antecedens patet 1. ad Corin. 5.⁴³³ Scripsi uobis in epistola, ne commisceamini fornicariis. Et primum, si quis frater nominatur inter uos fornicator, aut idolis seruiens, &c. & infrà, Quid enim mihi de his, quae foris sunt, iudicare? ubi S. Tho.⁴³⁴ dicit, Praelati acceperunt potestatem super eos tantùm, qui se fidei subdiderunt. Vbi apertè patet, quòd Paulus dicit non spectare ad eum iudicium de infidelibus, & fornicariis, aut idololatriis. Item nec omnia peccata contra legem naturae possunt euidenter ostendi, saltem omnibus. Item hoc tantundem est dicere, ac si quis dicat, quòd propter infidelitatem liceat barbaros debellare: omnes enim sunt idololatrae. Item non licet papae inferre bellum Christianis, quia sunt fornicarii, aut fures, imo quia sunt cynedi: nec ideo potest publicare terras eorum, & dare aliis principibus, hoc enim modo cùm in omni prouincia sint multi peccatores, quotidie possent mutari regna. Et confirmatur. Grauiora enim peccata sunt haec apud Christianos, qui sciunt illa esse peccata, quàm [346] apud barbaros, qui ignorant esse peccata. Item mirum est, quòd papa non possit ferre leges infidelibus, & possit exercere iudicia, & inferre poenas. Item arguitur, & certè uidetur conuincere, quia uel barbari tenentur ferre poenas illatas pro illis peccatis, uel non. Si non tenentur, ergo nec papa potest inferre. si tenentur, ergo tenentur recognoscere papam tanquam dominum, & legislatorem. ergo si non recognoscatur, iam propter hoc solùm potest eis inferri bellum: quod tamen isti negant, ut suprà dictum est. Et profectò mirum est quòd possunt impune negare auctoritatem, & iurisdictionem papae: & tamen teneantur subire iudicium eius. Item non possunt acceptare iudicium papae, qui non sunt Christiani. nullo enim alio iure papa potest eos condemnare aut punire, nisi quia uicarius Christi. Sed isti fatentur, tam Innocentius, August. Ancha. quàm etiam Archiepi. & Syluest. quòd non possunt puniri, quia non recipiunt Christum. ergo nec quia non recipiunt iudicium papae. hoc enim praesupponit illud. Et confirmatur, quod nec iste titulus, nec praecedens sit sufficiens. Quia etiam in ueteri Testamento, ubi tam armis res gerebatur, nunquam populus Israel occupauit terras infidelium: uel quia essent infideles, & idololatrae, uel quia haberent alia peccata contra naturam, qui multa habebant, quia erant [347] idololatrae, & alia peccata contra naturam habebant, ut quia sacrificabant filios suos, & filias suas daemoniis: sed uel ex spirituali dono Dei, uel quia transitum impediabant, & eos offenderant. Item quid isti uocant profiteri legem naturae? si est cognoscere, non totam cognoscunt: si est uelle seruare legem naturae, contrà, etiam uolunt seruare totam legem diuinam. si enim scirent legem Christianam esse diuinam, uellent seruare. ergo non magis profitentur legem naturae, quàm Christianam. Item profectò maiores probationes habemus ad probandum legem Christi esse à Deo, & esse ueram quàm ad probandum quod fornicatio est mala, uel quaerenda alia, etiam lege naturali prohibita. Ergo si possunt cogi ad obseruandum leges naturae, quia potest probari: ergo etiam ad obseruationem legis euangelicae.

¶ Restat alius & sextus titulus, qui praetenditur, scilicet per electionem uoluntariam. Hispani enim cùm ad barbaros perueniunt, significant eis, quemadmodum rex Hispaniae mittit eos pro commodis eorum, & admonent eos, ut illum pro domino, & rege recipiant, & acceptent. & illi retulerunt placere sibi. & nihil tam naturale est, quàm uoluntatem domini uolentis rem suam in alium transferri, ratam haberi. Instituta de rerum diuisione, §. per traditionem. Et est conclusio quòd nec iste titulus est idoneus. Patet primò, Quia deberet abesse me-[348]tus, & ignorantia, quae uitiant omnem electionem. Sed haec maximè interuenit in illis electionibus, & acceptationibus. nesciunt enim barbari quid faciunt, imò fortè nec intelligunt quid petunt Hispani. Item hoc petunt circumstantes armati ab imbelli turba, & meticulosa. Item cùm illi (ut suprà dictum est) haberent ueros dominos, & principes, non potest populus sine alia rationabili causa accersere nouos dominos: quod est in detrimentum priorum. Item nec econtrario ipsi domini possunt nouum principem creare sine assensu populi. Cum ergo in huiusmodi electionibus & acceptationibus non concurrant omnia requisita ad legitimam electionem, omnino ille titulus non est idoneus nec legitimus ad occupandas & obtinendas illas prouincias.

¶ Septimus titulus qui possit praetendi, scilicet ex speciali dono Dei. dicunt enim nescio qui, quòd Dominus in suo peculiari iudicio condemnauit istos barbaros omnes ad perditionem, propter abominationes suas, & tradidit in manus Hispanorum, sicut olim Cananaeos in manus Iudaeorum. Sed de hoc nolo multum disputare, quia periculosè crederetur alicui prophetiam asserenti contra communem legem, & contra regulas Scripturae, nisi miraculis confirmaretur doctrina sua: quae tamen nulla proferuntur ab huiusmodi prophetis. Item [349] dato quòd ita esset, quòd Dominus perditionem barbarorum facere constituisset, non tamen ideo consequitur, quòd ille, qui eos perderet, esset sine culpa, sicut nec erant sine culpa reges Babyloniae, qui contra Ieroboam ducebant exercitum, & filios Israel ducebant in captiuitatem: licet re uera totum fuerit ex peculiari prouidentia Dei: sicut saepe illud erat praedictum. Nec Ieroboam rectè auertit populum Israel à Roboam, quamuis hoc factum fuisset concilio Domini, sicut etiam Dominus per Prophetam comminatus fuerat: & utinam secluso peccato infidelitatis, non sint maiora peccata in moribus apud aliquos Christianos, quàm sunt inter illos barbaros. Scriptum est 1. Iohan. 4. Nolite credere omni spiritui, sed probate spiritus, utrum ex Deo sint. & ait S. Tho. prima secundae, q. 68. Dona dantur à Spiritu sancto ad perficiendum uirtutes. Vnde ubi fides, aut autoritas, aut prouidentia ostendit quid agendum sit, non est recurrendum ad dona. Haec de falsis & non idoneis titulis occupandi prouincias barbarorum sufficiant. Sed notandum, quòd ego nihil uidi scriptum de hac quaestione, nec unquam interfui disputationi, aut consilio de hac materia: unde fieri posset, ut alii fortasse fundent titulum, & iustitiam huius negotiationis, & principatus in aliquo praedictorum locorum, non sine ratione aliqua. Sed ego [[350]] hactenus non possum aliud intelligere, nisi quod dictum est: unde si non essent alii tituli quàm isti, profectò malè consultum esset saluti principum, uel potius eorum, ad quos spectat haec dirigere. nam principes sequuntur aliorum consilium: quia per se haec examinare non possunt. Quid prodest homini si uniuersum mundum lucretur, seipsum uerò perdat, & detrimentum sui faciat? Matth. 16. & Marc. 8. & Luc. 9.

DE TITVLIS, QVIBVS *barbari potuerint uenire in ditionem Hispanorum.*

SVMMA.

1 Barbari quomodo potuerunt uenire in ditionem Hispanorum ratione naturalis societatis, & communitatis.

2 Hispani, quòd habeant ius peregrinandi ad Indorum barbarorum prouincias, & illic degendi, sine tamen eorum nocumento aliquo, nec possunt ab illis prohiberi.

3 Hispanis, quòd liceat apud Indos barbaros negotiari, sine patriae tamen incommodo, importando merces, quibus illi carent, &c. & efferendo inde aurum, & argentum, uel alia quibus abundant. nec illorum Principes possunt impedimento esse quominus subditi exercent commercia inter Hispanos, &c.

4 Barbaris, quòd non liceat prohibere Hispanos à communicatione & participatione illorum, quae apud eos sunt communia tam ciuibus, quàm hospitibus.

[351] 5 Liberi, si apud Indos nascentur ex parentibus Hispanis illic domicilium habentibus & uelint esse ciues, quòd non possint arceri, uel à ciuitate, uel à commodo aliorum ciuium, ostenditur.

6 Barbari si uellent prohibere Hispanos quominus exercerent cum illis commercia, &c. quid esset agendum.

7 Hispani si omnibus modestissimè tentatis, non possunt consequi securitatem cum barbaris insulanis, nisi ciuitates occupando, & subiiciendo illos, an hoc facere licitè possint.

8 Hispani, quando, & in quo casu possent saeuire in barbaros tanquam in perfidos hostes, & in illos omnia belli iura prosequi, eos spoliare, imò & in captiuitatem redigere, quin etiam & dominos priores deponere, & nouos constituere.

9 Barbari quòd causa religionis Christianae propagandae potuerunt in Hispanorum ditionem uenire. Et quòd Christiani habeant ius praedicandi, & annuntiandi Euangelium in prouincijs barbarorum.

10 Papa, quòd potuerit negotium conuersionis Indorum barbarorum solis Hispanis demandare, & omnibus alijs non solùm praedicationem, sed etiam commercium interdicere.

11 Barbari, quòd non sint debellandi, neque eorum bonis priuandi, si permittant Hispanos liberè, & sine impedimento Euangelium praedicare, siue illi fidem recipiant, siue non.

12 Barbari, siue eorum domini, siue ipsa multitudo, impediunt Euangelij promulgationem, quomodo ab Hispanis (absque tamen scandalo) possint coerceri. Et quid dicendum de his, qui praedicationem admittunt, conuersionem tamen aut interficientes, uel punientes, [352] siue terrentes ad Christum conuersos impediunt.

13 Barbari, quomodo potuerunt in Hispanorum ditionem uenire, eo quòd cum essent conuersi, & Christiani effecti, eorum principes ui, aut metu uolentes eos ab idololatria reuocare, ab Hispanis fuerint protecti, & sub eorum tutelam recepti.

14 Barbari, quòd in Hispanorum uenire potuerint ditionem: quia cum bona pars eorum esset ad Christum conuersa, Papa, illis petentibus, aut non petentibus, potuerit ex rationabili causa dare illis Christianum principem, ut est Hispanorum rex, alijs dominis infidelibus repulsis.

15 Barbari insulam quomodo in ditionem Hispanorum uenire potuerunt propter tyrannidem.

16 Barbari Indi, quòd potuerint in Hispanorum ditionem uenisse per ueram, & uoluntariam electionem.

17 Barbari, quòd societatis, & amicitiae titulo potuerunt uenire in ditionem Hispanorum.

18 Hispani quòd potuissent barbaros redigere sub eorum ditionem, si certò constaret eos esse amentes.

PRIMVS titulus potest [sect. [1]] uocari naturalis societatis, & communicationis. Nunc dicam de legitimis titulis, et idoneis, quibus barbari uenire potuerunt in ditionem Hispanorum. Et circa hoc sit prima conclusio, Hispani [sect. [2]] habent ius peregrinandi in illas prouincias, & illic degendi, sine aliquo tamen nocumento barbarorum, nec possunt ab illis prohiberi. Probatur primò ex iure gentium, quod uel est ius naturale, uel deriuatur ex iure naturali. Insti. de iure naturali, genti. quod naturalis ratio inter omnes gentes constituitur, uocat ius gentium. Sic enim apud omnes nationes habetur inhumanum sine aliqua speciali causa hospites & peregrinos malè accipere: econtrario autem humanum, & officiosum, se habere bene erga hospites: quod non esset, si peregrini malè facerent, accedentes in alienas nationes. Secundò, A principio orbis (cum omnia essent communia) licebat unicuique in quam que regionem uellet, intendere & peregrinari. Non autem uidetur hoc demptum per rerum diuisionem. nunquam enim fuit intentio gentium per illam diuisionem tollere hominum inuicem communicationem: & certè temporibus Noë fuisset inhumanum. Tertio, Omnia licent, quae non sunt prohibita, aut aliàs sunt in iniuria aut detrimento aliorum. Sed (ut supponimus) talis peregrinatio Hispanorum est sine iniuria aut damno barbarorum: ergo est licitum. Quartò, Non liceret Gallis prohibere Hispanos à peregrinatione Galliae, uel etiam habitationis, aut econtrariò, si nullo modo cederet in damnum illorum, nec facerent iniuriam. ergo nec barbaris. Item quintò, Exilium est poena etiam inter capitales. ergo non licet relegare hospites sine culpa. Item, sextò Haec est una pars belli, prohibere aliquos tanquam hostes à ciuitate, uel prouincia, uel expellere iam existentes. Cum ergo barbari non habeant iustum [354] bellum contra Hispanos, Supposito quod sint innoxii. ergo non licet illis prohibere Hispanos à patria sua. Item septimò facit illud Poetae, Quod genus hoc hominum, quaeuue hunc tam barbara morem, Permittit patriam hospitio, prohibemur arena?

Item octauo, Omne animal diligit sibi simile. Ecclesiasti, 17.⁴³⁵ ergo uidetur quod amicitia inter homines sit de iure naturali: & contra naturam est uitare consortium hominum innoxiorum. Item nonò facit illud Matth. 25.⁴³⁶ Hospes eram, & non collegistis me. Vnde cum iure naturali uideantur recipere hospites, illud Christi iudicium statuatur cum omnibus.

Decimò, iure naturali communia sunt omnium, & aqua profluens, & mare: item flumina, & portus, atque naues iure gentium undecunque licet applicare. Institu. de rerum diuisio: & eadem ratione uidetur publicè. ergo neminem licet ab illis prohibere. ex quo sequitur, quòd barbari iniuriam facerent Hispanis, si prohiberent illos à suis regionibus. Item undecimò, ipsi admittunt omnes alios barbaros undecumque. ergo facerent iniuriam non admittentes Hispanos. Item duodecimò, Quia si Hispanis non liceret peregrinari apud illos, uel hoc esset iure naturali, aut diuino, aut humano: naturali & diuino certè licet. si lex humana esset, quae prohibe-[355]ret sine aliqua causa à iure naturali, & diuino, esset inhumanum, nec esset rationabilis, & per consequens non haberet uim legis. Decimo tertio, Vel Hispani sunt subditi illorum, uel non. Si non sunt subditi, ergo non possunt prohibere. Si sunt subditi, ergo debent eos bene tractare. Item decimoquarto, Hispani sunt proximi barbarorum, ut patet ex Euangelio Luc. 10. de Samaritano. Sed tenentur diligere proximos, Matth. 22. sicut se ipsos. ergo non licet prohibere illos à patria sua sine causa. Augus.⁴³⁷ de doctrina Christiana, Cum dicitur, Diliges proximum tuum, manifestum est omnem hominem proximum esse.

¶ Secunda propositio, Licet [sect. 3] Hispanis negotiari apud illos, sine patriae tamen damno, puta exportantes illuc merces, quibus illi carent: & adducentes illinc uel aurum, uel argentum, uel alia, quibus illi abundant. nec principes illorum possunt impedire subditos suos ne exercent commercia inter Hispanos, nec econtrario cum illis. Probatur ex prima. Primò, quia etiam hoc uidetur ius gentium, ut sine detrimento ciuium peregrini commercia exercent. Item secundò eodem modo probatur, Cùm hoc liceat iure diuino, ergo lex quae hoc prohiberet sine dubio, causa non esset rationalis. Item tertio, Princeps tenetur diligere Hispanos iure naturali. ergo non licet eis si potest fieri sine detrimento illorum, prohibere illos à commodis suis si-[356]ne causa. Quartò, Quia uidetur facere contra illud prouerbium, Non facies alteri, quod tibi fieri non uis. Et in summa certum est, quòd non plus possunt barbari prohibere Hispanos à commercio suo, quàm Christiani possunt prohibere alios Christianos. Clarum est autem, quòd si Hispani prohiberent Gallos à commercio Hispaniarum, non propter bonum Hispaniae, sed ne Galli participant aliquam utilitatem, lex esset iniqua, & contra charitatem. si autem hoc lege cauere iustè non potest, nec etiam facto fieri (quia lex non est iniqua, nisi propter executionem legis. & ut dicitur. ff. de iusti. & iure, uelut uim inter homines omnes cognationem quandam, natura constituit) uidetur contra ius naturale, ut homo hominem sine aliqua causa aduersetur. Non enim homini homo lupus est, ut ait Ouidius, sed homo.

¶ Tertia propositio, Si [sect. 4] quae sunt apud barbaros communia tam ciuibus quàm hospitalibus, non licet barbaris prohibere Hispanos à communicatione & participatione illorum. Exempli gratia, Si licet aliis peregrinis uel effodere aurum in agro communi uel ex fluminibus, uel piscari margaritas in mari, uel in flumine: non possunt prohibere Hispanos, eo modo duntaxat, quo aliis licet, cùm diuites ciues, & naturales incolae non grauentur. Haec probantur ex prima, & secunda. Nam si licet Hispa-[357]nis peregrinari & negotiari apud eos, ergo licet eis uti legibus & commodis omnium peregrinorum. Secundò, Quia quae in nullius bonis sunt, iure gentium sunt occupantis. Insti. de rerum diui. §. ferae bestiae. ergo si aurum in agro, uel margaritae in mari, aut aliud quodcumque in fluminibus non est appropriatum iure naturali, erit occupantis, sicut & pisces in mari. Et quia multa hìc uidentur procedere ex iure gentium, non quòd sit ius gentium: tamen quia deriuatur sufficienter ex iure naturali, manifestam uim habet ad dandum ius & obligandum. Et dato quòd non semper deriuetur ex iure naturali, satis uidetur esse consensus maioris partis totius orbis, maxime

pro bono communi omnium. Si enim post prima tempora creati orbis, aut reparati post diluuium, maior pars hominum constituerit, ut legati ubique essent inuiolabiles, ut mare esset commune, ut bello capti essent serui, & hoc ita expediret ut hospites non exigerentur: certè hoc haberet uim, etiam aliis repugnantibus.

¶ Quarta Propositio, Imò [sect. 5] si ex aliquo Hispano nascentur ibi liberi, & uelint esse ciues, non uidetur quòd possint prohiberi uel à ciuitate uel à commodis aliorum ciuium. dico ex parentibus habentibus illic domicilium. Probatur, Quia hoc uidetur esse de iure gentium, ut ciuis dicatur, & sit, qui natus est in ciuitate. ff. de appe. l. ciues. Et confirmatur, Quia cum homo sit animal ciuile, talis natus in una ciuitate, non est ciuis alterius ciuitatis. Si ergo non esset ciuis illius non esset ciuis allicuius ciuitatis, per quod impediretur à iure naturali, & gentium: imò uidetur, quod qui uellet accipere domicilium in aliqua ciuitate illorum, ut accipiendo uxorem, uel alia ratione, qua alii peregrini solent fieri ciues: non uidetur quòd possint prohiberi plusquam alii: & per consequens gaudere priuilegiis ciuium sicut alii, modò etiam subeant onera aliorum. Etiam facit, quòd hospitalitas commendatur 1. P. 4.⁴³⁸ Hospitales inuicem. & 1. ad Timo. 3.⁴³⁹ de episcopo, Oportet episcopum hospitalem esse, unde econtrario nolle accipere hospites, & peregrinos, est de se malum.

¶ Quinta propositio, [sect. 6] Si barbari uelint prohibere Hispanos in supra dictis à iure gentium, putà uel commercio, uel aliis, quae dicta sunt, Hispani primò debent ratione, & suasionibus tollere scandalum, & ostendere omni ratione se non uenire ad nocendum illis, sed pacifice uelle hospitari, & peregrinari sine aliquo incommodo illorum: & non solùm uerbis, sed etiam ratione ostendere, iuxta illud, Omnia sapientes prius experiri decet. Quòd si reddita ratione barbari nolunt acquiescere, sed uelint ui agere, Hispani possunt se defendere, & omnia agere ad securitatem suam conuenientia: quia uim ui repellere licet. Nec solùm hoc, sed si aliter tuti es-[359]se non possunt, artes, & munitiones aedificare: & si acceperint iniuriam, illam autoritate principis bello prosegui, & alia belli iura agere. Probatur, Quia causa belli iusti est ad propulsandam & uindicandam iniuriam, ut suprà dictum est ex S. Tho. secunda secundae, q. quarta. sed barbari prohibentes iure gentium Hispanos, faciunt eis iniuriam: ergo si necesse sit ad obtinendum ius suum bellum gerere, possunt hoc licitè facere. Sed est notandum, quòd cùm barbari isti sint natura meticulosi, & aliàs stolidi, & stulti, quantumcumque Hispani uelint eos demere à timore & reddere eos securos de pacifica conuersatione: possunt adhuc meritò timere, uidentes homines cultu extraneos, & armatos, & multo potentiores se. Et ideo si commoti hoc timore concurrunt ad exigendos, uel occidendos Hispanos, liceret quidem Hispanis se defendere, & seruato moderamine inculpatae tutelae, nec alia belli iura liceret exercere in illos, putà uel parta uictoria, & securitate, occidere illos, uel spoliare, uel occupare ciuitates eorum, quia in illo casu sunt innocentes, & meritò timent, ut supponimus. Et ideò debent Hispani se tueri: sed quantum fieri poterit cum minimo detrimento illorum, quia est bellum dumtaxat defensiuum. Nec est inconueniens, quod cùm ex una parte est ius, & ex altera ignorantia inuincibilis, quòd sit bellum iustum ex utraque parte. Vt si-[360]cut Galli tenent Burgundiam cum probabili ignorantia, credentes pertinere ad eos, Imperator autem noster habet ius certum ad illam prouinciam, qui potest bello repetere, & illi illam defendere: sic potest contingere cum barbaris, & hoc multum est considerandum. Alia enim sunt iura belli aduersus homines uerè noxios, & iniuriosos, & alia aduersus innocentes, & ignorantes. Sic etiam aliter uitandum est scandalum Pharisaeorum, aliter pusillorum, & infirmorum.

¶ Sexta propositio, Si [sect. 7] omnibus tentatis, Hispani non possunt consequi securitatem cum barbaris, nisi occupando ciuitates, & subiiciendo illos, licite possunt hoc etiam facere. Probat, Quia finis belli est pax, & securitas: ut dicit Augu. ad Bonifacium. postquam (ut dictum est) licet Hispanis bellum suscipere, uel etiam si necesse sit, inferre, ergo licet omnia facere necessaria ad finem belli, scilicet ad obtinendam securitatem & pacem.

¶ Septima conclusio, Imò [sect. 8] si postquam Hispani omni diligentia, & re, & uerbo ostendissent, non stare per eos quin barbari pacificè, & sine damno suarum rerum agant, nihilominus barbari perseuerarent in malitia sua, & contenderent ad perditionem Hispanorum: iam tunc non tanquam cum innocentibus, sed tanquam cum perfidis hostibus agere possent, & omnia [361] belli iura in illos prosequi, & spoliare illos, & in captiuitatem redigere, & dominos priores deponere, & nouos constituere, moderatè tamen pro qualitate rei & iniuriarum. Haec conclusio satis patet, quia, si licet eis bellum indicere, ergo etiam iura belli persequi. Et confirmatur, Quia non debent esse melioris conditionis, quia sunt infideles. Sed haec omnia licerent aduersus Christianos, si semel esset iustum bellum: ergo etiam licet aduersus illos. Item hoc est generale ius gentium, ut omnia capta in bello fiant uictoris, ut habetur in l. si quid in bello. & l. hostes. ff. de captiuis. & c. ius gentium. 1. distin. & expressius Institu. de rerum diuisio. §. Item qui ab hostibus. ubi dicitur, quòd iure gentium, quae ab hostibus accepimus, statim nostra fiunt, adeò ut etiam homines in nostram seruitutem deducantur. Item, quia (ut doctores dicunt in materia de bello) princeps, qui habet iustum bellum, fit ipso iure iudex hostium, & potest eos iuridicè punire, & condemnare pro qualitate iniuriarum. Et confirmantur omnia suprà dicta. Quia legati iure gentium sunt inuiolabiles. & Hispani sunt legati Christianorum: ergo barbari tenentur eos audire, saltem benigniter, & non repellere. Iste ergo est primus titulus quo Hispani potuerunt occupare prouincias, & principatum barbarorum, modò fiat sine dolo, & fraude, [362] & non quaerant fictas causas belli. Si enim barbari promitterent Hispanos pacificè negotiari apud illos, nullam possent Hispani ex hac parte praetendere iustam causam occupandi bona illorum non plusquam Christianorum.

¶ Alius titulus potest [sect. 9] esse, scilicet causa religionis Christianae propagandae: pro quo sit prima conclusio, Christiani habent ius praedicandi, & annuntiandi Euangelium in prouinciis barbarorum. Haec conclusio nota est ex illo, Praedicate Euangelium omni creaturae, &c. Item, Verbum Domini non est alligatum. 2. Thim. 2.⁴⁴⁰ Secundò patet ex praedictis, Quia si habent ius peregrinandi, & negotiandi apud illos, ergo possunt docere uirtutem uolenti audire, maximè de spectantibus ad salutem, & felicitatem multò magis, quàm aliquam humanam disciplinam. Tertiò, Quia aliàs illi essent extra statum salutis, sinon liceret Christianis ire ad eos ad annuntiandum Euangelium. Quartò, Quia correctio fraterna est de iure naturali, sicut & dilectio. cùm ergo omnes illi sint non solùm in peccatis, sed extra statum salutis: ergo ad Christianos spectat corrigere & dirigere eos, imò uidentur quod teneantur ad hoc. Quintò & ultimò Quia sunt proximi, ut suprà dictum est, & unicuique mandauit Deus de proximo suo. Ecclesiast. 17. ergo spectat ad Christianos instruere illos ignorantes de summis rebus.

[363] ¶ Secunda conclusio, Licet [sect. 10] hoc sit commune & liceat omnibus, tamen papa potuit hoc negotium mandare Hispanis, & interdicere omnibus aliis. Probat, Quia licet, ut supra dictum est, papa non sit dominus temporalis, tamen habet potestatem in temporalibus in ordine ad spiritualia. ergo cùm spectet ad papam specialiter curare promotionem Euangelii in totum orbem, si ad praedicationem Euangelii in illis prouinciis

commodiùs possent principes Hispani dare operam, potest eis committere, & interdicere omnibus aliis: & non solùm interdicere praedicationem, sed etiam commercium, si hoc ita expediret ad religionis Christianae propagationem, quia potest ordinare temporalia, sicut expedit spiritualibus. Si ergo hoc ita expedit, ergo spectat ad auctoritatem & potestatem summi pontificis: sed omnino uidetur ita expedire, eo quod si indiscriminatim ex aliis prouinciis Christianorum concurrerent ad illas prouincias, possent se inuicem facilè expedire, & excitare seditiones: unde & tranquillitas impediretur, & turbaretur negotium fidei, & conuersio barbarorum. Praeterea cùm principes Hispani suis auspiciis, & sumptibus primi omnium eam nauigationem susceperint, & tam feliciter nouum orbem inuenerint: iustum est, ut ea peregrinatio aliis interdicatur, & ipsi solùm fruantur inuentis. Sicut etiam pro pace [364] conseruanda inter principes, & religione amplificanda, potuit papa prouincias Saracenorum inter principes Christianos ita distribuere, ne alius in alterius partes transeat: sic etiam posset pro commodo religionis principes creare, & maximè ubi antea nulli fuissent principes Christiani.

¶ Tertia conclusio, Si [sect. 11] barbari permittant Hispanos liberè & sine impedimento, praedicare Euangelium, siue illi recipiant fidem, siue non: non licet hac ratione intentare illis bellum, nec aliàs occupare terras illorum. Haec probata est superiùs, ubi confutauimus quartum titulum: & per se patet, quia nunquam est bellum iustum, ubi nulla praecessit iniuria, secunda secundae, q. 40. arti. 1.

¶ Quarta conclusio, [sect. 12] Si barbari, siue ipsi domini, siue etiam multitudo impedian Hispanos quominus liberè annuntient Euangelium, Hispani reddita prius ratione ad tollendum scandalum, possunt illis inuitis praedicare, & dare operam ad conuersionem gentis illius: & si sit opus propter hoc, bellum suscipere, uel inferre, quo usque pariant opportunitatem & securitatem praedicandi Euangelium. Et idem est iudicium, si etiam permittentes praedicationem, impedian conuersionem, occidentes, uel aliter punientes conuersos ad Christum, uel minis, aut terroribus alios deterrentes. Haec [365] patet, Quia faciunt in hoc barbari iniuriam Hispanis, ut patet ex dictis. patet enim iustam esse belli causam. Secundò etiam, Quia impeditur commodum ipsorum barbarorum, quòd principes eorum non possunt impedire iustè. Ergo in fauorem illorum qui opprimuntur, & patiuntur iniuriam, possunt Hispani mouere bellum, maximè cùm res sit tanti momenti. Ex qua etiam quaestione patet, quòd etiam hac ratione, si aliter negotium religionis procurari non potest, licet Hispanis occupare terras, & prouincias illorum, & nouos dominos creare, & antiquos deponere, & prosequi iure belli, quae in aliis bellis iustis licitè fieri possent, seruato semper modo, & ratione, ne ultra procedatur, quam opus sit: & potiùs de proprio iure remittatur, quàm aliud quod licet, inuadendo, & semper omnia dirigendo magis ad commodum barbarorum, quàm ad proprium quaestum. Sed considerandum ualde est quod Paul. dicit 1. ad Cor. 6.⁴⁴¹ Omnia mihi licent sed non omnia expediunt. Haec enim omnia quae dicta sunt, intelliguntur per se loquendo. Fieri enim potest, ut per haec bella, caedes, & spolia, potiùs impediretur conuersio barbarorum, quàm quaereretur, & propagaretur. Et ideo hoc in primis cauendum est, ne offendiculum ponatur Euangelio. Si enim ponatur, cessandum esset ab hac ratione euangelizandi, & alia [366] quaerenda esset. Sed nos ostendimus quòd per se licent. Ego non dubito quin opus fuerit ui & armis ut possent Hispani illic perseuerare: sed timeo ne ultra res progressa sit, quàm ius fasque permittebant. Iste ergo potuit esse secundus titulus legitimus, quo barbari potuerunt cadere in ditionem Hispanorum. Sed semper habendum est prae oculis quod statim dictum est,

ne hoc quod per se licitum est, reddatur malum per accidens: quia bonum est ex integra causa, malum autem per circumstantiam, ex Aristo. 3. Ethico. & Dionysio. 4. c. de diuinis nominibus.

¶ Alius titulus potuit [sect. 13] esse, qui deriuatur ex isto, & est, Si qui ex barbaris conuersi sunt ad Christum, & principes eorum, ui aut metu, uolunt eos reuocare ad idololatriam, Hispani hac ratione etiam si necesse sit, possunt, si aliàs fieri non potest, mouere bellum, & cogere barbaros ut desistant ab illa iniuria, & contra pertinaces iura belli prosequi, & per consequens aliquando dominos deponere, sicut in aliis bellis iustis. & iste potest poni tertius titulus, & non solum titulus religionis, sed amicitiae & societatis humanae. Ex hoc enim quod aliqui barbari sint conuersi ad religionem Christianam, sunt facti amici & socii Christianorum: & debemus operari bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei, ad Galat. 6.

[367] ¶ Alius titulus potest esse, [sect. 14] Si bona pars barbarorum conuersi essent ad Christum siue iure, siue iniuria, id est, dato quod minis, aut terroribus, uel aliàs non seruatis seruandis, dum modo uerè essent Christiani, papa ex rationabili causa posset, uel ipsis petentibus, uel etiam non petentibus, dare illis principem Christianum, & auferre alios dominos infideles. Probatur, Quia si ita expediret ad conseruationem religionis Christianae, quia timetur ne sub dominis infidelibus apostatae fiant, id est deficiant à fide, uel illa occasione grauentur à suis dominis: in fauorem fidei papa potest mutare dominos. Et confirmatur, Quia (ut doctores dicunt) & expressè S. Tho. secunda secundae, q. 10. articu. 10. ecclesia posset omnes seruos Christianos, qui seruiunt infidelibus, liberare eos, etiam si aliàs essent legitimè captiui. & hoc expressè dicit Innocenti. in d. c. super his. de uot. Ergo magis poterit liberare alios subditos Christianos, qui non sunt tam astricti, sicut serui. Et confirmatur, Quia tantum, uel plus, tenetur uxor uiro, sicut subditus domino cum illud uinculum sit iuris diuini, hoc autem non: sed in fauorem fidei liberatur uxor fidelis à uiro infideli, si maritus ei molestus est pro religione, ut patet ex Apostolo ad Cor. 7. & c. quanto. de diuortiis. Imò ita nunc consuetum est, ut ipso facto, quod alter coniugum conuertitur ad fidem, sit liber ab [368] alio coniugum infideli. ergo etiam ecclesia in fauorem fidei, & ad uitandum periculum, potest liberare omnes Christianos ab obedientia, & subiectione dominorum infidelium, secluso scandalo. Et ponitur iste quartus titulus legitimus.

¶ Alius titulus potest [sect. 15] esse propter tyrannidem, uel ipsorum dominorum apud barbaros, uel etiam propter leges tyrannicas in iniuriam innocentum, puta quia sacrificant homines innocentes, uel alios occidunt indemnatos ad uescendum carnibus eorum. Dico etiam, quod sine authoritate Pontificis possunt Hispani prohibere barbaros ab omni nefaria consuetudine, & ritu, quia possunt defendere innocentes à morte iniusta. Hoc probatur, Quia unicuique mandauit Deus de proximo suo: & illi omnes sunt proximi: ergo quilibet potest defendere illos à tali tyrannide, & oppressione. & hoc maximè spectat ad principes. Item probatur 24. d. Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum, liberare necesse est. Nec hoc solum intelligitur cum actu ducuntur ad mortem, sed etiam possunt cogere barbaros, ut cessent à tali ritu: & si nolunt, hac ratione potest eis bellum inferri, & iura belli in eos persequi. & si aliter tolli non potest sacrilegus ritus, possunt mutare dominos, & nouum principatum inducere. Et quantum ad-[369]hoc habet uerum illa opinio Inno. & Archiepi. supposito, quod pro peccatis contra naturam possunt puniri. intelligendum in quam, quando sunt in detrimentum innocentum: ut ex hoc quod facere prohibentur, scilicet sacrificare innocentes, & in esum conuertere. Nec obstat, quod omnes barbari consentiant in huiusmodi leges, & sacrificia, nec uolunt se hoc uindicari ab Hispanis.

in his enim non ita sunt sui iuris, ut possint seipsos, uel filios suos tradere ad mortem. & iste posset esse quintus titulus legitimus.

¶ Alius titulus posset esse [sect. 16] per ueram & uoluntariam electionem, putà si barbari ipsi intelligentes & prudentem administrationem, & humanitatem Hispanorum, ultrò uellent accipere in principem regem Hispaniae tam domini, quàm alii: hoc enim fieri posset, ut esset legitimus titulus etiam de lege naturali. quaelibet enim respublica potest sibi constituere dominum, nec ad hoc esset necessarius consensus omnium, sed uidetur sufficere consensus maioris partis. Quia sic aliàs disputaui in his, quae spectant ad bonum reipublicae. Illa quae constituuntur à maiori parte, tenent, etiam aliis contradicentibus: aliàs nihil posset geri pro utilitate reipublicae, cùm difficile sit, ut omnes conueniant in unam sententiam. Vnde si in aliqua ciuitate, aut prouincia maior pars esset Christianorum, & illi in fauorem fidei, & pro [370] bono communi uellent habere principem Christianum, credo quòd possent eligere, aliis inuitis, etiam relinquendo alios dominos infideles: & dico quod possent eligere principem, non solùm sibi, sed toti reipub. sicut & Galli pro bono suae reipublicae mutauerunt principes, & ablato regno à Childerico, tradiderunt Pipino, Caroli magni patri: quam mutationem Zacharias pontifex comprobauit. & hic potest poni. sextus titulus.

¶ Alius titulus causa [sect. 17] sociorum & amicorum. Cùm enim ipsi barbari inter se gerant aliquando legitima bella, & pars, quae iniuriam passa est, & libet contrariae bellum inferre, potest accersere Hispanos in auxilium, & praemia uictoriae illis communicare, ut feruntur fecisse Talcalthedani contra Mexicanos, qui cum Hispanis composuerunt, ut eos iuuarent ad debellandos Mexicanos: haberent autem quicquid iure belli ad eos spectare poterat. Quòd enim haec sit causa iusta belli pro sociis & amicis, non est dubium, ut etiam declarat Caieta. secunda secundae, q. 4. articu. 1.⁴⁴² Quia aequè potest respublica aduocare extraneos ad uindicandum inimicos contra extraneos malefactores. Et confirmatur, Quia profectò hac maximè ratione Romani dilatauerunt imperium suum, dum scilicet sociis atque amicis auxilia praestabant, & ea occasione iusta bella suscipientes, iure belli [371] in possessionem nouarum prouinciarum ueniebant. & tamen imperium Romanum approbatur tanquam legitimum à beato Aug. libro. 13. de ciuita Dei,⁴⁴³ & à S. Tho. opusculo 22.⁴⁴⁴ & Syluest.⁴⁴⁵ Constantinum magnum pro imperatore habuit, & Ambrosius Theodosium.⁴⁴⁶ Non uidetur autem quo alio iuridico titulo uenerint Romani in possessionem orbis, nisi iure belli, cuius maximae occasiones fuerunt defensio, & uindicatio sociorum Sicut & Abraham ad uindicandum regem Salem, & alios reges qui cum eo foedus percusserant, dimicauit contra quatuor reges illius regionis. Genes. 14.⁴⁴⁷ à quibus ipse nullam iniuriam accepit. Et iste uidetur septimus & ultimus titulus, quo potuerunt, aut possent uenire barbari in possessionem & dominium Hispanorum, eorumque prouinciam.

¶ Alius titulus posset [sect. 18] non quidem asseri, sed reuocari in disputationem, & uideri aliquibus legitimus. De quo ego nihil affirmare audeo, sed nec omnino condemnare: & est talis, Barbari enim isti, licet ut suprà dictum est, non omnino sint amentes, tamen etiam parum distant ab amentibus: ita uidetur, quod non sint idonei ad constituendam uel administrandam legitimam rem publicam etiam inter terminos humanos, & ciuiles. Vnde nec habent leges conuenientes, neque magistratus, imò nec sunt satis idonei ad gubernandum rem familiarem: [372] unde etiam carent & literis, & artibus, non solùm liberalibus, sed etiam mechanicis, & agricultura diligenti, & opificibus, & multis aliis rebus commodis, imò necessariis ad usus humanos. Posset ergo quis dicere, quòd pro utilitate eorum possent principes Hispani accipere administrationem illorum, & constituere illis per

oppida praefectos, & gubernatores: imò quia semper manet ista causa constituere etiam illis nouos dominos, dummodo constaret hoc illis expedire. Hoc inquam posset suaderi, quia si omnes erant amentes, non dubium est quin hoc esset non solùm licitum, sed conuenientissimum: imò tenerentur ad hoc principes, sicut, si omnino essent infantes. Sed uidetur quantum ad hoc eadem ratio de illis, & de amentibus, quia nihil, aut paulo plus ualent ad gubernandum se ipsos, quàm amentes: imò quàm ipse ferae & bestiae, nec mitiori cibo quàm ferae, nec penè meliori utuntur: ergo eodem modo possent tradi ad gubernationem sapientiorum. Et confirmatur hoc apparenter. Nam si fortuna aliqua omnes adulti perirent apud illos, & manerent pueri, & adolescentes habentes quidem aliqualem usum rationis, sed intra annos pueritiae, & pubertatis: uidetur profectò, quod possent principes recipere curam illorum, & gubernare illos quamdiu essent in tali statu. quod si hoc admittitur, uidetur cer- [373]tè non negandum, quin idem fieri posset circa barbaros supposita hebetudine, quam de illis referunt, qui apud eos fuerunt, quae multo maior est, quàm apud alias nationes sit in pueris & adolescentibus. Et certè hoc posset fundari in praecepto charitatis, cùm illi sint proximi nostri, & teneamur bona illorum curare. & hoc (ut dixi) sit sine assertione propositum, & etiam cum illa limitatione, ut fiant propter bona, & utilitatem eorum, & non tantùm ad quaestum Hispanorum, barbaris in omnibus uel nihil, melius uel peius habentibus, quàm prius habebant. In hoc enim est totum periculum animarum, & salutis: & ad hoc posset etiam prodesse illud, quod suprà dictum est, quòd aliqui sunt natura serui: nam tales uidentur omnes isti barbari, & sic possent ex parte gubernari ut serui. Sed ex tota disputatione uidetur sequi, quòd si cessarent omnes isti tituli, ita quòd barbari nullam rationem iusti belli darent, nec uellent habere Hispanos principes, &c. quòd cessaret tota illa peregrinatio, & commercium cum magna iactura Hispanorum, & etiam prouentus principum magnum detrimentum acciperent, quod non esset ferendum. Respondetur primò, Commercium non oporteret ut cessaret, quia ut iam declaratum est, multa sunt apud barbaros, quibus ipsi abundant, & per commutationem possent Hispani aduehere. Item mul- [374]ta etiam, quae ipsi pro desertis habent, uel sunt communia omnibus uolentibus occupare: & Lusitani magnum commercium habent cum similibus gentibus, quas non subiecerunt, & cum magno commodo. Secundo, Fortasse regii reditus non minores essent. nam aequè iustè posset imponi uectigal super aurum & argentum quod à barbaris reportaretur, uel ad quintam partem, uel etiam ad maiorem pro rei qualitate: & merito, cùm nauigatio fuerit à principe inuenta,

& sua autoritate essent tuti negotiatores. Tertiò patet, quod iam postquam ibi facta est conuersio multorum barbarorum, nec expediret, nec liceret principi omnino dimittere administrationem illarum prouinciarum.

De Indis posterior sive de iure belli

[375] **REVERENDI PATRIS Fratris Francisci à Victoria De Indis, siue de iure belli Hispanorum in barbaros, Relectio posterior.**

SVMMA.

1 Christianis quòd liceat militare, & bella gerere.

- 2 Bellum gerendi, aut incendendi penes quem sit autoritas.
- 3 Bellum defensuum, quòd quilibet possit suscipere, & gerere, etiam priuatis.
- 4 Inuasus à latrone, aut inimico, an possit repercutere inuasorem, si possit fugiendo euadere.
- 5 Respublica quaelibet, quòd habeat auctoritatem indicendi, & inferendi bellum.
- 6 Princeps, quòd eandem auctoritatem habeat ad indicendum & inferendum bellum, sicut respublica.
- 7 Respublica quid est & quis propriè dicatur Princeps.
- 8 Respublicae, aut principes plures, si habeant unum communem dominum, aut principem, an possint per se inferre bellum sine auctoritate superioris principis.
- 9 Reguli, siue Principes, qui non praesunt reipub. perfectae, sed sunt partes alterius reipub. quòd non possint bellum inferre, aut gerere. Et quid dicendum de ciuitatibus.
- 10 Belli iusti quae possit esse ratio, & causa. Et quòd iusti belli causa non sit diuersitas religionis, probatur.
- 11 Imperij amplificatio, quòd non sit iusta causa belli.
- 12 Principis gloria propria, aut aliud commodum, quòd non sit belli iusta causa.
- 13 Iniuria accepta, quòd sit unica & sola causa iusta ad [376] inferendum bellum.
- 14 Iniuria quaelibet, & quantauis, quòd non sufficiat ad bellum inferendum.
- 15 Bello iusto existente, quòd liceat omnia facere quae ad defensionem boni publici sunt necessaria.
- 16 Bello iusto, quòd liceat recuperare omnes res perditas, & illarum partem.
- 17 Bello iusto, quòd liceat occupare ex bonis hostium impensam belli, & omnia damna ab hostibus iniustè illata.
- 18 Princeps iusti belli recuperatis rebus ab hostibus, quid ulterius possit facere.
- 19 Principi iusti belli, quòd liceat parta uictoria, recuperatis rebus, ac pace etiam & securitate habita, uindicare iniuriam ab hostibus acceptam, & animaduertere in hostes, & punire illos pro iniurijs illatis.
- 20 Bellum ut dicatur iustum, quòd non semper sit satis principem credere se habere iustam causam.
- 21 Belli iustitia, quòd sit summopere, & magna cum diligentia examinanda.
- 22 Subditi, an teneantur examinare causam belli. Et quomodo si subdito constet de iniustitia belli, non liceat ei militare, etiam si Princeps imperet.
- 23 Subditi si habeant conscientiam de iniustitia belli, quòd non liceat illis sequi bellum, siue errent, siue non.
- 24 Senatores, reguli, & uniuersaliter omnes qui admittuntur, uel uocati, uel etiam ultro uenientes ad consilium publicum, uel regis, quòd teneantur iniusti belli causam examinare.

25 Belli causas examinare qui non teneantur, sed possint fide adhibita maioribus, licitè militare.

26 Subditos militantes quando non excusaret ignoran-[377]tia de iniustitia belli.

27 Belli iustitia si sit dubia, quid faciendum. Et quomodo si Princeps unus sit in legitima possessione, quòd manente dubio non possit alius bello, & armis repetere.

28 Ciuitas, aut prouincia, de qua dubitatur, an habeat legitimum possessorem, maximè si est deserta morte legitimi domini, &c. quid in tali casu sit agendum.

29 Dubitans de iure suo, etiam si pacificè possideat, quomodo examinare teneatur diligenter causam, si fortè possit certum scire uel pro se, uel pro alio.

30 Examinata causa, quòd quandiu rationabiliter perseuerat dubium, legitimus possessor non teneatur cedere possessioni, sed quòd possit licitè retinere, ostenditur.

31 Subditis quòd non solum liceat in bello defensiuo in re dubia sequi principem suum in bellum, sed etiam in bello offensiuo.

32 Bellum an possit ex utraque parte esse iustum. Et quomodo seclusa ignorantia hoc non possit contingere.

33 Princeps, siue subditus, qui ex ignorantia sequutus est bellum iniustum, si postea constiterit ei de iniustitia belli, an teneatur restituere.

34 Innocentes interficere in bello, an liceat.

35 Innocentes interficere, quòd nunquam per se & ex intentione liceat.

36 Interficere an liceat infantes & foeminas in bello contra Turcas. Et quid dicendum de agricolis apud Christianos, togatis, peregrinis, hospitibus, & clericis.

37 Interficere innocentes per accidens, etiam scienter, quòd aliquando liceat, & aliquando non.

38 Innocentes, à quibus in futurum imminet periculum, an liceat interficere.

39 Spoliare an liceat innocentes inter hostes. Et quibus [378] rebus sint spoliandi.

40 Bellum si satis commode geri potest non spoliando agricolas, aut alios innocentes, quòd uideatur non licere eos spoliare. Et quid dicendum de peregrinis, & hospitibus qui sunt apud hostes.

41 Hostes si nolint restituere res iniuria ablatas, & non possit, qui est laesus, aliunde recuperare, quomodo possit undecunque satisfactionem capere, siue à nocentibus, siue ab innocentibus.

42 Innocentes, & pueri esto quòd non sint interficiendi, an saltem liceat ducere illos in captiuitatem, & seruitutem.

43 Obsides, qui uel tempore induciarum, uel peracto bello ab hostibus recipiuntur, utrum interfici possint, si hostes fidem frangerent, & conuentis non starent.

44 Interficere an liceat omnes in bello nocentes.

45 Interficere quòd liceat indifferenter omnes, qui in actuali conflictu praelij, uel in oppugnatione aut defensione ciuitatis contrà pugnant, & quandiu res est in periculo.

- 46 Interficere quòd liceat nocentes, parta uictoria, & rebus iam extra periculum positis.
- 47 Interficere quòd non semper liceat omnes nocentes solùm ad uindicandum iniuriam.
- 48 Interficere quòd aliquando & liceat & expediat omnes nocentes, & hoc maximè in bello contra infideles. Et quid in bello contra Christianos.
- 49 Captiuos, aut deditos an liceat interficere, supposito, quòd etiam fuerunt nocentes.
- 50 Capta in bello iusto, utrum fiant capientium, & occupantium. Et quomodo capta in iusto bello usque ad sufficientem satisfactionem rerum ablatarum per in-[379]iuriam, & etiam impensarum fiant occupantium.
- 51 Mobilia omnia quomodo iure gentium fiant occupantis, etiam si excedant compensationem damnorum.
- 52 Militibus, an liceat ciuitatem permittere in praedam. Et quomodo non sit illicitum, sed & necessarium.
- 53 Militibus, quòd non liceat praedas agere, aut incendia facere sine autoritate, aliàs tenerentur ad restitutionem.
- 54 Occupare quòd liceat, & tenere agrum, arces, & oppida hostium quantum necessarium fuerit ad damnorum illatorum compensationem.
- 55 Occupare quòd liceat ab hostibus, & tenere arcem aliquam, aut ciuitatem pro paranda securitate, & uitando periculo, aut pro defensione, & ut tollatur ab hostibus occasio nocendi, &c.
- 56 Hostes multare parte agri, quòd liceat ratione iniuriae illatae, & nomine poenae, hoc est ad uindictam. Et quomodo hac etiam ratione potest arx, aut oppidum cum moderamine occupari.
- 57 Tributa an liceat uictis hostibus imponere.
- 58 Principes hostium an liceat deponere, & nouos ponere & constituere, uel sibi principatum restituere. Et quomodo non passim, & ex quacunque causa belli iusti hoc liceat facere.
- 59 Principes hostium quando legitimè possent deponi, ostenditur.
- 60 Canones, seu regulae belligerandi describuntur.

QVIA possessio, & occupatio prouinciarum illarum barbarorum, quos Indos uocant, uidetur tandem maximè iure belli posse defendi: ideo [380] postquam in relectione de titulis disputaui, quos Hispani possunt praetendere ad illas prouincias, siue iustis, siue iniustis: uisum est de iure belli breuem disputationem habere, ut illae relectiones absolutiores uideantur. Sed quia haec disputatio etiam simul cum secunda relectione in scholis proponi oportuit, non licuit extendere calamum pro amplitudine, & dignitate argumenti, & materiae, sed quantum breuitas temporis patiebatur. Itaque solùm notabo propositiones principales in hac materia cum probationibus breuissimis, abstinens me à multis dubiis, quae in hac disputatione conferri possent. Tractabo autem quatuor quaestiones principales. Prima, An omnino Christianis sit licitum bella gerere. Secunda, Apud quem sit autoritas, aut gerendi,

aut indicendi bellum. Tertia, Quae possint, & debeant esse causae iusti belli. Quarta, Quid in bello iusto, & quantum liceat in hostes.

¶ Quantum ad primum, posset uideri, quòd omnino bella sint interdicta Christianis. Prohibitum enim uidetur eis se defendere, iuxta illud, Non uos defendentes, charissimi, sed date locum irae. Rom. 12.⁴⁴⁸ & Dominus in Euangelio, Si quis te percussit in dexteram maxillam tuam, praebe illi & alteram. Et ego dico uobis non resistere malo. Matth. 5.⁴⁴⁹ & Matth. 26. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt. [381] Neque satis uidetur respondere, quòd omnia haec non sunt in praecepto, sed in consilio. Satis enim magnum inconueniens esset, si bella omnia, quae à Christianis suscipiuntur, sunt contra consilium Domini. In contrarium est sententia doctorum, & usus receptus in ecclesia.

¶ Pro quaestionis explicatione nota, quòd licet inter catholicos satis conueniat de hac re, Lutherus tamen, qui nihil incontaminatum reliquit, negat Christianis etiam aduersus Turcae licere arma sumere: innixus tum locis Scripturae suprà positis, tum autem, quòd si Turcae inuadant christianitatem, illa est uoluntas Dei, cui resistere non licet. In qua tamen re non ita potuit imponere Germanis hominibus ad arma natis, sicut in aliis suis dogmatibus. Et Tertullianus non adeò uidetur abhorre ab hac sententia, qui libro de corona militis, disputat, an in totum Christianis militia conueniat. Et tandem profectò in ea opinione uidetur perseuerare, ut Christiano militare interdictum putet. Cui, inquit, ne litigare quidem liceat. Sed relictis extraneis opinionibus, sit responsio, ad quaestionem unica conclusione, Licet [sect. 1] Christianis militare & bella gerere. Haec conclusio est Augusti. in multis locis contra Faustum, & libro 83. quaestionum, et de uerbis Domini, & secundo libro contra Manichae. & in sermone [382] de puero Centurionis, & ad Bonifacium epistola, disertè astruit. Et probatur conclusio, ut probat August.⁴⁵⁰ ex uerbis Iohan. Baptistae Luc. 3.⁴⁵¹ ad milites, Neminem concutiatis, nemini iniuriam feceritis. Quòd si Christiana disciplina (inquit Augusti.) omnino bella culparet, hoc potiùs consilium salutis petentibus in Euangelio daretur, ut abiicerent arma, séque militiae omnino subtraherent. Dictum est autem eis, Neminem concutiatis, contenti estote stipendiis uestris. Secundò probatur ratione, scilicet secunda secundae, q. 40. artic. 1. Licet stringere gladium, & armis uti aduersus interiores malefactores, & seditiosos ciues, secundum illud Roma. 13. Non sine causa gladium portat, minister enim Dei est uindex in iram ei, qui malè agit: ergo etiam licet uti gladio, & armis aduersus hostes exteriores. Vnde principibus dictum est in Psal. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Tertiò, In lege naturae hoc licuit, ut patet de Abraham, qui pugnavit contra quatuor Reges. Genes. 14. Item in lege scripta, ut patet de Daud, & Machabae. Et lex euangelica nihili interdicat, quod iure naturali licitum sit, ut S. Thom. eleganter tradit 12. q. 107. articu. ultimo. unde & dicitur lex libertatis Iaco. 1. & 2. ergo quod licebat in lege naturae, & scripta, non minus licet in lege euangelica. Et quia de bello defensiuo reuocari in du- [383] bium non potest, quia uim ui repellere licet. ff. de iustitia, & iure, l. ut uim. Quartò probatur etiam de bello offensiuo, id est in quo non solùm defenduntur, aut etiam repetuntur res, sed ubi petitur uindicta pro iniuria accepta. Probatur inquam quartò autoritate August. libro 83. quaest. & habetur c. dominus. 23. q. Iusta bella solent diffiniri, quae ulciscuntur iniurias, si gens uel ciuitas plectenda est, quae uel uindicare neglexit, quod à suis improbe factum est, uel reddere quod per iniuriam ablatum est. Probatur etiam de bello offensiuo: quia bellum etiam defensiuum geri commodè non potest, nisi etiam uindicetur in hostes, qui iniuriam fecerunt, aut conati sunt facere. fierent enim hostes audaciores ad iterum inuadendum nisi timore poenae deterreantur ab iniuria.

Probatur etiam, Quia finis belli est pax, & securitas reipu. ut August. inquit de uerb. Domini, & ad Bonifa. sed non potest esse securitas in republica nisi hostes coërceantur metu belli ab iniuria: esset enim omnino iniqua conditio belli, si hostibus inuadentibus iniuste rem publicam, solùm liceret reipu. auertere hostes nec possent ulterius proseguire. Probatur etiam ex fine, & bono totius orbis. Prorsus enim orbis consistere in felici statu non posset, imò esset rerum omnium pessima conditio, si tyranni quidem, & latrones, & raptores possent [384] impune iniurias facere, & opprimere bonos, & innocentes, nec liceret uicissim innocentibus animaduerrere in nocentes. Probatur octauò, & ultimò, Quia in moralibus potissimum argumentum est ab autoritate & exemplis. Probatur exemplis sanctorum, & bonorum uirorum, qui non solùm bello defensiui tutati sunt patriam, résque suas, sed etiam bello offensiui persecuti sunt iniurias ab hostibus acceptas, uel attentatas, ut patet de Ionatha, & Simone, 1. Mach. 9. qui uindicauerunt mortem⁴⁵² Iohannis fratris sui contra filios Iambri. Et in ecclesia Christiana patet de Constantino, Theodosio maiore, & aliis clarissimis & Christianissimis imperatoribus, qui multa bella utriusque generis gesserunt, cùm haberent in consiliis sanctissimos, & doctissimos episcopos.

¶ Secunda quaestio, Apud [sect. 2] quem sit autoritas gerendi aut incendiendi bellum. Pro qua sit prima propositio, Bellum [sect. 3] defensiuum quilibet potest suscipere & gerere, etiam priuatus. Haec patet, Nam uim ui repellere licet. ff. ubi suprà. unde hoc bellum quilibet potest gerere sine autoritate cuiuscunque alterius, non solùm pro defensione personae, sed etiam rerum, & bonorum. Sed circa istam conclusionem dubitatur primò, An [sect. 4] inuasus à latrone, aut inimico, possit repercutere inuasorem, si possit fugiendo euadere. Et Archiepiscopus quidem [385] respondet, quod non. quia iam non est defensio cum moderamine inculpatae tutelae: quilibet enim tenetur se defendere quantum poterit cum minimo detrimento inuasoris. Si ergo resistendo oportet aut occidere, aut grauiter uulnerare inuasorem, potest autem se liberare fugiendo: uidetur quod teneatur. Sed Panormitan.⁴⁵³ c. olim. de resti. spoliat. distinguit. si enim inuasus magnum dedecus subiret fugiendo, non tenetur fugere, sed potest repercutiendo, iniuriam repellere: si uerò non faceret iacturam famae, aut honoris, ut monachus, aut rusticus inuasus à nobili, & forti uiro, tenetur potiùs fugere. Barto.⁴⁵⁴ autem in l. 1. ff. de poenis, & in l. furem. ff. de si cariis, indistinctè tenet, quod licet se defendere, nec tenetur fugere: quia fuga est iniuria. l. item apud Labeonem. ff. de iniuriis. si autem pro rerum defensione licitum est armis resistere, ut in d. c. olim. & in c. dilecto. de sententia excom. libro. 6. multo magis pro arcenda iniuria corporali, quae maior est, quàm rerum iactura. l. in seruorum. ff. de poen. Et haec opinio potest probabiliter & satis tutò teneri, maximè cùm iura ciuilia hoc concedant, ut in dicta l. furem. autoritate autem legis nemo peccat: quia leges dant ius in foro conscientiae. Vnde etiam si iure naturali non liceret occidere pro defensione rerum, uidetur quod iure ciuili factum sit licitum: & hoc reuera secluso scandalo, uidetur licere non [386] solùm laico, sed etiam clerico, & religioso uiro.

¶ Secunda propositio, Quaelibet [sect. 5] respublica habet auctoritatem indicendi, & inferendi bellum. Pro probatione est notandum, quod differentia est quantum ad hoc inter priuatam personam, & rempublicam: quia priuata persona habet quidem ius defendendi se, & sua, ut dictum est: sed non habet ius uindicandi iniuriam, imò nec repetendi ex interuallo temporis res ablatas. Sed defensio oportet ut fiat in praesenti periculo, quod consulti dicunt incontinenti. Vnde transacta necessitate defensionis, cessat licentia belli. Credo tamen, quod per iniuriam percussus possit statim repercutere, etiam si inuasor non deberet ultra progredi.

Sed ad uitandam ignominiam, & dedecus posset qui colaphum (exempli gratia) accepit, gladio statim repercutere, non ad sumendam uindictam, sed (ut dictum est) ad uitandam infamiam, & ignominiam. Sed respublica habet auctoritatem non solùm defensionis, sed etiam uindicandi se, & suos, & persequendi iniurias. quod probatur, quia ut Aristo. tradit tertio Polit.⁴⁵⁵ Resp. debet esse sibi sufficiens: sed non posset sufficienter conseruare bonum publicum, & statum reip. si non possit uindicare iniuriam, & animaduertere in hostes. fierent enim (ut suprà dictum est) mali promptiores, & audaciores ad iniuriam inferendam, si possent impune hoc facere: & ideo [387] necessarium est ad commodam rerum mortalium administrationem, ut haec auctoritas concedatur reipublicae.

¶ Eandem [sect. 6] auctoritatem habet quantum ad hoc princeps sicut respublica. Haec est sententia Augu. contra Faustum.⁴⁵⁶ Ordo, inquit, naturalis mortalium paci accommodatus, hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas, atque consilium penes principes sit. Et ratione probatur, Quia princeps non est nisi ex electione reip. ergo gerit uices, & auctoritates illius: imò iam ubi sunt legitimi principes in republica, tota auctoritas residet penes principes, neque sine illis aliquid publicè aut bello, aut pace geri potest. Sed tota difficultas est quid [sect. 7] est respublica, & quis proprie dicitur princeps? Adhoc breuiter respondetur, quod respub. propriè uocatur perfecta communitas: sed hoc ipsum est dubium quae sit perfecta communitas. Pro quo notandum, quod perfectum idem est quod totum. dicitur enim imperfectum, cui aliquid deest, & econtra perfectum, cui nihil deest. Est ergo perfecta respublica, aut communitas, quae est per se totum, id est quae non est alterius reip. pars, sed quae habet proprias leges, proprium consilium, & proprios magistratus, quale est regnum Castellae, & Aragoniae, principatus Venetorum, & alii similes. Nec enim obstat quin sint plures principatus, & respub. perfectae sub uno prin-[388]cipe. Talis ergo respub. aut princeps illius, habet auctoritatem indicendi bellum, & sola talis. Sed ex hoc ipso dubitari meritò potest, an [sect. 8] si plures huiusmodi respublicae, aut principes habeant unum communem dominum, aut principem, an possint per se inferre bellum sine auctoritate superioris principis. Et respondeo, quod sine dubio possunt, ut Reges, qui sunt subiecti Imperatori, possunt inuicem belligerare, non expectata auctoritate imperatoris: quia (ut dictum est) respub. debet sibi esse sufficiens, nec sufficeret sibi sine tali facultate. Ex quibus sequitur, & patet, quod [sect. 9] alii reguli, siue principes, qui non praesunt reip. perfectae, sed sunt partes alterius reip. non possunt bellum inferre, aut gerere, quemadmodum dux Albanus, aut comes beneuentaneus: sunt enim partes regni Castellae, & per consequens non habent perfectas respub. Sed cùm haec sint magna ex parte aut iure gentium, aut humano, consuetudo potest dare facultatem & auctoritatem belli gerendi. Vnde siqua ciuitas, aut alius princeps obtinuit antiqua consuetudine ius gerendi per se bellum, non est ei neganda haec auctoritas, etiam si aliàs non uidetur habere rempublicam perfectam. Item etiam necessitas hanc licentiam & auctoritatem concedere posset. Si enim in eodem regno una ciuitas aliam oppugnaret, uel aliquis ex duabus alium ducem, & [389] rex negligeret, aut non auderet uindicare iniurias illatas, posset ciuitas, aut dux, qui passus est iniuriam, non solùm se defendere, sed etiam bellum inferre, & animaduertere in hostes, & malefactores etiam occidere: quia aliàs neque defendere quidem commodè se posset. Non enim hostes abstinerent se ab iniuria, si illi qui patiuntur iniuriam, contenti essent solùm se defendere. Qua ratione etiam conceditur priuato homini ut possit inuadere inimicum, si aliter non patet ei uia se defendendi ab iniuria. & haec satis de ista quaestione.

¶ Tertia quaestio, Quae [sect. 10] possit esse ratio, & causa iusti belli, quaeque magis necessaria, est ad hanc causam, & disputationem barbarorum. Pro qua sit prima propositio, Causa iusti belli non est diuersitas religionis. Haec probata fuit prolixè in proxima relectione. ubi impugnauius quartum titulum qui praetendi potest ad possessionem barbarorum: quia scilicet nolunt recipere fidem Christianam. & est sententia S. Tho. secunda secundae, q. 66.

articu. 8.⁴⁵⁷ & communis sententia doctorum: neque scio aliquem: qui contrarium sentiat.

¶ Secunda propositio, Non [sect. 11] est iusta causa belli amplificatio imperii. Haec notior est, quàm ut probatione indigeat, aliàs esset aequè iusta causa ex utraque parte belligerantium, & sic essent omnes innocentes. Ex quo iterum sequere-[390]tur, quod non liceret occidere illos: & implicat contradictionem, quòd esset iustum bellum.

¶ Tertia propositio, Nec [sect. 12] est iusta causa belli, aut gloria propria, aut aliud commodum principis. Haec etiam nota est. Nam princeps debet & bellum & pacem ordinare ad bonum commune reipub. nec proprios redditus pro propria gloria aut commodo erogare, & multo minus ciues suos periculis exponere. Hoc enim interest inter regem legitimum, & tyrannum, quod tyrannus ordinat regimen ad proprium quaestum, & commodum: rex autem ad bonum publicum, ut tradit Aristo. 4. Politico. c. 10. Item⁴⁵⁸ habet auctoritatem à rep. ergo debet uti illa ad bonum reip. Item leges debent esse nullo priuato commodo, sed pro communi utilitate ciuium conscriptae, ut habetur distin. 4. erit autem lex ex Isidoro. ergo etiam leges belli debent esse pro communi utilitate. Item hoc differunt liberi à seruis, ut Arist. tradit primo Politico. c. 3. & 4.⁴⁵⁹ & domini utuntur seruis ad propriam utilitatem, non seruorum: liberi autem non sunt propter alios, sed propter se. Vnde quod principes abutantur ciuibus, cogendo eos militare, & pecuniam in bellum conferre, non pro publico bono, sed pro priuato suo commodo, est ciues seruos facere.

¶ Quarta propositio, Vnica [sect. 13] est & sola causa iusta inferendi bellum, iniuria accepta. Haec [391] probatur primo auctoritate Augu. lib. 83. quaestio. Iusta bella solent diffiniri, & c. ut suprà. & est determinatio, scilicet Tho. secunda secundae q. 4. articul. 1. & omnium doctorum. Item bellum offensiuum est ad uindicandum, & animaduertendum in hostes, ut dictum est. sed uindicta esse non potest, ubi non praecessit culpa, & iniuria. ergo. Item maiorem auctoritatem habet princeps supra extraneos, quàm suos. sed in suos non potest gladium stringere, nisi fecerint iniuriam: ergo neque in extraneos. Et confirmatur ex eo, quod suprà allatum est ex Paulo, Rom. 13⁴⁶⁰ de principe, Non sine causa gladium portat. minister enim Dei est uindex in iram ei qui malè agit. Ex quo constat, quod aduersus eos, qui nobis non nocent, non licet ira gladij uti, cùm occidere innocentes prohibitum sit iure naturali. Omitto nunc si fortè deus specialiter aliud praeceperit, ipse enim est dominus uitae, & mortis, & posset pro suo iure aliter disponere.

¶ Quinta propositio [sect. 14], Non quaelibet & quanta uis iniuria sufficit ad bellum inferendum. Haec probatur, Quia nec etiam in populares & naturales licet pro quacunque culpa poenas atroces exequi, ut mortem, aut exilium, aut confiscationem bonorum. Cùm ergo quae in bello geruntur, omnia sint grauia, & atrocia, ut caedes, incendia, uastationes: non licet pro leui-[392]bus iniuriis bello persequi authores iniuriarum, quia iuxta mensuram delicti debet esse plagarum modus. Deuteronom 25.

¶ Quarta quaestio est de iure belli, quod scilicet, & quantum liceat in bello iusto. de qua sit prima propositio, In [sect. 15] bello licet omnia facere, quae necessaria sunt ad defensionem boni publici. Haec nota est, cùm ille sit finis belli, rempubli. defendere, & conseruare. Item

hoc licet priuato in defensione sui, ut probatum est. ergo multo magis licet reipub. & principi.

¶ Secunda propositio, Licet [sect. 16] recuperare omnes res perditas, & illarum partem. Haec etiam est notior quàm ut indigeat probatione. Ad hoc enim uel infertur, uel suscipitur bellum. ¶ Tertia propositio, Licet [sect. 17] occupare ex bonis hostium impensam belli & omnia damna ab hostibus iniustè illata. Haec patet, Quia ad omnia illa tenentur hostes qui fecerunt iniuriam: ergo princeps belli potest omnia illa repetere, & bello exigere. Item ut prius. Quia cùm non patet alia uia, licet priuato occupare omne debitum à debitore. Item si quis esset legitimus iudex utriusque partis gerentis bellum, deberet condemnare iniustos aggressores, & authores iniuriae, non solùm ad restituendas res ablatas, sed etiam ad resarciendum impensam belli, & omnia damna. Sed princeps, qui gerit iustum bellum, habet se in casu belli tan quam iudex, [393] ut statim dicemus. ergo etiam ille potest omnia illa ab hostibus exigere.

¶ Quarta propositio, Nec [sect. 18] solùm haec licent, sed ulterius etiam progredi potest princeps iusti belli, quantum scilicet necesse est ad pariendam pacem, & securitatem ab hostibus, puta diruere arcem hostium, & in hostico etiam munitionem erigere, si hoc necesse sit ad uitandum periculum ab hostibus. Probatur, Quia, ut suprà dictum est, finis belli est pax, & securitas. ergo gerenti bellum iustum licent omnia, quae necessaria sunt ad consequendam pacem & securitatem. Item tranquillitas, & pax computantur inter bona humana. unde nec summa etiam bona faciunt statum felicem sine securitate: ergo si hostes eripiunt, & turbant tranquillitatem reipub. licet uindicare ab illis per media conuenientia. Item contra hostes intraneos, hoc est contra malos ciues, licet haec omnia facere. ergo etiam contra hostes extraneos. Antecedens patet. si quis enim in republi. fecit iniuriam ciui, magistratus non solùm cogit authorem iniuriae satisfacere laeso, sed etiam si timetur ab illo, cogitur dare fideiussores, aut recedere à ciuitate, ita ut uitetur periculum ab illo. Ex quibus patet, quòd parta uictoria, & recuperatis rebus, licet ab hostibus exigere obsides, naues, arma, & alia, quae sine fraude necessaria sunt ad retinendum hostes in officio, [394] & uitandum ab illis periculum.

¶ Quinta propositio, Nec [sect. 19] tantùm hoc licet, sed etiam parta uictoria, recuperatis rebus, & pace etiam & securitate habita, licet uindicare iniuriam ab hostibus acceptam, & animaduertere in hostes, & punire illos pro iniuriis illatis. Pro cuius probatione notandum, quòd principes non solùm habent auctoritatem in suos, sed etiam in extraneos ad coërcendum illos ut abstineant se ab iniuriis, & hoc iure gentium, & orbis totius auctoritate. Imò uidetur quòd iure naturali, quia aliter orbis stare non posset nisi esset penes aliquos uis & auctoritas deterrendi improbos, & coërcendi, ne innocentibus noceant. Ea autem quae necessaria sunt ad gubernationem & conseruationem orbis, sunt de iure naturali, nec alia ratione probari potest, quòd respublica iure naturali habet auctoritatem afficiendi supplicio, & poenis ciues suos, qui reipublicae sunt perniciosi. Quòd si respub. hoc potest in suos, haud dubium quin orbis possit in quoscunque perniciosos & nequam homines: & hoc non nisi per principes. ergo pro certo principes possunt punire hostes qui iniuriam fecerunt reipu. & omnino postquam bellum ritè & iustè susceptum est, hostes obnoxii sunt principi tanquam iudici proprio. Et confirmatur haec, Quia reuera nec pax, nec tranquillitas, quae est finis [395] belli, aliter haberi potest, nisi hostes malis, & damnis afficiantur, quibus deterreantur, neiterum aliquid tale committant. Quae omnia etiam probantur & confirmantur auctoritate & exemplis bonorum. Vt enim suprà citatum est, Machabaei gesserunt bella non solùm ad recipiendas res amissas, sed ad uindicandum iniurias. Quod idem fecerunt Christianissimi

principes, & religiosissimi imperatores. Et praeterea non tollitur ignominia & dedecus reipu. profugatis tantum hostibus, sed etiam seueritate poenae afflictis & castigatis. Princeps autem non solum res alias, sed honorem, & auctoritatem reipublicae defendere habet.

¶ Ex omnibus supra dictis supersunt multa dubia. Et primum quidem dubium circa iustitiam belli, utrum ad bellum iustum sufficiat quod princeps credat se habere iustam causam. Ad hoc sit prima propositio, [sect. 20] Non semper hoc satis est. Probatur primum, Quia in aliis minoribus causis non sufficit nec principi nec priuatis, quod credant se iuste agere, ut notum est. possunt enim errare inciuliter & affectate: & ad actum bonum non sufficit sententia cuiusque, sed oportet ut fiat secundum iudicium sapientis, ut patet 2. Ethico. Item aliàs sequeretur, quod plurima essent bella iusta ex utraque parte. Communiter enim contingit, quod principes gerant bellum mala fide, sed [396] credentes se iustam causam sequi: & sic omnes bellantes essent innocentes, & per consequens liceret interficere in bello. Item aliàs etiam Turcae & Saraceni gererent iusta bella aduersus Christianos. putant enim se obsequium praestare Deo.

¶ Secunda propositio, Oportet [sect. 21] ad bellum iustum magna diligentia examinare iustitiam & causas belli, & audire etiam rationes aduersariorum, si uelint ex aequo & bono disceptare. Omnia enim sapienti (ut ait comicus) uerbis prius experiri oportet, quam armis, & oportet consulere probos, & sapientes uiros, & qui cum libertate, & sine ira, aut odio, & cupiditate loquantur. Haud enim facile uerum cernitur (ut ait Crispus⁴⁶¹) ubi illa officiunt. Haec manifesta est. Nam cum in rebus moralibus difficile sit uerum & iustum attingere, si negligenter ista tractentur, facile errabitur, nec talis error excusabit authores, maxime in re tanta, & ubi agitur de periculo & calamitate multorum, qui tandem sunt proximi, & quos diligere tenemur, sicut nosipsos.

¶ Secundum dubium, An [sect. 22] subditi teneantur examinare causam belli, uel an possint militare nulla diligentia circa hoc adhibita, quemadmodum uictores exequi possunt decretum praetoris sine alia examinatione. De hoc dubio sit prima propositio, Si subdito constat de iniusti-[397]tia belli, non licet militare, etiam ad imperium principis. Haec patet, Quia non licet interficere innocentem quacunque auctoritate. Si hostes sunt innocentes in eo casu, ergo non licet interficere illos. Item princeps peccat inferendo bellum in eo casu, sed non solum qui malè agunt. sed qui consentiunt facientibus, digni sunt morte. ad Roma. 1.⁴⁶² ergo milites etiam mala fide pugnantes non excusantur. Item non licet interficere ciues innocentes mandato principis. ergo nec extraneos. Ex quo sequitur corollarium, Quod [sect. 23] etiam si subditi habeant conscientiam de iniustitia belli, non licet sequi bellum, siue errent, siue non. Patet, Quia omne quod non est ex fide, peccatum est. ad Rom. 4.⁴⁶³

¶ Secunda propositio, Senatores [sect. 24] & reguli, & uniuersaliter qui admittuntur, uel uocati, uel etiam ultro uenientes ad consilium publicum, uel principis, debent & tenentur examinare causam iniusti belli. Patet, Quia quicumque potest impedire periculum & damna proximorum, tenetur, maxime ubi agitur de periculo mortis, & maiorum malorum, quale est in bello. Sed tales possunt consilio suo & auctoritate causas belli examinantes, auertere bellum, si fortè iniustum est. ergo tenentur. Item si negligentia istorum bellum iniustum gereretur, isti uidentur consentire. imputatur enim alicui quod potest & debet impedi-[398]re, si non impedit. Item quia solus rex non sufficit ad examinandas causas belli: & uerisimile est quod potest errare, imò quod errabit magno cum malo, & pernicie multorum. ergo non ex sola sententia regis, imò nec ex sententia paucorum, sed multorum, & sapientum, & proborum debet geri bellum.

¶ Tertia propositio, Alii [sect. 25] minores qui non admittuntur nec audiuntur apud principem aut in consilio publico, non tenentur examinare causas belli, sed possunt credentes maioribus licite militare. Probatur primò, Quia nec fieri potest, nec expediret reddere rationem negotiorum publicorum omnibus de plebe. Item quia homines inferioris ordinis, etiam si intelligerent iniustitiam belli, prohibere non possent, & sententia eorum non audiretur. ergo frustra examinent causas belli. Item quia eiusmodi hominibus, nisi contrarium constiterit, sufficiens argumentum debet esse pro iustitia belli, quòd publico consilio & autoritate geratur. ergo non est opus illis ulteriori examinatione.

¶ Quarta propositio, Nihilominus [sect. 26] possent esse talia argumenta & indicia de iniustitia belli, quòd ignorantia non excusaret etiam huiusmodi subditos militantes. Patet, Quia posset esse talis ignorantia affectata, & prauo studio aduersus hostes concepta. Item aliàs in-[399]fideles excusarentur, sequentes principes suos in bello contra Christianos, & non liceret illos interficere: quia certum est, quòd credunt se habere iustam causam belli. Item excusarentur milites, qui crucifixerunt Christum ex ignorantia, sequentes edictum Pilati. Item etiam excusaretur populus Iudaeorum, qui persuasus à maioribus, clamabat, Tolle, tolle, crucifige eum.

¶ Tertium dubium, Quid [sect. 27] faciendum cum iustitia belli dubia est, hoc est cum in utramque partem sunt rationes apparentes & probabiles. Prima propositio, Quo ad ipsos principes uidetur, quod si unus est in legitima possessione, quòd manente dubio non possit alius bello, et armis repetere. Vt, exempli gratia, si rex Francorum est in legitima possessione Burgundiae, si etiam est dubium an habeat ius ad illam necne, non uidetur quòd Imperator possit armis repetere: & econtrario Rex Francorum Neapolim aut Mediolanum, si dubium est cuius iuris sint. Probatur, Quia in dubiis melior est conditio possidentis. ergo non licet spoliare possessorem pro re dubia. Item si res ageretur coram iudice legitimo, nunquam in re dubia spoliaret possessorem. ergo dato quod illi principes, qui praetendunt ius, sint iudices in illa causa, non potest licite spoliare possessorem manente dubio de iure. Item in rebus & causis priuatorum nun-[400]quam in causa dubia licet spoliare possessorem legitimum: ergo nec in causis principum. leges enim sunt principum. si ergo secundum leges humanas non licet in causa dubia spoliare legitimum possessorem, ergo meritò potest obiici principibus, Patere legem, quam ipse tuleris. Quod enim quisque iuris in alios statuit, ipse eodem iure uti debet. Item aliàs esset bellum iustum ex utraque parte, & bellum nunquam componi posset. Si enim in causa dubia licet uni armis repetere, ergo alteri defendere: & postquam unus recuperasset, posset iterum alius reposcere. & sic nunquam esset finis bellorum cum pernicie & calamitate populorum.

¶ Secunda propositio, Si [sect. 28] ciuitas, aut prouincia, de qua dubitatur, non habet legitimum possessorem, ut si deserta est morte legitimi domini, & dubitatur an haeres sit rex Hispaniae, aut rex Gallorum, nec potest certum sciri: iure uidetur, quòd si unus uelit componere, & diuidere, uel compensare pro parte, quòd alter tenetur recipere conditionem, etiam si sit ui potentior, & possit armis totum occupare: nec haberet iustam causam belli. Probatur, Quia alius non facit iniuriam in pari causa, petendo aequalem partem. Item in priuatis causis, etiam in re dubia, non liceret totum occupare. Item eodem modo bellum esset iustum ex utraque parte. Item iustus iudex neutri totum addice-[401]ret & attribueret.

¶ Tertia propositio, Qui [sect. 29] dubitat de iure suo etiam si pacifice possideat, tenetur examinare causam diligenter, & audire pacifice rationes alterius partis, si fortè possit certum scire uel pro se, uel pro alio. Haec probatur, Quia iam non bona fide possidet qui dubitat, & negligit scire ueritatem. Item in causa matrimoniali, si quis etiam legitimus possessor incipit

dubitare ueritatem, utrum haec mulier sit sua, uel alterius: certum est quòd tenetur rem examinare. ergo eadem ratione in aliis causis. Item principes sunt iudices in propriis causis, quia non habent superiores. sed certum est quòd si quis contra legitimum possessorem opponit aliquid, quòd iudex tenetur examinare causam. ergo etiam principes in re dubia tenentur examinare causam.

¶ Quarta propositio, Examinata [sect. 30] causa quamdiu rationabiliter perseuerat dubium, legitimus possessor non tenetur cedere possessioni, sed potest licitè retinere. Patet primò, Quia iudex non posset eum expoliare: ergo non ipse tenetur cedere, nec in toto, nec in parte. Item in causa matrimoniali non tenetur cedere. ut in c. inquisitioni. de sententia excommunic. & in c. Dominus. de secundis nup. ergo nec in aliis causis. Et Adrianus⁴⁶⁴ expressè q. secunda quotlibet. secundo tenet, quòd dubitans, licitè potest re-[402]tinere possessionem: hoc quo ad ipsos principes in re dubia. Sed quo ad subditos indubio belli iusti, Adrianus quidem quotlibet secundo, ad primum argumentum principale dicit, quòd subditus dubitans de iustitia belli, id est utrum causa, quae allegatur, sit sufficiens, uel simpliciter an subsit causa sufficiens ad iudicandum bellum: non potest licitè etiam ad imperium superioris militare in tali bello. Probat, Quia exponit se periculo peccati mortalis. Item quia non est ex fide, quod secundum doctores & ueritatem, non solùm intelligitur contra conscientiam certam, aut contra opinatiuam, sed etiam contra dubiam.

¶ Sed sit quinta propositio, Primò non [sect. 31] est dubium, quin in bello defensiuo liceat subditis in re dubia sequi principem suum in bellum, imò quòd teneantur sequi, sed etiam de bello offensiuo. Probatur primò, quia princeps, ut dictum est, nec potest semper, nec debet reddere subditis rationes belli: & si subditi non possint militare nisi postquam scirent iustitiam belli, respublica periclitaretur uehementer, & pateret iniuriae ostium. Item in dubiis tutior sequenda est pars. sed si subditi in casu dubii non sequantur principem suum in bellum, exponunt se periculo prodendi hostibus rempublicam: quod multo grauius est, quàm pugnare contra hostes cum dubio. ergo debent po-[403]tius pugnare. Item manifestè probatur, Quia lictor tenetur exequi sententiam iudicis etiam si dubitet an sit iusta. contrarium enim esset ualde periculosum. Item hoc argumentum uidetur defendere Augus.⁴⁶⁵ contra Manich. Iustus si forte etiam sub rege homine sacrilego militet, rectè potest eo iubente bellare: si, quod sibi iuuetur, uel non esse contra Dei praeceptum, certum est, uel utrum sit, certum non est 23. q. 1. quod culpatur. Ecce August. diffinientem expressè, quòd si non est certum, id est si dubium est an sit contra Dei praeceptum, quòd licitum est subdito bellare. Nec Adrianus se expedire potest ab illa Augustini autoritate, quamuis se in omnem partem tutat. sine dubio enim conclusio nostra est determinatio August. Nec ualet dicere, quòd talis debet tollere dubium, & formare sibi conscientiam, quòd bellum sit iustum: nam stat quòd non possit sicut in aliis dubiis. Adrianus autem uidetur errasse in hoc, quod putauit, si dubito an hoc bellum sit iustum principi uel contrarium, sit causa iusta huius belli, quòd statim consequatur, quòd dubito utrum liceat mihi ire ad hoc bellum nec ne. Fateor enim quòd nullo modo licet facere contra dubium conscientiae, & si dubito, an liceat mihi facere hoc, necne, pecco si faciam. sed non sequitur, dubito an sit iusta causa huius belli, ergo dubito an liceat mihi bellare, uel militare in [404] hoc bello. Imò oppositum sequitur. Si enim dubito an bellum sit iustum, sequitur quòd licet mihi ad imperium principis mei militare. sic non sequitur, lictor dubitat an sententia iudicis iusta sit, ergo dubitat an liceat exequi sententiam, imò scit quòd tenetur exequi. & dubito an haec sit uxor mea, ergo teneor ei reddere debitum.

¶ Quartum dubium est, [sect. 32] An possit esse bellum iustum ex utraque parte. Prima propositio, Seclusa ignorantia manifestum est, quòd non potest contingere. Quia si constat de iure & iustitia utrius partis, nò licet in contrarium bellare, nec offendendo, nec defendendo. Secunda, Posita ignorantia probabili facti aut iuris potest esse ex ea parte qua uera iustitia est, bellum iustum per se, ex altera autem parte bellum iustum, id est excusatum à peccato bona fide. Quia ignorantia inuincibilis excusat à toto. Item saltem ex parte subditorum saepe potest contingere. Dato enim quòd princeps, qui gerit bellum iniustum, sciat iniustitiam belli, tamen (ut dictum est) subditi bona fide possunt sequi principem suum: & sic ex utraque parte subditi licetè pugnant.

¶ Sed ex hoc sequitur quintum dubium, Vtrum [sect. 33] qui ex ignorantia sequutus est bellum iniustum, si postea constiterit ei de iniustitia belli, utrum teneatur restituere, siue loquamur de [405] principe, siue de subdito. Prima propositio, Si quidem habebat probabilitatem de iustitia belli, tenetur adueniente notitia de iustitia, restituere ablata, quae non dum consumpsit, id est quantum factus est locupletior: non autem quae consumpsit, quia regula iuris est, quòd qui non est in culpa, non debet esse in damnum suum: sicut qui bona fide fuit in conuiuio lautissimo furis, & res furtivae consumptae sunt, non tenetur restituere, nisi fortè quantum domi consumpsisset. Si autem dubitauit de iniustitia belli, sequutus auctoritatem principis. Syluest. in uerb. bellum, primo, §. 9. dicit, quòd tenetur de omnibus, quia mala fide pugnavit.

¶ Sed sit secunda propositio conformiter ad suprà dicta, Quòd nec iste tenetur de consumptis, sicut nec alius. quia (ut dictum est) licetè, & bona fide pugnavit. Sed esset uerum, quod Syluester dicit, si re uera dubitasset, an liceret ire ad bellum, quia iam facit contra conscientiam. Sed est multum considerandum, quòd stat, quod bellum sit iustum & licitum per se, illicitum autem Christianis: stat enim quòd quis habeat ius ad recuperandam ciuitatem, aut prouinciam, & tamen ratione scandali fiat prorsus illicitum. cum enim, ut suprà dictum est, bella geri debeant pro bono communi, si ad recuperandam unam ciuitatem, necesse est quod sequantur maiora mala in repub. ut uastatio multarum [406] ciuitatum, caedes magna mortalium, irritatio principum, occasiones nouorum bellorum in perniciem ecclesiae: item quòd paganis detur opportunitas inuadendi & occupandi terras Christianorum: indubitatum est quin teneatur princeps potius cedere iuri suo, & abstinere se bello. Clarum est enim quòd si rex Gallorum ex gratia haberet ius ad recuperandum Mediolanum, ex bello autem & regnum Galliae, & ipsa prouincia Mediolanensis patientur intoleranda mala, & calamitates graues: non licet ei recuperare. quia bellum ipsum aut fieri debet, uel propter bonum Galliae, aut Mediola nenses. quando ergo econtra utriusque magna mala ex bello futura sunt, non potest bellum iustum esse.

¶ Circa aliam quaestionem quantum liceat in bello iusto, sunt etiam multa dubia. Primum, [sect. 34] An liceat in bello interficere innocentes. & uidetur quòd sic, quia filii Israel primò interfecerunt infantes, ut patet Ios. 6.⁴⁶⁶ in Iericho. & post ea Saul 1. Reg. 15.⁴⁶⁷ interfecit pueros in Amalec. utrunque ex auctoritate, & mandato Domini. Quaecunque autem scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut patet ad Rom. 15.⁴⁶⁸ ergo & nunc si bellum sit iustum, licebit interficere innocentes. De hoc dubio sit prima propositio, Nunquam [sect. 35] licet per se & ex intentione interficere innocentem. probatur primo Exod. 23. [407] Insonem & iustum non occides. Secundò, Fundamentum iusti belli est iniuria, ut suprà ostensum est. sed iniuria non est ab innocentè: ergo non licet bello uti contra illud. Tertiò, Non licet in republica pro delictis malorum interficere innocentes: ergo etiam nec

pro iniuria malorum licet punire innocentes apud hostes. Quartò, Aliàs iam bellum esset iustum ex utraque parte, seclusa ignorantia: quod esse non potest, ut ostensum est. Et patet consequentia, quia innocentes, certum est quòd possent se defendere contra quemcunque conantem interficere. Et confirmatur totum hoc Deutero. 2.⁴⁶⁹ Mandauit filiis Israel, ut cùm ui ceperint ciuitatem, alios quidem interficiant, parcant autem mulieribus, & paruulis. Ex quo sequitur, quod [sect. 36] etiam in bello contra Turcas non licet interficere infantes. patet, quia sunt innocentes. Imò nec foeminas inter infideles. patet, quia quantum ad bellum spectat, praesumuntur innocentes, nisi fortè constaret de aliqua foemina, quod esset in culpa. Imò idem uidetur iudicium de innoxiiis agricolis apud Christianos, imò de alia gente togata, & pacifica, quia omnes praesumuntur innocentes, nisi contrà constaret. Hac etiam ratione nec peregrinos, nec hospites qui uersantur apud hostes quia praesumuntur innocentes, nec reuera sunt hostes. Eadem ratione nec clericos, quia praesumuntur innocentes in bello, nisi constet de [408] contrario, ut cùm actualiter pugnat.

¶ Secunda propositio, Per [sect. 37] accidens autem etiam scienter aliquando licet interficere innocentes, putà cùm oppugnatur arx, aut ciuitas iustè, in qua tamen constat multos esse innocentes, nec possunt machinae solui & alia tela, uel ignis subiici aedificiis, quin etiam opprimantur innocentes, sicut nocentes. Probatur, Quia aliàs non posset geri bellum contra ipsos nocentes, & frustraretur iustitia bellantium: Sicut econtrariò si oppidum oppugnatur iniustè, & iustè defenditur, licet mittere machinas, & alia tela in obsessores, & in castra hostium, dato quòd inter illos sint aliqui pueri aut fuerint innoxii. Sed tamen est considerandum, quod paulo antè dictum est, quòd oportet cauere ne ex ipso bello sequantur maiora mala, quàm uidentur per ipsum bellum: si enim ad summam belli uictoriam parum confert expugnare arcem, aut oppidum, ubi est praesidium hostium, & sunt multi innocentes, non uidetur quòd liceat ad expugnandum paucos nocentes, occidere multos innocentes, subiiciendo ignem, uel machinas, uel alia ratione, qua indifferenter opprimantur innocentes cum nocentibus. Et tandem nunquam uidetur licitum interficere innocentes, etiam per accidens, & praeter intentionem, nisi quando bellum iustum expediri & geri aliter non potest, iuxta illud Matth. 13.⁴⁷⁰ [409] Sinite crescere zizania, ne fortè colligentes zizania, eradicetis simul & triticum. Sed circa haec potest dubitari, An [sect. 38] liceat interficere innocentes, à quibus tamen in futurum imminet periculum, putà, pueri Saracenorum sunt innocentes: sed timendum meritò est, ne facti adulti, pugnent contra Christianos, & inferant bellum cum periculo. Et praeterea etiam togati puberes apud hostes, qui non sunt milites, praesumuntur innocentes: sed isti armabuntur postea in milites, & inferent periculum, an liceat tales interficere. Et uidetur quòd sic, eadem ratione qua per accidens licet interficere alios innocentes. Item Deuteron. 20. praecipitur filiis Israel, ut cùm expugnauerint aliquam ciuitatem, interficiant omnes puberes, non est autem praesumendum, quòd omnes essent nocentes. Respondetur ad hoc, licet posset fortasse defendi, quòd in tali casu possint interfici. Tamen credo, quòd nullo modo licet, quia non sunt facienda mala, ut uidentur etiam alia mala maiora. & intolerabile est, quòd occidatur aliquis pro peccato futuro. Et praeterea sunt alia remedia ad cauendum in futurum ab illis, ut captiuitas, exilium, &c. ut statim dicemus. Vnde sequitur, quòd siue iam parta uictoria, siue in actu bellum geratur, si constat de innocentia alicuius militis, & milites possunt cum liberare, tenentur cum saluare. Ad argu-[410]mentum in contrarium, respondeo, quod illud factum fuit speciali mandato Dei, qui iratus, & indignatus contra populos illos, uoluit perdere omnino. sicut misit ignem in Sodomam & Gomorrhā, qui deuoraret tam innocentes, quàm nocentes: ipse autem est

dominus omnium, nec dedit hanc licentiam ex lege communi. Et ad illud Deuterono. 20. posset eodem modo responderi: sed quia illic data est lex belli communis in omne tempus futurum, potius uidetur, quod illud Dominus dixit, quia reuera omnes puberes reputantur in ciuitate inimica nocentes, & non possunt distingui innocentes à nocentibus: ideo omnes possunt interfici.

¶ Secundum dubium est, An [sect. 39] liceat spoliare innocentes inter hostes: sitque prima propositio. Certum est quod licet spoliare innocentes bonis & rebus, quibus hostes aduersum nos usuri sunt, ut armis, nauibus, machinis. Patet, Quia aliter uictoriam consequi non possemus. quae est finis belli, imo etiam licet accipere pecunias innocentum, & comburere, & corrumpere frumenta, occidere equos, si ita opus est, ad debilitandum hostium uires. Ex quo sequitur corollarium, quod si bellum sit perpetuum, licet indifferenter expoliare omnes apud hostes tam nocentes quam innocentes: quia ex opibus. suorum hostes alunt bellum iniustum, & econtra debilitantur uires eorum si ciues eorum spoliantur.

[411] ¶ Secunda propositio, Si [sect. 40] bellum satis commodè geri potest, non spoliando agricolas aut alios innocentes, uidetur quod non liceat eos spoliare. Hoc tenet Syluest. in uerbo bellum. §. 10.⁴⁷¹ quia bellum fundatur in iniuria, ergo non licet iure belli uti in innocentes, si aliunde potest recompensari iniuriae. Imò addit Syluest. quod etiam si fuerit iusta causa spoliandi innocentes, quod transacto bello, tenetur uictor restituere illis quicquid superest. Sed hoc non puto esse necessarium: quia, ut infra dicitur, si iure belli factum est, omnia cedunt in fauorem & ius, iustum bellum gerentium. unde si licitè sunt capta, puto quod non sunt obnoxia restitutioni. Dictum tamen Syluestri pium est, & non improbabile. Spoliare autem peregrinos, & hospites, qui sunt apud hostes, nisi constet de culpa illorum, nullo modo licet, quia illi non sunt de numero hostium.

¶ Tertia propositio, Si [sect. 41] hostes nolunt restituere res iniuria ablatas, & non possit, qui laesus est, aliunde commodè recuperare, potest undecunque satisfactionem capere, siue à nocentibus, siue ab innocentibus. Vt si latrones Galli fecerint praedas in agrum Hispanorum, & rex Francorum nolit cogere illos ad restitutionem, cùm possit, possunt Hispani autoritate principis spoliare mercatores Gallos, aut agricolas quantum cunque innocentes: quia li-[412]cet fortè à principio respu. aut princeps Gallorum non fuerit in culpa: iam est in culpa, quia negligit uindicare, ut ait Aug.⁴⁷² quod improbè à suis factum est, & princeps: laesus potest ex omni membro & parte reipu. satisfactionem accipere. Vnde literae marcharum, aut repraesaliarum, quae à principibus in huiusmodi casibus conceduntur, non sunt per se iniustae, quia per negligentiam, & iniuriam alterius principis, concedit laeso suus princeps, ut possit recuperare bona sua etiam ab innocentibus. sunt autem periculosae, & praebent occasionem rapinarum.

¶ Tertium dubium, Dato quod [sect. 42] non liceat interficere pueros & alios innocentes, an saltem liceat ducere illos in captiuitatem, & seruitutem. Sitque pro illius declaratione unica propositio, Eodem modo licet ducere innocentes in captiuitatem, sicut licet spoliare illos, quia libertas & captiuitas inter bona fortunae reponuntur: unde quando bellum est talis conditionis, quod licet spoliare indifferenter omnes hostes, & occupare omnia bona illorum, etiam licet ducere in captiuitatem omnes hostes siue nocentes, siue innocentes. & cùm bellum aduersus paganos sit huiusmodi, quia est perpetuum, & nunquam satisfacere possunt pro iniuriis, & damnis illatis: ideo non est dubitandum quin liceat & pueros, & foeminas Saracenorum ducere in captiuitatem, & seruitu-[413]tem. sed quia iure gentium inter Christianos uidetur receptum, ut Christiani iure belli non fiant serui (in bello quidem

inter Christianos) licet, si ita opus est, ad finem belli captiuos ducere etiam innocentes, ut pueros & foeminas: non quidem in seruitutem, sed ut pro illorum redemptione pecunias recipiamus. Quod tamen extendendum non est ultrà, quàm belli necessitas postulet, & consuetudo legitimè belligerantium obtinuit.

¶ Quartum dubium est, Vtrum [sect. 43] saltem obsides, qui uel tempore induciarum, uel per acto bello ab hostibus recipiuntur, interfici possint, si hostes fidem fregerint, & conuentis non steterint. Respondeo per unicam conclusionem, Quòd si obsides aliàs sint de numero nocentum, putà qui tulerunt contra eos arma, interfici iure possunt in eo casu. Si autem sunt innocentes, ex suprà dictis constat, quòd interfici non possunt, ut cùm sunt pueri, aut foeminae, aut alii innocentes.

¶ Quintum dubium, An [sect. 44] saltem in bello liceat interficere omnes nocentes. Pro responsione notandum est, quòd ut ex suprà dictis patet, bellum geritur primò ad defendendum nos & nostra. Secundò, ad recuperandum res ablatas. Tertiò, ad uindicandum acceptam iniuriam. Quartò, ad pacem & securitatem parandam. His praemissis sit prima propositio, In [414] [sect. 45] ipso actuali conflictu praelii, uel in oppugnatione, aut defensione ciuitatis licet indifferenter occidere omnes, qui contrà pugnant: & breuiter, quandiu res est in periculo. Hoc patet, Quia aliter rem bene gerere non possent bellantes, nisi tollendo omnes impediētes, & contrà pugnantes. Sed totum dubium est, & difficultas, an parta iam uictoria, & ubi periculum non est ab hostibus, an liceat interficere omnes qui contrà arma tulerunt. Et uidetur apertè quòd sic. Quia, ut suprà relatum est, inter praecepta militaria, quae Dominus dedit Deutero. 20.⁴⁷³ unum est, ut expugnata ciuitate hostium, interficerent omnes habitatores. Verba illius loci sunt haec, Si quando accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primùm pacem. Si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea est, saluabitur, & seruiet tibi sub tributo: sin autem foedus inire noluerit, & coeperit contrate bellum, oppugnabis eam. Cumque tradiderit Dominus Deus tuus eam in manu tua, percuties omne quod in ea est generis masculini in ore gladii, absque mulieribus, & infantibus.

¶ Secunda propositio, Parta [sect. 46] uictoria, & rebus iam extra periculum positis, licet interficere nocentes. Probatur, Quia (ut iam dictum est) non solùm ordinatur bellum ad recuperandas res, sed etiam ad uindicandum iniuriam: [415] ergo pro iniuria praeterita licet interficere authores iniuriae. Item hoc licet in proprios ciues malefactores: ergo etiam in extraneos. quia (ut suprà dictum est) belli princeps iure belli auctoritatem habet in hostes, sicut legitimus iudex, & princeps. Item, quia licet in praesentia non esset periculum ab hostibus, tamen in futurum securitas non haberetur nisi timore supplicii hostes continerentur.

¶ Tertia propositio, Solùm [sect. 47] ad uindicandam iniuriam non semper licet interficere omnes nocentes. Probatur, Quia etiam inter ciues non liceret, ubi etiam esset delictum totius ciuitatis, aut prouinciae interficere omnes delinquentes, nec in communi rebellione liceret occidere, & perdere totum populum. Vnde pro simili facto Theodosius ab Ambrosio ab ecclesia est prohibitus. hoc enim esset contra publicum bonum, quod tamen est finis belli, et pacis. ergo etiam non licet tollere omnes nocentes ex hostibus. Oportet ergo habere rationem iniuriae ab hostibus acceptae, & damni illati, & aliorum delictorum. Et ex hac consideratione procedere ad uindictam, & animaduersionem omni atrocitate, & inhumanitate seclusa. In hoc enim proposito Cice. 2. Officio.⁴⁷⁴ ait, quod animaduertendum est in noxios quantum aequitas & humanitas patiantur. & Salust,⁴⁷⁵ Maiores nostri religiosissimi mortales nihil

uictis eripiebant, praeter iniuriae licentiam. Ali-[416]quando [sect. 48] etiam licet & expedit interficere omnes nocentes. Probatur, Quia etiam bellum geritur ad pariendam pacem, & securitatem: sed aliquando aliter obtineri securitas non potest, nisi tollendo omnes hostes: & hoc maximè uidetur contra infideles, à quibus nunquam illis conditionibus pax aequa sperari potest. Et ideo unicum remedium est, tollere omnes, qui contrà arma ferre possunt, modò iam fuerint in culpa. Et ita intelligendum est illud praeceptum Deuter. Aliàs autem in bello contra Christianos non puto quod hoc sit licitum. Cùm enim necesse sit ut ueniant scandala (ut habetur Matt. 18.) & bella inter principes, si semper uictor interficeret aduersarios omnes, esset in perniciem generis humani, & Christianae religionis, & orbis citò in solitudinem redigeretur: nec bella pro bono publico, sed in publicam calamitatem perditè gererentur. Oportet ergo ut pro mensura delicti sit plagarum modus, nec ultrà progrediatur uindicta, in quo etiam habenda est ratio & consideratio, quòd (ut suprà dictum est) subditi non tenentur, nec debent examinare causas belli, sed possunt sequi principem suum in bellum, contenti autoritate principis, & publici consilii: unde pro maiori parte, licet ex altera parte sit bellum iniustum, tamen milites qui ueniunt ad bellum, & pugnant in bello, aut defendunt, uel oppu-[417]gnant ciuitates, ex utraque parte sunt innocentes. & ideo cùm iam uicti sunt, & non est periculum ab illis, credo quòd interfici non possunt, ne unus quidem ex illis, si praesumitur, quòd bona fide in praelium uenerunt.

¶ Sextum dubium, An [sect. 49] liceat interficere deditos aut captiuos, supposito etiam quòd fuerunt nocentes. Respondetur, quòd per se loquendo, nihil obstat quominus capti in bello iniusto, aut dediti, si fuerunt nocentes, interfici possint, seruata aequitate: sed quia in bello multa iure gentium constituta sunt, uidetur receptum consuetudine, & usu belli, ut captiui parta uictoria (nisi fortè sint profugae) & periculo transeunte, non interficiantur, & seruandum est ius gentium eo modo, quo inter bonos uiros seruari consuetum est. De deditis autem non lego, nec audio talem consuetudinem, imò in deditionibus arcium ciuitatum, solent qui se dederunt, cauere sibi conditionibus, ut salua sint capita, & salui mittantur: scilicet ueriti ne si simpliciter, & nullis conditionibus dedantur, interficiantur: & hoc aliquoties factum legimus. Vnde non uidetur iniquum, ut si oppidum nihil cauendo dedatur, quin mandato principis, aut iudicis, aliqui qui fuerunt notiores, occidantur.

¶ Septimum dubium, Vtrum [sect. 50] omnia capta in bello iusto fiant capientium, & occupantium. Prima propositio, Non est du-[418]bitandum, quin omnia capta in bello iusto usque ad sufficientem satisfactionem rerum ablatarum per iniuriam, & etiam impensarum, quod fiant occupantium. Nec indiget probatione: quia ille est finis belli, sed seclusa consideratione & restitutionis & satisfactionis. Sed stando in iure belli distinguendum uidetur: nam capta in bello aut sunt mobilia, ut pecuniae, uestes, argentum, aurum: aut immobilia, ut agri, oppida, arces.

¶ Secunda propositio, Mobilia [sect. 51] quidem iure gentium omnia fiunt occupantis, etiam si excedant compensationem damnorum. hoc patet ex l. si quid in bello. & l. hostes ff. de capti. & c. ius gentium. 1. distinctio. & eexpressius Instituta de rer. diuis. §. item ea quae ab hostibus. ubi dicitur, quod iure gentium, quae ab hostibus capiuntur, statim nostra fiunt, adeò ut etiam liberi homines in nostram seruitutem deducantur. Et Ambros. libro de patriarch. ⁴⁷⁶ dicit, cum Abraham occidit quatuor Reges, praedam quidem fuisse Abrahae uictoris, quanquam recusauit accipere, Genes. 14. ⁴⁷⁷ & 24. q. 5. Et confirmatur ex autoritate Domini, Deuterono. 25. ⁴⁷⁸ ubi de ciuitate expugnanda dicit, Omnem praedam exercitui diuides, & comedes de spoliis hostium tuorum. Hanc sententiam tenet Adrianus

in quaestione de restitutione, in particulari quaestione de bello. Et ita Syluest.⁴⁷⁹ in uerbo, bellum, §. 1. & §. 9. quòd qui iustè pu-[419]gnat, non tenetur restituere praedam, 23. q. 7. si de rebus. Ex quo infert, quòd capta in bello iusto, non compensantur cum debito principali: ut tenet etiam Archi. 23. q. 2. Dominus noster. ita tenet Bar. in. d. l. si quid in bello: & hoc intelligitur, etiam si hostis sit paratus aliis satisfacere de damno & iniuriis. Quod tamen limitat Syluest. & bene, quo usque secundum aequitatem sit sufficienter satisfactum de damno & iniuria. Non enim est intelligendum, quòd si Galli exciderint unum pagum, aut ignobile oppidum Hispaniae, quòd liceat Hispanis etiam (si possint) praedari totam Galliam. sed pro modo, & qualitate iniuriae arbitrio boni uiri.

¶ Sed ex hac determinatione sequitur dubium, An [sect. 52] liceat permittere militibus ciuitatem in praedam. Respondetur, & sit tertia propositio, Hoc de per se non est illicitum, sed necessarium est ad bellum gerendum, uel deterrendos hostes, uel ad accendendum militum animos. Ita Syluest. §. 10.⁴⁸⁰ Sicut etiam licet incendere ciuitatem ex rationali causa. Sed tamen quia ex huiusmodi permissionibus sequuntur plurima multa saeua, crudelia praeter omnem humanitatem, quae à barbaris militibus committuntur, innocentum caedes & cruciatus, uirginum raptus, matronarum stupra, templorum spolia: ideo sine dubio, sine magna necessitate, & causa maximè ciuitatem Christianam praedae [420] tradere periniquum est. Sed si ita necessitas belli exigat, non est illicitum, etiam si crudele sit, quòd milites aliqua huiusmodi foeda, & illicita patrent, quae tamen duces & interdicere & quàm possunt, prohibere tenentur.

¶ Quarta propositio, His omnibus non obstantibus, non [sect. 53] licet militibus sine auctoritate praedas agere, aut incendia facere, quia ipsi non sunt iudices, sed executores, & tenentur ad restitutionem.

¶ Sed de bonis & de rebus immobilibus maior difficultas est, & sit quinta propositio, Non [sect. 54] est dubium quin liceat occupare & tenere agrum, & arces, & oppida hostium, quantum necessarium est ad compensationem damnorum illatorum: putà si hostes diruerunt arcem nostram, incenderunt ciuitatem, syluas, aut uineas, aut oliueta: licebit occupare uicissim agrum hostium, aut arcem, aut oppidum, & tenere. Si enim licet capere recompensationem ab hostibus pro rebus ablatis: certum est quòd iure diuino, & naturali, non plus licet hanc recompensationem accipere in rebus mobilibus, quàm in immobilibus.

¶ Sexta propositio, Etiam [sect. 55] ad parandam securitatem, & uitandum periculum ab hostibus, licet occupare, & tenere arcem aliquam, aut ciuitatem hostium necessariam ad defensionem nostram aut tollendam hostibus occa-[421]sionem, unde possint nocere.

¶ Septima propositio, Etiam [sect. 56] pro iniuria illata, & nomine poenae, hoc est in uindictam, licet pro qualitate iniuriae acceptae multare hostes parte agri, aut etiam hac ratione occupare arcem, aut oppidum. sed hoc, ut diximus, debet fieri cum moderamine, & non quantum uiribus & potentia armorum occupari & expugnari potest. Et si necessitas, & ratio belli postulat, ut maior pars agri hostium occupetur, & plures ciuitates capiantur, oportet ut compositis rebus, & peracto bello restituantur, tantum retinendo, quantum sit iustum pro recompensatione damnorum, & impensarum, & pro uindicta iniuriae, seruata aequitate, & humanitate, quia poena debet esse proportionata: & intolerabile esset, quòd si Galli agerent praedas in pecora Hispanorum, uel incenderent pagum unum, quòd liceret occupare totum regnum Francorum. Quòd autem hoc titulo liceat occupare, aut partem agri, aut aliquam ciuitatem hostium, patet 1. Deut. 20.⁴⁸¹ ubi datur licentia in bello occupandi ciuitatem, qui pacem recipere uoluerint. Item malefactores intraneos licet punire hoc modo, scilicet priuare

illos domo, aut agro, aut aut arce pro rei qualitate. ergo etiam extraneos. Item superior iudex potest commodè de multare authorem iniuriae, tollendo scilicet ab eo ciuitatem, aut arcem. ergo & princeps, qui laesus est, hoc [422] poterit, quia iure belli factus est tanquam iudex. Item imperium Romanum hoc modo & titulo auctum & amplificatum est, occupando scilicet iure belli ciuitates & prouincias hostium à quibus iniuriam acceperant, & tamen imperium Romanorum tanquam iustum & legitimum defenditur ab August. Hieronymo, Ambro. Thoma, & aliis sanctis doctoribus. Imò posset uideri approbatum à Domino in illo loco, Reddite quae sunt Caesaris Caesari, & à Paulo, qui Caesarem appellauit, & ad Roma. 13.⁴⁸² admonet potestatibus sublimioribus, & principibus subditos esse, & tributa pendere, qui eo tempore omnes habebant authoritatem ab imperio Romano.

¶ Octauum dubium, Vtrum [sect. 57] liceat imponere uictis hostibus tributa. Respondetur, quòd sine dubio licet, non solùm ad compensandum damna, sed etiam ratione poenae, & in uindictam. Hoc satis patet ex supradictis ex illo loco Deutero. 20.⁴⁸³ ubi dicit, quòd postquam ex iusta causa accesserint ad expugnandum ciuitatem, si receperit eos, & aperuerit portas, cunctus populus, qui in ea est, saluabitur, & serui et illis sub tributo, & hoc ius, & usus belli obtinuit.

¶ Nonum dubium, An [sect. 58] liceat deponere principes hostium, & nouos ponere & constituere, uel sibi retinere principatum. Prima propo-[423]positio, Hoc non passim, & ex quacunque causa belli iusti licet facere: ut patet ex dictis. Nam poena non debet excedere quantitatem & rationem iniuriae, imò poenae sunt restringendae, & fauores ampliandi, quae est non solum regula iuris humani, sed etiam naturalis, & diuini: ergo dato quod iniuria illata ab hostibus sit sufficiens causa belli, non semper erit sufficiens ad exterminationem principatus hostis, & ad depositionem legitimorum, & naturalium principum. hoc enim esset prorsus saeuum & inhumanum.

¶ Secunda propositio, Non [sect. 59] est negandum quin aliquando possint contingere sufficientes & legitimae causae uel ad mutandos principes uel ad occupandum principatum: & hoc uel pro multitudine & atrocitate damnorum & iniuriarum, uel maxime quando aliter securitas & pax ab hostibus obtineri non potest: & immineret grande periculum reip. ab illis, nisi hoc fieret. Hoc patet. Si enim licet occupare ciuitatem ex causa, ut dictum est, ergo tollere principem ciuitatis. & eadem est ratio de prouincia, & principe prouinciae, si causa maior contingat. Sed notam dum circa 6. 7. 8. & 9. dubium, quòd aliquando, imò frequenter non solùm subditi, sed etiam principes ipsi, qui re uera non habent causam iustam, tamen bona fide gerunt bellum, ita inquam bona fide, quòd excusantur ab omni culpa, putà cùm facta diligenti exa-[424]minatione, ex sententia doctorum, & bonorum uirorum geritur bellum. Et cùm nemo debeat sine culpa puniri in tali casu, quamuis liceat uictori recuperare res ablatas, & fortè impensam belli: tamen sicut non licet parta uictoria quemcunque interficere, ita nec ultra iustam satisfactionem occupare, nec exigere in rebus temporalibus. quia omnia alia fieri non possunt, nisi nomine poenae, quae in innocentes cadere non debet. Ex his omnibus possunt componi pauci canones, & regulae belligerandi. Primus canon, [sect. 60] Supposito quòd princeps habet authoritatem gerendi bellum, primùm omnium debet non quaerere occasiones, & causas belli: sed si fieri potest, cum omnibus hominibus pacem habere, ut Paulus praecepit ad Ro. 12.⁴⁸⁴ debet autem recogitare, quòd alii sunt proximi, quos tenemur diligere sicut nosipsos, & quòd habemus omnes unum communem Dominum, ante cuius tribunal tenemur rationem reddere. Est enim ultimae immanitatis, causas quaerere, & gaudere, quòd sint ad interficiendum, & perdendum homines quos Deus creauit, & pro

quibus Christus mortuus est: sed coactum & inuitum uenire oportet ad necessitatem belli. Secundus canon, Conflato iam ex istis causis bello oportet illud gerere non ad perniciem gentis, contra quam bellandum est, sed ad consequutionem iuris sui, & defensionem patriae, [425] & reipublicae suae, & ut ex illo bello pax aliquando, & securitas consequatur. Tertius canon, Parta uictoria, & confecto bello, oportet moderatè, & cum modestia Christiana, uictoria uti, & oportet uictorem existimare se iudicem sedere inter duas respub. alteram, quae laesa est, alteram, quae iniuriam fecit: ut non tanquam accusator, sed tanquam iudex sententiam ferat, qua satisfieri quidem possit reipublicae laesae. Sed quantum fieri poterit, cum minima calamitate, & malo reipublicae nocentis. & sa

tis est, ut castigatis nocentibus, quantum licuerit: & maximè, quia ut plurimum inter Christianos tota culpa est penes principes. Nam subditi bona fide pro principibus pugnant: & est periniquum, quod Poëta ait,

*Vt quicquid
delirant Reges,
plectantur
Achiui.*

De matrimonio

[426] **REVERENDI PATRIS fratris francisci à Victoria relectio De matrimonio.**

SVMMA.

- 1 Matrimonium quid sit.
- 2 Matrimonij quotuplex finis.
- 3 Ius conueniendi, an satis sit ad matrimonij essentiam.
- 4 Consensus inter uirum & foeminam, an sit de ratione matrimonij.
- 5 Matrimonium quantum ad sui essentiam quid sit.
- 6 Matrimonij uinculum, quomodo ex lege naturali aut diuina non contrahatur, nisi coniugum ipsorum consensu, licet Deus sine dubio, nullo consensu uiri & foeminae interposito, constituere possit.
- 7 Matrimonium, quòd nulla authoritate humana possit constitui, nisi consensu contrahentium, probatur.
- 8 Matrimonij consensus qualis sit, inquiritur.
- 9 Canon, siue regula uniuersalis obseruanda, si ex aliquo pacto, aut stipulatione non statim ab initio oriatur matrimonium.
- 10 Matrimonium siquis deceptus contrahat, an teneat.
- 11 Ecclesia sicut aliquas personas sua authoritate reddit illegitimas ad contrahendum, an princeps hoc possit facere.

12 Authoris sententia pro dubio, An princeps secularis possit ponere impedimentum matrimonio.

DE MATRIMONIO uerba facturus sum, Patres grauissimi, uirique tum religiosissimi, tum ornatissimi. Nec enim mihi integrum fuit per amicos & necessarios argumentum, quod [427] fueram meditatus, tractare, & mea professione, & uestra expectatione fortasse non indignum. Cùm enim superioribus diebus delata esset in hanc uniuersitatem causa de matrimonio illustrissimorum principum, regumque Anglorum, atque per aliquot dies in illos grauissimo doctorum, atque magistrorum iactata senatu, atque uentilata fuerit: contenderunt à me nonnulli mei inuicem studiosi, ut de ea re prima mea relectione dissererem: quibus, quia negare non licebat, cùm recepissem, necessarium mihi fuit, ut hoc alieno aere hodierna die me exoluerem. Quanquam profectò tot se mihi mala tam grauem causam aggresso obiecerunt, ut non mediocriter timeam, ne prius quàm ad illam penetrare possim, & tempore, & clepsidra, & uestra, quam mihi soletis praestare, beneuola audientia destituar. Ergo utcunque res cessura sit, uestrum erit, & si quod expectabatis, audieritis, & quae expectabatis, adhuc desideraueritis, meo nomini boni consulere, & meis conatibus & studiis (ut hactenus fecistis) uel fauere, uel conuiuere.

¶ Locus igitur à me relegendus in praesentiarum, & commentandus habetur Matth. 19.⁴⁸⁵ & infertur à Magistro sententia. 4. libro, Quod Deus coniunxit, homo non separet. In cuius loci explicatione tres erunt quaestiones & partes. In prima de constitutione matrimonii. In [428] secunda de impedimentis, in tertia de dissolutione agendum est. Et quia secundum Ciceronem 1. Officiorum⁴⁸⁶, omnis, quae à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci: ideo ante omnia quaeritur [sect. 1] quid sit matrimonium, an (ut quidam putant) matrimonium sit ius inter uirum, & foeminam, quo mutuò liceat uti ad liberorum procreationem, aut (ut simplicius dicam) ad copulam carnalem. Et uidetur quòd sic: quia omnis usus foeminae extra matrimonium est illicitus. ergo matrimonium est ius huius usus. Praeterea per matrimonium nihil aliud uidetur fieri, quàm quòd uir, & mulier consequantur facultatem utendi inuicem corporibus suis, ad usus generationis: & sic facultas haec nihil aliud uidetur esse, quàm ius licitè utendi: ergo in contrarium est, quòd matrimonium exigit inseparabilitatem, ut ex themate huius disputationis patet, & Aposto. 1. ad Cor. 7.⁴⁸⁷ His, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio, non ego, sed Dominus, uxorem à uiro non discedere: & si discesserit, manere innuptam, & uir uxorem non dimittat. Ad huius dubii explicationem praemitto fundamentum ex Aristo. 2. Phy. quòdres naturales, necessitates suas ex fine habent: matrimonium autem ab Aristotele in libro Politi. inter naturalia computatur. Dicit enim quòd homo plus est animal coniugale, quàm politicum: & tamen di-[429]cit hominem esse animal ciuile. habet ergo suos fines propter quos est institutum. Deus autem, qui author, & institutor est matrimonii, illud non frustra, sed propter finem condidit. Est [sect. 2] autem duplex finis matrimonii secundum Aristotelem. Primus, & potissimus, atque adeò primarius, procreatio, & educatio prolis, & in esse rationali, hoc est, ad uitam & uirtutem ciuilem: quia dans formam, dat consequentia ad formam, ut dicitur in libr. 1. De genera. Ea, quae rei naturali conueniunt, inquantum talis est, ut ignis dat non solùm formam ignis, sed & calorem, & alias proprietates ignis: sic etiam ad patres spectat, non solùm dare substantiam, sed & quae hominis sunt, ut homo est, scilicet uitam secundum rationem, siue politicam. Est enim homo natura animal ciuile, sicut & ignis natura calidus: & ideò ad parentes spectat non solùm conferre necessaria ad

uitam naturalem, sed etiam ad uitam ciuilem. Alter finis est, mutua obsequia, & officia inter uirum & foeminam. Sicut enim homo est animal in firmum, & alterius operis egens, ideo est animal ciuile: ita quia non omnia munia ad uitam hominum degendam sunt competentia, aut omnino uiris, aut omnino foeminis, sed quaedam spectant ad uiros, ut arare, aedificare & similia, quaedam autem ad foeminas, ut nere, pinsere: ideò iunguntur mares & foeminae. [430] ¶ Loci primum fundamentum est ad omnia penè, quae in mea relectione disputaturus sum. Nam secundum Aristotelem libro De anima, dubia omnia contingentia de re aliqua, ex diffinitione illius soluenda sunt. Ea autem, quae sunt propter finem, optimè diffiniuntur per finem, quare & dubia incidentia de matrimonio ex fine matrimonii explicanda sunt. Sic ergo dico, quod [sect. 3] ad matrimonii essentiam non satis est ius conueniendi. Probatur, Nam si uagus concubitus esset licitus, non satis esset ad rationem matrimonii. Patet, Quia illo posito, frustraretur talis coniunctio utroque fine matrimonii. Probatur. Si enim etiam uagus concubitus esset licitus, scilicet liber congressus uiri cuiuslibet cum qualibet foemina, suus finis haberi nullo modo posset. Nam certè praeterquam quòd ex tali concubitu rara solet proles contingere, non posset proles commodè, aut procreari, aut educari, incerto scilicet patre, non solùm quo ad ciuilem, sed & quantum ad naturalem uitam, cum foemina sit infirmior, & improuidentior sine uiro, quàm ut totam filiorum curam sustinere possit: & certus pater esse non potest, si concubitus est promiscuus. & dato etiam, quod una esset unius, sine tamen mutua obligatione impediretur adhuc uterque finis matrimonii. Nam neque procreatio prolis esset certa ex libera coniunctione, neque educatio à paren- [431]tibus, qui inuicem conuiuere non tenentur, & instructio moralis esse uix posset, cum oporteret filium apud matrem educari propter naturales necessitates, & rursum à patre doceri, qui tunc cum matre non habitaret. Praeterea mutua obsequia & beneficia constare non possent, cùm omnis beneficentia ex amore proficiscatur, qui esse non posset uiri in foeminam, quae alios uiros pateretur, nec foeminae in uirum, qui cum aliis rem haberet. Atque ideò dico, quòd praeter illud ius requiritur obligatio mutua certi uiri ad certam foeminam, & perpetua ad procreationem liberorum. Probatur, Sine tali obligatione non constabit finis matrimonii: ea autem posita, constabit: ergo illa exigitur.⁴⁸⁸ Confirmatur ex Apost. ad Rom. 7. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed uir: similiter & uir potestatem sui corporis non habet, sed mulier. ergo requiritur obligatio.

¶ Secundò dubitatur, & oritur dubium ex solutione primi dubii, An [sect. 4] de ratione matrimonii sit consensus inter uirum & foeminam. Et uidetur quòd sic, Quia de ratione matrimonii est obligatio, quae non potest provenire, nisi ex pacto, & consensu inter uirum, & foeminam. ergo exigitur contractus, uel pactum inter foeminam, & uirum. Et confirmatur, Nam ex sententia omnium iurisconsultorum, & theologorum, matrimonium non transigitur, aut con- [432]ficitur nisi consensu contrahentium, ut etiam Magister expandit, & decreta allegat. ergo. In contrarium est, quòd omne ius, quod alicui competere potest ex pacto, potest conuenire decreto legis superioris: in omnibus enim aliis negotiis, ut effectus, & obligatio, quae nascitur ex contractu & pacto, potest aliunde oriri, ut seruitus, quae ex pacto oriri potest, eadem ex iure belli & aliis causis constituitur. Item translatio haereditatis, quae pacto conficitur, eadem aut iure praescriptionis, aut alio titulo fieri potest. non ergo uidetur negandum quin etiam obligatio maritalis, quae contrahentium consensu, & pactione firmari solet, aliunde etiam possit proficisci. Pro solutione huius dubii dico, quòd de ratione matrimonii, absolutè loquendo, non est contractus, nec consensus inter uirum & foeam. Probatur primò ex illo principio apud theologos acceptissimo, Quicquid Deus

potest facere cum causa secunda, potest se solo facere. si ergo pacto, & consensu uiri, & foeminae constituitur matrimonium: ergo Deus se solo posset facere illam obligationem, non ex consensu, aut pacto aliquo uiri & foeminae, si mutuò utrumque obligare posset ad coniunctionem maritalem, eodem modo, sicut pacto & coniunctione coniuncti erant. Confirmatur, Quia Deus habet maius dominium super uirum & foeminam, quàm ipsi inter [433] seipsos: si ergo ipsi habent tradendi sui corporis potestatem: ergo etiam Deus. & tale matrimonium esset eiusdem rationis cum matrimonio ex pactis & consensu constituto: quia est obligatio eiusdem rationis, & ad eosdem fines: atque hoc negare, perinde esset ac si quis contenderet murem à sole generatum, non esse uerum murem eiusdem rationis cum mure genito à patre: quod olim à legitima philosophia explosum est. Confirmatur, Dominus praecepit Oseae. 1.⁴⁸⁹ Sume tibi uxorem fornicariam, & fac tibi filios fornicationis. ex eo praecepto si fuisset de certa foemina, potuisset Oseas illam etiam inuitam in uxorem accipere, quia iam erat facta ipsius, quod egregiè factum asserunt. atque hoc pacto non est necesse recurrere ad diuinam dispensationem in praecepto de fornicatione: quia Deus fecit, scilicet eam propriam Oseae uxorem. quod etiam matrimonium uidetur ex serie prophetiae dicenti, ubi illam uxorem uocauit, ut quid ergo non potuit etiam mutuò alterum in alterius tradere potestatem? Confirmatur ultimò, Inter primos parentes fuit uerum matrimonium, de illis enim dictum est, Propter hanc relinquet homo patrem, & matrem, &c. & praecepit illis Dominus, Crescite, & multiplicamini. & Adam dixit, Mulier, quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno, & comedi, & tamen Scriptura non meminit pacti inter ipsos. ergo au-[434]thoritate diuina fuerant coniuncti, quia Dominus in Euangelio dicere uidetur, Quod Deus coniunxit, homo non separet. Nec potest dici, quòd factum est per illa uerba, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: quamobrem relinquet homo, &c. Nec unquam mihi placuit expositio illorum, qui ita dicunt. Nam primùm illa fuerunt uerba solius Adae, qui matrimonium solus facere non poterat. Deinde illa uerba uidentur esse post factum matrimonium. Habeo ergo pro certo, nec puto cuiquam dubitandum quin auctoritate diuina posset constitui matrimonium eiusdem rationis: sicut si consensu partium contraheretur, & forsam ita factum fuit. Palud. uerò in 4. dist. 26. q. 11. articu. 2.⁴⁹⁰ dicit, quòd fortasse illud matrimonium Deus fecit inter Adam & Euam ipso dormiente, quod euigilans cognouit factum in se, & prophetauit faciendum in aliis: uerius tamen, inquit, est, quòd non fuit à Deo immediatè, sed sibi fuit inspiratum, quòd consentiret, & ipso euigilante consentirent mutuò, & sic secutum est uinculum. Sed ipse hoc dicit, nec tamen probat. Vide S. Tho. dist. 27. q. 1. arti. 2. q. 1. ad. 2. & dist. 33. q. 1. arti. 2. ad 5. & dist. 27. q. 1. arti. 1. q. 3. Itaque ex omnibus ultro, citròque iactatis, duo sunt, quae pro compertis haberi possunt. Primum est, quòd [sect. 5] matrimonium quantum ad suam essentiam nihil aliud est, [435] quàm uinculum, siue mutua uel indiuidua, id est perpetua obligatio uiri certi, ad certam foeminam, ad procreationem liberorum, siue ad usus generationis: ita ut per procreationem intelligamus & filiorum, & familiae institutionem. Secundum est, quòd hoc uinculum licet Deus quidem sine dubio, nullo consensu uiri, & foeminae interposito constituere possit, ex lege tamen naturali, & diuina non contrahitur, nisi coniugum ipsorum consensu.

¶ Sed contra praedicta arguitur. Nam in contractu sponsalium est mutua obligatio ad usum matrimonialium: & tamen non est matrimonium: ergo non tota ratio matrimonii consistit in mutua obligatione, sed exigitur aliquis contractus, uel consensus. Respondeo, Primum nego, quòd in contractu sponsalium sit mutua obligatio saltem immediata ad usus matrimonii. Non enim potest esse obligatio ad rem illicitam. Sola autem obligatione desponsalium stante,

non est licitus usus matrimonii, imò esset fornicatio, cum exigatur consensus de praesenti. Est autem in sponsaliis obligatio ad contrahendum matrimonium, in matrimonio autem est obligatio immediata ad usus matrimonii, & est actualis traditio corporis, unde nascitur talis obligatio: & ita intelligendum est, quòd ratio matrimonii consistit in mutua traditione corporis, & obligatione ad usum corporis. sed tradi-[436]tio intelligitur à quocunque fiat: uihil enim refert an fiat ab ipsis, qui traduntur, an à superiori. Secundò dico, quòd per obligationem intelligo non solum ius, sed uerum dominium. non enim ita uxor debet uiro corpus uel usum corporis, sicut qui pecuniam ex aliqua stipulatione debet, quae quidem debitoris, non creditoris est, quamuis debita sit: sed corpus uxoris non est uxoris, sed uiri, & econtra: ut Paul. dicere uidetur. Vnde etiam matrimonium non solùm est mutua obligatio, sed translatio corporis ad usus generationis.

¶ Verum ex hoc loco oritur latus disputationis campus. [sect. 6]] Si enim ita est, ut de ratione matrimonii non sit aut contractus aliquis, aut consensus coniugum, sed satis est mutua obligatio ad usus naturales cum actuali traditione corporis: & hoc ipsum Deus uniuersorum dominus non solùm potest facere, non expectata cuiusuis autoritate, sed etiam aliquando fecit: an potestatem istam reliquerit reipub. uel ecclesiae, an ecclesia, uel Imperator posset constituere matrimonium sine consensu, ut scilicet possit ex causa foeminam uiro in uxorem dare, aut utroque, aut certè altero inuito. Et uidetur quòd sic, quia in omnibus aliis negotiis omne ius, quod conuenit alicui ex pacto uel consensu, potest conuenire ex ordinatione legis. Tam enim in repub. seculari, quàm in ecclesiastica inuenitur potestas transferendi ex legi-[437]timis causis dominium rei ab uno ad alterum dominium, priori domino inuito. Cur hanc potestatem in hac una re coarctamus, & contrahimus, ut non possit ecclesia ex quacumque causa dare uiro ius & potestatem in corpus foeminae, aut econtra? potest si quidem princeps domum, agrum, equum, pecuniam unius legitimi domini ob criminis, aut stipulationis, aut alicuius conditionis causam transferre in nouum dominum, priore etiam reclamante: cur ecclesia hoc non poterit ex probabili & iusta causa facere de corpore subditorum? Posset ergo ecclesia constituere, ut post sponsalia & copulam esset matrimonium, Confirmatur, Si hoc non posset ecclesia, esset propter uinculum inter uxoratos: sed maius uinculum est redigere aliquem in seruitutem: & tamen hanc potestatem non negamus, imò & parentes possunt liberos in seruitutem dare, ius fasque aliquando fuit, cur ergo hanc potestatem in matrimonio, scilicet hominis, tradendi tam obstinatè negamus? Praeterea Aristoteles in Politicis⁴⁹¹ dicit quòd homo plus est reip. quàm sui ipsius. ergo respublica habet maius dominium super istum, quàm ipsemet. sed ipse potest se obligare: ergo si indiget respublica persona istius ad istos usus, scilicet matrimonii, uidetur quòd possit uti illo etiam inuito, sicut posset illum etiam exponere morti propter salutem totius communitatis. Quòd si maximè obuiam eatur huic dispu-[438]tationi per hoc, quòd non idem ius sit superioribus in res hominum aut in corpora aut in personas eorum, non tamen satis uidetur res expediri. Nescio enim unde exploratum habeatur, non residere hanc potestatem in superioribus, cum tamen eis uitae & mortis potestatem non negemus: quod maius uidetur, quàm collo candi uxorem uiro. Praeterea, ecclesia uidetur hoc iam fecisse, quia habetur in c. si conditiones, de conditionibus appositis, siquis contrahat cum conditione impossibili, uel turpi, habetur pro matrimonio, dummodo illa conditio non sit contra substantiam matrimonii, ut, contraho tecum si me feceris Deum, uel, si Petrum occidas, tunc est uerum matrimonium, & tamen est sine consensu. ergo, &c. Nec sufficit dicere, quòd illud matrimonium est praesumptum, quia nulla uidetur praesumptio inter

eum, qui apposuit impossibilem conditionem. Item, & certè fortiùs, ecclesia potest facere aliquem monachum professum etiam inuitum: & tamen hoc est maius uinculum, cùm dirimat matrimonium. ergo etiam poterit ecclesia facere ex non marito maritum. Maior probatur ex 1. c. de regularibus, libro 6. ubi decernitur. Si quis perseuerauerit in monasterio scienter, & uoluntariè, habeatur pro professo etiam sine consensu: & est uerus monachus, etiamsi nolit: nec est professio praesumpta, sed uera, & est obligatus in foro interiori. Et cer-[439]te oporteret ostendere hanc exceptionem, unde scilicet habeatur, quod omnia alia quae fieri possunt per contractum uoluntarium, possunt fieri autoritate superioris, & hoc solùm non potest. Item si hoc negatur ecclesiae propter nimiam libertatem, quam Deus uoluit esse in matrimoniis contrahendis, contrà, Ecclesia cogit per excommunicationes, & alias poenas sponsalia ad contrahendum matrimonium, quod adimit libertatem: imò posset princeps statuere poenam mortis si quis non duceret sponsam. ergo postquam hoc modo potest adimere libertatem, quare negatur, quòd possit prorsus inuito matrimonium constituere? Item si Christus potuit (ut certum est) hanc potestatem dare ecclesiae, uidetur quòd saltem in casu dederit, putà si tota ecclesia periclitaretur nisi filius regis duceret filiam Turcae, aliàs Christianam, & uolentem, & ille nullo modo uult, quare papa non poterit eum cogere? cogere inquam, hoc est obligare tantùm, acsi omnino duxisset illam. Item in illo casu uel simili potest ecclesia praecipere ut ducat, & excommunicare nisi ducat. hoc autem omnino tollit libertatem, cùm nullo modo possit euadere damnationem nisi ducat. ergo non obstat libertas, quin possit ecclesia constituere uerum matrimonium. Item quae à Deo sunt, ordinata sunt, ad Rom. 13.⁴⁹² & Genes. 1.⁴⁹³ Vidit Deus cuncta, quae [440] fecerat, & erant ualde bona, sed hoc expediret multùm reipu. ut talis potestas esset in superioribus, cùm aliquando esset remedium ad constituendam pacem, tollendum bella intestina. Et confirmatur, Casu quo essent decem homines, & foeminae, ut tempore Noë, quare non posset cogi uir ad accipiendum uxorem, ut Noë filios suos & filias? certe non uideretur intolerabilis error, siquis uellet defendere quod post sponsalia posset ecclesia matrimonium constituere, & obligare aliquem, sequuta copula, altero etiam inuito.

¶ Sed quia Theologis non licet in suis disputationibus, sicut iurisconsultis aliquid insolens, nouum & inauditum contra maiorum auctoritatem asserere: ideò secutus communem opinionem teneo, quòd [sect. 7] matrimonium nulla autoritate humana potest constitui, nisi consensu contrahentium. Probatur, Ex tali coniunctione frustraretur utroque fine matrimonium. ergo ecclesia non potest. Assumptum probatur. Prius enim finis matrimonii, scilicet procreatio prolis, & educatio certè esse non posset inter inuitos, & se non inuicem amantes, cùm commercium matrimoniale sit magnum signum amoris. Et probatur hoc, Paul. ad Ephe. 5.⁴⁹⁴ & Colos. 3.⁴⁹⁵ commendat uiris ut diligant uxores suas. & Dominus in Genesi, Propter hanc, &c. quia scilicet non possunt matrimonialia [441] officia impendi sine mutuo amore, & animorum concordia, quae inter eos, qui inuiti iuncti essent, malè coalescere posset, coniugibus malè inter se conuenientibus, & de liberis diuersa sentientibus. Secundò, Etiam finis multo minus consequi posset. nam officia, & mutua obsequia nisi ex amore proficisci non possunt, qui contingere aut uix, aut nunquam posset, si matrimonia inter inuitos constituerentur. Confirmatur, Quia potestas humana omne uinculum quod potest constituere, potest dirimere. Sed ecclesia non potest dirimere uinculum matrimonii: ergo nec constituere. Maior patet, Quia in omnibus aliis translationibus rerum sicut potest princeps rem transferre inuito domino, ita etiam post translationem postea inuito secundo, priori domino restituere, non obstante quacunque possessione, & usu rei: ita quod eandem

potestatem habet ad rescindendum contractum, sicut ad constituendum: sed non potest papa rescindere contractum matrimonii, saltem partibus inuitis, uel post matrimonii usum: iuxta illud, *Quod Deus coniunxit, &c.* ergo. Et certè nulla ratio est, ut ex aliqua causa ecclesia posset matrimonium constituere inuitis parentibus, rescindere autem etiam ipsis poscentibus nullo casu possit. Tertiò, Si eodem tempore Petrus per uerba de praesenti contraheret cum [442] Maria, & Papa traderet in matrimonium Mariam Iohanni: tunc uel nullum esset matrimonium, uel illa esset uxor duorum. Patet, Ibi sunt duae causae sufficientes ad constituendum matrimonium. ergo uel utraque habet effectum: & sic illa erit uxor duorum: uel se mutuò impediunt, & tunc nullum esset matrimonium: & tunc nunquam sciri posset, an aliquod sit uerum matrimonium, uel non, quia dubitari posset an papa uelit eam tradere alteri. Et si dicas, quòd in eo casu autoritas superioris maior est, & per consequens illa esset uxor Iohannis: contrà, & est quartum argumentum, Si hoc papa potest, ergo & quilibet episcopus in sua dioecesi. nescio enim quid papa posset in tota ecclesia, quod non possit episcopus in suo episcopatu, nisi fortè in illis quae de se spectant ad uniuersalem ecclesiam, ut determinatio fidei: omnia enim alia quae papa potest, uidetur episcopus etiam posse, nisi quòd in aliquibus potestas eorum contracta est iure, ut in dispensationibus uotorum, & impedimentorum matrimonii. Quintò, Ecclesia nunquam usa est hac potestate, nec in lege naturae, nec in lege scripta, nec in lege euangelica, cùm tamen non sit dubitandum quin aliquando expediret uti hac potestate: ergo signum est non esse talem potestatem in ecclesia. Sextò, Ecclesia cogit aliquem ad contrahendum matrimonium, ut post [443] sponsalia, & tamen nolentes non iunget tanquam coniuges: & tamen in omnibus aliis siquis nollet reddere debitum, cogitur facto ad reddendum debitum, non solùm decretis & poenis. Ergo si ecclesia posset dare maritum puellae ipsa inuita, deberet post sponsalia, etiam si nollet, tradere eam in manus uiri: quod tamen nunquam tentauit facere.

¶ Ad argumenta in contrarium patet quid dicendum. Dicimus enim quòd in omnibus aliis translationibus, & uinculis non impeditur finis propter quem inuentae & institutae sunt. In proposito autem (ut ostensum est) omnino tolleretur finis matrimonii. Secundò dicimus, quòd in aliis translationibus si fortè post factum sequatur maius inconueniens, potest remedium adhiberi. Possunt enim reuocari in priorem aut meliorem statum, matrimonium autem semel ritè perfectum dirimi, aut reuocari non potest. & ideò non est tantum periculum si fiant sine consensu eorum, ad quos spectant: & ideò etiam timor impedit matrimonium, & non alia. Tertiò etiam uidetur potissima ratio, quia in omnibus aliis negotiis idem effectus sequitur si aliqua translatio fiat autoritate superioris, uel hominum uoluntate, & pacto. in eosdem enim usus & domus, quam aliquis sibi uendicat autoritate legis, aut praescriptione, aut quouis alio legitimo titulo ac [444] si habuisset emptione, aut donatione dominii. & idem est de pecunia, & omnibus aliis: matrimonium autem in eos usus Deus & natura constituerunt, qui nisi à uoluntariis exigi nullo modo possunt. Nunquam enim quisquam inuitus operam liberis dare poterit procreandis, aut procreatos educare, & instituere. Quare omnino si maximè princeps, aut ecclesia posset uiro uxorem, aut econtra mulieri maritum dare, omnino ea donatio inefficax esset, etiam in illos effectus, aut usus: quare prorsus uana esset huiusmodi potestas. secus autem est de Deo, qui non solùm corpora, sed animas, & corda habet in potestate, & suo nutu mortales in quacumque officia uoluerit, uolentes aut nolentes trahere: & non minorem potestatem habet ad iungendum inuicem corpora uinculis coniugalibus, quàm animas mutua beneuolentia, et amore. Quartò dicimus, quòd in tali necessitate, qua teneretur quis uxorem ducere, respu. posset quidem huiusmodi compellere, sed si omnino nollet, non posset inuito uxorem dare: unde non excusantur filiae Lot ideò,

quod etiam credentes fortasse nullos alios superesse in genere humano, ingressae sunt ad patrem, non solum quia incestae, sed quia ad non suum uirum accesserunt.

De secundo puncto primae partis.

SED RESTAT inquirere, [sect. 8] Qualis sit iste consensus matrimonii. Nec tamen est [445] in animo omnia, quae de consensu maritali à doctoribus disputantur, tractare (esset enim infinitum) sed solum unicum locum delegi, de quo iurisconsulti, & Theologi ambigunt, & contendunt, & adhuc sub iudice lis est, An scilicet contractus per uerba de praesenti, & consensu interposita conditione de futuro, adueniente illa conditione, matrimonium teneat, non reuocato priori consensu, ut, Accipio te in uxorem, si pater tuus consenserit: uel, si pater tuus obierit. & uolumus etiam, quòd contractus fiat cum intentione contrahendi matrimonium posita conditione. Et quidem illustres, & celeberrimi doctores pontificii iuris defendunt assertoriam partem, prorsus affirmantes firmari eo casu matrimonium adueniente conditione, nec opus esse nouo consensu, aut contractu. Panormita.⁴⁹⁶ c. de illis. de conditio. apposit. Hosti.⁴⁹⁷ in summa, quod etiam sentiunt theologi non ignobiles, inter quos uidetur esse Petrus Palustris⁴⁹⁸, author alioqui quantius pretii, in 4. d. 29. q. 2. ad 2. & ad 3. & contendunt argumentis hoc confirmare. Primùm in omnibus aliis contractibus conditionatis, adueniente conditione, manet contractus absolutus, nullo consensu requisito. ut si contrahatur sic, Do tibi centum libras ferri, si nauis mea salua uenerit: do domum, si nuptui dederis filiam: uendo agrum, si pater obierit: conditio-[446]ne posita tenet contractus. ergo etiam in matrimonio. Secundò si hoc negetur matrimonio quod conceditur aliis pactis, hoc esse non potest, nisi ratione libertatis singularis, quae in matrimoniis prae aliis exigitur, sed hoc ipsum est contra libertatem scilicet non posse contrahere cum uoluerit, & pro tempore quo uoluerit, & sicut uoluerit. ergo si quis nuuc uult contrahere pro crastina die, & non pro hodie, omnino uidetur contra libertatem, quòd impediatur. Praeterea ille contractus non est sponsalium: ergo est matrimonialis. Consequentia est nota. Antecedens probatur, Quia si esset sponsalium, uel pro tempore quo fit, uel pro tempore conditionis. Non primum, quia quod impedit matrimonium, impedit sponsalia, scilicet effectus conditionis: nec secundum, quia contractus sub conditione quando ponitur conditio, manet purus, id est, acsi esset sine conditione: ut sic, Contraho tecum, si habes licentiam patris tui: si conditio adest, tantum ualet, sicut, Contraho tecum absolute sine conditio ne. ergo pro tempore, quo ponitur conditio, iam contractus ille manet absolutus, & per consequens est matrimonium. Confirmatur, quòd non sint sponsalia pro nunc: quia ex illo contractu non nascitur publicae honestatis iustitia. unde habetur c. unico de sponsalibus, libro 6. de sponsalibus conditionatis, quòd non [447] contrahitur publicae honestatis iustitia, nisi purificatus fuerit contractus per conditionis euentum, & tamen ex sponsalibus nascitur publicae honestatis iustitia. Item contractus nihil efficit nisi ex intentione contrahentium, sed isti intendunt efficere matrimonium, & non sponsalia. ergo si non efficiunt matrimonium, nihil efficiunt: cuius contrarium patet, quia talis obligatur illo contractu posita conditione, ut dicitur in casu superiori. Praeterea, Si talis contractus fieret tempore, quo ponitur conditio, esset uerum matrimonium. Sed idem uidetur operari ille contractus praeteritus, si interim non est reuocatus, sicut si nunc esset. ergo uidetur quòd faciat matrimonium. Sextò arguitur in c. de illis. de conditionibus apposis. dicitur enim quòd si quis his uerbis iurauerit foeminam se ducturum uxorem, si dederit pecuniam: si non dederit non est reus, nisi

consensus de praesenti interuenerit: licet copula carnalis fuerit subsequuta. ergo à contrario sensu, si sit consensus, erit reus periurii. Sed in proposito, ut supponimus, est consensus de praesenti: ergo erit matrimonium. Item, si contraho tecum crastina die, adueniente crastina die, uidetur quòd sit matrimonium, non pro nunc, sed pro crastina die. Probatur, Sicut si dicat, Si crastina dies fuerit, uel si sol oriatur cras, duco te in uxorem, est matrimonium. ergo etiam [448] cum alia conditione, si adueniat conditio, quae suspendit contractum, uidetur contractus purus, & per consequens matrimonium. Idem enim uidetur dicere pro crastina die, & pro tempore, quo dederis mihi centum. Praeterea, Siquis contraheret his uerbis, Contraho tecum si consentias ut contrahas mecum, ipsa respondente, Contraho, est uerum matrimonium, & tamen illa conditio est etiam de futuro: ergo à simili si dicat, Contraho tecum si intra annum consenseris, posita conditione, erit uerum matrimonium. Assumptum probatur, Nam in contractu matrimonii ita uidetur contingere, quòd alter prius dicat Consentio, & ad ueniente consensu alterius, perficitur matrimonium: unde semper uidetur quòd efficacia consensus dependeat à futuro.

¶ In contrarium est omnis sententia theologorum, ex quorum autoritate, & doctrina pono canonem uniuersalem, Si [sect. 9] ex aliquo pacto, aut stipulatione non statim ab initio oritur matrimonium, quicquid postea superuenerit, siue sit aetas, siue copula carnalis, siue dispensatio super impedimentum, siue conditio apposita contractui, nunquam erit matrimonium, nisi de integro omnia ponantur, quae necessaria sunt, & de essentia matrimonii. Vnde dico, quòd ad legitimum matrimonium, & uerum, sicut sufficit, ita exigitur mutuus consensus ex-[449]pressus, & purus in praesenti, hoc est pro tempore, pro quo contrahunt, & pro tempore pro quo matrimonium conficitur: & sic in dubio oblato sunt sponsalia, & etiam adueniente conditione. Probatur primò, Matrimonium est sacramentum nouae legis, quod non uidetur dependere de futuro, & rati habitio non efficit sacramentum. ergo. Patet (ut habetur in c. super eo. de conditionibus apposis) Talis superueniente conditione non est matrimonium, quia tunc si matrimonium iam esset ratum, & integrum, non esset cogendus ad contrahendum, sed ad cohabitandum, uel consummandum matrimonium. ergo talis contractus non habetur pro matrimonio. Praeterea, Matrimonium conficitur ex consensu. sed ille consensus non fuit sufficiens: ergo nec est sufficiens posita conditione. Praeterea, Si talis ante aduentum conditionis reuocet consensum, iam non est matrimonium, ut etiam authores conae sententiae tenent. ergo nec nunc etiam si non dissentiant. Probatur ista consequentia, Quia dissensus non tollit, nec irritat uirtutem contractus, ergo si contractus habeat uim conficiendi matrimonium, non obstante dissensu, efficit matrimonium. Quòd uerò dissensus non irritet illum contractum, patet. Quia non obstante quocumque dissensu, compelletur ad contrahendum, ut uidetur ex illo c. super eo. aliàs contractus con-[450]ditionalis esset nullius roboris, si per solam uoluntatem alterius contrahentium rescinderetur. Praeterea, Si tenetur contrahere cum alia ante aduentum conditionis, tenebit matrimonium. ergo etiam adueniente conditione non tenet matrimonium cum prima. Probatur consequentia, Quia sine dubio si quis habet potestatem contrahendi cum alia, habet potestatem non contrahendi cum ista.

¶ Ad argumenta autem in contrarium dico ad primum, quod certè ex natura contractus non habetur, quod adueniente conditione, sit translatio rei, cùm primus contractus solum uideatur promissiuus, sed hoc disponitur lege, quod qui promisit, uelit nolit stet promissis, quod (ut suprà dictum est) in matrimonio leges disponere non possunt. Vel potest dici absolutè, quod in aliis negotiis tenet contractus adueniente conditione, non autem in matrimonio propter summam illam libertatem, quam Deus uoluit esse in matrimonio, ut

scilicet quicumque nondum habet uxorem, sit in eius libertate, & potestate uel accipere, uel non accipere. quare cùm etiam secundum aduersarios talis ante aduentum conditionis non haberet uxorem, in eius potestate est ducere, aut non ducere: & per hoc patet solutio ad secundum. Ad tertium. dico, quod tale pactum est sponsalia pro nunc, & pro tempore etiam conditionis. Ad quartum dico, quòd quantumcumque habeat intentionem non sponsaliorum, sed matrimonii, tamen in fauorem matrimo-[451]nii hoc ualet, & intelligitur illa clausula, Si non ualet, ualeat ut ualere potest. Ad quintum dico, quod siquis contrahat in tempus incertum, non est matrimonium, sed sponsalia, nisi fortè sit in tempus necessarium, ut in crastinum. Sed quid si superueniente conditione perseuerat consensus contrahentium, an sit matrimonium? Et uidetur quod sic, quia si à principio fuisset posita conditio, fuisset matrimonium. ergo si nunc consensus utriusque ad est cum conditione, uidetur quod idem operetur. Et confirmatur, Quia (ut dictum est) consensus de praesenti sufficit ad substantiam matrimonii. ergo si nunc adest consensus, erit matrimonium uerum. Sed his non obstantibus dico, quòd etiam si consensus, qui ab initio fuit in utroque, perseueret, non est matrimonium. Et probatur, Ab initio non fuit matrimonium: ergo oportet quòd de integro ponantur omnia sufficientia. sed ille consensus, qui fuit à principio, non fuit sufficiens ad matrimonium, cùm non esset purus, sed uerè conditionatus. ergo nec nunc sufficit. Item consensus non sufficit nisi exprimatur: sed consensus ille non exprimitur per aduentum conditionis: ergo non efficit matrimonium. Item ille consensus (ut habetur in illo c. super eo.) habetur non pro consensu de praesenti, sed de futuro: ergo non sufficit ad matrimonium. Praeterea, Per id quod non est in potestate alicuius, non uidetur propriè confi-[452]ci matrimonium. sed conditio illa non est in potestate contrahentis: ergo non potest facere matrimonium.

¶ Ad argumenta in contrarium. Ad primum nego consequentiam. Ad secundum dico, quod si nunc sit consensus, & nunc ponitur conditio, re uera esset matrimonium, saltem si exprimatur: sed si solùm manet consensus, Quia approbo quidem primum pactum, & placet mihi, sed nihil de nouo uolo facere, non est matrimonium. Ex dictis patet quid dicendum ad casus contingentes, cùm quis minor aetate contraxit per uerba de praesenti, & cum consensu etiam de praesenti, & cum intentione contrahendi etiam matrimonium: an cùm peruenerit ad aetatem legitimam, & prius non reuocauerit consensum, imò placet ei semper post pactum, an teneat matrimonium. Item si quis contraxerit cum consanguinea, ea conditione, si papa dispensauerit, etiam si habeat acceptam & gratam dispensationem. Ad omnia haec & similia respondetur, nullum tale esse matrimonium.

¶ Sed restat scrupulus non contemnendus, Quid [sect. 10] si deceptus contrahat, an teneat matrimonium: an si eo casu uel simili credens iudicio, & sententiae iurisconsultorum, crederet se uerè contraxisse, & hoc errore seductus affectu maritali contraheret, & conueniret cum huiusmodi muliere sibi desponsata, quàm aliàs non esset ductu-[453]rus: an matrimonium esset ualidum. Disputari certè in utranque partem probabiliter posset. Nam primò uidetur matrimonium tenere, non enim iura uel doctores alium errorem tradunt impedire matrimonium, quàm errorem personae: sed in casu posito non interuenit error personae, sed iuris. ergo sibi imputetur si crediderit in hoc uiris minus sapientibus: quem admodum si crediderit esse uirginem, quae passa est uirum, uel ditem, quae pauper erat. Econtrario tamen adduci potest, nam hic non uidetur uelle aliquid de integro, hoc est quicquam agere noui, sed ratum habere, quod putat iam actum esse. si ergo reuera matrimonium antè nullum fuerat, nec nunc quidem erit sanè: quod tamen in alio loco prolixius dicendum reseruo. Sed in praesentia mihi potius placet, ut dicamus tale

matrimonium nullum esse, non solùm propter argumentum iam factum, quod tamen non infirmatum est: sed quia in uniuersum error circa ea quae sunt de essentia contractus, uitiat contractum: tale autem uidetur casu contigisse, cùm iste credat se iam non esse sui iuris, sed actam rem agere, & uerè esse matrimonium, atque ideo meritò rescinditur contractus tanquam ex errore procedens. Facit quod ad hoc doctores notant in c. 1. de regul. libr. 6. Si quis ante annos pubertatis facit uotum religionis, non obligatur maior factus, si ratificauerit ex erro-[454]re: quia scilicet credebat uotum tenere. Puto ergo omnino, quòd non est matrimonium, quia ille habet errorem circa essentialia, & fundamenta matrimonii, & nihil est tam contrarium consensui, quàm error. l. si per errorem. ff. de iurisdictione omnium iud.

Secunda pars Relectionis.

IN Secunda parte tractandum est de impedimentis matrimonii, & primum est, An [sect. 11] sicut ecclesia aliquas personas sua autoritate reddit illegitimas ad contrahendum, an princeps posset hoc facere. utrum scilicet princeps secularis possit ponere impedimentum matrimonio, hoc est, an personae legitimae ad matrimonium possint lege ciuili illegitimae reddi, ita ut si contrahant, factum non teneat. Et uidetur quòd sic, sicut suprà inductum est: sicut in naturalibus ita in moribus & in ciuilibus, ratio sumenda est ex fine. Potestas autem regia uel ciuilis constituta est propter bonum reipub. quicumque ille sit, siuae pacificus conuictus, siue etiam simpliciter omne bonum quatenus humanum est: ergo quicquid uel necessarium est, uel contradicit ad talem finem, omnino uidetur cadere sub potestate regia, siue ciuili. sed bona pars communis, siue ciuilis boni constat ex matrimoniis. ergo potest princeps leges condere, ubi matrimonia quoquomodo obstan-[455]tia, commodo reipublicae uitet, & irriter. Item uidetur, quòd finis matrimonii ordinatur ad finem legislatoris, scilicet in bonum ciuile: ergo, &c. Secundò arguitur, Omnes rationes, quae à doctoribus ponuntur, ut ecclesia aliquos gradus consanguinitatis arceat à matrimonio, procedunt in lumine naturali, & intra prudentiam politicam. ergo cum prudentia politica sit regula principum & gubernatorum rerumpublicarum (ut Aristo ponit in Ethicis) sequitur quòd hoc spectabit ad humanam & ciuilem potestatem. Antecedens patet, Nam altera ratio solet assignari periculi cognatorum in eadem domo habitantium: ut si licentia matrimonii permetteretur inter se coniugio iungendi, daretur occasio incestus. & stupri. Altera est, ut amicitiae propagentur, necessitudines intra unos eosdemque lares & parietes coerceantur, sed utraque res spectat certè ad ciuiles leges, quae prohibere habent stupra, sicut & adulteria, & etiam in republica, amicitias inter ciues conflare & propagare. ergo tota res non uidetur excedere ciuilem potestatem. Tertio, Matrimonium uel est contractus ciuilis, uel fundatur in contractu ciuili: sed princeps habet potestatem super omnes tales contractus. ergo potest leges facere de matrimoniis contrahendis. Et confirmatur, Quia multae leges latae sunt, ubi aliqua matrimonia prohibentur, ut patet. ff. de ritu nu-[456]ptiarum, l. sororis. §. si quis. & l. semper. §. si senatorium. & l. palàm. §. senatus. & l. quin etiam non est. & l. finali, dicitur quod quoddam est crimen incestus contra ius gentium, quoddam solùm contra ius ciuile. et idem l. si adulterium cum incestu. §. 1. ff. ad l. iuliam de adulteris. Nec ualet dicere, quòd matrimonium est sacramentum, & ideo eximitur à quacunque potestate, non spirituali: primò, quia redibit difficultas de matrimonio antequam esset sacramentum propriè, sed solùm in officium. Secundò, quia non obstat, quòd sit sacramentum, cùm priuati homines

leges & conditiones apponant matrimonio, sine quibus non est sacramentum. Et rursus, Papa non habet potestatem super matrimonium, nisi solam in quantum est contractus quidam. ergo per hoc quod est sacramentum, non excluditur à potestate seculari, sicut si emptio esset sacramentum. Nec rursus ualet dici, quod matrimonium est contractus in foro conscientiae, & apud Deum, & quod princeps non habet potestatem in foro conscientiae, & nisi in foro contentioso. Primò, quia etiam alii contractus ciuiles sunt contractus in foro conscientiae, ut emptio, donatio, & alii similes contractus. Et iterum falsum omnino & erroneum est dicere, quod principes non habent potestatem in foro conscientiae, cùm potestas ciuilis sit etiam à Deo aequè ac spiritua-^[457]lis, dicente Pau. ad Ro. 13.⁴⁹⁹ Omnis potestas à domino Deo est. & Qui potestati resistit, Deo resistit. Ergo nec ex hac parte potestas ciuilis à matrimonio arcetur. Nec iterum sufficit dicere, quod matrimonium est pactum naturale: hoc est, quod est de lege naturali. Alia uerò pacta sunt ciuilia, uel ex ordinatione legum ciuiliū, & ideo non subiicitur legibus ciuilibus. hoc, inquam, non sufficit: nam etiam alia pacta, ut donationes, promissiones, & reliquae stipulationes tenent, & sunt uera pacta, exclusis legibus ciuilibus. Nec demum diluit quaestionem dicere, quod ad leges ciuiles spectet solum praemiare bona & punire delicta, ut adulterium, furtum, homicidium, non autem aliquid, quod natura sua bonum est, aut licitum prohibere. exempli gratia, Consobrinam in uxorem ducere, non spectat ad legem ciuilem hoc prohibere, sed si natura hoc illicitum sit sororem ducere, spectaret ad legem hoc punire: non inquam hoc sufficienter satisfacit huic negotio: falsum enim est leges ciuiles non posse aliquid natura licitum uitare. ut enim Aristo.⁵⁰⁰ docet, leges feruntur de his, quae prius quàm sciatur, nihil interest, sic, an aliter fiant. postea uerò refert, & sine dubio potest lex non solùm mala punire, sed etiam aliquid constituere in genere uitii aut uirtutis: potest si quidem lex prohibere sumptus alioqui licitos, ludos aliàs innoxios, & ^[458] multa huius generis, quae in republica esse possunt, alioqui potestas ciuilis esset deficiens, & respublica non sibi sufficiens, si non posset leges condere suo statui conuenientes, & de rebus nulla alia lege constitutis. In contrarium est, Quia idem non uidetur spectare ad diuersos principatus, & legislatores. Esset enim turbatio, & confusio rerum, si de eadem rediuersa insolidum constituerentur in ordine ad eosdem subditos, quod tamen in proposito contingeret, si princeps secularis, & pontifex potestatem haberent de matrimonio constituendo: posset enim aliquid contrarium ab uno constitui legibus alterius, atque adeò populus incertus teneri, cui maximè parendum est. Item alii gradus prohibentur lege ciuili, qui tamen non prohibentur lege canonica, inter quos matrimonia recipiuntur ab ecclesia. Item est causa spiritualis: sed potestas ciuilis non agit causas spirituales. ergo, &c.

¶ Ad hanc quaestionem respondeo primùm, Mihi ^[sect. 12] non est dubium quin princeps secularis ex genere, & natura suae potestatis uim habeat, & iurisdictionem super matrimonium, etiam ad prohibendum connubia inter cognatos, aut affines, & posset leges ferre, & impedimenta ponere similia, sicut ecclesia. Nec uideo cur Moyses legislator easdem leges propria autoritate contra matrimonium ferre non potue-^[459]rit, quas autoritate diuina tulit, etiam si ponamus eius potestatem nullo modo esse spiritualement, si fuit princeps populi Israel. Nec scio quare si lege naturali prohibitum non esset, matrem habere uxorem, cur princeps huiusmodi legem facere non posset, irritans omnino si quid secus factum fuisset. Imò puto ante legem Christi nullam fuisse propriè potestatem, nec iurisdictionem spiritualement, qualis est in ecclesia: & tamen nescio cur principes non possent leges facere de matrimoniis contrahendis. Confirmatur, In lege naturali uidentur fuisse leges de matrimoniis, de suscitando semine fraterno: imò multa inconuenientia posita in Leuitico

sunt de iure naturali, ubi nulla erat potestas spiritualis. Secundo dico, Hoc non obstante, ecclesia potest prohibere potestatem civilem ab hac iurisdictione: hoc est, princeps temporalis arceri potest, & impediri per potestatem spiritualem, puta per summum pontificem, ab hac iurisdictione. Probatur, Quia, ut impraesentiarum pro certo haberi uolo, temporalis respublica est quodammodo subiecta spirituali, & consequenter etiam potestas temporalis est subiecta potestati spirituali. Vt enim Aristo. ait, si finis unius artis, aut facultatis inferior sit, & ordinatus in finem alterius facultatis, etiam ars subiecta erit arti, & artifex artifice: ut fabrilis & nautica subiecta est militari facultati, ut etiam faber Imperatori. Cum ergo humana pax, & civilis honestas, & conuictus ordinetur in spiritualem felicitatem, & perfectum bonum hominis, in quantum homo est: consequens est, ut civilis facultas, & potestas certo modo sit dependens, & subiecta spirituali potestati. Ergo non solum in pactis connubiorum, sed etiam in aliis pactis & civilibus conditionibus, non est dubium quin spectet ad spiritualem potestatem, moderari facultatem, & secularem potestatem in his, quae coniuncta sunt cum rebus spiritualibus, & terminos praescribere, & limites, quatenus & quo usque civilis potestas in huiusmodi progredi possit. Nec tamen uolo dicere, quod temporalis potestas sit in omnibus, aut etiam ordinariè subiecta spirituali potestati. Imò nihilominus puto quam principes esse uelut uicarios ecclesiae, aut pontificum, sed habere iudiciariam potestatem à Deo. atque ipsi summi pontifices habent, quam nisi in casu spiritualis potestas impedire non potest. Verum dico ex iustis causis posse ecclesiam potestati temporali tollere cognitionem, aut iurisdictionem aliquorum, de quibus alioqui iure suo discernere & statuere posset, quia scilicet ex natura sua spectat ad potestatem civilem, puta quia non satis commodè, & conuenienter ad finem spirituale per solam potestatem spiritualem administrari posset. Exemplum est in proposito. Nam cum pactum matrimonii pendeat ex iure diuino, & quid ad matrimonium exigatur, & inter quas personas transigi matrimonium possit, inter quas non possit, & pleraque ad huiusmodi contractum spectantia, solo diuino iure terminari, & intelligi possent: non possent leges cogere de matrimonio fieri ab eo, qui ius diuinum non habet cognoscere, cuiusmodi est princeps secularis. Nec enim humana solum eruditione satis cognosci possunt multa, quae circa connubia occurrunt, inter quae hoc est unum, quae personae ad matrimonium legitimae sint. Quare iustis de causis totum negotium de matrimoniis paciscendis, & iugendis potestati spirituali seruatum est, etiam si matrimonium non esset sacramentum. sicut enim puto episcopum in sua dioecesi posse etiam matrimonio impedimenta ponere, & omnia quae papa potest, nisi ea causa pontifici reseruata esset: sicut alia multa S. Thom. 4. distin. 25. q. 2. articu. 2.⁵⁰¹ dicit. Matrimonium quantum ad utilitatem, quae matrimonium consequitur, sicut est amicitia, & mutuuum obsequium, habet institutionem à lege civili. & distinctione 34. q. 1. articu. 1. ad 4. Personae illegitimae ad matrimonium contrahendum dicuntur ex eo, quod sunt contra legem, qua matrimonium constituitur. Matrimonium autem in quantum est officium naturae necessarium, statuitur lege naturae: in quantum est sacramentum, statuitur iure diuino: in quantum est officium communitatis, statuitur lege civili, & non ex qualibet dictarum legum potest aliqua persona fieri illegitima ad matrimonium. Tamen dist. 40. articu. 4. ad 2. dicit, quod matrimonium non est tantum sacramentum, sed est etiam in officium: & ideo magis subiacet ordinationi ministrorum ecclesiae, quam baptismus, qui est sacramentum tantum: quia sicut contractus, & officia humana determinantur legibus humanis, ita contractus & officia spiritualia legibus ecclesiasticis. Palud. 4. distin. 26. q. 3. conclusione 2. tenet, quod quaecunque ordinatio legis humanae non habet effectum non

solum si est contra ius diuinum, & canonicum, imò etiam si non sit iure canonico approbata, quia causa matrimonii est spiritualis & ecclesiastica: laicis autem in rebus ecclesiasticis ordinandis non est tributa facultas aliqua, sed quid in talibus constitutum fuerit, non est alicuius firmitatis, nisi ab ecclesia fuerit approbatum. extra. de constitutione ecclesiae sanctae Mariae. Haec Palud. & S. Thom. in 4. d. 42. articu. 1. ad 4. expressè dicit, quòd prohibitio legis humanae ad impedimentum matrimonii, nisi interuenerit autoritas ecclesiae, quae idem est, etiam interdicat.

[463] **SECVNDA PARS SECVNDAE partis de matrimonio.**

An gradus prohibiti, sint contra ius diuinum, & omnes de iure Canonico illegitimi.

SVMMA.

- 1 Gradus omnes, qui Leuit. 18. & 20. prohibentur, an sint iure naturali prohibiti.
- 2 Personae aliquae ex hoc, quòd iure diuino prohibeantur contrahere, quòd non sufficienter probetur si contrahant, matrimonium esse nullum & irritum.
- 3 Personae aliquae ex hoc, quòd in Leuitico sint prohibitae contrahere, quòd non sit argumentum illas tempore legis euangelicae iure diuino esse prohibitas.
- 4 Personae quae sint prohibitae à matrimonio iure diuino, quòd terminari non possit nisi ratione naturali, hoc est, ex morali philosophia, & propositionibus cognitis ex lumine naturali.
- 5 Gradus in Leuitico prohibiti, quòd non omnes iure naturali sint prohibiti, ostenditur.
- 6 Ducere uxorem fratris defuncti, quòd non sit prohibitum lege naturae.
- 7 Ducere relictam fratris sine liberis defuncti, ut in causa regum anglorum contingit, quòd nunquam fuerit prohibitum iure diuino legis ueteris.
- 8 Frater, quòd secluso iure humano, sine quacunque Papae dispensatione posset accipere uxorem fratris siue cum liberis, siue sine liberis defuncti.

IN SECVNDA parte huius partis discutiendum est in causa, & argumentum principum Anglorum, cuius causae haec summa est, Catherina inclytissima foemina, filia regum [464] Hispaniae, nupsit primogenito Henrici Anglorum regis, quo sine liberis defuncto, iterum nupsit Henrico nunc Anglorum regi serenissimo, qui post multos annos cupiens eo matrimonio liberari, causatur illud coniugium esse prohibitum iure diuino, et naturali: atque adeò nec summum pontificem potuisse dispensare, ut uxor mortui fratris sibi inhaereat, atque matrimonium irritum esse, & fuisse. Istius occasione quaeritur, Vtrum [sect. 1] omnes gradus, qui Leuiti. 18. & 20. prohibentur, sint prohibiti iure naturali. Pro cuius solutione pono tale fundamentum. Ex hoc, quòd aliqui gradus sunt prohibiti iure diuino ad contrahendum: non sufficienter probatur, quòd si tale matrimonium aliquis tentet facere, non teneat. Probatur manifestè, Quia non sufficit, ut matrimonium sit interdictum iure

quocunque ad hoc ut non teneat. patet, Quia iure diuino prohibita est stipulatio, & etiam collatio simoniaca, quae tamen si fiat, dat uerum ius super tale beneficium. Et beneficiorum multitudo, quantum puto, est prohibita iure diuino: qui autem plura beneficia habent, legitimum dominium habent. De iure autem diuino prohibitum est post sponsalia ducere secundam: & tamen si fiat, matrimonium tenet. uel dicatur sic, Ante omnia praemitto, quòd multum interest, pactum aliquod aut factum esse prohi-[465]bitum iure, & esse irritum iure, aut nullum. Multa enim sunt iure tam humano quàm diuino prohibita, quae tamen facta tenent: exempla sunt ita manifesta, ut reuocare in memoriam non sit opus. Manifestum est prodigalitem esse prohibitam iure diuino, & tamen donatio prodigalitatis tenet, & per illam uerum ius acquiritur. Contractus simoniacus, siue etiam collatio simoniaca prohibita est iure diuino: tamen quatenus ad ius diuinum spectat, facta tenet, ex tali collatione recipiens ecclesiasticum beneficium, aut sacerdotium, uerum titulum consetur. Beneficiorum multitudo prohibita est iure diuino, & tamen qui possidet, uerum titulum habet, percipitque iure fructus beneficiorum. Et ut propius ad argumentum, quod tractamus, accedamus, post sponsalia cum una facta, matrimonium contrahere cum secunda prohibitum est lege diuina & naturali: tenet tamen matrimonium. Et in uniuersum ubicunque lege ecclesiastica est impedimentum impediens matrimonium contrahendum, non autem dirimens contractum: peccatur quidem contra legem in peccato matrimoniali, nihilominus matrimonium ualidum est, & ratum. Item post uotum simplex, prohibitum est de iure diuino matrimonium, factum tamen tenet. Ex quo infero, quòd [sect. 2] ex hoc, quòd aliquae personae iure diuino prohibentur con-[466]trahere, non sufficienter probatur, quòd si contrahatur, matrimonium sit nullum, & irritum. patet, quia (ut ostensum est) non sufficit pactum esse prohibitum, ut sit irritum & nullum. non ergo ad probandum, quòd aliquod matrimonium sit irritum, satis est probare, quòd personae sint prohibitae iure diuino. Et confirmatur, Nam sub eisdem uerbis, quibus personae coniunctae consanguinitate, aut affinitate in lege prohibebantur, etiam aliae personae, inter quas tamen matrimonium constare poterat: ut Exod. 34.⁵⁰² prohibebatur filiis Israel accipere uxores de filiabus Chanaan, & Leui. 21.⁵⁰³ prohibentur sacerdotes accipere uxorem, scortum, aut uile prostibulum: & tamen non puto siquis contra mandatum Domini huiusmodi uxorem duxisset, non futurum uerum matrimonium, cùm Deuterono. 21.⁵⁰⁴ licentia permittatur filiis Israel accipiendi in uxorem mulierem ex captiuis alienigenis sub certis caeremoniis, & solennitate. S. Tho. tamen dis. 39.⁵⁰⁵ dicit, quod intelligitur de aliis gentibus uel cùm uolebat conuerti ad ritus Iudaeorum. Et de Salomone legitur 3. Reg. 2.⁵⁰⁶ quod habebat uxores Moabitidas, & Ammonitidas, & Ethaeas de gentibus super quibus dixit Dominus Israel, Non ingrediemini ad eas, nec de illis ingredientur ad uestras: & tamen illae erant uerae uxores, sic enim Scriptura appellat eas. Et Neemiae ultimo⁵⁰⁷ legitur de filiis Israel, quòd du-[467]cebant uxores Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas. Item habetur 1. Esdrae 10. &. 3. 8. &. 9.⁵⁰⁸ Imò expressè dicitur c. 8. quod collocauerunt & mulieres alienigenas sibi in matrimonium. Vide tamen S. Tho. 4. distin. 39.⁵⁰⁹ Vbi uidetur dice re, quòd non fuit uerum matrimonium, nec tamen uidetur asseuerandum omnes illas pro scortis, & concubinis habendas, & pro non legitimis uxoribus. Non ergo obstat praeceptum Domini, quominus etiam ex uetitis mulieribus accipere uxorem quis possit. Ex quibus omnino infertur, quòd ex hoc, quòd aliquae personae prohibentur à matrimonio in Leuitico, non firmiter probatur, quod inter eas non possit esse uerum matrimonium, etiam durante lege. Et ut exemplo rem apertiore faciamus, si in Leuitico

scriptum esset ne quae uotum continentiae uouisset, uirum acciperet: an si talis contra mandatum Domini nupsisset, non fuisset uerum matrimonium? profectò non est dicendum, cùm re uera nunc sit iure diuino prohibitum, & tamen hactenus nemo negauit eiusmodi mulierem nubere posse. Nec ius diuinum efficacius esse poterat in ueteri testamento quàm in lege euangelica est. non ergo satis uidetur esse, ut negemus inter aliquas personas matrimonium constitui posse, quòd iure diuino prohibita sint, &c.

¶ Secundò dico, quod [sect. 3] ex hoc quod in Leuitico a-[468] quae personae sint prohibitae contrahere, non est argumentum, quòd illae personae sint prohibitae rempore legis euangelicae iure diuino. probatur, Quia totum uetus testamentum est abrogatum. Multa enim sunt in ueteri testamento praecepta diuina, quae tempore Euangelii euacuata sunt. Qualia sunt praecepta omnia caeremonialia, item & iudicialia. quod satis constat non solùm ex uerbo Domini in cruce, Consummatum est: sed etiam ex sententia & concilio Apostolorum Actuum 15. ubi retractata haeresi Phariseorum dicentium, quòd oportebat circumcidi eos & seruare legem Moysi, tandem uentum est in decretum illud, Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil ultra imponere uobis oneris, quàm haec necessaria. Et Pau. Rom. 7.⁵¹⁰ Lex in homine dominatur quanto tempore uiuit: itaque uos fratres mortificati estis legi per corpus Christi. Quod exponit per similitudinem mulieris, quae sub uiro est, quae mortuo uiro soluta est à lege uiri. Et ad Galat. 4.⁵¹¹ hoc idem astruit per similitudinem pueri, qui est sub paedagogo usque ad definitum tempus à patre. Et rursus exponit per illud, Abraham duos habuit filios, unum de ancilla, alterum de libera, & dictum est ei, Eiice ancillam, & filium eius: & subdit, Itaque non sumus filii ancillae, sed liberae: per ancillam uidelicet intelligens uetus testamentum, per liberam nouum testamen-[469]tum. & ad Hebraeos 7.⁵¹² Reprobatio fuit prioris mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem. Et illud ad Heb. 8. Inducit Ierem. 31.⁵¹³ Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, non sicut testamentum, quod feci patribus eorum. & subdit, Nouum antiquauit prius: quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est. Ex hoc ergo, quod Leuit. 18. cauetur, ubi arcentur personae certae, nullum trahitur argumentum. & si adiiciatur, Quia praecepta moralia ueteris testamenti non cessauerunt. cùm ergo Apostolus non faciat distinctionem inter praecepta, uidetur ergo, quòd nec ista cessauerunt. Ad hoc respondetur, quòd argumentum omnino concludit, quòd omnia, quae potuerunt cessare, cessauerunt. Vnde praecepta moralia nullum uigorem habent ex lege. Itaque ex eo loco non maius argumentum trahitur ad probandum non licere nunc matrimonium inter gradus illic prohibitos, quàm si quis uelit probare ex eadem lege abstinendum esse à carnibus suillis, uel certis diebus à fermento. Nec solùm non adducitur ex eo capite sufficiens argumentum, sed etiam haereticum est asserere, ideo quenquam prohiberi in lege Euangelica à matrimonio consanguineorum, quòd sit prohibitum in Leuitico: cùm sit haereticum dicere, [470] quòd lex Mosayca currat simul cum Euangelica. ut in c. maiores de baptismo, & eius effectui. oppositum fuit error.

¶ Tertiò dico, quod dubium hoc, [sect. 4] quae scilicet personae prohibitae sunt à matrimonio iure diuino, terminari non potest, nisi ratione naturali: hoc est, ex morali philosophia, & propositionibus cognitis ex lumine naturali. Probatur, Nihil cognoscitur, nisi uel reuelatione, uel ratione naturali. Si ergo de hoc aut nihil, aut certè non adeò multum est de hac re in Scriptura traditum, ex quo tradi possit argumentum, in nouo testamento, tractata quaestio non inuenitur: in ueteri autem non satis pro praesenti tempore sufficit ad expediendum quaestionem, quid super hac re cautum sit. Restat ergo ut referendum

sit in iudicium naturalis rationis. Et confirmatur, Quia receptissimum est apud omnes theologos, & necessarium est ita tenere, ex omnibus praeceptis sola moralia integra, & firma restitisse in noua lege. Cum autem eadem omnino sint moralia praecepta ex omnium sententia, quae naturalia sunt uel iuris naturalis: eadem omnino quaestio est, an praeceptum Leuitici de gradibus matrimonii, nunc teneat, ac si quaeratur, an illud praeceptum sit iuris naturalis. quod autem sit de iure naturali, nisi naturali ratione cognosci non potest: quare omnino tota res humanis & naturalibus rationibus transigenda est. Et confirmatur, Quia lex euan-^[471]gelica tum multis iustissimis causis, tum uel ob hanc causam lex libertatis à Christo & ab Apostolis uocatur, quòd solo iure naturali, post Euangelium Christiani teneantur. Quare si iure naturali matrimonium aliquod damnatum non sit, omnino nihil est, quòd tale matrimonium illegitimum inter Christianos sit. Puto enim nullum esse praeter praecepta iuris naturalis praeceptum negatiuum in Euangelio. Cum ergo praeceptum impediens matrimonium sit negatiuum, non est in noua lege, lex autem uetus auctoritatem nullam facit. rationi ergo naturali stare debemus. Nec eo tamen disputatio, aut examinatio erit infirmior: ipsa enim rationalis, non est humanum inuentum, cùm naturale lumen ab ipso Deo naturae conditae donatum sit. Illud enim est lumen uultus Domini, quod signatum est super nos (ut propheta dicit) atque adeò, etiam. Paul. ad Roma. 1.⁵¹⁴ quae naturali ratione cognoscuntur, reuelationem diuinam uocat. Deus enim, inquit, illis reuelauit. Quare non multo incertior erit diffinitio si ex naturalibus procedat, quàm si ex sacris literis argumentemur.

¶ His praemissis pono conclusionem, Non [sect. 5] omnes gradus in Leuitico prohibiti, sunt iure naturali prohibiti. Probatur, Nam, ut à principio admonebam, ratio, & necessitas in moralibus, & prorsus in omnibus agendis sumenda est ex ^[472] fine, sed uterque finis matrimonii saluus prorsus & incolumis constabit, etiam si non omnes illae personae à matrimonio arceantur, & eliminantur: ergo quantum ex iure naturali pendet, non omnes illae personae sunt prohibitae ad matrimonium inter se iungendum. Probatur minor, Exemplo prohibetur in lege, ne quis ducat amitam, aut materteram: certè non uidetur quòd officiat, aut obstet ad finem matrimonii, siue ad procreationem, aut educationem proles, siue ad maritalia officia, & obsequia. Et ut apertius intelligatur, secludamus totum, quod in Leuitico proditum est, postquam ex illo loco non potest trahi argumentum contra nostram conclusionem: nec plus obligat illud praeceptum, quàm si nunquam latum esset, & agamus sola ratione. certè non inuenietur probabilis ratio, quae amitam à connubio nepotis arceat. Et confirmatur, Nunquam aliquis philosophorum, qui tamen de connubiis multa scripserunt, putauit illicitum matrimonium inter huiusmodi necessitudines. non ergo uidetur hoc esse prohibitum iure naturali: certè enim alicui uenisset in mentem ius hoc, si naturale esset. Et confirmatur ulterius, Huiusmodi enim matrimonia ut ex historia agnoscere est, passim celebrantur inter gentes sine quacumque reprehensione: & tamen, ut Apostolus ad Rom. dicit, Gentes, quae legem naturae non nouerunt, naturaliter quae legis ^[473] sunt faciunt: hoc est, quae legi naturae consentanea sunt. ergo omnino non uidentur ea connubia lege naturali damnata. Secundo principaliter arguitur. Nam aliquae personae aequaliter coniunctae sicut illae, quae prohibentur in lege, eadem lege contrahere permittuntur, & tamen standum in lege naturali, eadem ratio uidetur de utrisque: ergo neque illae, quae prohibentur in lege, omnes sunt de iure naturali. Antecedens patet, Prohibetur in lege, ne eadem mulier nubat duobus fratribus, & tamen non prohibetur ne idem uir ducat duas sorores. cùm autem prorsus uideatur eadem ratio de utrisque, cùm sit eadem prorsus affinitas, & coniunctio:

ergo si inter alteras matrimonium licitum est iure naturali, non uidetur quare inter alteros sit prohibitum. Tertiò arguitur, Ante legem scriptam inueniuntur aliqua matrimonia, etiam inter sanctos confecta, quae tamen in lege prohibentur, ut cognoscere licebit sacram scripturam euoluenti. ergo non omnia, quae lege prohibentur, prohibentur lege naturae. Consequentia probatur, quia ea quae sunt naturali iure prohibita, non plus licebant ante legem, quàm in lege. ergo, &c.

¶ Contra hanc conclusionem tamen arguitur primò, Aliquae personae prohibitae in Leuitico sunt de lege naturae, & non uidetur maior ratio de aliquibus, quàm de aliis. ergo omnes sunt prohibitae lege naturali. Assumptum patet, de patre & matre cum filiis suis, quod esset contra leges naturae. quod ex eo manifestum est, quia nunquam fuit aliqua natio tam barbara, quae non huiusmodi connubia horreret, imò etiam bruta, & ferae tales concubitus refugiant, ut Aristo. lib. 1. de animalibus⁵¹⁵ ponit. Item de uxore patris, de qua Aposto. 1. Corin. 5.⁵¹⁶ Auditur inter uos fornicatio, qualis nec inter Gentes, ita ut uxorem patris aliquis habeat, unde uidetur quòd sit contra legem naturae matrimonium inter priuignum & nouercam. Et confirmatur, Si omnia connubia licita sunt ubi finis matrimonii saluus esse possit, sequitur, nulla prorsus esse illegitima. Potest esse enim educatio, & procreatio prolis, & mutua officia & obsequia inter quascunque personas, alio qui non steriles. ergo cùm omnia sint legitima matrimonia sic, nec sufficit quòd sint conuenientia ad fines matrimonii. Secundò, illud praeceptum Leuitici non est caeremoniale, ut manifestum est: nec etiam uidetur iudiciale, cùm iudicialia sint, quae iustitiam componunt inter homines, ad quod illud praeceptum non uidetur spectare. ergo uidetur quòd sit praeceptum morale, & ex consequenti de iure naturali. Tertiò arguitur sic, Illa quae prohibentur in illo praecepto, erant illicita apud gentes etiam ante legem. ergo sunt de iure naturali Consequentia est nota, cùm gentes alia lege non tenerentur. [475] Antecedens probatur, Nam post illud praeceptum ubi prohibentur illae personae in eodem capit. subditur, Nec polluamini in omnibus his, quibus contaminatae sunt gentes uniuersae, quas ego eiiciam ante conspectum uestrum, & quibus polluta est terra, cuius ego scelera uisitabo, ut euomant habitatores suos. Ex quibus certè uidetur, quòd illa eadem quae in loco illo prohibentur, essent illicita, & sclerata inter Gentes, quae certè non fuissent, nisi lege naturali prohibita essent. Et confirmatur, Quia eisdem uerbis prohibentur omnes necessitudines, quae arcentur, & interdicuntur à matrimonio in illo capitulo. Semper enim dicitur reuelare turpitudinem, quod uidetur quandam naturalem inhonestatem prae se ferre, & eodem nomine appellat scelera abominationes, execrationes. ergo si aliqui gradus sunt contra ius naturale, & omnes.

¶ Ad haec argumenta respondetur. Ad primum quidem, concessa maiori, nego minorem: & dico sine dubio esse prohibitum iure naturali connubium inter filium & matrem, & inter filiam & patrem. Pro quo est considerandum, quòd sicut uirtutes sunt connexae (ut Aristo. tradit) & omne uerum uero consonat, ita & praecepta Dei inuicem consonant, nec ulla ex parte repugnant. alio qui Sapientia diuina non omnia suauiter disponderet, si quid uno loco prae-[476]ciperet, alibi prohiberet. Non enim solùm praecepta non sunt sibi contraria, sed ita se mutuò iuuant, ut difficile admodum sit alterum sine altero seruari. ergo cum sit unum praeceptum iuris naturalis uenerari parentes, & reuereri, ergo, &c. Item est praeceptum, ut coniuges mutuò sibi inseruiant, cùm sit ille alter ex duobus matrimonii finibus, nullo modo matrimonium constare inter parentes & liberos potest. Quo modo enim mater filio salua reuerentia & pietate seruire poterit? quo modo ex praeceptis & nutu filii pendere? Aut quomodo filius sustinere poterit, ut matri imperet, & coniugalia obsequia exigit? Non ergo

ullo pacto conuenire potest, ut filius matrem in uxorem habeat. Et confirmatur ex illo Pauli ad Ephes. 5.⁵¹⁷ Vnusquisque uxorem suam sicut seipsum diligit: uxor autem timeat uirum suum. Oportet ergo si mater nubat filio suo, ut filium timeat, quod exhorret naturalis lex. & in eodem, Mulieres uiris suis subditae sint sicut Domino: quoniam uir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiae: sed ecclesia subiecta est Christo, ita mulier uiro in omnibus. Oportet itaque matrem in omnibus subiectam esse filio contra legem naturae. Quòd si contendat quis hac ratione bene obstari ne mater nubat filio, non autem impediri quin filia nubat patri: nec hoc quidem satis commodè fieri potest. Praeterea, [477] Nam esto, quod uir caput sit mulieris, tamen mulier socia est, non serua. & notum est non posse inter officia & munia coniugalia commodè seruari pietas, & reuerentia liberorum ad parentes. Vxor certè ius habet exigendi debitum à uiro, quod filiae in patrem non satis conuenire potest. & Pau. 1. Cor. 7.⁵¹⁸ Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, ut uacetis orationi: non est autem consentaneum ut pater ad orandum filiae consensum expectare debeat. Et in eodem loco. Paul. Quicum uxore est, sollicitus est quae sunt mundi quomodo placeat uxori, & quae nupta est, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat uiro. Nihil autem minus conuenire uidetur, quàm ut pater sollicitus sit quomodo placeat filiae, aut mater quomodo filio placeat, cum econtrario filii solliciti esse debent, quomodo placeant parentibus. Et praeterea, hoc omnino uidetur tollere principalem finem matrimonii, scilicet procreationem & educationem liberorum: nam ut in plurimum ita euenit, ut cum filius adultus sit, mater iam sit effoeta, & anus, & minimè idonea uiro, ut intelliget facilè quis si rationem aetatum humanarum habeat. Atque adeò ex huiusmodi connubiis, aut nulla, aut certè rara proles possit procreari. & rursus mater senescat necesse est, filio adhuc eodemque uiro in iuuentutis flore constituto, quod praeterquam quòd esset continentiae grande offendiculum, cùm tamen matrimonium sit [478] in remedium continentiae, sed omnino impediretur magna ex parte liberorum procreatio, non habente scilicet huiusmodi marito ex qua filios susciperet: quod esset magnum reipub. detrimentum, & generis humani iactura. Et quanquam non ita uideatur grande inconueniens, si filia patri nuberet: tamen si ratio aetatum habeatur, aequè uidetur magna ex parte procreationem liberorum impediri ex talibus coniugiis, & incontinentiae adolescentium foeminarum incendium grande parari. Quare prorsus pro indubitato haberi debet, eiusmodi connubia naturali lege esse modo illegitima, & incesta. Quod etiam satis significatur ex uerbis ipsius primi parentis Gen. 2. Propter hanc relinquet homo patrem & matrem, & adhaerebit uxori suae, significans scilicet aliam debere esse uxorem, & uirum, quàm patrem & matrem. Et quamuis non ita certum sit, aut notum, eadem uidetur ratio de uxore patris, siue de nouerca. Cùm enim ex coniugio fiant duo in carne una, eadem pietas uidetur deberi uxori patris, & reuerentia, ac ipsi patri, quare nec illam decet in uxorem accipere: & eadem ratione liberorum generatio impediretur, sicut ex matrimonio cum matre. Quare hoc etiam matrimonium uidetur lege naturali prohibitum.

¶ Ad propositum descendendo de casu inter regem & reginam Anglorum, quaeritur utrum [479] accipere relictam fratris defuncti uxorem sit prohibitum iure naturae. Ad hoc sit prima conclusio principalis, Ducere [sect. 6] uxorem fratris defuncti non est prohibitum lege naturae. Pro cuius probatione praemitto, quòd aliqua se habent tripliciter ad ius naturale: quaedam enim sunt de se inhonesta semper, quae scilicet in nullo casu licitè fieri possunt, ut periurium & adulterium, sicut econtrario quaedam semper & per se sunt honesta, ut Deum colere, parentes uenerari, & similia. Hoc ius naturale dicitur necessarium, siue immutabile.

Alia sunt de se quidem inhonesta, & prohibita iure naturali, sed quandoque propter graues causas possunt licitè fieri. Sicut econtrario sunt aliqua honesta quidem, & consona rationi, & principiis moralibus, seclusa etiam omni lege positua, imò praecepta lege naturali: sed tamen non habent bonitatem immutabilem, uel necessariam, sed secundum diuersas temporis, loci, & personarum circunstantias, & conditiones uarietatem recipiunt, ut seruare fidem, reddere debitum, non habere plures uxores, & similia. Alia sunt, quae non sunt quidem prohibita iure naturali, sed inter minora bona computantur, quale fortasse est matrimonium respectu caelibatus, de quibus Paul. 1. Corin. 6.⁵¹⁹ Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. horum contraria naturali iure sunt approbata tanquam [480] meliora quidem, sed non ut necessaria, absolutè loquendo. Fortasse caelibatus (sicut diximus) iure naturali praefertur matrimonio: non tamen alterum est in praecepto, alterum prohibitum. Rationes Pauli 1. Corin. 7. quibus praefert caelibatum matrimonio, uidentur procedere in iure naturali. Item paupertas melior est diuitiis, neutrum tamen sub praecepto. His suppositis dico, quòd ducere relictam fratris non est de primo genere prohibitorum iure naturali. Probatur, Nulla ratione naturali, quae quidem necessaria uideatur, probari potest, illum esse tam in honestum, ut in nullo casu liceat fieri. ergo, &c. Confirmatur manifestè, Quia illud aliquando (ut omnes fatentur) licuit. Hoc patet Deutero. 25.⁵²⁰ ubi praecipitur, ut frater accipiat uxorem fratris sui sine liberis defuncti. Si enim esset malum ex proprio genere, uel non posset Deus dispensare, secundum saniolem sententiam, sicut nec in periurio, uel certè non ita passim, & sine grandi necessitate: solùm ceremoniae, & significationis gratia dispensasset. & omnino absurdum est, & parum pium dicere, quòd Deus legem condiderit contrariam legi naturali primaeuae. ¶ Secundò dico, quòd inter ea quae continentur Leuit. 18. praeter primum gradum, scilicet inter ascendentes & descendentes, fortasse omnia alia sunt prohibita iure naturali. Secundo mo-[481]do hoc est absolutè, & non urgente aliqua graui causa, & rationabili. Illicitum est contrahere in aliquo gradu prohibito in Leuitico. Probatur, Quia ex tali matrimonio semper sequitur aliquid, quod licet non tollat finem matrimonii, tamen ex parte officii uel obstat fini, uel est contra reuerentiam naturalem debitam consanguineis, ut quòd nepos sit dominus & caput amitae aut materterae, cui debetur idem honor qui matri: & non uidetur consentaneum rationi naturali, ut amita seruiat nepoti, & timeat nepotem: & simile posset dici de omnibus aliis gradibus prohibitis in lege. Sed ista commoditas, quae contingeret ex huiusmodi coniunctionibus, omnino non est tanta, quin possit compensari aliquo magno bono, quod ex tali coniunctione consequitur, aut graui malo quod deuitetur, ut ad constituendum pacem in republica, ad tollendas simultates inter illustres, ad supplendum insignem aliquam solitudinem, & raritatem hominum in orbe, aut prouincia. In hoc ergo genere reponi potest matrimonium uiri cum uxore fratris defuncti. uidetur enim quòd ex tali coniunctione irrogatur iniuria quaedam priori uiro. Semper enim aestimatum fuit uxorem ingratam esse priori uiro, quae secundò nupsit. Vnde etiam Dido apud Maronem.⁵²¹

Ille meos primum, qui me sibi iunxit, amores

[482] Abstulit, ille habeat secum, seruetque sepulchro.

Et paulò prius.

Antè pudor quàm te uiolem, aut tua iura resoluam.

Quasi inhonestè, & turpiter acturam diceret, si priori marito alterum super induceret: turpius autem sic, per hoc quòd frater sit huius qualiscunque iniuriae aut ingratitude auctor, ut particeps uxorem fratris ipse accipiens. Quare uidetur sua natura illaudabile, &

reprehensibile, non quin ex causa aliqua compensari possit hoc quod de se parum honestum uidetur.

¶ Tertiò dico, quòd fortasse hoc ipsum matrimonium non in secundo genere, sed in tertio respondendum est: hoc est, non inter ea, quae natura sua mala sunt, licet ex circumstantia bona esse possint, sed inter ea quae minus bona sunt: hoc est, licet quidem solo iure naturali posito uxorem fratris accipere liceat, sed non expediat, hoc est, melius est abstinere ab huiusmodi matrimoniis, quemadmodum & quidam gradus ab ecclesia interdicti sunt à matrimonio, ut inter consobrinos, uel in quarto gradu consanguinitatis, aut affinitatis. non enim apparet ratio malitiae in tali coniunctione, licet ostendatur magis expedire, ut talia matrimonia interdican- tur.

¶ Secunda conclusio principalis, Ducere [sect. 7] relictam fratris sine liberis defuncti, ut in causa re-[483]gum Anglorum contigit, nun quam fuit prohibitum iure diuino ueteris legis. Probatur, Si fuisset prohibitum hoc, maximè fuisset in illo praecepto Leui. 18. & 20.⁵²² Non reuelabis turpitudinem uxoris fratris tui. sed hoc non probatur, quia aut intelligitur lex illa uiuente fratre, qualiter intelligitur illud Iohan. Baptistae, ad Herodem, Non licet tibi habere uxorem fratris tui, & hoc non obstat conclusioni: aut intelligitur de fratre defuncto cum liberis, & nec hoc obstat: aut de fratre mortuo sine liberis, & hoc modo probatur, quòd non possit intelligi. Nam Deuteron. 25.⁵²³ lata est lex, ut si frater sine prole decesserit, relictam fratris frater superstes accipiat. ergo lex illa Leuitica intelligi non potest de fratre sine liberis defuncto. Nam audiendum non est, aut quòd in lege essent duo contraria praecepta, aut quòd id quod est in Deuteronomio, sit dispensatio eius legis, quae est in Leuitico. Non enim est satis intelligibile, ut eodem tempore aliquid prohibeatur, & dispensetur in eo generaliter. nam dispensatio nihil aliud est, quàm relaxatio legis: ac per consequens singulariter licebat fratri ducere uxorem fratris sine liberis defuncti. Non ergo erat lex, talia matrimonia interdicens: nihil enim plus efficiunt illae leges latae in Leuitico & Deute. quàm si eadem causa sanciretur primum, nequis uxorem fratris cum liberis defuncti duceret. [484] Secundum, ut uxorem fratris sine liberis defuncti superstes frater ducere teneretur, aut certè possit. Istis enim duobus capitibus cauetur omnino totum, atque idem quo in Leuitico, aut Deuteronomio cautum est: atque adeò mihi non est dubium, nec cuiquam sanè sacras literas tractanti & intelligenti, nunquam lege diuina prohibitum esse, ne frater uxorem fratris sine liberis defuncti in uxorem accipiat.

¶ Vltima conclusio contra bonam partem theologorum, Secluso [sect. 8] iure humano sine quacunque papae dispensatione frater posset accipere uxorem fratris siue cum liberis, siue sine liberis defuncti. Probatur primum, Si hoc connubium spectat ad ea quae sunt iuris naturalis tertio modo, id est, quae sunt quidem meliora, sed contraria, non est prohibitum. Patet conclusio. Nam dato quòd melius esset non ducere quàm ducere, nihilominus non esset illicitum ducere: & dato quòd esset de secundo genere iuris naturalis, nihilominus posset ducere. Probatur primum, si subesset causa rationabilis, ut declaratum est, qua scilicet illud quod sua natura malum est, licitum in eo casu faceret: sed (in quo est difficultas) dico quòd etiam si nulla subesset causa rationabilis. Probatur, quia in primo fundamento huius quaestionis diximus non esse idem matrimonium aliquod esse prohibitum, aut esse iure nullum, aut irritum. [485] Vnde dato quòd esset illicitum iure naturali, non sequitur, quòd si contrahat, non teneat. sicut etiam quòd idem uidetur, si successiuè accipiat duas sorores, uidetur aequaliter prohibitum iure naturali, & tamen non est dubitandum, quin secluso iure humano matrimonium teneret, sicut beatus Ambrosius ad Paternum, dicit esse illicitum iure

naturali, ut patruus accipiat neptem in uxorem, & tamen dubitari non potest, quin secluso humano iure si contraheret, matrimonium teneret, cùm etiam tempore ueteris legis non esset prohibitum, cùm Abraham habuerit Saram secundum August. & Hierony. neptem ex fratre. Et post legem scriptam Othoniel frater Chaleb duxit Axam filiam Chaleb. Iosue. 15. & Iudi. 1. Non ergo est dubitandum, quin etiam nunc si quis duceret, teneret matrimonium. ¶ Et ad hunc sensum intelligenda sunt sanctorum dicta, dicentium, quòd aliqui gradus sunt prohibiti iure naturali, qui tamen nunquam in lege prohibiti inueniuntur, ut inter consobrinos. Item etiam quandocunque dicunt, quòd sit contra legem naturae, accipere uxorem fratris, intelligendum in quam sine dubio est, quòd est quidem illicitum iure naturae: non ita tamen, quod si fiat, non teneat factum sicut suprà dictum est, quòd qui post uotum continentiae acciperet uxorem, peccaret quidem contra [486] legem naturae: nullus tamen hactenus defendit, quin tale matrimonium teneat. Oportebit ergo rationem reddere, utquid, cùm aequè, uel certè plus sit contra legem naturae, uxorem post uotum continentiae accipere, quàm relictam fratris, utquid inquam si in primo casu matrimonium tenet, non in isto etiam teneat. Confirmatur apertè & manifestè ex c. finali. de diuortiis. Vbi cùm esset consultus Innocentius tertius, Quid de Lenoniensibus conuersis ad fidem faciendum esset, qui priùs secundum tenorem legis Moysi uxores fratrum sine liberis defunctorum duxerant. Respondet pontifex, concedens illis, ut in contractis matrimoniis perseuerent. Manifestum est etiam quòd si talia matrimonia essent irrita iure naturali, non posset pontifex illa concedere, aut approbare, maximè cùm lex Moysi, non solùm apud Christianos, sed apud omnes mortales prorsus iam nullius sit uirtutis, & efficaciae. Quare si nobis iure naturali interdicerentur talia matrimonia, non releuaret ab hoc interdicto uel lex, uel dispensatio Moysi. Quare sine dubio concluditur, tale matrimonium non esse iure naturali prohibitum: uel si est, non ita tamen, ut si attentetur, factum dirimatur.

¶ Ex quo sequitur corollarium quòd omnes infideles contrahentes in gradibus ab ecclesia prohibitis, si non constet esse iure naturali [487] prohibitum, uere contrahunt, & est ratum matrimonium. Itaque si quis inter infideles duceret relictam fratris siue cum liberis, siue sine liberis defuncti, dubitandum non est, quin tale matrimonium esset ualidum, nec conuersi ad fidem indigent papae dispensatione, imò neque quacunque autoritate possent separari, scilicet cùm solo iure humano, quo infideles non tenentur, huiusmodi matrimonia sint interdicta.

HAEC HABVI PATRES GRAVISSIMI.

PRIMA CONCLVSIO.

¶ Quanquam de essentia, aut necessitate matrimonii non sit uiri aut mulieris consensus: ille tamen quacunque intentione, & uerbis, conditione interposita ad matrimonium nunquam sufficit, etiam conditione consensum comitante.

SECVNDA CONCLVSIO.

¶ Non solùm lege diuina, & ecclesiastica, sed ciuili etiam impedimenta poni possunt: nec tamen omnia in Leuitico contenta iure naturali aut diuino matrimonium dirimunt.

TERTIA CONCLVSIO.

¶ Sicut ecclesia fortasse matrimonium ratum dirimere non potest, ita neque religionis professio semper dirimit etiam ante matrimonii consummationem.

Finis primi tomi

FINIS PRIMI TOMI.

NOTAE

- 1 Hierony.
- 2 August.
- 3 *An haeretici sint membra ecclesiae.*
- 4 Matth. 18.
- 5 Ephe. 4.
- 6 Cypria.
- 7 August.
- 8 S. Thom.
- 9 Rom. 13.
- 10 1. Pet. 2.
- 11 Matth. 7.
- 12 Matth. 10. Luc. 12.
- 13 Hugo.
- 14 Matth. 16. & 18.
- 15 Iohan. 20.
- 16 Matth. 18. 1. Corint. 5. Luc. 22.
- 17 1. Corin. 11.
- 18 Rom. 13.
- 19 Grego.
- 20 1. Reg. 10.
- 21 1. Reg. 13.
- 22 Exod. 17.
- 23 Num. 3.
- 24 Rom. 12. & 13.
- 25 1. Pet. 2.
- 26 Iohan. ultim.
- 27 Iohannis 20.
- 28 Matth. 16. & 18.
- 29 Luc. 22.
- 30 1. Timoth. 3. Tit. 1.
- 31 Act. 14. & 20.
- 32 Rom. 12.
- 33 1. Corint. 12.
- 34 Matth. 17.
- 35 Iohan. 1. & 3.

- 36 1. *Corint.* 7.
- 37 *Sap.* 7.
- 38 1. *Cor.* 12.
- 39 *Mar.* 16.
- 40 *Ioan.* 3.
- 41 *Matth.* 5
- 42 *Thom.* & *Bonauen.*
- 43 1. *Corint.* 9.
- 44 *Iohan.* 20.
- 45 *Matth.* 13.
- 46 *Matth.* 16.
- 47 *Mar.* 2.
- 48 *Matth.* 9.
- 49 *Luc.* 15.
- 50 *Matth.* 18.
- 51 *Solu. ad argumenta.*
- 52 *Scotus.*
- 53 *Caietanus*
- 54 *S. Thom.*
- 55 *August.*
- 56 *Marc.* 2.
- 57 *Luc.* 5. & 7
- 58 *Matth.* 16.
- 59 *Rom.* 3. 4. & 5.
- 60 *Rom.* 1.
- 61 *Ephes.* 4.
- 62 *Gala* 3. *Matth.* 15.
- 63 *Heb.* 9.
- 64 *Heb.* 9.
- 65 *S. Tho.*
- 66 *August.*
- 67 *Gene.* 14.
- 68 *Psalm.* 109. *Heb.* 6.
- 69 *Heb.* 7.
- 70 *Iohan.* 11.
- 71 *Apoc.* 3.
- 72 *Rom.* 3. *Gal.* 2.

- 73 *Gal.* 2.
- 74 *Heb.* 9.
- 75 *Matth.* 15.
- 76 *Deute.* 17.
- 77 *Matt.* 23.
- 78 *Hebr.* 7.
- 79 *Dani.* 9.
- 80 *Mar.* 2.
- 81 *Luc.* 7.
- 82 *Matth.* 16. & 18.
- 83 *Iohan.* 20. 21.
- 84 1. *Corin.* 5.
- 85 2. *Cor.* 2.
- 86 *Heb.* 13.
- 87 *Luc.* 22.
- 88 *Armach.*
- 89 *Iohan.* 20.
- 90 *Act.* 1.
- 91 *Iohan.* 20.
- 92 *Marc.* 6.
- 93 *Iaco.* 5.
- 94 *Matth.* 16. &. 18.
- 95 *Mar.* 3.
- 96 *Act.* 9.
- 97 *Gal.* 2.
- 98 *Matt.* 18.
- 99 *Luc.* 12.
- 100 *Iohan.* 20.
- 101 *Iohan.* 21.
- 102 *Matt.* 16.
- 103 *Matt.* 18.
- 104 *Heb.* 7.
- 105 *Gen.* 14.
- 106 *Matt.* 20.
- 107 *Luc.* 22.
- 108 Bernardus
- 109 1. *Cor.* 5.

- 110 Rom. 13.
- 111 *Matt.* 12.
- 112 *Luc.* 11.
- 113 *Apoc.* 18.
- 114 *Matt.* 28
- 115 *Psal.* 21.
- 116 *Psal.* 102. & 46.
- 117 *Iohan. ultimo.*
- 118 *Iohan.* 20.
- 119 *Luc.* 23.
- 120 *Iohan.* 19.
- 121 *Matth.* 27.
- 122 *Psal.* 2.
- 123 *Iohan.* 18.
- 124 *Luc.* 23
- 125 *Philip.* 3.
- 126 *Iohan.* 3.
- 127 *Luc.* 12.
- 128 *Philip.* 3.
- 129 *Luc.* 22.
- 130 *Matth.* 18.
- 131 *Matth.* 17.
- 132 *Psal.* 104.
- 133 *Rom.* 13.
- 134 *Act.* 5.
- 135 *Caiet.*
- 136 *Iohan.* 21.
- 137 2. *Thimot.* 2.
- 138 *Gen.* 47.
- 139 1. *Cor.* 6.
- 140 *Caiet.*
- 141 *Matt.* 18.
- 142 *Matth.* 16. & 18.
- 143 *Rom.* 13.
- 144 *Rom.* 1.
- 145 *August.* 5.
- 146 *Heb.* 11.

- 147 *Deut.* 10.
- 148 *Iosu.* 13
- 149 *Heb.* 7.
- 150 *Colos.* 2.
- 151 *Philip.* 4.
- 152 *Heb.* 7.
- 153 *Colos.* 2.
- 154 *Ephe.* 4.
- 155 *Apoc.* 3.
- 156 *Hebr.* 7. 8. 9.
- 157 *Iohan.* 15
- 158 *Luc.* 5.
- 159 *Psal.* 2.
- 160 *Hebr.* 5.
- 161 *Hebr.* 7.
- 162 *Psal.* 44.
- 163 *Iohan.* 20.
- 164 *Matth.* 16.
- 165 *Iohan. ultimo.*
- 166 *Iohan.* 20.
- 167 *Luc.* 22.
- 168 *Gala.* 1.
- 169 *1. Thim.* 4.
- 170 *2. Thim.* 1.
- 171 *Exod.* 28.
- 172 *1. Timot.* 5.
- 173 *Caietanus.*
- 174 *Matt.* 28
- 175 *Act.* 10
- 176 *Apoc.* 1
- 177 *1. Corin.* 15.
- 178 *Matt.* 16.
- 179 *Rom.* 12. & 1. *Corin.* 12.
- 180 *S. Tho.*
- 181 *Act.* 15.
- 182 *Matt.* 17.
- 183 *Matth.* 16

- 184 *Matth.* 18.
- 185 2. *Cor.* 2.
- 186 1. *Cor.* 4.
- 187 *Roma.* 12.
- 188 1. *Corin.* 12.
- 189 *Ephes.* 4.
- 190 *Apoc.* 21.
- 191 1. *Timoth.* 5.
- 192 1. *Timoth.* 4.
- 193 1. *Timoth.* 1.
- 194 *Act.* 20.
- 195 1. *Corin.* 3.
- 196 *Gala.* 3.
- 197 1. *Corin.* 14.
- 198 1. *Timot.* 2.
- 199 *Gen.* 3.
- 200 *Matth.* 16.
- 201 *Iohan. ultimo*
- 202 *Luc.* 22.
- 203 *Mat.* 18.
- 204 *Iohan.* 20.
- 205 *Actuum.* 13.
- 206 *Aristo.*
- 207 *Matth.* 18.
- 208 *Iohan.* 20.
- 209 *Matt. ultimo.*
- 210 *Iohan.* 20.
- 211 *Matt.* 10.
- 212 *Mar.* 3.
- 213 *Luc.* 6.
- 214 1. *Cor.* 12.
- 215 *Ephes.* 4.
- 216 *Luc.* 9.
- 217 *Matth. ultimo.*
- 218 1. *Corin.* 12.
- 219 *Gala.* 1.
- 220 *Gala.* 2.

- 221 *Gala.* 1.
- 222 *Cypria.*
- 223 *Matt.* 10.
- 224 *Luc.* 6.
- 225 *Iohan.* 1.
- 226 *Matt.* 16.
- 227 *Luc.* 22.
- 228 *Iohan. ultimo.*
- 229 *Actuum.* 1.
- 230 *Actuum.* 9.
- 231 *Actuum.* 8.
- 232 *Actuum.* 9.
- 233 *Ephe.* 4.
- 234 *Hebr.* 7.
- 235 *Baruch.* 2.
- 236 *Iohan.* 6.
- 237 1. *Timo.*
- 238 *Tit.* 1.
- 239 *Act.* 14.
- 240 *S. Tho.*
- 241 *Esa.* 9.
- 242 *Matth. ultimo.*
- 243 *Rom.* 13.
- 244 *Aristo.*
- 245 *Aristo.*
- 246 *Aristo. 2. Ethico.*
- 247 *Aristo. 1. politicorum.*
- 248 *Gene.* 10
- 249 *Aristo.*
- 250 *Grego.*
- 251 *Roma.* 13.
- 252 *Ephe.* 6.
- 253 *Roma.* 1.
- 254 *Eph.* 5.
- 255 *Exod.* 2.
- 256 *Luc.* 12.
- 257 *Iohan.* 20.

- 258 *Matth.* 18.
- 259 *S. Tho.*
- 260 *Esa.* 24.
- 261 *Matth.* 19.
- 262 *1. Corin.* 7.
- 263 *Leuit.* 18.
- 264 *Eccle.* 5.
- 265 *Deute.* 23.
- 266 *1. Timoth.* 3.
- 267 *2. Cor.* 6.
- 268 *Act.* 5.
- 269 *Caietanus.*
- 270 *Archiepiscopus Floren.*
- 271 *Palud.*
- 272 *Sylvester.*
- 273 *Caietanus*
- 274 *Hebr.* 7.
- 275 *S. Thom.*
- 276 *1. Corin.* 7.
- 277 *1. Corin.* 11.
- 278 *1. Cor.* 3.
- 279 *1. Corin.* 4.
- 280 *2. Cor.* 6.
- 281 *1. Corinth.* 3.
- 282 *Luc.* 22.
- 283 *Matt.* 18.
- 284 *Luc.* 10.
- 285 *Matt.* 23.
- 286 *Hebr.* 13.
- 287 *Aristo.* 7. *Ethico*
- 288 *Iohan.* 22.
- 289 *Matth.* 18.
- 290 *Act.* 15.
- 291 *Panormitae.*
- 292 *Iohan. And.*
- 293 *Roma.* 13.
- 294 *Isido.*

- 295 *Aristo.*
- 296 *Matth.* 21.
- 297 *S. Tho.*
- 298 *Caieta.*
- 299 *Syluest.*
- 300 *S. Tho.*
- 301 *Panormi.*
- 302 *Sapient.* 9.
- 303 *Aristot.*
- 304 *S. Thom.*
- 305 *San. Tho.*
- 306 *Syluest.*
- 307 *Panormi.*
- 308 *Iohan. andr.*
- 309 *S. Tho.*
- 310 *Luc.* 22.
- 311 *Matt.* 20.
- 312 *Marc.* 10.
- 313 *1. Pet.* 5.
- 314 *1. Corin.* 4.
- 315 *Caieta.*
- 316 *Syluest.*
- 317 *Deute.* 17.
- 318 *1. Corin.* 12.
- 319 *Ephes.* 4.
- 320 *Matth.* 23
- 321 *Aristo.*
- 322 *Caiet.*
- 323 *Deut.* 17.
- 324 *Aristo. Ethi.* 1.
- 325 *Aristo.*
- 326 *Vuicleff.*
- 327 *Armachus.*
- 328 *Oseae.* 8.
- 329 *m.* 1.
- 330 *1. Reg.* 15. & 16.
- 331 *Daniel.* 4. & 5.

- 332 *Gene. 1.*
- 333 *August.*
- 334 *Conradus.*
- 335 *Almain.*
- 336 3. *Regu.*
- 337 *Augusti.*
- 338 1. *Regu. 16.*
- 339 *Genes. 49.*
- 340 1. *Pet. 2.*
- 341 *Rom. 13.*
- 342 1. *Pet. 2.*
- 343 *Lib. 6.*
- 344 *S. Tho.*
- 345 *Rom. 13.*
- 346 1. *Pet. 2.*
- 347 *Tob. 2.*
- 348 *Genes. 47.*
- 349 *Conradus.*
- 350 *Iohan. And l. 4. C. de haereti.*
- 351 *Directo.*
- 352 *Baptista*
- 353 *Syluest.*
- 354 *c. cum secuidum.*
- 355 *c. de raptio*
- 356 *Caieta.*
- 357 *Conradus.*
- 358 *Genes. 1.*
- 359 *Genes. 1.*
- 360 *Psall. 103.*
- 361 *Syluest.*
- 362 *Gala. 4.*
- 363 *Luc. 2.*
- 364 *Luc. 20,*
- 365 *Bar.*
- 366 *Genes. 1.*
- 367 *Genes. 9.*
- 368 *Berosus.*

- 369 *Genes. 13.*
- 370 *Genes. 10.*
- 371 *Genes. 10.*
- 372 *Matth. 28.*
- 373 *S. Tho.*
- 374 *Iohan. 18.*
- 375 *S. Tho.*
- 376 *S. Thom.*
- 377 *Vt gl. in prooemio digestorum.*
- 378 *Eph. 2.*
- 379 *Bart.*
- 380 *Herbeus*
- 381 *Turre Cre.*
- 382 *Hugo.*
- 383 *Innocen.*
- 384 *Bernard.*
- 385 *Matth. 20.*
- 386 *Luc. 22.*
- 387 *1. P. 5.*
- 388 *S. Tho.*
- 389 *Iohan. ulti.*
- 390 *Iohan. 10.*
- 391 *1. Corin. 5.*
- 392 *Turre Cre.*
- 393 *1. Ethico.*
- 394 *De off. del.*
- 395 *Durandus.*
- 396 *Paulud.*
- 397 *Henric.*
- 398 *Syluest.*
- 399 *Innoce.*
- 400 *S. Tho.*
- 401 *Caieta.*
- 402 *Marc. ultimo.*
- 403 *Actuum 4.*
- 404 *Rom. 13.*
- 405 *Scotus 4.*

406 Et S. Tho. secunda secundae, q. 10. articu. 8.

407 S. Thom.

408 S. Thom.

409 August.

410 Altisio.

411 Adrianus,

412 Caieta.

413 S. Thom.

414 Eccle. 19.

415 Iohan. 15.

416 S. Tho.

417 Hostien.

418 Innocen.

419 Caieta.

420 Marc. ult.

421 Rom. 10.

422 Marc. ult.

423 Act. 4.

424 45. d. de Iudaeis.

425 Grego.

426 Scotus

427 Archiepis.

428 Augus.

429 Anch.

430 Syluest.

431 Innocent.

432 Gene. 19.

433 1. Corin. 5.

434 S. Thom.

435 Eccle. 17.

436 Mat. 25

437 Augus.

438 1. Pet. 4.

439 Timot. 3.

440 2. Thimo. 2.

441 1. Corin. 6.

442 Caieta.

- 443 *Augu.*
- 444 *S. Tho.*
- 445 *Sylues.*
- 446 *Ambro.*
- 447 *Gene. 14.*
- 448 *Rom. 12.*
- 449 *Matth. 5.*
- 450 *August.*
- 451 *Luc. 3.*
- 452 *1. Mach. 9.*
- 453 *Panor.*
- 454 *Bartol.*
- 455 *Arist. 3. Polit.*
- 456 *Augu.*
- 457 *S. Tho.*
- 458 *Arist. 4. Polit. c. 10.*
- 459 *Arist. 1. Poli. c. 3. 4.*
- 460 *Rom. 13.*
- 461 *Salust.*
- 462 *Roma. 1.*
- 463 *Roma. 4.*
- 464 *Adrianus.*
- 465 *Augstu.*
- 466 *Iosue. 6.*
- 467 *1. Reg. 15.*
- 468 *Rom. 15.*
- 469 *Deutero. 2.*
- 470 *Matt. 13.*
- 471 *Syluest.*
- 472 *August.*
- 473 *Deutero. 20.*
- 474 *Cicero 2. Officio.*
- 475 *Salust.*
- 476 *Ambro.*
- 477 *Genes. 14.*
- 478 *Deutero. 25.*
- 479 *Syluest.*

- 480 Syluest.
- 481 *Deuter.* 20.
- 482 *Roma.* 13.
- 483 *Deute.* 20.
- 484 *Roma.* 12.
- 485 *Matth.* 19.
- 486 *Cicero.*
- 487 1. *Corin.* 7.
- 488 *Roman.* 7.
- 489 *Oseae.* 1.
- 490 *Palud.*
- 491 *Aristo.*
- 492 *Roma.* 13.
- 493 *Genes.* 1.
- 494 *Ephes.* 5.
- 495 *Colos.* 3.
- 496 *Panormita.*
- 497 *Hostien.*
- 498 *Petrus Palust.*
- 499 *Rom.* 13.
- 500 *Aristo.*
- 501 *S. Thom.*
- 502 *Exod.* 34.
- 503 *Leuit.* 21.
- 504 *Deute.* 21.
- 505 *S. Thom.*
- 506 3. *Reg.* 2.
- 507 *Neemi. ultimo.*
- 508 1. *Esdrae.* 10. & 3. 8. 9.
- 509 *S. Tho.*
- 510 *Roma.* 7.
- 511 *Galat.* 4.
- 512 *Hebrae.* 7.
- 513 *Ierem.* 13
- 514 *Roma.* 1.
- 515 *Aristo.*
- 516 1. *Corin.* 5.

517 *Ephes.* 5.

518 1. *Corin.* 7.

519 1. *Corin.* 6.

520 *Deuter.* 25.

521 *Vergi.*

522 *Leuiti.* 18. & 20.

523 *Deutero.* 25.